STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05978

GEZAMELTE SHRIFTEN

Sholem Asch

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אַש

געזאַמעלטע שריפטען

בילדער און הומאָרעסקען

צווייטער באַנד

צווייטע אויסגאַבע.

ארויסגעגעבען פון
שלום אַש קאָמיטע.
1923

Copyright by
Sholom Asch
1923

בילדער און הומאָרעסקען

אלטע לייט

בלומעלע איז היינט געשטאַנען ביי די „פישלעך“.

נו, איז אין פיש־מאַרק געווען א לעבען, ווער מיר גוטס גינט. מתתיהו חרון, איהר אַלטער, האָט זיך אוועקגעלאָזט מיט'ן שותף און מחותן צום „ליטוואַק“ מאַכען די כוסה — פיהרט דאָ בלומעלע דאָס רעדעל. גאַנצע קופּקעלעך פישלעך אויף צו האַקען גיט זי אוועק צו צוועלף גראָשען און לענט נאָך צו א קליין העכטעל. זי וויל דאָך דאָ וויזען, די פּריצ'טע, וואָס פאַר א ברייטע האַנד זי האָט, אַז זי טראָגט דעם שירץ מיט די קעשענעס.

ביים צווייטען טישעל שטעהט די שותפ'טע און די מחותנת'טע שרה פייגעלע — פּלאַצט איהר דאָס א ביסעל די גאַלכעלע: — ס'אַרא בלומעלע! פאַר איהר רייכען האַלז, בדיל און דל וועט מען דאָ ווערען.

זי האָט שוין געוואָלט עטליכע מאָל צוגעהן צו בלומעלע'ן ניט לאָזען פערקויפען, — וועט דאָך וויטער אַרויסקומען א חתונה. נור אָט קומען שוין אָן די אַלטע שכורים מיט די פּיפּקעלעך אין מויל.

— קופּיעץ (סוחר) מיינער, וואו האַסטו דיך אוועקגעלעגט? — טענה'ט יענע.

מתתיהו חרון געהט צו זיינער צו, אביסעל שכור'ערהייד קלאַפּט ער בלומעלע'ן אין רוקען: „הע, רודערסט היינט אין די כלים אַרום?“ בלומעלע ענטפערט ניט.

— ווייבער, צו צוועלף גראָשען א קופּקעלע, ווייבער, פיש אויף שבת! — קלימפּערט בלומעלע מיט די ברייטע קעשענעס פון שירץ.

שרה פייגעלע האַלט עס שוין ניט אויס; קלאַפּט זי מיט די פויסטען אין טיש: געוואַלד, בדיל הדל וועט מען דאָך ווערען!...

יעדער פון די שותפים האָבען אין געשעפט אַריינגעלעגט צו זעכצעהן גילדען, שוין מיט א יאָהר 38 צוריק, און פון די זעכצעהן

גילדען האַלט זיך נאָך דאָס געשעפט ביז היינטיגען טאָג. נאָר ניט שטענדיג לעבט מען גוט. אַז עס קומט אַמאָל אַ שבת־צו־נאַכט און מען מאַכט דעם חשבון, קומט טיילמאָל ארויס אַ מחלוקת, — נור מעסערס צו נעהמען, אָבער דאָס שותפות האַקט מען ניט אָב. ווי אַזוי? אַז מען האָט שעפער בשותפות׳דיגע, קאַמערס בשותפות׳דיגע, און היינט חזקות בשותפות׳דיגע, בלייבט מחלוקת ביי מחלוקת און דאָס געשעפט געהט ווייטער.

נאָר די ווייבער, די ווייבער — זאָל גאָט דער איינציגער אָבהיטען. מען האָט איינע די צווייטע פיינד אויף טויט און לעבען און מען רעדט אויס איינע אויף די צווייטע, וואָס אין דער קאָרט שטעהט ניט, און קומט אַ שותף נאָך מיטאָג צו גאַסט צום צווייטען אריין, איז איהם די שותפ׳טע מכבד מיט אַ גלעזעל יום־טוב׳דיגען ווישניק, און גיט אַ מאַך אַזוי הינטען ארום צו שטעכען די שותפ׳טע:

— זאָל דער מחותן פערזוכען. אין דער היים האָט ער דאָס דאָך ניט. ווי האָט די מחותנת׳טע צייט ווישניק צו מאַכען?

נאָר דאָך טרעפט זיך אַמאָל, אַז די מחותנת׳טעס און די שותפ׳־טעס מאַכען צווישען זיך שלום. דאָס טרעפט זיך ביי צוויי סבות: ביי אַ׳שמחה, אָדער (אַלעס ניט געדאַכט!) ביי אַ צרה; קומט אַן איינִיקעל צו, אָדער (זאָל גאָט אָבהיטען) קומט אַן איינִיקעל אָב, בעטען זיך די מחותנת׳טעס איבער. יאָ, נאָך איינמאָל אין יאָהר, דאָס איז ערב יום־כפור ביי ליכט בענשען, פון דער הוילער הויט פאַלט אריין איין אידענע צו דער צווייטער און צוואויינט זיך און מען צוקושט זיך. אָבער עס קומט נור מוצאי יום־כפור, קלאַפּט איין אידענע אָן דער צווייטער אין לאָדען:

— עס בלייבט ביים אַלטען...

אין גאָמבינער׳ס הויז וואוינט דאָס פּאָאר־פאָלק — מתתיהו חרון מיט דער אידענע.

באַלד נאָך דער חתונה האָט מען זיך אין דער שטוב אריינגעצויגען און אַזוי האַלט מען זיך אָן איהר ביז׳ן היינטיגען טאָג. אָט אין דער שטוב האָבען זיך די קינדער ערצויגען, אויסגעהאָדעוועט און דער־נאָך אין דער וועלט געגאַנגען: קיין אַמעריקאַ, קיין קאַנאַדאַ, קיין טראַנסוואַאַל, וואו איינעם האָט זיין מזל געטראָגען. דריי באַלקען האָט

די שטוב; דער מיטעלסטער, דער דיקסטער איז די „רבי'צין", און די צוויי דינערע פוןביידע זייטען זיינען די „דין'טעם". אויפ'ן נאָגעל, אין דעם מיטעלסטען באַלקען הענגט אַן אַלט הענגלייכטער'ל בעקליידעט מיט אַ פּאַפּירענעם קליידעל, וואָס מען טהוט עס אָן יעדען ערב פּסח. אַ גאַנץ יאָהר וואוינען אין די „בלומען" פון קליידעל די פליעגען און מעהרען זיך דאָרט און פּרוכפּערען זיך, און נעהמען איין דאָס שטי־בעלע מיט זייער זשומען, און דאָס קליינע הענגלייכטער'ל קוקט זיך צו אַלץ צו, וואָס עס טהוט זיך אָב אין שטיבעל, און שווייגט, ווי אַ שטומע מוהמע. עס ווייסט פון אַלץ, הערט אַלץ און רופט זיך מיט קיין וואָרט ניט אָן... אין מיטען שטוב שטעהט אַ פיערקאַנטיגער טיש, אין דעם טיש זיינען אויסגעקריצט פערשידענע „היינ:עלעך", „ציעגען־וואָלף",— אַ זכר פון די שפּיעלען אין חנוכה־נעכט. און אַ סוד וועל איך אייך איינרוימען, אַז אַ שפּאַרינע איז דאָ אין טיש אין שופלאָד אריין, וואָס מענדעל לעבען (דער יונגער זוהן) האָט געמאַכט אין איהם, בעהאַלטע־נערהייד, כדי פון שופלאָד געלד ארויסצו'גנב'ענען יעדען פרייטאָג צו נאַכט, ווען טאַטע־מאַמע שלאָפען... אין אַ ווינקעל שטעהט אַן אַלטער אויווען, וואָס פערנעהמט אַ דריי־פערטעל שטוב. דער אַלטער „פעטער" איז שוין לאַנג אויסגעקיהלט געוואָרען אויף דער עלטער, נאָר די בעלי־בתים געדענקען נאָך זיינע גוטע יאָהרען. ווען מען האָט איהם אין אַ פרייטאָג־צו־נאַכט איינגעהייצט, האָט ער אַזאַ וואַרעמקייט פון זיך ארויסגעלאָזען, נור דערשטיקט צו ווערען. און ניט איינמאָל האָט זיך געטראָפען, אַז מתתיהו חרון מיט בלומעלע'ן האָבען גע'חלש'ט הינטער די דעקען פאַר הייסקייט. צווישען דעם אויווען און דעם אַלמער ליעגען עפּעס פערשיעדענע חפצים אָנגעלעגט: אַלטע זעלנערשע מונדירען, באַנדעס, פּאַסקעס און נאָך אַזעלכע „חפצים", וואָס מען קען קיינמאָל ניט דערגרונטעווען. צווישען די חפצים שטייגט ארויס אַן אַלטע נעה־מאַשין פון תרח'ס צייטען מיט אַ „קאָליער" נאָך. די מאַשין איז אַן איבערבלייבעניש נאָך פון מתתיהו חרון'ס שניידעריי, מיט וועלכער ער האָט גענעהט פויערשע מאַנטלען אויף די מערק (דאָס איז נאָך געווען איידער די קינדער זיינען אוועק קיין אַמעריקאַ און האָבען פון דאָרטען צעהן דאָלאַר יעדען חודש געשיקט). נאָר די מאַשין האָט אין זיך אַזאַ מאַשינעריע, אַז מען דאַרף אויף איהר אַרבייטען מיט די פיס, און דרעהען מיט די הענד, און זי כאַרבעלט אַזוי, ווי מען וואָלט אַן אַקס

געשאָכטען... ביי ביידע ווענד שטעהען צוויי בעטען, און די בעטען זיינען אויפגעבעט מיט פערינעס, — ניט מיט קיין פערינעס, נור מיט איין פערינע, וועלכע האָט געגרייכט ביז צום באַלקען, און וועלכע האָט אין זיך געהאַט אַלע פעדערן פון די אַלע גענז און קאַטשקעס, וואָס די אידענע האָט נור געשאָכטען פון צייט איהר חתונה אָן. דאָס איז געווען א פערינע, פון וועלכער מען האָט ארויסגעפומפט אויף אויסשטייער בעט־געוואַנד פאַר קינדער און אייניקלעך — און די פערינע בלייבט אַלץ פערינע. אָט אין די בעטען זיינען געבוירען געוואָרען די צוקינפ־טיגע בירגער פאַר אמעריקא, קאַנאַדא, אפריקא און וואו די וועלט האָט נור אַן עק...

ביי א פוס פון איין בעט איז צוגעבונדען אַן אַלטע קאַץ שוין זיעבצעהן יאהר. מען וואָלט שוין געמעגט די קאַץ אויפבינדען, וואָלט זי אויך שוין ניט אַנטלאָפען, נור אַזוי קומט עס — א קאַץ דאַרף זיין צוגעבונדען ביי א פוס פון בעט. איבער די בעטען הענגען צוויי בילדער, געגעראַלען, משונה׳דיגע „נאַפּאָלעאָנען“. אין דעם שפּיעגעלע ביי א וואַנד שטעהען אריינגעשטעקט די פאָטאָגראַפיעס: מתתיהו חרון זיצט אויף א שטוהל און קוקט אין א ספר אריין, און בלומעלע שטעהט נעבען איהם (די קינדער אין אמעריקא האָבען פערלאַנגט דורכאויס, אַז טאַטע־מאַמע זאָלען זיך אָבפאָטאָגראַפירען), און אין דער צווייטער זייט שפּיעגעלע שטעהט אריינגעשטעקט די אייניקלעכ׳ס פאָטאָגראַפיעס פון אמעריקא: דריי אינגעלעך שטעהען אָהן היטלען און האַלטען ביכער אין האַנד. ביי דער טהיר שטעהט דער שראַנק, אונטערגעשפּאַרט מיט צוויי ציעגעל, און די שויבען־אַלמערלעך האַלב אויסגעקלעפּט מיט פּאַפּיער. עס זעהט זיך ארוים פון שראַנק א זילבערנער בעכער מיט אַן אַלטער בשמים־פּושקע (די ירושה פון עלטערן...) און אויפ׳ן אַלמעריל— א פּאָאַר נאַקעטע ספרים, און איינס אין מיטען מיט גרויסע אותיות אויפ׳ן רוקען „מחזור“. אויפ׳ן שראַנק צווישען די ספרים זעהט זיך א גרויסע פלאַש, ארומגעשטעלט מיט א גרויען בויגען פּאַפּיער, דאָרט שטעהט ווישניק. בלומעלע איז אַן אויסברענגעריין און וויל זיך דורכ־אויס פיהרען, ווי די נגידים, און שטעלט אויך אָן ווישניק. קומט א שבת נאָכ׳ן שלאָף, ווען דער אַלטער טהוט זיך אָן די ברילען און נעהמט זיך פאַר׳ן גרויסען ברכי נפשי און עס קומט אריין דער מחותן, האָט זי א הנאה צו דערלאַנגען צום טיש א גלעזעל ווישניק. דורכ׳ן גאַנצען

יאהר שטעהט דער ווישניק און מען פערגינט זיך ניט צוצוריהרען צו איהם. עס קומט פאר פסח, האט מען מורא, אז ער זאל ניט איבער־בלייבען אין יום טוב, נעהמט מען זיך איהם אויסטרינקען. די אלטע קענען זיך דאך ניט פערגינען אין א גלאטען וואכענטאג ווישניק צו טרינקען, בלייבט איבער א רעכט ביסעל צום ביעור־חמץ. קומט ערב פסח און בלומעלע זעהט ווי אנטעק דער סטרוזש האלט די פלאש מיט'ן ווישניק און זופט פון איהם מיט'ן גאנצען מויל, פלאצט איהר שיער ניט די גאל פאר עגמת נפש: געה, ארבייט פאר עשיו'ן...

אין געסעל וואו די פענסטער געהען ארויס, שטעהט א פלומפ, צו דעם פלומפ קומען אן די וואסערטרעגער יעדען פארנאכט מיט די קענדלעך נאך וואסער. אויף דער עלטער, אז די קינדער פון אמעריקא שיקען די אלטע א פאאר דאלאר וועכענטליך, האט דער אלטער די שניידערריי אוועקגעווארפען, און זיצט א גאנצען טאג פאר'ן פענסטער און קוקט אין גאס אריין צום פלומפעל. די אלטע ביים אויווען שטריקט א זאק. איהר פערדריסט עס, וואס דער מאן געהט ארום לעדיג, כאטש זי וויים, ער האט ניט וואס צו טהון. נאך די פישלעך פאהרט מענדעל, נור זי האט שוין א מנהג צו מורמלען, פרעטענזיעס צו האבען אזוי גלאט אין־דער־וועלט־אריין. דער אלטער ווייסט פון דעם מנהג און מאכט זיך גאר ניט ווימענדיג.

— מאנסבילען זיצען זיך ביים פענסטער מיט לעדיגע הענד. — פאלט זי אין מיטען העלען טאג אן אויפ'ן מאן.

דער אלטער ענטפערט ניט.

— מישען זיך אין אלץ אריין, וואס געהט עס דיך אן ? — קומט זי ארויף אויף אנאנדער ענין.

דער אלטער רופט זיך גאר נישט אן.

דאס קען זי שוין ניט פערטראגען.

— מאמע, מאמע, האסט מיר א מאן געגעבען — וואס האט ער מיר דעם קאפ פערדרעהט, ליעבער וואלט איך איבערגעבליעבען אן אלטע מויד אין טאטענ'ס שטוב.

דעם אלטען נעהמט א געלעכטער אן: זי האט זיך דערמאהנט א מעשה פון 62 יאהר צוריק — האסט דו געהערט ?

— ווילסט אפשר אהיים לויפען צו טאטע־מאמע קיין לענטשיץ ?

קאַנסט עס, איך וועל דיר אסור חזיר נאָכלויפען. — ווינצעלט זיך דער אַלטער.

— אַלטער גזלן, רוצח, וואָס ביזט דו מיר געקומען מיין לעבען אוועקנעהמען?

דער אַלטער זעהט, אז עס געהט אין די גדולות אריין, טהוט ער זיך אָן דעם אויסגעריבענעם פוטער און געהט אין בית־המדרש אריין.

אז ער קומט אַהיים, געפינט ער שוין דעם טיש געדעקט מיט'ן אַלי־טען שניפּטיכעל, און דאָס יאיכעל קאָכט זיך אין קיך (ער האָט עס גע־וואוסט, זי זאָגט נור אַזוי, אָבער אין אמת'ן איז זי נישט אַזוי שלעכט ווי זי מאַכט זיך).

ווייסט, האָבען זיך היינט חצקל און בערעל אין בית־המדרש גע־קריגט! — הויבט ער אָן, דער אַלטער, דערצעהלען אַ מעשה אין דער וועלט אריין.

— אזוי, פאַר אָרענטליכע מענשען פּאַסט עס, — שאָקעלט זי צו מיט'ן קאָפּ — וואָס דען האָבען זיי צו טהון?

און דאָס אַלטע פּאָר־פאָלק זיצען זיך ביים קליינעם אַלטען טי־שעל, ביי דער קליינער אַלטער לאָמפּ, און מען עסט זיך דאָס קליינע אַלטע יאיכעל — און מען פערגעסט פון אַלע גליקען פון פריהער...

זיי האָבען געהאַט אַ זוהנ'עלע, האָט מען איהם גערופען מענדעל־לעבען — איז דאָס געווען אַ בחור'ל פון דער „סאַמאָראַדנער" חברה. דער טאַטע האָט איהם אַרויסגעוואָרפען, די מאַמע האָט איהם אבער בשתיקה אַריינגעשטעקט אַ פּאָאר גראָשען, אַ העמד און דערגלייכען. די גאַנצע שטאָדט האָט איהם געהאַלטען שוין פאַר אַ פערפאַלענעם, האָט מען אָבער מענדלען פאַר אַ זעלנער גענומען. ער האָט אָבגעדיענט פיער יאָהר, און וואָס זאָגט איהר דערצו? מענדעל איז געוואָרען אַ לייט ביי פּאַניען, אוועקגעוואָרפען די ווייסע חברה און געהט יעדען שבת מיט'ן טאַטען אין דער חברה פישער דאַווענען און קריעגט טהייל־מאָל אָן עליה אויך, און מען הייבט שוין אָן מענדלען שדוכים צו רעדען.

אמאָל זיינען די שותפים געפאָהרען צום טייך נאָך פיש, די אַלטע האָבען זיך געזעצט ביים ברעג, און אויפ'ן שיפעל איז געפאָהרען מענדעל מיט צוויי גוים די נעצען אַריינגעלאָזען אין וואַסער. געוועזען איז עס אין אַ זומער־טאָג, מנחה־צייט. אַ לייכט ווינטעל בלאָזט און דאַווענט

איבער'ן וואסער. דאָס וואסער, אביסעל צעוויעגט אין זיין ראַם, יאָגט איין כוואַליע אין די צווייטע אריין. מענדעל ציהט מיט די מענשען דאָס נעץ פון וואסער און ווארפט די פישלעך אין טון אריין, זיצען די אַלטע און רעדען צווישען זיך אזוי:

— ווייסט, דיין מענדעל איז געוואָרען אַ גאַנץ אָרענטליכער מענש, — רופט זיך אָן נאָטע וואָלף.

— ניט ווערטה קיין דרייער, — מאַכט מיט די הענד דער פאטער — דער אייגענער וואָס געווען.

— נו, נו, אַ גוטער יונג, וויל אַ גראָשען פערדיענען — ווארפט נאָטע וואָלף אַ בליק צו מענדלען, ווי ער ציהט דאָס נעץ פון וואסער.

— ווייסט, דיין גיטעל איז אַן אָרענטליך קינד, אין דער מאַמען געראָטען. — רופט זיך אָן מתתיהו חרון.

— אָ, נישט ווערטה קיין דרייער, אזוי ווי די מאַמע, אזוי די טאָכטער.

— נו, נו, אַ גוטע מויד, ארבייט אַ גאַנצען טאָג, ווי אַן עזעל, און שבת — אַ פערגניגען אויף איהר צו קוקען.

די אַלטע שווייגען אַ מינוט און קוקען אין וואסער.

דאָס שיפעל שווימט צו צום ברעג מיט אַ פולען נעץ פיש לכבוד שבת. מען ציהט דאָס נעץ פון שיפעל און מען לעגט די פיש אין די פעסער אריין.

דערוויל ווערט נאכט. אַ נאכט אויפ'ן דאָרף, נאַכט צווישען בוימער, פעלדער און וואסער... ביים עק דאָרף שטעהט אַ קרעטשמע; געהען די אַלטע דאָס הארץ זיך דערכאַפען. מען דערלאַנגט בראנפען צום טיש מיט אַ צוויי זעמעל. מענדעל שטעהט אין אַ ווינקעל ביים אויווען, נאָטע וואָלף גיט אַ ווינק צו איהם:

— מאַך, מענדעל, די ברכה!

מענדעל נעהמט דאָס גלעזעל אין האנד אריין און קלערט אַ מינוט. ער וויל זאָגען „לחיים", שעמט ער זיך, עפּעס אַן אָרענטליכער מענש... נישט זאָגען — פּאַסט דאָך אויך ניט. די אַלטע פערשטעהען.

— נו, לחיים, מענדעל, אם ירצה השם חול המועד! — קלאַפּט איהם נאָטע וואָלף איבער די פּלייצעס.

דערנאָך, אז מענדעל איז ארויס צו די פערד, מאַכט נאָטע וואָלף אזוי צו מתתיהו חרון:

— הער, גוטער ברודער!

— וואָס אזוינס?

— עך, שטעל אַ נײַנציגער, מיר זיינען דאָך עפּעס ניט פון היינט. וואָס געוועזן איז געוועזן. האָרך, גוטער ברודער, דיין בחור געפעלט מיר, געפעלט מיר, ווי איך בין אַ איד. אַ יונג וויל פערדיענען אַ גראָשען, אַ יונג מיט ביינער, ער געפעלט מיר. מען זאָגט מענדעל חזיר, — כאַפּט זיי די כאָלעריע, ווער איז בעסער געווען אין זיינע יאָהרען? מיר אודאי נישט (מתתיהו חרון שמייכעלט). נישט אזוי? שבת אויפ׳ן זשאַכלינער וועג... געדענקסט, ברודער? — קיצעלט נאָטע וואָלף מתתיהו חרונ׳ען.

— כ׳געדענק, כ׳געדענק. און וואָס ווילסטו?

— וואָס איך וויל? גאָר נישט וויל איך. דיין בחור וויל איך. אַ מויד האָב איך, ווי זי איז, איז זי, אבער מיין קינד איז זי, און ווער איך בין — ווייסט דו אויך. נישט קיין רב, נישט קיין דיין, נור — אַ פישער. און אַ פישער ביזט דו אויך, און ווי די פישערס פיהרען זיך, פיהרען זיי זיך, און אונזערע קינדער וועלען אויך פישערס זיין מיט גאָטס הילף, און ווער עס וויל נישט, זאָל זיך אויפהענגען. גיב אהער די האנד.

— האָסט דו די האנד.

און צוויי גרויע בערד האָבען זיך צוקושט.

אויף מאָרגענס, אז בלומעלע האָט זיך געטראָפען מיט שרה פייגע׳ן אויפ׳ן פיש־מאַרק, זיינען זיי איינע אויף די צווייטע ארויפגעפאלען, האָבען זיך צוקושט און האָבען אָנגעהויבען צו וויינען, און דערמאָהנט די אבות. נאָטע וואָלף און מתתיהו חרון זיינען געקומען צוגעהן פון נאָס, און האָבען גערעדט אביסעל פון וועג...

און נאָך דעם שבת איז מענדעל מיט גיטלען איבער׳ן געסעל געגאַנגען שפּאַציערען, און „די שונאים האָבען געזעהן און די גאַל האָט זיי געפּלאַצט פאר עגמת־נפש"...

עס איז אוועקגעגאַנגען אַ יאָהר, און אויפ׳ן פיש־מאַרק איז צוגעקומען נאָך אַ שטעל. מתתיהו חרון האָט אביסעל אָבגעלאָזט פון זיינע קונים, נאָטע וואָלף פון זיינע קונים, און אַ טישעל איז געווען אַ טישעל.

אז מענדעל האָט חתונה געהאַט, איז ער געוואָרען באמת אַן אָרענטליכער מענש. קומט פריה דאַוונען אין חברה, זאָגט „גוט מאָרגען" אַלטע מענשען אין גאַס, און שעמט זיך שוין ניט זאָגען „לחיים" ביי אַ גלעזעל בראַנפען.

און אַ סוד וועל איך אייך איינרוימען: ער כאַפּט זיך טיילמאָל אין אַ וואָכען־טאָג אין די חברה צום „ברעטעל" אויך צו...

ביים וואָרקער מלמד איז די חברה קצבים און פישערם. פריייטאָג־צו־נאַכט צו דאַוונען קומט מען נאָך אין די וואָכעדיגע קליידער — עס פּאַסט ניט פאַר אַ קצב פריייטאָג־צו־נאַכט אָנצוטהאָן זיך אין שבת'־דיגען — און מען שמועסט פון דעם היינטיגען מאַרק. מענדעל אָבער זיצט שוין צווישען די עלטערע בעלי־בתים און מען שמועסט וועגען שטאָדטישע ענינים. קומט צו אַ יונג און רוימט מענדלען אין אויער אַריין: „פינף און צוואַנציג קאָפּיקעס אַ פונט פישלעך"... מענדעל מאַכט זיך ניט הערען. הויבט דער חזן אָן צו דאַוונען, קוקט מענדעל אין סדור אַריין און זאָגט וואָרט ביי וואָרט. די יונגען, זיינע גוטע ברידער פון פריהער, מאַכען דאָס אַ געלעכטער פון איהם: „קוקט מיר אָן מיין אָרענטליכען מענש!"...

פאַר'ן עמוד שטעהט מרדכי קצב, אַן אַלטער גראָבער יונג, וואָס קומט תמיד פריהער פון אַלע, און כאַפּט זיך צו צום ברעטעל. מענדעל איז איהם שטאַרק מקנא, נאָר ער ווייסט, אַז מרדכי וועט איהם ניט לאָזען צו דער עברי, לאָזט ער זיך בעגנוגענען מיט דעם, וואָס שבת נאָכ'ן עסען ביי זיך אין דער היים נעהמט ער דעם סדור אין האַנד אַריין און זאָגט גיטלען „שטיקעלעך", ווי דער חזן זאָגט „הלל" אָדער אַ „קדושה" און מאַכט נאָך דעם חזן'ס טרעלען. הינטער'ן פענסטער גנב'ענען זיך אונטער חברה, און אַז מענדעל האַלט אין רעכטען מיטען, גיט מען אַ געהע אין שטוב אַריין: „נו, נו, זאָג ווייטער"...

מענדעל פערשעמט זיך, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ: גוט שבת.

מען ווייסט ניט, ווי אַרום דאָס איז געוואָרען, און מענדעל שטעהט שוין פאַר'ן עמוד פראַנק און פריי און איז מקבל שבת. קיינער לאַכט שוין ניט פון איהם, ביי קיינעם איז שוין קיין חידוש ניט; אַ איד איז אַ איד. נאָר, אַז דער אַלטער מתתיהו חרון האָרכט זיך איין צו זיין קדיש זאָגען ביים דאַוונען, פערטראַכט ער זיך אַ מינוט: ווער האָט

עס איהם אויסגעלערענט דאָס? — זיין מענדעל שטעהט פאַר גאָט און רעדט עברי ווי אידיש־דייטש...

דער אַלטער דערמאָנט זיך אָן טויט, ווי זיין מענדעל שטעהט דערנאָך און זאָגט קדיש נאָכ׳ן פאָטער, און גאָט האָרכט איהם אויס און פיהרט דעם אַלטען גלייך אין גן־עדן — זיין מענדעל!...

און דער אַלטער איז געשטאָרבען.

וואָס איז דאָרט געוואָרען מיט איהם אויף יענער וועלט נאָך מענדעל׳ס קדיש־זאָגען, ווייס איך ניט. איך ווייס נור, וואָס עס איז געוואָרען דאָ אויף דער וועלט מיט דער אלמנה, וואָס דער אַלטער מתתיהו חרון האָט נאָך זיך איבערגעלאָזט.

זי האָט זיך איבערגעצויגען צום זוהן, צו מענדל׳ען — געוואָלט אויף דער עלטער די אייניקלעך האָדעווען, — איז זי דאָרט געווען א גאַנצען טאָג. עס איז געקומען נאכט, האָט זי זיך פערביינקט אהיים צו איהר אין שטוב, וואו זי האָט אָבגעוואוינט 62 יאָהר, נאָך דעם אויוועז, וואָס זי האָט אין שטוב איבערגעלאָזט, נאָך דעם פּלומפּ, וואָס איז פאַר׳ן פענסטער, און די נארישע אידענע האָט א גאַנצע נאַכט ניט געקענט איינשלאָפען: די ווענד זיינען איהר פרעמד.

אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מענדעל געמוזט נעהמען דעם אַלטען שראַנק מיט׳ן טיש און די אַלטע מאַשין מיט׳ן קאַסטען און צוריק עס אוועקטראָגען אין איהר שטוב אריין, וואו זי איז אָבגעזעסען נאָך 18 יאָהר, און האָט געקוקט דורכ׳ן פענסטער׳ל צום פּלומפּ, וואו מען שעפּט וואַסער. זי האָט זיך אַליין תכריכים אויפגענעהט און זיי פון צייט צו צייט זיך אָנגעמאָסטען און געקוקט אין שפּיגעל אריין, ווי זי זעהט אויס אין זיי.

געלעבט האָט זי פון די 10 דאָלאַר, וואָס די קינדער האָבען איהר פון „הינטען“ אהער געשיקט יעדען חודש, נאָר דאָך, א שותפ׳טע צו די פּישלעך איז זי נאָך ביז היינטיגען טאָג.

זי לעגט יעדע וואָך אין געשעפט אריין 3—2 גילדען. אמאָל פערדיענט זי א צעהנער׳ל, א מאָל לעגט זי צו א זעקסער׳ל.

און אז מען פרעגט זי: „וואָס דאַרפט איהר נאָך מיט די פּישלעך האַנדלען? אייערע קינדער שיקען דאָך אייך געלד פון אמעריקא?...“ ענטפערט זי: „גיט׳ס נור א קוק — אַבלאָזען דאָס געשעפט פרעמדע— עס איז אונזער פּרנסה פון דור־דורות“...

מענשען און געטער

גאָלדע די פישערין האָט געוואוינט אין שכנות מיט אנטאָניע יאַכטאָוונע אין דעם קליין־חורבה'דיגען הייזעל, וואָס איז אויף יענער זייט טייכעל, וואו די ווייבער וואשען די וועש. איינע ווי די אנדערע זיינען זיי שוין לאנג אלמנות פון די מאַנען און פערלאָזטע פון די קינדער זייערע, וואָס זיינען זיך צופאַהרען אין דער וועלט.

גאָלדע'ס עלטערער זוהן, חיים קאַמאַשניק, איז אַמאָל אַהיים געקומען אויף חול־המועד פון לאָדז, וואו ער האָט דאָרט געאַרבייט איבער'ן זמן, און האָט זיך אין דער שטיל אָנגעהויבען צו סוד'ען מיט אנטאָניע'ס זוהן, אַנטעק דעם סטאָליאַר. עס קומט נאָך יום־טוב, און דער יונג מאַכט זיך נאָך אַלץ ניט אין וועג צום מייסטער. נור ער דרעהט זיך שטוב־איין שטוב־אויס. די מוטער האָט שוין פערשלאָסען דאָס ברויט אין קאַסטען און קריעגט זיך מיט איהם. ערשט אין אַ שעהנער נאַכט זיינען די צוויי בחורים, חיים און אַנטעק, פערפאַלען געוואָרען. מען זוכט אַהין, מען זוכט אַהער — ניטאָ די בחורים. אין ים אריין. די אידענע קריעגט זיך מיט דער גוי'ע, די גוי'ע מיט דער אידענע. די זאָגט: דיין זוהן האָט מיינעם אָנגערעדט; די צווייטע טענה'ט פערקעהרט. אַזוי איז עס געווען ביז אין אַ שעהנעם זומער־פריהמאָרגען. גאָלדע און אַנטאָניע שטעהען אַזוי פאַר דער טהיר פון הייזעל, און שלאָגען אָן מיט אַ פערטעל מעהל דעם באָרשטש אויף אָנבייסען, און ריידען זיך איינע פאַר דער צווייטער דאָס האַרץ אויס:

— וואו קענען זיי איצט זיין?

— אין ים אודאי דערטרונקען געוואָרען.

— האָרעווע אויף קינדער פאַר די פיש'ס צייהן!

— און אפשר לעבען זיי? פּרואווט די אידענע מוטה צו האָבען.

— און אפשר לעבען זיי! — העלפט די גוי'ע אונטער.

— און אפשר זיינען זיי בעגליקט געוואָרען?

— און אפשר האָבען זיי שוין זייערע אייגענע פעלדער און הייזער?

— און נאָך דער אָרעמער מאַמע'ן אויף דער עלטער העלפען?
מיט אַמאָל קומט צו געהן חנה'לע, די בריעף־טרעגערין:
— גאָלדעלע, גאָלדעלע, גוטע בשורות זאָלען אייך ווערען אָנגע־זאָגט, עס איז דאָ א בריעף פאר אייך!
— פון וואַנען א בריעף?
— א בריעף מיט א שיפעל, פון יענער זייט ים.
און זי האָט איהר איבערגעגעבען א בריעף־פאַקעט. פאר דער גוי'ע איז אויך געווען א בריעף.
זיי האָבען אויפגעריסען די בריעף, ערשט זיי נעהמען ארויס צוויי פאָטאָגראַפיעס. צוויי פריצים מיט קאַפּעלושען, האַלטען שטעקעלעך אין איין האַנד און גיבען זיך אָב שלום־עליכם מיט דער צווייטער האַנד.
די ווייבער קוקען אָן די פאָטאָגראַפיעס. זיינען עס יא זיי, זיינען עס ניט זיי? — דאַכט זיך, עפּעס גאָר פערשטעלטע.
— מיין חיים, — כליפּעט די אידענע ארויס א געוויין.
— מיין בלוט, מיין פלייש, — וויינט די גוי'ע.
אז די ערשטע איבערראַשונג איז אריבער, האָט מען גענומען בעטראַכטען די צוריק געפונענע קינדער.
— מיין חיים האָט זיך גאַרנישט פערענדערט, — זאָגט די אידענע.
מיין אַנטעק אויך נישט.
— קוק נור אָן די קייט אויף דער וועסט, מיט די הענדשקעס. ווי ער וואָלט זיין זונדעל'ס א קינד.
— און זעהסטו, ווי מיינער טראָגט א צילינדער, ווי דער גראַף פּאָטאָצקי?
— הע, אידיש בלוט, צום שלעכטען האָט „דיינעם" מיינער אָנגע־רעדט?
— אז נישט חיים, וואָס פאר אַן עצה וואָלט ער זיך געגעבען, — זאָגט די אידענע צו דער גוי'ע.
— איך ווייס נאָך ניט דאָס גליק, וואָס איז מיט איהם: ציערט זיך אין גאָלדענע קייטען, און אָן דער אַלטער מאַמע'ן פערגעסען.
— מען דאַרף צו משה לעהרער געהן, ער זאָל די בריעף איבער־לייענען.
ביידע ווייבער האָבען זיך אין די פאַטשיילעס איינגעוויקעלט

און צו משה לעהרער געגאַנגען מיט די בריעף. משה לעהרער האָט זיי פאַרגעלייענט, ווי די קינדער לאָזען הערען „פון זייער ליעבען געזונד, און דאָס נעמליכע ווינשען זיי צו הערען פון זייערע ליעבע עלטערען“. דערנאָך שרייבען זיי, אַז זיי האָבען אָן די אַלטע מוטערס ניט פערגעסען. זיי האָבען גרויסע צרות איבערגעליטען, ביז זיי זיינען געקומען אויף אַ שטיקעל מדרגה. און זיי ביידע אַרבייטען אין איין וואַרשטאַט, און פערדיענען 15 דאָלאַר אַ וואָך, נור ניט שטענדיג איז פאַרהאַן אַרבייט, און זיי שיקען די מוטערס צו אַ פונט, און וועלען ווייטער אויך אָן זיי ניט פערגעסען. זיי ענדיגען די בריעף, אַז זיי זיצען אַ גאַנצע נאַכט און שרייבען די בריעף, נור אָט געהט שוין די לאָמפּ אויס, מוזען זיי די בריעף ענדיגען.

אין די בריעף זיינען געלעגען צוויי בלאָע שטיקלעך פּאַפּיער, פאַר וועלכע לייבוש שפּילעטער האָט נאָך גרויס מיה אויסגעצאָהלט צו 7 רובעל מיט 50 גראָשען.

די ווייבער זיינען נאָך יענעם טאָג אויפ׳ן בית־עולם געגאַנגען אָנזאָגען זייערע מאַנען, אַז די קינדער זייערע האָבען זיך צוריק געפונען, און האָבען אָן די אַלטע מאַמעס ניט פערגעסען.

אַזוי האָבען געלעבט די צוויי ווייבער אין שכנות אַ צייט מיט יאָהרען נאָך די מאַנען׳ס טויט און אַ צייט מיט יאָהרען פאַר די מאַנען׳ס טויט אין דעם קליינעם חורבה׳דיגען הייזעל, וואָס שטעהט אויף יענער זייט טייכעל, וואו די ווייבער וואַשען די וועש. דאָס קליינע הייזעל איז אַריינגעקומען אין שותפות צו דעם איד און צו דעם גוי, איין גאָט ווייס עס נור ווי אַזוי אַרום. געהערט, זאָגט מען, האָט עס צו אַ גלח, וועלכער האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך זעקס „קעפּ“, און אַז די „קעפּ“ האָבען זיך צוטהיילט, איז עפּעס דעם אידען ביי אַ גוי געלד געקומען, האָט ער עפּעס אָבגענומען איין חלק פון אַ „קאָפּ“, — גענוג, עס איז אויסגעקומען, אַז אַ האַלב הייזעל געהערט צום אידען. דאָס הייזעל האָט געדאַרפט אַ פייער־וואַנד, וואָרום דער רעגען, וואָס האָט זיך אַראָב־געגאָסען פון פייערשטיין׳ס שפּייכלער, האָט גלייך אַראָבגעגאָסען אויפ׳ן הייזעל׳ס דעכעל, און דער רעגען האָט געבויגען די דינע ווענדטלעך אונטער זיך. דער גוי האָט שטענדיג געטענה׳ט מיט׳ן אידען, אַז דער איד זאָל קויפען מאַטעריאַל, וועט ער דערפאַר אַליין אונטערמויערען

דאָס װאונדערל. האָט דער איד „פּונקט“ קיין געלד נישט געהאַט. און אַזוי האָט זיך עס אָבגעשלעפּט פון יאָהר צו יאָהר. דעם אידענ׳ס חלק הייזעל האָט שוין אויסגעצאָהלט נדן זיינע צוויי טעכטער, וואָס זיינען דערנאָך אװעק מיט זייערע מאַנען, איינע קיין אַפריקאַ, די צווייטע אַזש קיין קאַנאַדאַ, — און דאָס הייזעל איז אַלץ געבליבען אָהן אַ פייער־וואַנד.

דער גוי אָבער האָט זיך גענומען צייט און וואו ער האָט אין גאַס אַן איבעריגען ציגעל, אַן איבעריגען שטיין געפונען, האָט ער געבראַכט אַהיים צו שלעפּען. אַז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אַ רעכט ביסעל ציגעל, האָט ער זיך אַליין גענומען פערמויערען זיין חלק פייער־וואַנד און האָט אָבגענויגט די רינע פון פייערשטיין׳ס שפּייכלער אויף דעם אידענ׳ס חלק דאַך, אַזוי, אַז עס איז געװען אַ רעגען, האָבען זיך די רינע װענדטלעך פון דעם אידענ׳ס שטוב געשאָקעלט, און פון דאַך האָט אַזוי גערונען, אַז מען האָט געמוזט אויף די בעטען, אויפ׳ן טיש און שאַנק טעפּ, טעלער, בעקענס און שיסלען אונטערשטעלען, עס זאָל אין זיי דאָס וואַסער אַריינרינען.

נור אַזוי בכלל האָבען דער איד און דער גוי צווישען זיך געלעבט אין שלום, געקריגט זיך אין שלום. זיך געזידעלט און דערנאָך צוריק ווייטער חבר געוואָרען. אין שלום האָבען אויך געלעבט די גוי׳ע מיט דער אידענע. פלעגט די גוי׳ע געהן צו דער ארבייט און האָט איבער־געלאָזט איהר קליינעם אַנטעק אין וויעג, און דער קליינער גוי האָט גע־מאַכט געוואַלדען דעם הימעל נור צו שפּאַלטען, איז אַריין צו איהם די אידישע שכנה, וועלכע האָט דענסטמאָל געזויגען איהר חיים׳ען, און האָט איהם אויף די הענד גענומען און איהם געגעבען פון איהר ברוסט. דער קליינער חיים, וואָס זיצט אויף דער מוטער׳ס צווייטער האַנד, ווערט אייפערזיכטיג, און דער קליינער איד מיט דעם קליינעם גוי הויבען אָן צו קוקען איינער אויפ׳ן אַנדערען; אפשר האָבען זיי זיך שוין דענסטמאָל אָבגעשמועסט צוזאַמען די רייזע נאָך אַמעריקאַ צו מאַכען... איז פאַר אַ יום־טוב געקומען, פאַר אַ פסח, למשל, אַז גאָלדענע די פישערין האָט זיך פון שטוב אין הויף אַריינגעצויגען, און די קינדער, ווי די אינדיקעס, האָבען זיך צווישען די באַליעס אַרומגעוואַלגערט מיט אַ געוויין, מיט אַ געוואַלד, — האָט די גוי׳ע דער אידענע׳ס אַ קינד צו זיך אין שטוב אַריינגעכאַפּט און געגעבען עס צו עסען פון איהר מיטאָג.

די אידענע פלעגט דערנאָך דעם קינד'ס מויל שייערען, רייבען און כשר'ן מיט הייסע שטיינדלעך, און דער יונג פלעגט דערביי מאַכען געוואַלדען ביז צום הימעל... איז ביי איינער דאָס קינד קראַנק געוואָרען, האָט עס די צווייטע אָבגעהיט, געלאָפען צום פעלדשער, רפואות געבראַכט. אין נויט האָט איינע דער אַנדערער אַ גראָשען געלד, אַ לעבעל ברויט און אַ טראָפּען מילך געבאָרגט.

נור די געטער פון די צוויי שכנים האָבען ניט געקענט לעבען צווישען זיך אין שלום און האָבען אָנגעמאַכט גרויסע מחלוקת'ן צווישען די שכנים.

איז געקומען אַ יום־טוב פון איין גאָט, האָט עס דער צווייטער גאָט ניט געקענט דערליידען. למשל, אַזוי אַ גאַנץ יאָהר, גאָרנישט, לעבט מען זיך אין שלום; קומט אָבער ביי דער גוי'ע אַ יום־טוב, די קריסטמוס־נאַכט, און פון דעם גוי'ס שטוב איז אויפגעגאַנגען דער ריח פון זייערע נייע געריכטען, האָט די אידענע געדרעהט מיט דער נאָז... און אַז דער גלח איז געקומען מיט'ן הייליגען וואַסער „בעשווענצען" די „פלאַצקעס", האָט די אידענע די קינדער פערשלאָסען צו זיך אין שטוב און זיי ניט אַרויסגעלאָזט. אַז די אידענע האָט דערזעהן דאָס אָבגעפּרעגעלטע חזיר'ל, וואָס פון די אויגען־לעבער האָט גרינס אַרויס־געשטאַרט, האָט איהר אָנגעהויבען צו נודיען, און זי שפּייט אַ גאַנצען טאָג.

— אָ, אַ יום־טוב ביי זיי! אַזאַ שוואַרץ יאָהר זאָלען זיי מיר האָבען — פלעגט די אידענע זאָגען און אַ גאַנצען יום־טוב ניט ווייזען זיך דער גוי'ע פאַר די אויגען.

איז ווייטער געקומען אַ אידישער יום־טוב, אַ פּסח, און די אידענע האָט די פיש געקאָכט, האָט די גוי'ע די טהיר פערהאַקט ביי זיך אין שטוב:

— זשידאָווסקי פּאַרשיוואַ סוויענטאַ, סעניאַ זאַסמאַהטשילי..

און אַז מען האָט געבראַכט די מצות, — האָט די גוי'ע איהרע קינדער אַריינגעכאַפּט אין שטוב און די טהיר פערשלאָסען.

און שבת אויף דער נאַכט, אַז די אידענע האָט די פיש אויפ'ן טיש אַרויפגעשטעלט און די שבת־ליכט האָבען זיך געברענט, און איהר ברוך האָט זמירות געזונגען, האָט די אידענע דורכ'ן פענסטער אַרויס־

געקוקט, און דערזעהענדיג, ווי דער „גוי" שלעפּט די טאַשקע מיט זאַמד און אין זאַק אַרומגעוויקעלט, פלעגט זי זיך אָנרופען צום מאַן:

— עס איז עפּעס טאָקע ביי זיי קיין שבת ניט. אַ אומה עפּעס!...

עס איז אַוועק אַ לאַנגע צייט. די שכנות האָבען זיך פערעלטערט. די קינדער זייערע אין אַמעריקאַ, חיים און אַנטעק, זיינען ווייטער ערגעץ־וואו פערפאַלען געוואָרען און האָבען אויפגעהערט צו שרייבען בריעף, צו שיקען פאָטאָגראַפיעס און שטיקלעך פּאַפּיר, פאַר וועלכע דער שפּילעטער זאָל אויסצאָהלען זיבען רובעל מיט פופציג גראָשען די גוי'ע, אַזוי ווי די אידענע, האָבען ווייטער איינע דער צווייטער פאַר־געוואָרפען. די זאָגט: „דיינער" האָט מיינעם אָבגערעדט, און די צווייטע טענה'ט פערקעהרט.

נור דער אידענע'ס טייל הייזעל איז אינגאַנצען איינגעלעגט געוואָ־רען אונטער דער רינע פון פייערשטיינ'ס שפּייכלער. דאָס דעכעל איז געפאַלען אויף די פיער ווענדטלעך, וועלכע האָבען זיך געטרייסעלט און געשאָקעלט זיך צום איינפאַלען ביי דער לייכטעסטער בעוועגונג. דער קוימען פון אויוען איז אין גאַנצען צובראָכען געוואָרען, און דער רויך פון דעם אויוען פלעגט אָנפילען די גאַנצע שטוב. פון דעם האַלבען רובעל אַ וואָך, וואָס דער שותף און דער מח׳תן, ר׳ מתתיהו חרון, צאָהלט איהר אוים איהר טהייל ריוח (אַזוי איז שוין ביי זיי, ביי די פישערס, אַ מנהג, אַז מען צאָהלט דער אלמנה אַ טייל ריוח, כאָטש זי האָט אין געשעפט קיין געלד ניט אַריינגעלעגט, נור פאַר חזקה), קען זי קוים אויסקומען מיט ברויט און מילך, מיט אַ שטיקעל פלייש אויף שבת, און דערפון צאָהלט זי נאָך צוואַנציג גראָשען אַ וואָך חנה'לען דער קרעמע־רין פאַר לייוועגט אויף תכריכים, אויף נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר... מילא, זומער האָט זי געלעבט אין איהר טייל שטוב, ווי ווייט זי האָט געקענט. עס איז אָבער געקומען ווינטער. דאָס פרעסטעל נעהמט. זאָל זי זיך אפשר אַריינציהען צום שותף און מחותן ר׳ מתתיהו חרון, אַז בלומעלע די מחותנת'טע (אַ אידענע פון אַכציג יאָהר) זאָל פון איהר נקמה דערלעבען? — געמוזט אָנקומען צו מיין טיש! — איז איהר ניט געבליבען קיין אַנדער עצה נור איבערצוואווינטערען ביי דער גוי'ע אין אַ ווינקעל שטוב. כאָטש אַ גוי'ע, „נור אַ גוטער שכן איז פיעל בעסער, ווי אַ ווייטער קרוב".

די גוי'ע האָט זי צוגענומען מיט'ן גרעסטען כבוד, און האָט איהר

אָבגעגעבען דאָס ווינקעל ביים אויווען. קיין סך פון איהר שטיבעל האָט זי ניט געהאַט וואָס איבערצוטראָגען. די ווינטערדיגע קאָלדרע, די צוויי שבת-לייכטערלעך, דאָס עלמעריל, די טערקישע שאַל מיט דער שבת'דיגער הויב און דאָס „קעסטעלע".

האָט די אידענע געוואוינט אין ווינקעל שטוב ביים אויווען. אין צווייטען ווינקעל ביים פענסטער, איבער דער גוי'עס בעט, איז געהאַנגען א „הייליג בילד", פאַר וועלכען עס האָט זיך א לעמפעל געברענט.

די אידענע האָט מורא געהאַט אהין צו קוקען אין דעם ווינקעל, וואו עס הענגט דאָס בילד. זי זינדיגט מיט די אויגען... אָט ווערט זי שוין בלינד... און דער קריסטוס-קאָפּ, וועלכער איז געווען ארומגענומען מיט א שטעכענדיגען צווייגען-קראַנץ, האָט זיך איהר געדאַכט, שטעכט פון דער-ווייטען... דאָס אַלטע יום-כפור'דיגע מחזור, א ירושה פון איהר מאַמען, וואָס זי האָט מיט זיך געהאַט, האָט זי אין טערקישען טוך איינגעוויקעלט, אז די גוי'ע זאָל עס ניט זעהן, און אז עס איז געקומען אויף דער נאַכט, צום קריאת-שמע לייענען, האָט זי פאַר איהר ווינקעל דאָס קעסטעלע אניעדערגעשטעלט — א מין מחיצה געמאַכט, אז דאָס קריסטוס-בילד זאָל ניט הערען איהר תפילה...

מיט דער גוי'ע איז אויך דאָס זעלבע. עס איז געקומען אויף דער נאַכט און זי האָט געדאַרפט איהר געבעט מאַכען, האָט זי אָבגעוואַרט ביז די אידענע וועט שוין איינשלאָפען, און האָט פערשטעלט איהר טייל ווינקעל, אז די אידענע מיט איהר גאָט, וואָס זי האָט דאָרט אין קעסטעלע, (דאָס מחזור, וואָס איז ארומגעוויקעלט אין טערקישען שאַל) זאָל חלילה ניט דערהערען א וואָרט.

עס איז געקומען דער ערשטער פרייטאָג-צו-נאַכט. די אידענע האָט זיך גענומען אָנגרייטען צום ליכט-בענשען אין איהר ווינקעל. זי האָט א טישטוכעל אויסגעשפּרייט איבער'ן קעסטעלע, — האָט אויס-געשטעלט איהרע צוויי לייכטערלעך, ליכט אריינגעשטעלט, האָט זיך אָנגעטהון אין די שבת'דיגע הויב, און האָט זיך גענומען זאָגען די תחינה. דער גוי'ע האָט עס אין הארצען שוין פערדראָסען, — ביי איהר אין שטוב מאַכט מען א אידישען יום-טוב. דאָך ארויסווייזען וועט זי דאָס ניט. נאָר זעהענדיג, אז די אידענע דאַווענט פאַר איהר גאָט האָט זי זיך פאַר'ן „הייליגען בילד" אניעדערגעקניעט און האָט אָנגעהויבען זיך צו „מאָדליען" פאַר איהר גאָט און אין הארצען זיך געשלאָגען... די

אידענע האָט עס ניט געקענט אריבערטראָגען: פונקט ווען זי בענשט איבער די ליכט.

נאָכ׳ן ליכט-בענשען האָט די אידענע זיך א חלה אוועקגעלעגט אויפ׳ן טיש, מיט א טעלערעל פישלעך, וואָס א שכנה שיקט איהר אריין אויף יעדען שבת.

די גוי׳ע האָט זיך שוין געהאט אויפגעהויבען פון הייליגען בילד און איז צוגעגאנגען צו דער אידענע׳ס טישעל. די אידענע האָט זי מיט פישלעך מכבד געווען, האָבען זיי ביידע געגעסען און געשמועסט פון פערשיעדענע זאכען.

אין שטוב איז גענוג ווארעם געווען. די גוי׳ע האָט שטארק דעם אויוון געהייצט אויף שבת פון דער אידענע׳ס וועגען; די ליכט האָבען געברענט אויפ׳ן טישעל, און אין צווייטען ווינקעל איז דאָס לעמפעל פאר׳ן „הייליגען בילד" פערלאָרען געוואָרען אין האלבען שאָטען. די ווייבער זיינען געזעסען, האָבען פאמעלעך די פישלעך געגעסען, אז זיי זאָלען קיין ביינדעל ניט אראָבשלינגען, און האָבען פאמעלעך געבאָלבעט וועגען פערשיעדענע זאכען, לשון-הרע אויסגערעדט אויף שכנות, ביז עס איז צורייד געקומען וועגען זייערע קינדער דאָרט ווייט. האָבען געקלערט, וואו זיי זיינען אהינגעקומען, וואָס עס טהוט זיך מיט זיי.

— וואו קענען זיי איצט זיין? — פרעגט די גוי׳ע.

— אין ים אודאי דערטרונקען געוואָרען — ענטפערט די אידענע.

— האָדעווע אויף קינדער פאר די פיש׳ס ציהען — וויינט די גוי׳ע.

— און אפשר לעבען זיי? — פערלירט די אידענע דעם מוטה ניט.

— און אפשר לעבען זיי? — העלפט די גוי׳ע אונטער.

— און אפשר זיינען זיי בעגליקט געוואָרען? — וויל האָפען די אידענע.

— און אפשר האָבען זיי שוין זייערע אייגענע פעלדער און הייזער — געהט די גוי׳ע ווייטער.

— גאָט וועט העלפען — איז מבטיח די אידענע.

— גאָט וועט ניט פערלאָזען — העלפט אונטער די גוי׳ע.

און זיי פערגעסען איין מינוט, וועלכער גאָט, צי דער דאָ ביי די שבת-ליכטלעך, צי יענער דאָרט אין פערנעבעלטען ווינקעל, און זיי ווערען איינגעשלאָפען מיט גאָט׳ס נאָמען אויף די ליפען און מיט

בטחון אין הארצען אויף דעם קליינעם קעסטעלע, וואָס איז פערשאָטען מיט ביינדלעך פון פיש און ברעקלעך פון דער חלה...

אין דעם קליינעם שטיבעל האָבען צוויי געטער געצאַנקט — די קליינע שבת־ליכטלעך ביים טישעל און דאָס קליינע לעמפעל פאַר דעם „הייליגען בילד“, און זיי זיינען אין דער־ שטיל, אין דער־ שטיל אויסגע־ גאַנגען.... אלעס איז געגאַנגען זיך שלאָפען לעגען, און איז איינגע־ שלאָפען אין דער טונקעלער ווארעמער נאַכט פון פרייטאָג־צו־נאַכט....

אהיים

1.

זבולון מאיר געדענקט נאָך פון דער היים דער באָבע׳ס קאַסטען, וואָס שטעהט צווישען דעם טאַטענ׳ס און דער מאַמע׳ס בעט. דאָרט פלעגט זיך זבולון מאיר בעהאַלטען, ווען דער פאָטער האָט איהם געוואָלט שלאָגען. מיט שרעק פלעגט ער אַרויסקוקען פון דאָרט אויף דעם שפּינבעוועבטען באַלקען און אויף דאָס קליינע פיערעקעדיג פענסטערל מיט די צובראָכענע שויבען, וועלכע זיינען מיט אַן אַלט טוך פערדעקט — ער געדענקט, ווי די טראָלטען פון דער טוך זיינען ווינטער פער־פרוירען אין דעם אייז, וואָס ליעגט אַרום די רעהמען. אויף דעם טוך ליעגט דאָס לאָקשען־ברעט, כדי דער ווינד זאָל דאָס טוך ניט אוועק־שאַרען.

די מאַמע איז קיינמאָל אין דער היים ניט געווען — אַ וועשין איז זי, פלעגט זי תמיד פריה אוועקגעהן צו דער אַרבייט, איידער זבולון מאיר האָט נאָך די אויגען געעפענט, און אויף דער נאַכט קומט זי תמיד אהיים זעהר מיעד, זיפצט אויפ׳ן בעט און עטהעמט שווער. זבולון מאיר פלעגט זיך צו איהר צורוקען, גלעטען זי, ציהען ביי דער שירץ און שטום קוקען אויף איהר. טיילמאָל ענטפערט איהם די מוטער מיט אַ ליעבליכען בליק אָב, זי גיט איהם צוריק אַ גלעט מיט דער האַנד אויף זיין באַק; טיילמאָל אָבער אַז זי איז שלעכט אויפגעלעגט שטופּט זי איהם פון זיך אַוועק, און לעגט זיך שלאָפען.

געקאָכט האָט די באָבע, און מיט איהר קריעגט ער זיך תמיד. זי פער׳מסר׳ט איהם פאַר דעם פאָטער, אַז ער וויל איהר קיין וואַסער ניט ברענגען, אַ בינטעל האָלץ צוהאַקען אָדער אַזוי אין אַ שליחות געהן.

ביז אַכט יאָהר איז זבולון מאיר ביי׳ם פאָטער געווען און האָט צוליעב גענומען דעם פאָטער׳ס קלעפּ, די באָבע׳ס שילטען פאַר דעם

ברויט מיט די קאַרטאָפּלעס, וואָס ער פּלעגט, אין דער שטיל, ווי אַ הונד, אַוועק׳גנב׳ענען.

הויבט די זונן אָן צו שיקען דורך דאָס קליינע פענסטער׳ל איהרע ווארעמע שטראַהלען נאָך דעם לאַנגען, טרויעריגען און וויסטען ווינטער, ווייסט אויך זבולון מאיר, אַז דער זומער איז געקומען, לאָזט ער זיך אין דער שטיל פון שטוב אַרויס און קומט אין גאַס אַריין. ער זעהט זיך מיט וועלוועל באָק, לייביל פּשאָרעק, וועלכע פלעגען נאָכ־לויפען נאָך פוהרען קויהלען און אַראָבכאַפּען שטיקער קויהל. לייביל פּשאָרעק האָט געהאַט אַן אונטערגעשלאָגען אויג פון אַ שטאַרקען שמיץ, וואָס אַ פוהרמאַן האָט איהם געגעבען מיט דער בייטש.

זיי האָבען זיך מיט איהם שטאַרק געפרעהט. זיי האָבען איהם געקענט נאָך פון דעם פאַר־אַ־יאָהריגען זומער, האָבען זיי איהם מיט־גענומען און אַרומגעשלעפּט מיט זיך אַ האַלבען טאָג. עס האָט איהם זיך אויך איינגעגעבען אַראָבצוכאַפּען אַ שטיק קויהל, — ער האָט דאָס צוגעלעגט צו זייערע שטיקער קויהלען, וועלכע זיי האָבען בעהאַל־טען הינטער דער בריק, וואָס איז אויף דעם קראַשעניוויצער וועג. זבולון מאיר׳ן האָבען זיי איבערגעלאָזט, אַז ער זאָל אַכטונג געבען אויף די קויהלען — דערפאַר האָבען זיי איהם צוגעזאָגט אַ חלק אין פערקויף — און זיי האָבען זיך ווייטער נאָך די פוהרען נאָכגעלאָזט.

דערנאָך זיינען זיי די קויהלען געגאַנגען פערקויפען, קריגען זיי דריי גילדען, זבולון מאיר בעקומט צעהן קאָפּיקעס פאַר זיין טייל און איז גליקליך.

קומט ער אַהיים. די באָבע פאַלט אויף איהם אָן:

— שמד׳ניק, אַ קרענק זאָל דיך כאַפּען, וואו ביזטו געוועזן אַ גאַנצען טאָג?

— עסען גיב מיר, — ענטפערט ער איהר אָב.

— קרענק וועל איך דיר געבען, — בעקומט ער אַן ענטפער.

און זבולון מאיר לאָזט זיך צום שענקעל און כאַפּט זיך צום ברויט, די אַלטע וויל עס איהם אַרויסרייסען, ער גיט איהר אַ שטופּ, זי פאַלט אום, און הויבט אָן שרייען.

— אויף טויזענד שאָק כפרות דאַרף איך אייך שוין — האָט זבולון מאיר אַ געשריי געטהאָן אַרויסלויפענדיג פון שטוב.

אין גאס איז פרעהליך, די ליכטיגע זונן שיינט — צעהן קאפיקעס האט ער אין קעשענע און איהם איז גוט.

עס קומט אבער פאר־נאכט, א קאלטער ווינד בלאזט.

— וואוהין געהט מען נעכטיגען? — טראכט ער זיך, — אהיים בשום אופן ניט.

נאר באלד טרעפט ער לייביל׳ן מיט וועלוועל׳ן, ער דערצעהלט זיי זיין זארג.

— א געשעפט האסטו, וועסט מיט מיר נעכטיגען אין בית־המדרש, — זאגט צו איהם וועלוועל. — דער גאנצער קאסטען „שמות" אין מיין.

אין בית־המדרש האט זיך זבולון מאיר׳ן ניט געגלוסט צו נעכטיגען. ער האט מורא געהאט, טאמער וועט דער פאטער איהם דארט זוכען.

מיטגענומען האט איהם מיט זיך לייביל אין ר׳ ישכר בער קצב׳ס שטאל אריין. ביי־נאכט איז עס געווען. זיי האבען זיך דורך דעם טרוי־קענעם רינשטאק הינטער׳ן פליט ארונטערגעלאזט, דערנאך האבען זיי ביידע ארויפגעקלעטערט אויף דעם קליינעם פלייטעל, וואס שטעהט ביי׳ם שטאל; פון דארט האבען זיי זיך אריינגעכאפט אין א בוידעם־לאך.

— האלט דיך אן אן דראנג און לאז דיך אראב, — שרייט צו איהם לייביל. זבולון מאיר איז אבער ניט גוט געניט געווען, איז ער אראבגעפאלען און האט זיך צוקלאפט.

דאך האט ער גאר ניט געשריען און איז געבליבען רוהיג ליעגען.

— האסט דיר א שטארקען קלאפ געגעבען, זבולון מאיר? — פרעגט איהם לייביל.

— דאכט זיך א ביסל — ענטפערט אין דער שטיל זבולון מאיר.

—ווארט, איך וועל דיר איהם איינקוועטשען, — זאגט לייביל, און שפארט ארויף אויף איהם זיין האנד און קוועטשט זבולון מאיר׳ן דעם שטערען.

— שוין גענוג, עס טהוט וועה — ענטפערט יענער.

— נא דיר א בינטעל היי, לעג דיך אויף יענער זייט, קארטשע איין די פיס, אז דער אקס זאל דיר קיין דריק נישט געבען, — ווארענט איהם זיין חבר.

זבולון מאיר איז געלעגען אויפ׳ן בינטעל היי, ווארעמער איז איהם געווען אין שטאל, ווי אין דער היים אין קעלער, און געקלערט

האָט ער ביי זיך, פאר וואָס ער איז שוין לאַנג אויף דעם פּראָיעקט ניט געפאַלען.

אויף מאָרגען פריה האָט איהם אויפגעוועקט אַן עמער קאַלט וואַסער, וואָס ישכר קצב האָט אויף זבולון מאיר'ן ארויפגעגאָסען, ווען ער האָט איהם געפונען אין זיין שטאַל.

זבולון מאיר כאַפּט זיך אויף, קוקט זיך אום, ווייסט ניט וואו ער איז. נאָר באַלד איז ער צו זיך געקומען, האָט זיך אויפגעהויבען און איז אַנטלאָפען.

אזוי האָט זיך זבולון מאיר ארויסגעכאַפּט פון טאַטען'ס רשות און איז געוואָרען א גאַסען־יונג.

ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז עס וועט נאָך איהם קיינער ניט בענקען, און אַז איצט איז ער איינער אַליין. ארייננטרעטענדיג אין לעבען, האָט זבולון מאיר אָנגעהויבען טראַכטען וועגען א תכלית אויף שפּעטער. נאָכלויפענדיג נאָך די פוהרען קויהלען — קלערט ביי זיך זבולון מאיר, אַז דאָס איז קיין געשעפט ניט, אַז מען מוז וועגען עפּעס אַנדערש קלערען.

און געפאַלען איז ער אויף א געדאַנק: ער וועט אראָב צו דער באַהן און ווערען א פּעקעל־טרעגער.

אויף די שמיץ פון די בעלי־עגלות בייטשען און די קלעפּ פון דעם זשאַנדאַר'ס שווערד האָט ער ניט געקוקט — צו קלעפּ איז ער געוועהנט געוואָרען פון זיין קינדהייט אָן.

און זבולון מאיר קומט אראָב צום באַהנהויף. די בעלי־עגלות זיינען איהם מכבד מיט דער בייטש — זבולון מאיר שטעהט אָבער און וויל ניט אָבטרעטען, ער רייסט אוים דאָס פּעקעל פון פּאַסאַזשיר'ס האַנד און לויפט פאָראוים אהיים.

עס האָט ניט לאַנג געדויערט, די אַלטע פּעקעל־טרעגערס זיינען מיט איהם געוועהנט געוואָרען, מיין זבולון מאיר האָט שוין אָנגעהויבען אַליין אוועקיאָגען פרישע, וואָס זיינען אראָבגעקומען צום באַהנהויף.

און זבולון מאיר האָט זיך געפיהלט גאַנץ צופריעדען — טאַקע דאָס פּערדיענסט איז ניט זעהר גרויס — א גילדען א טאָג, נאָר אויף ברויט איז עס גענוג, און מען דאַרף פאַר קיינעם קיין מורא ניט האָבען.

נאָר קוקענדיג אויף די חברה שמייסערס — מיט זייערע לאַנגע שטיוועל, ווי זיי זיצען פון פאָרענט, האַלטען די בייטשען און שמייסען

די פערד — האָט זיך זבולון מאיר'ן דורכאויס פערגלוסט צו ווערען אַ שמייסער.

„אַ שמייסער — טראַכט ער ביי זיך — איז עפּעס גאָר אַן אַנדער זאַך. איך פאָהר מיר, מען כאַפּט אַ פאַרשווינדעל אונטערוועגס, מען פער־דיענט אַ פערציגער, אַ צוויי גילדענעם אָהן בעל־הבית וויסען — עס איז גאָר אַן אַנדער לעבען."

ווי אַזוי אָבער?

און זבולון מאיר כאַפּט זיך דערוויילע צו צו נאָטע זשאַכלינער'ס וואָגען. גלייך ווי נאָטע קומט נור צופאָהרען, זבולון מאיר איז שוין דאָ, העלפט די פערד אויסשפּאַנען, לויפט נאָך אַן עמער וואַסער, נאָך אַ בינטעל היי, שיט אָן פאַר די פערד האָבער און ליעגט אויפ'ן וואָגען ביז צו דעם צווייטען צוג.

די שמייסערס ווייסען זיין מיין, פּרוּאווען זיי איהם פערטריאַגען מיט דער בייטש. עס העלפט אָבער גאָר נישט, זבולון מאיר נעהמט אַלעס צוליעב.

נאָטע פלעגט איהם דערפאַר ערלויבען מיט די פערד געהן צום וואַסער, באָדען זיי, אַמאָל איהם לאָזען אַליין צו דער באַהן אָראָב־פאָהרען...

אָבער ניט דאָס מיינט זבולון מאיר.

דערווייל רוקט זיך אָבער צו דער ווינטער, דער הימעל איז פער־כמאַרעט, עס זיינען נאָכאַנאַנד קאַלטע ווינדטען, און די קעלט בלאָזט איהם אריין דורך די לייכטע צוריסענע מלבושים. די שטיינער זיינען געפרוירען און די נאַקעטע פיס קענען אויף זיי ניט שטעהן. אמת, די הויט פון די פיס איז זעהר דורכ'ן זומער פערגרעבט און פערשטיינערט געוואָרען אַזוי, אַז ניט אַזוי גרינג וואָלט אפילו אַ טשוואָק פון דער וואַנד אָדער אַ שפּיציגער שטיין פון דער ערד זי דורכגעלעכערט אָדער פערוואונדעט, אָבער דאָך איז עס מענשען־פלייש און די שטיינער זיינען געפרוירען.

שטעהט ער אויף דער גאַס, איין פוס האַלטענדיג אויף דעם צוויי־טען, און ציטערט פון קעלט.

אהיים אָבער וויל ער בשום אופן ניט געהן.

נאָר אַז עס איז געקומען דער ערשטער שנעע, און ער האָט געזעהן, אַז עס איז קיין ברירה ניטאָ, איז ער אוועק אהיים.

דער פאָטער זיינער איז אָבער שוין געוועהנט געווען אָהן איהם, זבולון מאיר קען זיך זיין ברויט שוין אַליין פערדיענען, האָט ער איהם ווייטער אין גאָס געשיקט, נאָר אויף דער נאַכט, ווען די מוטער איז אהיים געקומען און האָט איהם געפונען ליגען אין פאָרהויז און וויינען — האָט זי איהם אין שטוב אריינגענומען, אויסגעבעט איהם ביים אויווען, און געגעבען איהם עסען.

א גאַנצע נאַכט האָט זי זיך מיט דעם מאַן געקריעגט איבער איהם.

זבולון מאיר אָבער האָט שוין ניט געקענט אריבערטראָגען דאָס אונטערטהעניגקייט... מען דארף זיך איבער איהם קריעגען... ניין, האָט ער ביי זיך בעשטימט.

אויף מאָרגען איז זבולון מאיר אראָב אין שנעע צו דער באַהן. דערזעהענדיג נאָטע'ן, איז ער צוגעגאַנגען צו איהם.

— ר' נאָטע — האָט ער אָנגעהויבען — נעהמט מיך מיט אין אייער שטעדטעל בחינם, נור בלויז פאַר עסען און נאַכטלעגער.

— איך ווייס ניט, אויב דו ביזט עס ווערטה, — האָט נאָטע איהם געענטפערט.

זבולון מאיר האָט אויף איהם געקוקט.

— נאָר איך וויים — האָט אויסגעלאַזט נאָטע —קראַצענדיג זיך אין קאָפּ, — איך וועל פּרואווען, פּאָהר מיט.

זבולון מאיר האָט איהם גאָר נישט געענטפערט, נאָר געקוקט אויף איהם. געקוקט אויף די פערד און געשמייכעלט.

פאַר'ן אוועקפאָהרען איז ער אריין אין קעלער זיך געזעגענען.

קומט ער אריין און געפינט קיינעם ניט און אויף א צוואָק, אויפ'ן וואַנד, הענגט א פּאָאר שטיוועל.

זבולון מאיר קלערט עפּעס, און מיט הארצקלאַפּונג כאַפּט ער די שטיוועל און לויפט ארויס, מיטנעהמענדיג מיט זיך אויך דאָס אָנגע־הויבענע ברויט, וואָס איז געלעגען אויפ'ן טיש.

אין דער טהיר האָט ער געטראָפען די באָבע'ן, יענע האָט עפּעס פערשטאַנען און אָנגעהויבען שרייען. נאָר זבולון מאיר איז שוין לאַנג ניט געווען.

אויפ'ן וועג איז ער אריין אין זונדעל דעם גביר'ס קיך, וואו די מאַמע זיינע וואַשט דאָרט. נאָר דערזעהענדיג איהם, האָט די מוטער

איהם פון דאָרט מיט אַ שטיק האַלץ אַרויסגעיאָגט. — ווייניג האָב איך איך, בענקערטעס, אין דער היים, דאַרף איך אייך דאָ נאָך ביי דער אַרבייט, — האָט זי געשריען.

און ער, שטעהענדיג הינטער דער טהיר, האָט אַריינגעשריען אין קיך אַריין:

— מאַמע, בלייב געזונד, איך פאָהר אַוועק.

די מוטער האָט געמיינט, אַז ער זאָגט דאָס זי צו רייצען, האָט זי איהם געענטפערט:

— פאָהר און צוברעך הענד און פיס.

שפּעטער, אַז די מוטער האָט אַרויסגעקוקט דורך דעם פענסטער און געזעהען, ווי דער שניי דרעהט, האָט זי זיך עפּיס דערמאָהנט, און געקרעכצט:

— האָטש איהם אַ טיכעל מיטגעגעבען, אַזעלכע וועטער'ן.

אַרויספאָהרענדיג פון דער שטאָדט, וואַרפט זבולון מאיר אַ בליק אויף דאָס לעצטע הייזעל, וואָס שטעהט הינטער דער שטאָט — און גע־קוקט האָט ער, אַזוי ווי געוואָלט זאָגען: בלייב געזונד.

ביי נאַכט איז ער אַריינגעקומען אין שטעדטיל. נאָטע'ס ווייב האָט איהם עסען געגעבען — און געגאַנגען נעכטיגען איז ער אין שטאַל.

ליגענדיג אַזוי אין שטאַל אויף דער היי — האָט זבולון מאיר נישט געקענט איינשלאָפען — (אויף אַ נייע געלעגער גלוסט זיך נישט צו שלאָ־פען). עפּיס האָט איהם דאָס האַרץ געקלעמט נישט ווינסענדיג אַליין פאַר וואָס.

פון אַ שפּאַלט שיינט אַריין אַ בלאַסער שיין פון אַ נאַכט־לאָמ־טערנע. פלוצים הויבט ער זיך אויף, געהט צו צו די פערד, ער דערלאַנגט אַ גלעט מיט דער האַנד אויפ'ן פערד'ס האַלז. דאָס פערד הויבט אויף דעם קאָפּ, גיט זיך אַ שאָקעל און צוהירזשעט זיך אויף אַ קול — בר־ר־ר.

דערנאָך איז ער צוריק צו צום בינטעל היי — און מיט דעם געדאַנק, אַז גאַנץ לאַנג, גאַנץ לאַנג וועט איהם די שטאַל זיין פאַר אַ היים, און די פערד פאַר ברידער, האָט ער דאָס בינטעל היי צו זיין האַרץ צוגעדריקט און איז איינגעשלאָפען.

.2

זבולון מאיר איז ביי נאַטע'ן שוין אַ גאַנצער פּריץ. ער קריגט צו עסען, צו טרינקען, אויף אַלע פּסח אַ זומערדיגען קאָסטיום מיט אַ פּאָאר קאַמאַשען, און אויף סכות אַ ווינטערדיגען קאָסטיום מיט אַ פּאָאר שטיוועל, מיט לאַנגע כאַליאַוועס.

זבולון מאיר איז צופריעדען, דערהויפּט איז ער צופריעדען מיט זיין קניפּעל, וואָס ער מאַכט פון די פּאַסאַזשירען, וועלכע ער נעהמט אויף אויפ'ן וואָגען הינטער דער שטאָדט אָהן דעם בעל-הבית וויסען.

אין דעם שטעדטעל איז ער געוואָרען אַ גאַנצער היימישער, אַ וואוילער־יונג, אַלע שבת קומט ער זיך צוזאַמען מיט נאָך בחורים און דיענסט-מיידלעך, און מען טאַנצט, און מען לעבט.

ווער ווייסט, צי זבולון מאיר וואָלט נאָך אַמאָל געדענקט עפּעס פון דער היים, ווען עס מאַכט זיך ניט אַמאָל אַזאַ מעשה:

אַמאָל, ווען זבולון מאיר איז געווען אין ק. אויפ'ן יאַריד, געהט ער אַזוי אויפ'ן פערד־מאַרק, בעקוקט זיך אַ שימעל פאַר זיין אַלטען, גיט ער אַ קוק, זעהט ער, עס שטעהט עפּעס אַ איד און דינגט עפּעס וואָס ביי אַ פּויער.

געהט ער צו נעהנטער, קוקט, — דאַכט זיך, זיין טאַטע.

יאַ, אַזוי פערעלטערט געוואָרען — די גאַנצע באָרד איז שוין וויס.

— גוט מאָרגען, טאַטע, וואָס מאַכסטו עפּעס?

דער פּאָטער קוקט זיך אום: זבולון מאיר!

— זבולון מאיר, וואו ביזטו? וואָס מאַכסטו? ווי קומסטו דאָ אהער? שרייבסט גאָר קיין בריוועל ניט צום טאַטע'ן אהיים? צו דער מאַמע'ן?

— וואָס מאַכט איהר? וואָס הערט מען? קום נאָר אין שענק אריין, דאָרט וועט מען זיך שוין וועגען אַלץ דורכשמועסען.

געהען זיי אין שענק אריין און זעצען זיך אנידער ביי אַ טישעל.

— ביער, — שרייט דער פּאָטער; — אָקעוויט, שפּירט — שרייט זבולון מאיר.

— וואָס הערט מען ביי דיר? וואָס מאַכסטו? וואָס מאַכט די מאַמע? ביי מיר איז אַלץ גוט, געלויבט צו גאָט, זעהסט דאָך, איך בין נאָך ביי נאַטע'ן, אַ פּאָאר גילדען אויך דאָ.

— נו, שרייבט מען אמאָל א בריוועל אהיים, בעריש שרייבט פון אמעריקאַ, אז ער פערדיענט 20 דאָלאַר א חודש, שיקט ער עפּעס אויך. ברוך איז אוועק צו מיליטער, — שרייבט ער מיר, — איז א חורבן נאָך די יאָהרען.

— און די מאַמע, וואָס מאַכט עפּעס ?

— אַך, די מאַמע, זי וואַשט היינט שוין טאַקע ניט. א ביסעל האָט זי שוין קיין כח ניט צו דעם. א ביסעל לאָז איך ניט. און אַנשטאָט איהר פערדיענסט שיקט א ביסעל בעריש פון אמעריקאַ.

— ווייסטו וואָס, זבולון מאיר, — זאָגט צו איהם דער פאָטער, נאָך א לאַנגען זיפץ — קום אהיים אויף פסח. איך וויים, עס געהט אזא חול - המועד, זאָג איך דיר, איז דיר דבורה דעם פעטער'ס טאָכטער אויסגעוואַקסען, א רויז, זאָג איך דיר, פאַר וואָס נישט ? לאָז די מאַמע אויך א שטיקעל נחת האָבען...

— וויים איך, האָב איך א זאָרג פאַר א כלה, דאַרף איך זיי אויף טויזענד כפּרות. נאָר אויב דו ווילסט, קום איך — און ווייטער פּטור.

דער טאַטע מיט'ן זוהן האָבען זיך שטאַרק געפּרעהט — און עס איז געקומען ביים בעצאָהלען, קריגען זיי זיך.

— אוועק — שרייט דער פאָטער, — דו סמאַרק איינער, איך בין א טאַטע, ווילסטו בעצאָהלען.

— ניין, טאַטע, ניין — שרייט ער — אין לעבען זאָל עס מיר געהן...

און זבולון מאיר האָט געקויפט א פּאַטשיילעכיל פאַר די מוטער, א שירץ פאַר די באָבע'ן. ער האָט עס מיטגעגעבען מיט דעם פאָטער און זיי האָבען זיךביידע היים געזעגענט.

זבולון מאיר האָט געוואָלט אויף יום־טוב אהיים קומען ווי א לייט, זאָלען זיי זעהן אין דער היים, אז מען איז עפּעס א שטיקעל מענש.

און א גאַנצען ווינטער האָט ער וועגען דעם געקלערט, אין יעדען שטעדטעל, וואוהין ער איז געקומען, האָט ער עפּעס זיך געקויפט אויף פסח. דאָ א קראַוואַט, דאָ א פּאָאַר קראַגענס. פלעגט ער וואָס קויפען, פלעגט ער דאָס ברענגען ביי זיך אהיים, אין שטאָל. דאָרט אויפ'ן בעט האָט ער געהאַט ליגען זיין קעסטעל, און אין איהם פלעגט ער אַלץ אריינלעגען איינגעוויקעלט נאָך מיט דעם שטיקעל פּאַפּיער — בעהאַל־

טען אויף יום־טוב. אזוי האָט ער צו ביסלעכווייז געקויפט א שירעם, א פּאָאר קאַלאָשען, א זיידען טיכעל, א פּאָאר אויערינגלעך: פאר א מתנה, — און וואָס ער קויפט לעגט ער אלץ אריין אין קעסטעל.

ער פאָהרט אין וועג, ער פייפט זיך צו, קוקט זיך ארום און קלערט: איך וועל אהיים קומען אין גאַנצען פּאַראַד, א נייעם קאָסטיום, א פּאָאר נייע שטיוועל — אויסגעציערט, ווי זונדעל'ס קינדער — גער איך מיר, אזוי נאָכ'ן עסען אין גאַס. אלע קוקען — לאָזען זיי קוקען — און גאָר נישט.

באלד דערמאָנט ער זיך אָן דבורה'ן, דעם פעטער זכריה'ס טאָכ־טער. א שעהן מיידעל, א בעל־בתיש קינד, פאר איהר אויך עפּעס א מתנה... א פּאָאר אויערינגלעך, א בראַנזעלעט, גער איך מיט איהר שפּאַציערען, קוקען אלע, קריגען די פּאָפּלעקציע — ווער איך מיר א חתן....

דאָ הערט ער אויף קלערען, ער האָט מורא, טאָמער וועט ער דער־מיט שאַדען — פייפט ער — גיט א שמייס די פערדלעך: נאָ! נאָ!

ערב פסח.

זבולון מאיר איז אהיים געקומען. אויסגעקליידט איז ער געווען פון קאָפּ ביז די פיס. א נייער קאָסטיום, מיט א נייעם פּאַלטאָ — א נייע היטעל און א פּאָאר נייע קאַמאַשען. די קעשענעס פול מיט מתנות פאר אלעמען. פאר'ן קומען האָט ער נאָך א פּאָאר פונט פלייש און פיש געקויפט אויף יום־טוב.

אנטקעגען איז איהם געגאַנגען דער פאָטער צו דער באהן, — גענומען איהם דאָס נייע קעסטעל פון דער האַנד, און דער פאָטער איז מיט איהם געגאַנגען אהיים איבער דעם גרויסען מאַרק.

עס איז געווען א שעהנער זומער־טאָג — דאָך איז זבולון מאיר געגאַנגען מיט א פּאָאר קאַלאָשען און מיט א שירעם אין דער האַנד.

די גאַנצע גאַס האָט זיי נאָכגעקוקט.

— איי, זבולון מאיר, דער קויהלען־כאַפּער, איז גאָר א גאַנצער שררה געוואָרען, וואָס דאָס פרעמד מאַכט אלץ! — זאָגען די ווייבער נאָכקוקענדיג זיי.

— וואָס דען? דאָ ביי אונז ווערען קינדער לייט! — ענטפערט אָב א אידענע — גנבים ציהט מען אויף, און ווייטער גאָר נישט.

די מוטער איז איהם אַרויס אַנטקעגנען אין הויף, מיט אַ גרויסע גדולה. זבולון מאיר האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן: — קושען? ע, עס איז איהם עפּעס ניט געווען צום הארצען.

און די באָבע איז איהם אַנטקעגנען געגאַנגען און זיך געווישט די אויגען מיט דעם שירץ: — מיין קינד, מיין גאָלדען איינִיקעל!

מען האָט דעם גאַסט אין שטוב אַריינגעבראַכט — דער קעלער איז געווען אויסגעווייסט ריין, גאָר איהם ניט צו דערקענען, אַ ווייס פאַרהענגעל איז געהאַנגען אויפ׳ן פענסטער — און די פּאָדלאָגע איז געווען מיט זאַמד בעשיט, אין שטוב איז געווען אַ יום־טוב׳דיגער ריח, פון באָרשטש און מצות.

— לאָז מען אויפשטעלען בראַנפען — האָט דער פאָטער קאָ־מאַנדירט.

און זבולון מאיר האָט זיך דאָס היטעל אַרויפגעשאָרט, אַרויס־גענומען פון קעשענע די מתנות און יעדען איינגעטהיילט.

די מוטער האַלט די אויערינגלעך און בעקוקט זיי, קוקט אויפ׳ן זוהן, די באָבע קומט צו, בעקוקט זיי אויך — „ריין זילבער“ — קרעכצט זי.

— וויפיעל האָסטו בעצאָהלט פאַר די שמאָכטעס? — פרעגט דער פאָטער דעם זוהן, איינגיסענדיג בראַנפען.

— אַ געשעפט האָסטו, — ענטפערט זבולון מאיר מיט אַ טאָן פון אַ נגיד — אַ דריי רובעל׳דיגען.

דעם ערשטען טאָג יום־טוב נאָכ׳ן עסען זיינען דער פאָטער, די מוטער און זבולון מאיר אַריבער צום פעטער זכריה.

געטראָפען פונקט ביי דעם יום־טוב׳דיגען קוגעל, די געסט האָבען זיך אַנידערגעזעצט — און זבולון מאיר האָט געוואָרפען אויגען אויף דבורה׳ן.

דבורה איז געזעסען, — אַ רויט מיידעל, אָבגעוואַשען און אויפ־געקעמט. פון די האָאר האָבען נאָך טראָפען וואַסער גערונען, און אָנגע־טהאָן איז זי געווען אין אַ ניי גרין קליידעל.

— דערצעהל אונז עפּעס נייעס, זבולון מאיר — האָט זיך דער פעטער אָנגערופען.

— וואָס פאַר אַ נייעס — האָט זבולון מאיר געענטפערט וואַזשנע.

— דבורה, וואו איז דיין פיין־קוכען? — רופט זיך אָן דער פאָטער.

די מוהמע שרה האט באלד אויפגעשטעלט א פיין־קוכען, דער עולם האט געגעסען.

נאכ'ן עסען האט זבולון מאיר ארויסגענומען א בראנזלעטעל און עס איבערגעגעבען דבורה'ן, ניט ריידענדיג א ווארט.

— א שעהנעם דאנק — האט דבורה געענטפערט רויט ווערענדיג — וועלענדיג איהם ווייזען, אז כאטש זי איז א קליין שטעדטעלדיגע, דאך ווייס זי ווי צווישען מענשען זיך אויפצופיהרען.

נאכ'ן עסען איז זבולון מאיר מיט דבורה'ן ארויס אויף'ן גאס שפאצירען.

— דער פעטער זכריה און דער פאטער האבען זיי נאכגעקוקט.

— א יונג, א לייט! — זאגט דער פעטער.

א גאנצען וועג זיינען זיי געגאנגען, ניט ריידענדיג א ווארט איינער צום צווייטען.

די גאנצע גאס האט אויף זיי געקוקט.

פלוצים איז זבולון מאיר אבגעשטעלט געווארען.

— וואס מאכסטו, גוטער ברודער? — זאגט צו איהם לייב פשאַ־רעק, אויסשטרעקענדיג א בעשמוצטע האנד.

— איי, גאר נישט, — האט זבולון מאיר געענטפערט, רויט ווערענדיג, און איז ווייטער געגאנגען.

— א רוח אין דיין טאטען אריין, א גאנצער שררה מיר געווארען, ער שעמט זיך שוין אויך — האט לייביל איהם נאכגעשריען, קוקענדיג ממזר'דיג מיט איין אויג.

דער זעלנער

(אַ בילד)

פרייטאג אין דער פריה, ווען שרה רחל די שניידערין איז ארויס מיט די חלות צו דער בעקערין, האָט זי דערזעהן, ווי דער מארק איז פול מיט זעלנער. ביי־נאכט איז עפּעס פון הימעל אַ חיל אַראָבגעפאַלען, מיט אזוי פיעל פּעקלעך, אין אַזעלכע קרומע היטעלעך מיט ביקסען און שווערדען — און דער געזונדטער, געשמאַקער ריח פון דזיעגאַכטס געהט אויף און פילט אָן די גאַס. זשענזע סטראַזשניק שטעהט און טענה'ט עפּעס מיט זיי, — האָט זי באַלד פערשטאַנען, אז דאָס מיינט מען די זעלנער אויף די קוואַטירען איינצושטעלען — האָט זי זיך באַלד געגעבען אַ דרעה אוים מיט די חלות און צוריק אין שטוב אריין.

— מענדעל! אין בעט אריין! — האָט די שניידערין געגעבען אַ געשריי.

— וואָס איז? — פרעגט דער ערשראָקענער מאַן.

— זעלנער זיינען געקומען, מען צושטעלט זיי אין די קוואַרטירען.

דער שניידער האָט זיך אויסגעטהאָן, ארונטערגעקראָכען אונטער די שווערע דעק, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַלע פעדערען, פון די אַלע גענז, וואָס די שניידערין פלעגט נור פון צייט נאָך איהר חתונה שעכטען. זי האָט דעם שניידער דעם קאָפּ מיט אַ טיכעל פערבונדען. און ער קרעכצט.

און זי אַליין האָט זיך ביים בעט אַניעדערגעשטעלט, און גענומען די הענד ברעכען:

— מיין מאַן, מיין ברויט־געבער!

עס האָט זיך אין דער טהיר געוויעזען זשענזע סטראַזשניק, הינטער איהם האָט זיך נאָכגעשלעפּט אַ זעלנער מיט אַ קעסטעלע.

— גוט מאָרגען, פּאַני קראַוועץ — גיט איהם אָב זשענזע דאָס זייניגע.

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר, פּאַני זשענזע לעבען. זעה, אַ בראָך צו מיר, מיין מאַן, מיין ברויט־געבער, איז מיר ביי־נאַכט אָוועקגעפאַלען, וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען? — ברעכט די אידענע די הענד.

— אוי, אוי, אוי! — קרעכצט דער שניידער אונטער דער שווערער דעק.

— זשאַלקאַ, זשאַלקאַ, — ברומט זשענזע, דרעהענדיג זיך איין וואָנצע — אַט האָט מיך דער פּאַני נאַטשאַלניק געשיקט צו דיר, זאָלסט איהם קומען אַ מאָס נעהמען אויף אַ פראַק. ביזט קראַנק — מוז איך מיר געהן צו קאַבאַנסקען — זאָגט זשענזע, גרייטענדיג זיך ארויסצוגעהן.

— וואָס האָסטו מיך קראַנק געמאַכט! אַ בייזע נאַכט אויף מיינע שונאים'ס קעפּ — זאָגט דער שניידער. — פּאַני זשענזע, פּאַני זשענזע!

— רופט דער שניידער פון בעט ארויסקריכענדיג.

— זשיד מאַשעניק! — רופט זשענזע לאַכענדיג — (צום זעלנער): דאָ איז דיין קווארטיר — און זשענזע איז שוין ניטאָ.

דער זעלנער נעהמט זיך קאַלטבלוטיג זיין פּאַק, טראָגט עס זיך אין אַ ווינקעל אריין, מאַכט זיך היימיש אין שטיבעל.

און ביים טיש קריעגט מען זיך איבער איהם — דער שניידער מיט דער שניידערין. זי שילט איהם אָן, פאַר וואָס ער האָט זיך געלאָזט אָבנארען, ער ענטפערט איהר מיט טויטע קללות — און דער זעלנער אין ווינקעל, ווי עס וואָלט גאָר ניט איבער איהם געווען — פּאַקט זיך אויס זיינע „וויעשצעס", נעהמט זיך ארויס דאָס ראָזוואַנע ברויט, צושניידט זיך צו שטיקלעך מיט דעם קליינעם, זעלנערישען מעסער'ל — און דער זעלנערישער דזיעגעכטס־געשמאַק טראָגט זיך איבער דער שטוב, און נעהמט דאָס גאַנצע שטיבעל איין...

— ווי ער האָט זיך צולעגט, ווי ער האָט זיך צולעגט! —ברומט די אידענע ביי דער קיך.

דער זעלנער טהוט זיך דאָס זייניגע.

— געה זאָג איהם, — רופט די אידענע, נעהמענדיג זיך האַלץ צו האַקען.

— געה זאָג דו איהם — רופט דער שניידער פון טישעל אַהער.

דער זעלנער, זעהענדיג ווי די אידענע ארבייט ביים שטיקעל האָלץ צוהאַקען, האָט זיין זעלנערישע נאַטור עס ניט געקענט ליידען — און

פאר לאנגווייליגקייט הויבט ער זיך אויף, נעהמט פון דער שניידערינ'ס האנד דאס שטיק האלץ, און צוהאקט עס.

די שניידערין גיט איהם אוועק, מיט א צוגעווארפענעם געבייזער, עס הייסט: ווילסט עס דוקא, נא דיר!

דער זעלנער נעהמט די האק און צוהאקט, וואו נור א שטיקעל האלץ, וואס עס געפינט זיך אין שטוב צוהאקט ער — און זוכט נאך — און די האק איז ביי איהם נאך גרייט אין דער האנד נאך צו האקען.

אז ער האט דאס האלץ צוהאקט, געהט די שניידערין און שניידט אב א שטיק ברויט און דערלאנגט איהם מיט דעם פאריגען, צוגעווארפענעם געבייזער. אז דער זעלנער האט דאס ברויט צוגענומען, נעהמט ער זיך דאס קענדעל, און פרעגט ניט, אויב עס איז יא דא וואסער, אויב ניט — געהט נאך וואסער, ברענגט און גיסט אן אלע כלים, אלע טעפ, אלע שאפען, אזוי ווי ער וואלט זיי געוואלט בעזארגען מיט וואסער אויפ'ן גאנצען לעבען, און די האנד האלט נאך דאס קענדעל, און איז נאך גרייט וואסער צו ברענגען.

די שניידערין זאגט צום שניידער פון הינטער'ן קוימען ארויס פון וואנען זי איז בעשעפטיגט מיט'ן שבת מאכען:

— ווייסט, גאר ניט שלעכטער זעלנער.

— איך האב עס באלד געוואוסט — ענטפערט איהר דער שניידער.

— ער האט עס באלד געוואוסט! — זאגט די שניידערין מיט איראניע.

אין דער שטוב, אהן ווערטער, בעט מען זיך איבער איינער מיט'ן צווייטען, ביז דער זעלנער ווערט אין שטיבעל א גאנצער היימישער...

פרייטאג־צו־נאכטס. די אידענע האט אין איהר שטיבעל שבת געמאכט, צוגערוימט, די וואכעדיגע מאשין הינטער'ן אויווען ארונטער גערוקט און זי מיט א חלה־צוועלעכיל (טישטוך) בעדעקט. איבער'ן ברייטען שניידערשען טיש א טיש־טוך פערשפרייט, חלות און מעשענע לייכטער ארויפגעשטעלט.. דעם אויווען האט די אידענע פרייטאג־צו־נאכטס גוט אונטערגעהייצט, אז עס זאל ווארעם זיין א גאנצען שבת. דער אויווען האט געבריהט צוויי איילען פון דערוויטען, און היים איז אין שטוב געווען, אז פון די שויבען האט אנגעהויבען טראפענס צו קאפען, אין די טראפענס האבען זיך אבגעשפיגעלט די שבת־ליכט, וואס האבען געברענט אין א צווייטען פענסטער געגענאיבער. אין דער

שטוב האָט אַלעס מיט שבת געשמעקט. דער שניידער איז פון דער חברה אהיים געקומען, צום טיש זיך געזעצט און גענאַנגען קידוש מאַכען.

אין א ווינקעל זיצט דער זעלנער, ביים זעלנערישען ראַנעץ, און פּאַקט זיך איבער די זאַכען: א פּאָאר שטיוועל, הויזען, העמדער... נאָדעל מיט פאָדעם. דערנאָך נעהמט ער זיך ארויס דאָס ראָזעוואַנע ברויט, נעהמט א טעפּעל וואַסער און הויבט זיך אָן צו עסען.

די אַלטע זיצען ביים טיש און עסען די שבת׳דיגע פיש מיט די שבת׳דיגע חלה. אַלץ איז אין דער שטוב שבת׳דיג, נור דאָרט אין ווינ־קעל זיצט עפּעס דער וואָכעדיגער זעלנער, מיט דעם וואָכעדיגען זעלנע־רישען ברויט. די אידענע ארט דאָס זעלנערישע ברויט; עפּעס א שטיק וואָכעדיגעס אין שבת׳דיגען — שניידט זי אָב א „מוציא“ חלה און איז איהם מכבד: לאָז דער זעלנער אויך טועם זיין פון דער שבת׳דיגער חלה.

דער זעלנער נעהמט עס צו גלייכגילטיג, און עסט זיך די חלה מיט דער זעלבער גלייכגילטיגער מינע.

אָבגעגעסען, אָבגעבענשט, רוימט די אידענע פון טיש אראָב. עס קומט אריין א שכן מיט א שכנ׳טע, יואל שוסטער מיט׳ן ווייב, נאָך עפּעס א אידענע, מען זעצט זיך ביים טישעל. דאָס קליינע לעמפּעל לייכט זיך שבת׳דיג, די ליכט צאַנקען אין די לייכטער און דער חלב־ריח שמעקט און שטינקט אין דעם חדר. דער שוסטער הויבט אָן צו דערצעהלען א מעשה, מען האָרכט איהם אויס, שרה־רחל נעהמט ארויס פון שירץ זוימען (סעמעטשקעס) און שיט עס אויס אויפ׳ן טיש, די געסט מכבד צו זיין. באַלד ווערט די פּאָדלאָגע פערפּלייצט אין שאָלעכץ. דער זעלנער זיצט אין ווינקעל, זעהט סעמעטשקעס אויפ׳ן טיש — שטעקט ער אויך די האַנד אריין און נעהמט זיך גלייכגילטיג די סע־מעטשקעס, — ווי עפּעס א שמעק־טאַבאַק, ווען די טאַבאַק־פּושקעלע איז אָפען, — הויבט אָן מיטצוקנאַקען מיט די געסט, און פערשפּרייט שאָלעכץ מעהר פון זיי. דענסטמאָל איז דער שניידער מיט דעם זעלנער מעהר היימישער געוואָרען, געהט ער צו צום זעלנער און קלאַפּט איהם אויפ׳ן רוקען:

— נו, בודיעט וואָינאַ? — פרעגט ער דעם זעלנער.

— בודיעט, בודיעט — מאַכט דער זעלנער מיט דער האַנד, קנאַקענדיג די סעמעטשקעס מיט׳ן מויל.

אויף אַ מאַמע

(געווידמעט מאַטילדען.)

פיער־עקעדיג איז דער מארק, ארומגערינגעלט פון אלע פיער זייטען מיט ניעדריגע, קליינע אבגעוויסטע הייזלעך. פון דעם איינ־שטאקיגען הויז, וואס שטעהט קעגענאיבער דעם ברונעם, דארט וואו דער בעקער וואוינט, געהט פון דעם קוימען א געדיכטער רויך ארויס און ער צולעגט זיך הארט איבער דעם מארק. אונטער דעם רויך פליהען ווייסע טויבען אהין און צוריק, און א הויכער יונג שטעהט ביי דעם איינ־שטאקיגען הויז און פייפט אויף די טויבען.

קעגענאיבער דעם ברונעם שטעהען „שטעלען", טהירען אויפגע־לעגט אויף צוויי שטוהלען, אויף די טהירען ליעגען פערשיעדענע פרוכ־טען און גרינס, און ווייבער מיט אבגעברענטע מיעדע פנים'ער, ארומ־געוויקעלט מיט טיכלעך אין די גרעסטע היצען, שטעהען פאר די „שטעלען" און קריעגען זיך.

— אודאי, עס לוינט זיך מיר באלד מיט אזא שנארערין צו קריעגען, פערמאגסט מיין מיסט? דו שלעפערקע.

יענטע, א אידענע פון א יאהר עטליכע־און־פערציג,—וואס פון איה־רע ליפען האבען די ווערטער זיך געלאזט הערען, — טראגט א ברייטען שמוציגען פארטוך, און איהר דיק אבגעברענט פנים, וואס קוקט רוהיג ארויס פון אונטער דער טיכעל, האט מסכים געוועזן אויף איהרע ווערטער.

— וואס מיינסטו, האסט שוין גאט פאר'ן בארד געכאפט? ער געהערט מיר אזוי גוט ווי דיר אן — האט איהר טויבע אבגעענטפערט, אראברוקענדיג דאס טיכעל איבער די האלבע אויערען און מיט כעס זיך די האאר ארונטערגעשארט.

א קונה'טע איז צוגעקומען צו יענטע'ס „שטעל". און טויבע, וואס

איז לעבעדיג געשטאַנען, האָט דערווייל זי אָנגעשאָלטען מיט טויטע קללות.

— וואָס טויג מיר דיין געלד, פּריצ'טע! וועסט שטאַרבען און אפילו אַ הונד וועט נאָך דיר קיין קדיש ניט זאָגען... — האָט די אידענע געשריען.

טויבע האָט דערמיט איהר שכנ'טע געוואָלט געבען אָנצוהערען פון איהר זוהן יצחק'ל, נאָר זי האָט זיך דערמאָנט, אַז עס פּאַסט ניט זיך אַליין צו ריהמען, איז זי אין מיטען ריידען שטיל געוואָרען.

יענטע, אָבמעסטענדיג די קונה'טע אַ קוואָרט באָרען, האָט איהר אָבגעענטפערט:

— אודאי, ווען דו וואָלסט אַ שטיקעל לייט געווען, וואָלט דאָך דיין מאַן איבער דיר ניט געשטאָרבען, און דיין קינד וואָלט זיך דאָך מיט דיר ניט געשעמט. ער שעמט זיך דאָך מיט דיר.

טויבע איז געוואָרען אין כעס און ארוים מיט אַ קול:

— חצופה! מיין קינד שעמט זיך מיט מיר! אַ כפרה מעגסטו זיין פאַר זיין מינדסטען נאָגעל, ביזט אפילו ניט ווערטה מיין קינד'ס נאָמען צו דערמאָנען.

זי האָט געוואָלט ארוים מיט אַ געוויין, וואָס מש זאָגט, אַז איבער איהר איז איהר מאַן געשטאָרבען, און איהר קינד, איהר יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, נאָר ניט צו דערפרעהען יענטע'ן מיט איהרע טרעהרען, האָט זי זיך מיט אַלע קרעפטען איינגעהאַלטען ניט צו וויינען.

די זונן האָט זיך וואָס אַמאָל מעהר אַרונטערגעלאָזט אונטער יענער זייט שטעדטעל. אידען האָבען זיך געאיילט איבער דעם מאַרק און אַלע זיינען אוועק אין דער בית־המדרש געסעל מנחה דאַוונען. ביי דעם ברונעם, אין מיטען מאַרק, האָבען זיך אָנגעהויבען צוזאַמענקלייבען חדר־אינגלעך, וואָס זיינען ערשט פריי פון דעם חדר געגאַנגען.

טויבע האָט צוזאַמענגענומען איהרע פּאָאַר קוישלעך אויף די הענד (די טהיר מיט די שטוהלען האָט זי אין מאַרק געלאָזט: עס וועט קיינער ניט גנב'ענען), און איבערלאָזענדיג די גראָבע יענטע אַ פּאָאַר קללות, איז זי שטיל פון דעם מאַרק אוועק.

ווען זי איז זיך מיט די קוישלעך אויף די הענד אַליין אהיים גע־גאַנגען האָט זי וועגען איהר יצחק'ל געקלערט.

יענטע'ס שטעכעדיגע ווערטער קען איהר פון זינען ניט ארויס. מילא, דאָס וואָס זי זאָגט: איבער איהר איז דער מאַן געשטאָרבען, אַרט עס איהר ניט; אַלע ווייסען וואָס זי האָט אָוועקגעאַרבייט ביי איהר מאַן'ס קריינק, נאָר וואָס זי זאָגט, אַז איהר יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, דאָס קרענקט איהר ביז אין ריפּ. טאַקע, דאַכט זיך איהר, אַז ער קומט אַהיים אויף דער נאַכט נעכטיגען, ווייל ער בּיי איהר קיין זאַך ניט פערזוכען...

און קלערענדיג דאָס, האָט זי אָנגעהויבען שילטען יענטע'ן.

— ניט דערלעבען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם! טאַטע איינער!

עפּעס האָט זיך איהר גערדאַכט, אַז דאָס וואָס זי מיינט, אַז יצחק'ל שעמט זיך מיט איהר, האָט זי קיינעם ניט צו פערדאַנקען נאָר יענטע'ן, אַלץ האָט זי, די מכשפה'טע אָנגעמאַכט.

— מיין קינד, מיין יצחק'ל, וואָס פאַר אַ געשעפטען האָט איהר צו איהם? ! — און זי איז אַרויס מיט אַ קול:

— רבונו של עולם, דו זאָלסט זיך אָננעהמען מיין קריוודע, ביזט דאָך אַ טאַטע פאַר יתומים, דו זאָלסט עס איהר ניט שווייגען.

— ווּעמען איז דאָס? ווּעמען שילט איהר אַזוי, טויבע?—האָט זיך צו איהר אָנגערופען נעחע די נגידית'טע, וואָס איז געשטאַנען אין טהיר פון איהר שניט־קראָם, און האָט געהערט ווי טויבע שילט אַזוי צו זיך אַליין, אַהיים געהענדיג.

— ווּעמען דען, בעל־הבית'טע, אַז ניט די חצופה, די ימח־שמה'ניצע? — האָט זי אויסגערופען ווייזענדיג מיט דעם פינגער אין מאַרק אַריין, און ניט אפילו דעם קאָפּ אויפהויבענדיג צו זעהן ווער עס רעדט צו איהר, איז זי זיך ווייטער געגאַנגען.

אַז טויבע, ווייטער געהענדיג, האָט זיך דערמאָנט, אַז היינט איז דער פריה, ווען זי איז צו נעחע'ן מיט אַ הוהן אין קיך אַריין, האָט זי פון דער צווייטער שטוב געהערט יצחק'לס קול ווי ער שפּאַרט זיך מיט נעחע'ס בחורים'לעך אין לערנען, זי האָט געוואוסט, אַז מיטוואָך עסט איהר יצחק'ל ביי נעחע'ן, און טאַקע מיט אַ כיון אַהין צוגעגאַנגען מיט דער הוהן, כדי איהר יצחק'ל זאָל אַ גוטע יויך האָבען, ער איז דאָך, נעבעך, אַזוי שוואַך.

און הערענדיג פון דער צווייטער שטוב איהר זוהנ'ס קול, האָט זי טאַקע די קיך געוואָלט פערלאָזען, נאָר דאָך איז זי ניט אַוועק, איהר

יצחק׳ל שפּאַרט זיך מיט נעחע׳ס קינדער אין לערנען. זיי קענען עפּעס דען? זיי קומען עפּעס צו זיין פּאַדעשוועס? „ער וועט זיך פערשעמען", האָט זי זיך געשראָקען, „ווען ער וועט מיך דאָ טרעפען מיט דער הוהן אין דער האַנד"... „זיין מאַמע איז אַ מאַרק־אידענע, אַ שעהנער יחוס"... און דאָך האָט זי די קיך ניט פערלאָזט. „אַ קינד ניט קיין גראָשען אָב־געקאָסט, און וויפיעל קאָסטען נעחע׳ס קינדער אָב?" וואָלט זי היינט געהאַט וואָס איהר יצחק׳ל וואָלט געדאַרפט אָבקאָסטען, וואָלט זי דאָך אַ נגידה׳סטע געווען... און איז געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט צו זיין קול.

„אוי! ע ר האָט בעדאַרפט לעבען, און זעהן יצחק׳לען, ער וואָלט דאָך באַלד געזונד געוואָרען."

באַלד האָט זיך געעפענט די טהיר, עס האָבען זיך בעוויזען נעחע׳ס בחורים׳לעך, אין דערמיט איהר יצחק׳ל, די בעקלעך האָבען איהם געפלאַמט.

— גוט מאָרגען! — האָט ער שוואַך אַרויסגערעדט, און באַלד דורך די טהיר אַרויס. זי האָט געוואוסט, זי האָט איהם עגמת נפש אָנגעטהאָן, ער איז פערשעמט געוואָרען פאַר זיי, פאַר נעחע׳ס בחורים׳לעך.

און זי פיהלט אין האַרץ: איהר קינד, איהר יצחק׳ל, איהר מילך געזויגען, וואָס פאַר אַ געשעפטען האָט נעחע צו איהם; און אויסגיסענדיג איהר ביטער האַרץ אויף יענטע׳ס קאָפּ, אויך פאַר דאָס וואָס איהר זוהן האָט גאָר נישט אָבגעקאָסט און קען בעסער פאַר נעחע׳ס בחורים׳לעך, האָט זי הויך מיט אַ קול געשאָלטען:

— רבונו של עולם, דו זאָלסט זיך מיין קריוודע אָננעהמען, דו זאָלסט איהר דערפאַר בעצאָהלען, זי זאָל די היינטיגע נאַכט ניט איבער־לעבען!

די פערבייגעהער זעהענדיג ווי אַ אידענע געהט אַליין און שילט, האָבען געלאַכט.

די נאַכט האָט זיך אָנגערוקט, און פינסטער אין אין שטעדטעל געוואָרען.

טויבע איז מיט די קוישעלעך אַהיים געגאַנגען, האָט זיי אַרויפּ־געשלעפּט אויף די טרעפּ פון איהר הויז און געעפענט די טהיר.

— די מאַמע, די מאַמע! — זיינען איהר קולות אַנטקעגען געקומען.
די שטוב איז געווען רויכיג, אין מיטען דער שטוב האָבען זיך די

קינדער ארומגעשטעלט נעבען טויבע'ן און ניט אויפגעהערט צו שרייען „מאמע". איין קינד'ס קול איז געווען א וויינענדיגער: „וואו ביזט דו דאס געווען א גאנצען טאג?" א צווייטענס קול איז געווען א פרעהליכער: „ווי גוט איז מאמע, אז דו ביזט געקומען". און די אלע קולות האבען זיך אין איינעם אויסגעמישט.

— שווייגט! לאזט מיך כאטש דעם אטהעם כאפען, שרייט די אידענע אניעדערשטעלענדיג די קוישלעך.

זי איז צו צום קוימען, עפּעס געזוכט, און באלד איז דאס קליינע שטיבעל פון א קליין פעררויכערט לעמפעל בעלויכטעט געווארען.

דער שוואכער שיין האט נור בעלויכטען דאס ארט ארום דער קיך וואו טויבע איז געשטאנען און דארטען צוויי העלצלעך אונטערגעהייצט; בעלויכטען אן אלט־פערשטויבטע מאשין וואס איז געשטאנען נעבען א בעט (א סימן פון א געוועזענעם שניידער), און א האלב בעט וואס איז קעגענאיבער דעם לעמפעל געשטאנען. אויף דעם בעט איז געווען אויסגעשפּרייט שטרוי, אויף וועלכען עס זיינען געלעגען פערשיעדענע אויבס, און זייער ריח האט זיך געטראגען איבער דער שטוב, דאס איבריגע טהייל שטיבעל מיט די בעטען זיינען פערלוירען געווארען אין דעם שאטען.

ערשט אנדערטהאלבען יאהר ווי איהר מאן, לייזער שניידער, איז געשטארבען. נאך ביי זיין לעבען, צום סוף ווען דער הוסט האט זיך איהם געשטארקט און ער האט ניט געקענט זיין ווייב און קינדער מפרנס זיין, האט זיך טויבע אוועקגעלאזט עפּעס צו פערדיענען, און וואס מעהר די קרענק האט זיך געשטארקט, האט זי געמוזט מעהר הארעווען, און אז זי איז געווארען אן אלמנה, איז זי שוין געוועהנט געווען צו ארבייטען פאר'ן גאנצען הויזגעזינד.

דאס עלטסטע אינגעל, יצחק'ל, האט געהאט א גוט קעפּעל, ער איז געווען דער איינציגער טרייסט אין לייזער שניידער'ס פינסטערען לעבען, און ליעגענדיג אויף דעם טויטען־בעט האט ער זיך געטרייסט, ער לאזט כאטש איבער א גוטען קדיש נאך זיך.

ווען לייזער איז געשטארבען, האבען די בעלי־בתים רחמנות געהאט אויף דער וויסטער אלמנה, צוזאמענגעמאכט א פּאאר רובעל, אז זי זאל האבען מיט וואס צו האנדלען. און זעהענדיג אז יצחק'ל האט א

גוטען קאָפּ האָבען זיי איהם אריינגעגעבען אין בית־המדרש, געשאַפּט איהם טעג אין די רייכע הייזער, און איהם אוועקגעגעבען לערנען.

טויבע זעהענדיג, אז יצחק׳ל עסט ביי די נגידים, האָט עס איהר אין הארצען הנאה געטהאָן: געבעך א שוואַך קינד, וואָס קען זי איהם געבען עסען? דאָרט, ביי די נגידים האָט ער פון אַלעם בעסטען. דאָך אָבער אין דער שטיל האָט זי דערפון עגמת־נפש געהאַט, וואָס יצחק׳ל עסט אין פרעמדע רייכע הייזער. זי האָט אַליין ניט געוואוסט, אויב מען האָט איהר מיט דעם א טובה געטהאָן אָדער א רעה...

איינמאָל אזוי זיצענדיג פאַר איהר „שטעל“, זעהט זי ווי איהר יצחק׳ל געהט ארוים פון דעם שול־געסעל מיט דעם תפילין־זעקעל אונטער דער אָרעם און געהט גלייך אין זונדעל דעם גביר׳ס הויז אריין פרישטיק עסען, האָט עס איהר אין הארצען געשטאָכען. זי איז דענסט־מאָל נאָך גוט געווען מיט יענטע׳ן, ווייל באַלד נאָך דעם מאַנ׳ס טוידט האָבען אַלע אויף איהר רחמנות געהאַט, האָט זי צו איהר געזאָגט:

— גלויבט מיר, יענטע, איך ווייס אַליין נישט, זעהט, וואָס האָב איך דאַכט זיך פּרעטענזיעס צו די בעלי־בתים, זיי האָבען דאָך גוטס געטהאָן מיט מיר און מיט מיין קינד: געשאַפּט איהם עסען אין רייכע ערטער, בעהאַנדעלט איהם, זאָג איך אייך, ניט ווי ער וואָלט זיין א מארק־אידענעס א קינד, נור ווי א גביר׳ס, דאָך יעדעס מאָל ווען איך גיב די קינדער מיטאָג, פערגעס איך און שטעל אנידער א טעלער פאַר מיין יצחק׳ל אויך, און אז איך דערמאָן מיך אז ער עסט ניט ביי מיר, ווערט מיר, ווייך איך פשוט ווי א קליין קינד.

— געהט, איהר זייט א נארישע אידענע, — ענטפערט איהר יענטע אָב — וואָס דען, ביי אייך וואָלט ער א לייט געוואָרען. וואָס קען נעבעך אַן אָרימאַן א קינד געבען צו עסען? מישטיינס געזאָגט׳

— איהר זייט גערעכט, יענטע, — זאָגט טויבע, — אָבער דאָך, ווען איך צוטהייל דעם מיטאָג, שניידט מיר אין הארץ.

און איצט זיצענדיג ביי דער קיך, אָבקאָכען עסען פאַר די קינדער, האָט די אידענע דאָס זעלבע געקלערט. עפּעס האָט זיך איהר געדאַכט, אז מען רויבט ביי איהר יצחק׳לען אוועק.

ווען די קינדער האָבען אָבגעגעסען און זיך שלאָפען געלעגט, האָט זי דאָס לעמפּעל אויף דעם טיש אנידערגעשטעלט, און גענומען פאַר־ריכטען א העמד פאַר יצחק׳לען.

באלד האָט זיך די טהיר געעפענט, און יצחק'ל איז אריינגעקומען.

יצחק'ל איז א אינגעל פון א יאָהר פערצעהן, הויך און דאר, זיין וויים פנים שיינט ברוגז'דיג ארוים פון דער שווארצער קאפּאָטקעלע און פון דעם שווארצען היטעל.

— גוטען אָוונד, האָט ער שטיל געזאָגט.

די מוטער האָט איהם אָבגעטרעטען איהר אָרט. אין הארץ האָט זי געפיהלט, אז זי דארף פאר איהר קינד דרך־ארץ האָבען, ניט וויסענ־דיג אליין פארוואָס, און באלד האָט זיך איהר געדאכט, אז זי מיט איהר אָרעמקייט זיינען פאר איהר יצחק'ל אן אומגליק.

ער האָט זיך אנידערגעזעצט און ארויסגענומען פון דעם ספרים־שאפקעלע א ספר און אריינגעקוקט.

די מוטער האָט ארויסגעדרעהט דאָס קנויטעל פון לעמפּעל, אוים־געווישט מיט דעם פארטוך דאָס גלעזעל און דאָס לעמפּעל צו איהם נעהענטער צוגערוקט.

— ווערסט טרינקען א גלאָז טהעע, יצחק'ל? — פרעגט איהם די מוטער אין דער שטיל, ווערענדיג איהר קינד מיט עפּעס דיענען.

— ניין, איך האָב ערשט געטרונקען.

— אפשר אן עפּעלע?

ער האָט געשוויגען.

די מוטער האָט ריין געמאכט א טעלעריל, ארויפגעלעגט א פּאָאר עפּעלעך מיט א מעסער און אנידערגעשטעלט אויף דעם טיש נעבען איהם.

ער האָט זיך בנעימות'דיג, ווי א גרויסער, אָבגעשיילט אן עפּעלע, הויך א ברכה געמאכט און געגעסען.

ווען יצחק'ל האָט געגעסען דאָס עפּעלע, האָט טויבע זיך צו איהם מעהר מאמע'דיגער געפיהלט און האָט זיך נעהנטער צוגערוקט צו איהם.

און אָבשיילענדיג בנעימות'דיג דאָס צווייטע עפּעלע, האָט יצחק'ל נאָך ליעבליכער גערעדט:

— איך האָב היינט מיט דעם דיין געשמועסט וועגען דער נסיעה, דאָ אין היגען בית־המדרש איז נישטאָ וואָס צו טהון, נישטאָ דאָ ביי וועמען צו לערנען, און וואו צו לערנען. ער האָט מיר אן עצה געגעבען נאָך מאקעווע אין דער ישיבה צו פאָהרען, ער וועט מיר מיטגעבען א בריעף צו ר' חיים דעם ראש הישיבה, ער זאָל מיך מקרב זיין.

טויבע הערענדיג, אַז איהר יצחק׳ל וויל זי איבערלאָזען, איז זי שטאַרק דערשראָקען געוואָרען, נור די ווערטער „דין״, „ראש הישיבה״, „מקרב זיין״ — די הויכע לשון קודש ווערטער וואָס זי האָט ניט פער־שטאַנען, האָבען געוואָרפען אויף איהר עפּעס אַן אימה און זי האָט געפיהלט, אַז זי דאַרף דרך־ארץ האָבען.. באַלד האָבען זי די ווערטער בערוהיגט: יצחק׳ל האַלט זיך מיט איהר אַן עצה, מיט איהר, זיין מאַמע...

— מילא, אַז דער דין הייסט, האָט זי אָבגעענטפערט מיט אַ פרומע מינע.

— יא, — זאָגט ווייטער יצחק׳ל, דאָרט לערנט מען „שעור״ מיט אַלע מפרשים. ר׳ חיים, דער מחבר פון „אור תורה״, איז אַ למדן מופלג, דאָרט קען מען אויסוואַקסען אַ לייט.

די ווערטער האָבען זי אין גאַנצען בערוהיגט, זי האָט זיך געפיהלט עפּעס גליקליך, עפּעס דערהויבט. דאָס איז איהר קינד — זי איז די מאַמע פון אַזאַ קינד, און ווען ניט זי, וואָלט דאָך יצחק׳ל ניט געוועזען... נאָר דאָס הארץ האָט איהר געריסען און זי איז טרויעריג געוואָרען...

דערנאָך האָט זי זיך דערמאָהנט אָן איהר מאַן און איז אַרוים מיט אַ געוויין:

— וואָלט ער כאָטש געלעבט, וואָלט ער כאָטש דעם נחת דער־לעבט. — האָט זי געזיפצט.

יצחק׳ל האָט אין ספר אַריינגעקוקט.

דאָס וואָס יצחק׳ל קלויבט זיך אָוועקפאָהרען, האָט זי ביי נאַכט ניט געלאָזט שלאָפען, דאָס הארץ האָט איהר געריסען.

און ביינאַכט ליעגענדיג אויף איהר געלעגער, האָט זיך איהר גע־חלום׳ט, ווי עפּעס גרויסע רבנים מיט טיעפע שטריימלעך און לאַנגע פּאות קומען אָן, און נעהמען פון איהר איהר יצחק׳ל אָוועק. איהר יצחק׳ל טראָגט אויך אַ שטריימעל מיט לאַנגע פּאות און האַלט אַ גראָב ספר אין האַנד, און ער געהט ווייט אָוועק מיט די רבנים. זי שטעהט און קוקט נאָך און זי ווייסט אַליין ניט, אויב זי זאָל זיך פרעהען, אָדער וויינען גאָר..

אין דער פריה האָט זי זיך שפּעט אויפגעכאַפּט, יצחק׳ל איז שוין ניט געוועזען. זי האָט אויף גיך די קינדער אָבגעפערטיגט און געאיילט זיך אין מאַרק אַריין, און זיצענדיג ביי איהר שטעל האָט זי זיך פער־

קלערט, און עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז זי זיצט ביי איהר זוהן; ער איז א רב אין א גרויסער שטאדט. אָט זיצט ער אָנגעטהאָן אין שיך און זאָקען, א גרויס שטריימעל אויף דעם קאָפּ און האלט א גראָב ספר אין דער האנד און קוקט אריין. זי זיצט ביי זיין רעכט האנד און שטריקט א זאָק. די טהיר עפענט זיך, עס קומט אריין יענטע מיט א טעלעריל אין דער האנד פרעגען איהר זוהן א שאלה.

א קונה האָט זי אויפגעוועקט פון איהרע זיסע געדאנקען.

גאַנצע נעכט איז טויבע געזעסען ביי דעם טישעל און ביי דער שיין פון דעם קליינעם פעררויכערטען לעמפּעל האָט זי צורעכט געמאַכט די העמדער פאַר יצחק׳ל אין וועג אריין; ביי יעדען שטאָך האָט זי געקלערט, אז זי נעהט עס פאַר יצחק׳לען, ער וועט אוועקפאָהרען אין דער ישיבה אריין, זיצען און לערנען און אלע פרייטאָג אָנטהון א העמד, וואָס די מאמע האָט פאַר איהם צורעכט געמאַכט.

יצחק׳ל איז שטענדיג געזעסען אויף דער צווייטער זייט טיש און האָט אין א ספר׳ל אריינגעקוקט. די מוטער האָט איהם געוואָלט עפּעס זאָגען, נאָר זי האָט ניט געוואוסט וואָס...

טויבע מיט יצחק׳לען זיינען פאַרטאָג אויפגעשטאַנען.

יצחק׳ל האָט געקושט די ברידערלעך אין שלאָף. די פערשלאָפענע שוועסטערלעך האָט ער געזאָגט בלויז: „בלייבט געזונד“. איין שוועס־טער׳ל, גאָלדע, האָט זיך אויפגעכאַפּט און אָנגעהויבען צו וויינען, אז זי וויל אויך מיטגעהן בעגלייטען דעם ברודער. די מוטער האָט זי אין דער שטיל איינגענומען, און טראָגענדיג יצחק׳לס קעסטעל זיינען זיי ביידע פון דער שטוב ארויס.

די גאס האָט נאָך געשלאָפען, די לאָדען זיינען נאָך געווען פער־מאַכט, פון אונטער דעם שפּיץ פון דער קירכע האָט דער מאָרגענשטערען אפּירגעשיינט און קאַלט בעגילדעט די קאַלטע פריהמאָרגענדיגע ראָסע וואָס איז געלעגען איבער די דעכער; און איבער דעם שטעדטעל און גאס האָט גערוהט א שטילקייט. — נאָר אין מיטען מארק איז א פּויערשע פוהר געשטאַנען מיט אויבס, ארום די פוהר — ווייבער, און פון דערווייטען האָט זיך געהערט יענטע׳ס קול:

— פינף גילדען מיט צעהן גראָשען, דאָס גאַנצע אויבס נעהם איך.

און טויבע, נאָכטראָגענדיג יצחק׳לען דאָס קעסטעל, איז דורכ־

געגאַנגען דעם מאַרק און דערזעהענדיג יענטע׳ן, האָט זי אויף איהר געקוקט מיט שטאָלץ...

זיי זיינען אַרויס אונטער דעם שטעדטעל, אויף דעם וועג, און אָבגעוואַרט אַ געלעגענהייט נאָך לענטשיץ, אַז פון דאָרט זאָל יצחק׳ל ווייטער פאָהרען קיין קוטנא.

דער הימעל איז געווען גרוי און קאַלט. דאָרט ווייט האָט ער זיך אויסגעמישט מיט דעם רויכערדיגען טהוי־וואָלקען וואָס האָט פון די פעלדער אויפ׳ן הימעל אויפגעשטייגט, אָדער פון הימעל אויף די פעלדער אַראָבגענידערט און האָבען זיך אינאיינעם צוזאַמענ־געגאָסען... און דער וועג האָט שטילשווייגענד ווייט זיך אַוועקגעצויגען.

זיי האָבען זיך ביידע ביים שלאָבען אַנידערגעשטעלט און געוואַרט אויף אַ געלעגענהייט.

און די מוטער האָט אַרויסגעקראַצט אַ פּאָאַר פערציגערס פון דער קעשענע און איהם איינגעבונדען אין העמד, אויפ׳ן האַרץ.

באַלד איז אַ פוהר דורכגעפאָהרען פול מיט פאַרשוינען. זי האָט פאַר יצחק׳לען אויסגעדונגען אַן אָרט פאַר פערציג גראָשען, און האָט דאָס קעסטעל אויף דעם וואָגען אַרויפגעלעגט.

— פאָהר געזונדערהייט! פערגעס ניט אָן דער מאַמען! — האָט זי וויינענדיג אויסגערעדט.

יצחק׳ל האָט געשוויגען.

זי האָט געוואָלט איהר קינד קושען, נור זי האָט געוואוסט אַז דאָס פּאַסט ניט פאַר אַ דערוואַקסען אינגעל, און האָט זיך איינגעהאַלטען.

יצחק׳ל איז אַרויף אויף דער פוהר. די פּאַסאַזשירען האָבען פאַר איהם צווישען זיך אַן אָרט געמאַכט.

— בלייב געזונד, מאַמע. — האָט ער געזאָגט, ווען די פוהר האָט זיך פון אָרט געריהרט.

— פאָהר געזונדערהייט, מיין קינד! זייַ און לערען דאָרט און פערגעס ניט אָן דער מאַמען — האָט טויבע דער פוהר נאָכגעשריען.

די פוהר האָט זיך וואָס אַמאָל דערווייטערט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס האָט זיך געזעהען פון דערווייטענס.

טויבע איז נאָך אַלץ געשטאַנען און נאָכגעקוקט דער פוהר. ווען די פוהר איז פון דערווייטען אין קאָרזש פערלוירען געוואָרען, האָט זיך טויבע אומגעדרעהט און צוריק אין דער שטאָדט אַריין.

זי האָט אָנגעלענגט דעם וועג כדי עס זאָל אירער אויסקומען פאַרביי־גײן דעם „בית עולם“.

ניט קיין הויכער פּאַרקען פון ברעטער האָט דעם בית עולם אַרומ־געריינגעלט און די מצבות האָבען זיך אַרויסגעוויזען און געקוקט אין הימעל אַריין.

זי איז צוגעגאַנגען און אַרויפגעקלעטערט אַביסעל אויף דעם פּאַרקען און האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין „פעלד“ אַריין, און זי האָט צווישען די מצבות עפּעס מיט די אויגען געזוכט, און אַז זי האָט דערזעהן אַ בעקאַנטע קליינע מצבה, האָט זי מיט דעם קאָפּ אַהין געשאָקעלט:

— ברוך, ברוך! דיין זוהן יצחק'ל איז אין דער ישיבה געפאָהרען תורה לערנען.

באַלד אָבער האָט זי זיך דערמאָהנט אָן דעם מאַרק. יענטע האָט אודאי דאָס גאַנצע אויבס אָבגעקויפט! פאַר איהר וועט גאָר ניט איבערבלייבען, און זי האָט זיך אין שטאָדט געאיילט.

זי איז גיכער געגאַנגען, און זעהר צופריעדען מיט זיך געוועזען. עפּעס האָט זי געפיהלט, אַז זי האָט אַ גרויסע זאַך געטהאָן, און טראַכ־טענדיג דאָס, האָט זי פערגעסען אָן דעם עגמת־נפש פון דעם, וואָס יענטע האָט דאָס גאַנצע אויבס אָבגעקויפט.

אין צוויי וואָכען אַרום האָט זי פון יצחק'לען אַ בריוועלע ערהאַל־טען. אַליין לעזען קען זי ניט, איז זי אַוועקגעגאַנגען מיט דעם בריוועל צו ר' יוחנן מלמד, ער זאָל עס איהר איבערלייענען.

ר' יוחנן האָט די ברילען אָנגעטהאָן, גוט אָבגעהוסט און האָט אָנגעהויבען פון בריוועל אַרויסצולעזען:

„לאמי אהובתי הצנועה...

— וואָס איז דער טייטש? — האָט טויבע געפרעגט.

— אַ טיטעל איז דאָס צו דער מוטער, זאָגט ר' יוחנן און לייענט ווייטער.

טויבע'ס געזיכט איז ליכטיגער געוואָרען. זי האָט גענומען איהר פאַרטוך צו די אויגען און אָנגעהויבען וויינען.

ר' יוחנן האָט דאָס בעמערקט און געלייענט ווייטער לשון־קודש ווערטער.

— וואָס איז דער טייטש? דער טייטש? — פרעגט אַלץ די אידענע.

— גאָר נישט, ניט פאַר אייך, איהר וועט עס ניט פערשטעהען, עס איז אַ פּשט'ל.

זי האָט געשוויגען, די לשון־קודש'דיגע ווערטער האָבען אויף איהר אַ שרעק געוואָרפען, און זי האָט מיט דרך־ארץ אויסגעהערט.

„איך גערים אמי אהובתי, מיט אחותי, און שרה'ן און גאָלדע'ן און יעקב, לאָז ער זיך גוט לערנען, איך האָב אַלע טעג... און שלאָף ביי ר' חיים'ען." האָט פלוצים ר' יוחנן געלייענט.

טויבע האָט זיך געלאָזט בענוגענען מיט די פּאָאר ווערטער. זי האָט צוגענומען דעם בריעף, איהם געלעגט אין קעשענע אריין און געגאַנגען מיט גרויס פרייד אין מארק אריין.

„אויף דער נאַכט," — האָט זי זיך געטראַכט — „וועל איך ארונטער צום דין, לאָז ער לעזען דאָס בריוועל."

אויף דער נאַכט, ווען זי איז אַהיים געקומען, האָט זי אויף גיך מיטאָג אָבגעקאָכט, געגעבען די קינדער עסען, און געלאָפען צום דין מיט'ן בריוועל.

זי איז אין שטוב אריין. לאַנגע פּאָליצעס מיט ספרים בעדעקען די ווענד, און אַ איד מיט אַ ווייסע באָרד זיצט אויבענאָן, און קוקט אין אַ ספר אריין.

— וואָס, אַ שאלה? — פרעגט דער דין פון דערווייטען.

— ניין.

— וואָס דען?

— אַ בריוועל פון מיין יצחק'לען.

דער דין האָט זיך אויפגעהויבען, צוגעגאַנגען, זי אָנגעקוקט און האָט צוגענומען פון איהר דאָס בריוועל, און אָנגעהויבען לייענען, אין דער שטיל, פאַר זיך.

— וואויל, אויסגעצייכענט, גוט... דער קליינער פערשטעהט... — רעדט דער דין צו זיך.

טויבע'ן גיסען זיך טרעהרען פון די אויגען...

— וואָלט ער כאָטש געלעבט! וואָלט ער כאָטש געלעבט!

— שחיטת חוץ... רמב"ם... תוספות איז גערעכט... — רעדט דער דין ווייטער צו זיך.

„איהר יצחק'ל, טויבע דער מארק־אידענע'ס א אינגעל." — טראכט זי מיט שטאלץ.

— נאט אייך דאס בריוועל, — זאגט דער דין צום סוף — איך האב עס שוין דורכגעלעזען.

— נו, וואס? — פרעגט די אידענע.

— וואס ווילט איהר דען?

— וואס שטעהט אין בריוועל? — פרעגט די אידענע אין דער שטיל.

— עס איז ניט פאר אייך, איהר וועט עס ניט פערשטעהן. — זאגט דער דין מיט א שמייכעל.

יצחק'ל שרייבט אהיים בריוולעך, וואס אמאל ווערען די אידישע ווערטער ווינציגער, די לשון־קודש ווערטער מעהר, אמאל נור א געדרוס צו דער מאמען — און זי קומט צו ר' יוחנן; ר' יוחנן לייענט איהר דורך די אידישע ווערטער און זי לאזט זיך דערמיט בענוגענען. „די לשון־קודש ווערטער זיינען פאר דעם דין," טראכט זי זיך.

אמאל קריעגט זי א בריוועל פון יצחק'לען.

זי געהט ארייו צו ר' יוחנן, ער זאל עס דורכלייענען.

ר' יוחנן לייענט עס דורך.

— גאר נישטא צו אייך. — זאגט ער.

— ווי הייסט?

— גארנישט. — ענטפערט ער אב קורץ.

— לייענט־זשע מיר כאטש דאס, וואס איז דא.

עס איז דאך לשון קודש, תורה, איהר וועט דאך ניט פערשטעהן.

— וועל איך ניט פערשטעהן.

— געהט אייך געזונדערהייט און פערדרעהט מיר ניט דעם קאפ.

טויבע איז ארוים מיט דעם געדאנק, אויף דער נאכט צו געהן צום דין.

— רבי, זייט מוחל, פערטייטשט מיר דעם בריעף אויף אידיש. — זאגט זי צום דין, איהם דער בריעף איבערגעבענדיג.

דער דין נעהמט דעם בריעף און לייענט איהם איבער.

— גאר נישטא פאר אייך! — זאגט ער איהר.

— רבי, — זאָגט טויבע פערשעמט — פערטייטשט מיר, זייט מוחל, דאָס לשון־קודש׳דיגע.

— עס איז דאָך תורה, איהר וועט ניט פערשטעהן.

— נו, לייענט כאָטש דעם בריעף אויף לשון קודש, הויך, הויך, איך זאָל איהם הערען.

— איהר וועט דאָך אָבער ניט פערשטעהן, עס איז דאָך לשון־קודש.

— שמייכעלט דער דין.

— נו, וועל איך ניט פערשטעהן, — זאָגט די אידענע — עס איז דאָך מיין קינד׳ס תורה, מיין קינד׳ס.

דער דין האָט עפּעס געקלערט, און אָנגעהויבען לייענען הויך.

— שחיטת חוץ שנתערבה בקודש... רמב״ם בהלכות... מ״א...

באַלד אָבער קוקט ער אויף די אידענע און דערמאָנט זיך אָן עפּעס: ער זאָגט גאָר תורה פאַר א אידענע.

— נאַט אייך דעם בריעף, עס איז גאָר נישטאָ פאַר אייך. — האָט ער געזאָגט רחמנות׳דיג און צוריק זיך געזעצט אויף זיין אָרט.

— עס איז דאָך מיין קינד׳ס תורה, מיין יצחק׳לס בריעף, פאַר וואָס זאָל איך ניט הערען? לאָם איך ניט פערשטעהן, עס איז דאָך מיין קינד.

דערנאָך ווען טויבע איז אהיים געקומען, האָט זי זיך ביים טישעל אַנידערגעזעצט, אראָבגענומען דאָס לעמפּעל פון צוואָק, און ביי דער שיין פון דעם פעררויכערטען לעמפּעל, האָט זי שטום אויף דעם בריוועל געקוקט.

זי האָט דעם בריעף געקושט, נאָר באַלד האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זי איז מטמא דעם בריעף מיט איהרע ליפּען, זי איז א זינדיגע אידענע...

זי האָט זיך אויפגעהויבען, ארויסגענומען פון ספרים־שאַפקעלע דעם מאַנ׳ס סדור און צווישען די בלעטער אריינגעלעגט דעם בריעף.

מיט ציטערדיגע ליפּען האָט זי געקושט די טאָוולען פון דעם סדור, און עס צוריק אריינגעשטעלט אין ספרים־שאַפקעלע.

מאַטעלע

צוזאַמען האָבען מיר מיט מאַטעלען געלערנט ביי ר׳ יוחנן דעם דרדק׳ער.

פון קינדוויין אָן איז ער געווען אַ טרויעריגער, שטענדיג געווען פער׳חושב׳ט, פערקלערט. ער פלעגט זיך אָפט אָבשטעלען און קוקען פערטראַכט, ער קוקט און וויים אַליין נישט וואָס. ער הערט מיט אָפענע אויערען. און וואָס, ווען? ער אַליין וויים נישט.

געזעסען זיינען מיר קינדער ביים טיש, אין חדר, און מיר האָבען געלערנט.

דער רבי איז געשטאַנען פאַר אונז און אכטונג געגעבען, אז מען זאָל פון דער גמרא נים אַרויסקוקען.

— מאַטעלע, — פרעגט דער רבי פּלוצלונג אין מיטען לערנען — מאַטעלע, וואו האלטסט דו?

מאַטעלע, אַזוי ווי ער וואָלט זיך פון שלאָף אויפגעכאַפּט, רופט אוים מיט בליצענדיגע אויגען פאַר פרייד, ווייזענדיג צום הימעל:

— פייגעלעך פליהען, אַ חתונה... די צוויי וואָס פליהען פאָראוים זיינען חתן כלה, די איבריגע אודאי כלי־זמרים...

הערענדיג דאָס, ווערט אַ גרוים געלעכטער צווישען אונז, מיר לערנען: צוויי קריגען זיך איבער אַ טלית, און ער דערצעהלט אַ מעשה פון פייגעלעך, וואָס מאַכען אַ חתונה.

מאַטעלע פלעגט זיך אָפטמאָל אַרוים׳גנב׳ענען פון חדר און פער־קריכען אויפ׳ן גאַנצען טאָג אין וועלדעל אַריין, וואָס שטעהט אונטער דעם שטעדטעל. ער געהט אַרום צווישען די בוימער און רעדט מיט זיך אַליין; ער זעצט זיך אויף אַ בערגעל, וואָס שטעהט נאָהענט ביים וואַסער און קוקט אין וואַסער אַריין; ער קוקט אויפ׳ן הימעל און זעהט ווי די ווייסע וואָלקענס ציהען זיך — ער פערלאַנגט עפּעס, ער בעט עפּעס פון די גרויע הימלען — און ער ווערט שטאַרק טרויעריג...

און איהם דאַכט זיך, אַז אַלץ איז טרויעריג. דעם גאַנצען אויבער־

שטענם בעשעפעניש איז ערנסט און טרויעריג. אלץ וויינט אין דער שטיל און קיינער הערט ניט. ווי טרויעריג עס קוקען די הימלען פון דער הויך, ווי טרויעריג עס קוקען די לעצטע שטראהלען פון דער זון אראב פון די בוימער, ווי טרויעריג עס שאקלען זיך די בוימער און צווייגען. אלץ איז איבערגעצויגען מיט א זיסער טרויעריגקייט. און ער, טראכטענדיג דאס, ווערט ערנסט, איהם פערגלוסט זיך צו וויינען, און די טרערען רינען איהם אויף זיינע באקען.

און ביינאכט ווען ער פלעגט שטעהן, זעהענדיג די לבנה שיינען, האט ער ביי זיך געהאט אן איינרעדעניש — אז די לבנה שפיעלט מיט איהם אין בעהעלטעניש. זי גנב'עט זיך ארונטער אונטער א וואלקען און בעהאלט זיך פאר איהם — זי פערשטעלט זיך פאר איהם, אז ער זאל זי ניט געפינען. אט שפאלט זי דורך דעם וואלקען און ווינקט צו איהם ממזר'יש, אט נעהמט זי א שטערן אוןווארפט איהם — און ער עפענט אויף די האנד, ווי ער וואלט איהם ווען כאפען.

שבת פארנאכט. די שטערן האבען זיך נאך ניט בעוויזען און אין שטוב איז נאך קיין ליכט ניט אנגעצונדען. עס איז טונקעל, לאנגע שרעקליכע שאטענס בעוועגען זיך אהין און אהער אויף די וועגד, אויף דער פאדלאגע. מאטעלע שטעהט ביים פענסטער און קוקט אויף די שפיץ בוימער, וואס ווייזען זיך שוואך ארויס פון דעם גרויען פלעק, וואס האט איינגעהילט דאס וועלדיל. די מוטער זיצט אין ווינקעל, און ברומט „גאט פון אברהם". פלוצלונג פערווילט זיך איהם עפעס. ער ווערט שטארק רויט, ער וויל פרובען זיין ווילען צו פעריאגען, אבער ער קען נישט, עס ציהט איהם שטארק פאר דאס הארץ, ער קען זיך ניט איינהאלטען, ער מוז זאגען. ער געהט צו צו דער מוטער, דאס הארץ קלאפט איהם, די אויגען פינקלען איהם, ער שעהמט זיך, די מוטער וועט איהם אויסלאכען — טראכט ער ביי זיך — אבער פער־פאלען: „מאמע, זאגט ער מיט א שטילען שעמעדיגען טאן, מאמע, איך בעט דיך, בייזער דיך נישט... לאך נישט..." און איז שטיל געבליעבען.

— וואס ווילסטו, מיין קינד? — פרעגט איהם די מוטער מיט צערטליכקייט.

דאס האט נאך מעהר זיין ווילען פערגרעסערט.

— מאַמע, — זאָגט ער שטיל און וויל זיך צוריקכאַפּען — מאַמע, איך וויל דיך קושען !...

— פע, נאַרעלע ! פע, עס פּאַסט ניט פאַר א דערוואַקסען אינגעל.

— ניין, מאַמע, איך וועל שוין מעהר ניט, — האָט מאָטעלע אויסגערופען פערשעהמט, און טרערען האָבען זיך איהם בעוויזען אין די אויגען — איך בעט דיך, דערצעהל ניט פאַר קיינעם. — און געטראַכט האָט מאָטעלע ביי זיך: „וואָס בין איך שולדיג, אז מיין יצר הרע איז אזוי גרויס ?"

— געה בעסער דאַוונען, — האָט איהם די מוטער געזאָגט — דאַווען פרום.

און מאָטעלע איז געגאַנגען דאַוונען. ער האָט פרום געדאַוונט און פון דעם אויבערשטען געבעטען, אז ער זאָל זיין יצר הרע אָבשוואַכען.

א יתום איז מאָטעלע געווען. דער פאָטער זיינער איז איהם פאַר אייניגע יאָהר געשטאָרבען. דאָס איז געווען זיין גליק, דאָס האָט אָבגעהאַלטען דעם רבי'ן פון שלאָגען איהם, אונז פון חוזק מאַכען אויס איהם — ער האָט א געשטאָרבענעם טאַטען, ער וועט זיך פאַר איהם אָננעהמען.

און אז עס איז געקומען „תשעה באב", איז ער געווען אונזער גאַנצער פיהרער אויפ'ן „גוטען אָרט". ער האָט אונז ארומגעפיהרט ווי א פריץ אין זיינע גיטער; ער איז דאָך דאָ א היימישער: ער האָט דאָך דאָ ליעגען א טאַטען.

מאָטעלעס מוטער, חוה די שוואַרצע — אזוי האָט זי געהייסען — איז געווען א הויכע אידענע, א דאַרע, דאָס פּנים אויסגעצויגען, געל ווי וואַקס, די באַקען איינגעשרומפּען, צוזאַמענגעקנייטשט, די ליפען איינגעטריקענט, געשפּאָלטען, א האַלז א שוואַרצער, מיט גראָבע, בלויע אָדערען.

געהאַנדעלט האָט זי מיט היהנער, אייער, פּוטער, געפּראָרען איז זי א גאַנצען טאָג פאַר קעלט, געגאַנגען אָבגעריסען, געגעסען טרוקען ברויט און געהאָרעוועט ווי אן עזעל.

איהר גאַנץ ביסעל גוטס אויף דער וועלט איז געווען מאָטעלע. זי האָט געצאָהלט פאַר איהם שכר לימוד־געלד, געזעהן ער זאָל האָבען

א גאַנץ קאַפּאָטקעלע, מיט גאַנצע שטיוועלעך, א וואַרעם קאַפּטיל אויף ווינטער, ער זאָל זיך חלילה ניט פערקיהלען.

שבת נאָכ'ן שלאָף פלעגט זי זיך אָנטהון די נייע יאַקע מיט דער נייער הויב, נעהמען דאָס אינגעל פאַר דער האַנד און פיהרען איהם צום דין פערהערען.

אַז זי האָט געהערט איהר מאָטעלע'ן זאָגענדיג דעם „שעור", איז זי שטאָלץ און גרויס געוואָרען ביי זיך. זי האָט געהאַלטען די וועלט פאַר קליין און נידעריג. איהר וואָכעדיג פינסטערעס לעבען איז ליכטיג און העל געוואָרען. זי האָט געוואָלט מאָטעלע'ן אויסקושען אַלע ביינ־דעלעך. אבער עס פּאַסט דאָך ניט פאַר א מאַמען צו קושען א דער־וואַקסענעם אינגעל.

און אַז מאָטעלע איז אַלט געוואָרען א יאָהר צוועלף, איז ער ווייטער געוואָרען א יתום.

נאָך א קאַלטען ווינטער־טאָג, איז חוה די שוואַרצע אַהיים געקומען א דערפרוירענע, מאַט און קראַנק — א ציטערקייט האָט זי דורך און דורך גענומען, זי האָט געשיקט מאָטעלען נאָך דער מוהמען. די מוהמע איז געקומען, מען האָט געמאַכט אין דער האַלב־צעבראָכענער קיך פייער, די שטוב איז פול געוואָרען מיט רויך. אין א פּאָאַר טעג אַרום, ווען דער רופא מיט'ן אַפּטייקער האָבען צוגענומען די לעצטע פּאָאַר גילדען, און לוי דער מלוה די גאָלדענע אויערינגלעך — וואָס זי האָט געקריגען א מתנה כלה־ווייז פון איהר „טרויעריגען" — און א קישעלע, איז די אידענע געשטאָרבען. און מאָטעלע איז געוואָרען א יתום.

די שטאָדט האָט גענומען פאַר איהם זאָרגען, געשאַפט איהם טעג ביי די רייכע, — אין „בית המדרש" האָט ער געלערנט — דאָס ביסעל „בעל־בתישקייט" האָט מען פערקויפט און דאָס געלד האָט מען געגעבען צו האַלטען א „בעל הבית" אין שטאָדט.

דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען מיט איהם צופריעדען. א רוהיגער און שטילער, געהט זיך זיין אָקסען־שריט, נור שטענדיג פער־טראַכט. אַלע פאַרנאַכט, ווען די זון געהט אונטער, פלעגט ער שטעהן און גלאָצען מיט די אויגען, ווייזענדיג אַהין מיט'ן פינגער צו מערב־זייט: „ווי שעהן איז דאָרט! ווי שעהן איז דאָרט!" פלעגט ער אויסרופען צו די פאַרבייגעהענדע.

מען פלעגט איהם דערפאר שנעלען אין נאָז, אָדער ווארפען קנוילען שנעע אין קאָפ אריין אין א ווינטער־נאכט.

די שטאדט האָט געזאָגט, אז ער איז קראנק, ער איז א פער־חוש'טער. נור טהייל האָבען געזאָגט, אז דאָס האָט ער נור אין זומער טעג, ווען גרויסע היצען זיינען; טהייל האָבען געזאָגט, אז ער האָט עס א גאנץ יאהר.

ער וואָלט שוין געווים א חתן געוואָרען. — די מוהמע האָט שוין פאר איהם געזאמעלט פעדערן אויף בעטגעוואנד—, ווען ניט די טרויעריגע מעשה, וואָס ס'האָט זיך געטראָפען מיט איהם ביי ר' משה חיים'ן.

* * *

ר' משה חיים א איד א חסיד, א חלוש, ליעגט שטענדיג אין בעט, און איז זיך מפרנס פון וייב'ס קרעמיל, און א מיידעלע האָט ער געהאַט רייזעלע האָט זי געהייסען, מיט בלויע אויגען און בלאָנדע לאנגע האָאר.

מאַטעלע פלעגט אָפט אריינקומען צו ר' משה חיים'ן. דאָס אריינקומען האָט געהייסען גלאַט אזוי, אָדער משמש צו זיין ר' משה חיים'ן. אין אמת'ן מיינט ער טאקע גאָרנישט, נור משמש צו זיין ר' משה חיים'ן. זי, רייזעלע, איז איהם בקעקע חורא, ווי א ווייסע גאנז, ווי גאָר נישט.

ער וויל נור האָבען, אז ער זאָל זי טרעפען זיצען ביים ווינקעל פון קיך'ל, וואָס איז פערהאנגען מיט'ן רויטען פאָרהענגעל, דאָרטען, וואוהין ער פלעגט אָפט ווארפען פערשעהמענדיג זיין בליק, דאָרטען, פון וואנען איהרע בליקען גנב'נען זיך אהין צו איהם.

און איהרע בליקען זיינען עפעס אזוי דייטענדיג: זיי רעדען, דאכט זיך, פריינדליך, ליעבליך, מיט טהיילנעהמונג. די אויגען קוקען שעהמעדיג...

שטענדיג, ווען ער זעהט זיי, ווערט ער ערנסט, גוט און רחמנות'דיג; זיין הארץ צוגיסט זיך איהם ווי וואסער. עס גלוסט איהם צו וויינען.

דאכט זיך, איהר בליק איז איהם ניט פרעמד. ער האָט אמאָל געזעהען אזעלכע גוטע אויגען. יא, ער האָט אמאָל אזעלכע אויגען געזעהען. און שוין לאנג, לאנג זעהט ער זיי ניט...

זיי זיינען פערשוואונדען געוואָרען.. דאכט זיך, צייט דער מאַמע'ס טוידט...

יא... נור די מאמע אליין האט אזוי געקוקט. און זי קוקט אויך אזוי. איהר בליק זאגט די ווערטער: „מאמעלע, וואס ביזט דו אזוי טרויעריג?“ „וואס מאכסטו מאמעלע? ביזט דו געזונד? פרעגען איהרע אויגען מיט א ווארימקייט און ליעבע.

און ער וויל עפּעס, און ער ווערט שטארק רויט, ער האט מורא מען זאל פון זיין פּנים ניט אראבלייענען, וואס ער האט אין זינען.

ער וויל איהר זאגען נור איין ווארט: „רייזעלע“ — נור בלויז דאס, און ניט קוקען. דענסטמאל ווען ער וואלט זי געזעהען, וואלט ער ניט געקענט זיינע אויגען דערהויבען אין דער הויך.

און ווען ער זיצט ביי ר' משה חיים'ס בעט, און גנב'עט אהין א בליק צו איהר, שפּירט ער, ווי א זיס ציטערקייט נעהמט איהם אן, א מתיקה'דיגע אימה.

און ער פיהלט, ווי זי קוקט אויף איהם; דענסטמאל שפּירט ער, ווי א ווארעמקייט געהט אדורך דורך איהם.

און דעמאלט האט ער מורא די אויגען אויפצוהויבען אין דער הויך, טאמער וועלען זיך די בליקען בעגעגנען.

און גאנצע נעכט פלעגט ער ליעגען אויף זיין געלעגער און קלערען. און איהם דאכט זיך, אז ער זיצט אויבענאן ביי א געדעקטען טיש, פון אויבענאן זיצט דער רב, אויף דער צווייטער זייט ר' משה חיים, א גרויסער עולם זיצט ארום, מען צוברעכט טעלער, מען זאגט „מזל טוב“. ער ווערט שטארק רויט... ער שעהמט זיך...

און די קאלדרע פאלט איהם אראב פון זיין געלעגער. דאס ווינטעל, וואס בלאזט אריין פון פענסטער, בלאזט אויף איהם, און ער שפּירט נים, און פיהלט ניט...

און איהם דאכט זיך:

נאך דער חתונה... רייזעלע געהט אנגעטהאן א הייבעל... זי קוקט פארשעהמט, זיי האבען ניט גערעדט נאך צווישען זיך איין ווארט... ער ווייס גאר נישט, ווי מען קען רעדען... ווי קען מען קוקען איהר גלייך אין די אויגען אריין...

אין דער פריה, ווען ער דערמאהנט זיך, וואס ער האט ביינאכט געטראכט, ווערט ער רויט, ער שעהמט זיך פאר זיך זעלבסט. ער האט מורא מען זאל איהם דאס פון פּנים ניט אראבלייענען... אמאל האט

ער איהר א בריוועל געשריבען. אין בריוועל שרייבט ער איהר אזוי:
„קום, רייזעלע, היינט פאר נאכט ביי דעם ברונען אונטער דעם שטעד־טעל, איך דארף דיר א סוד זאגען...“

און זי איז געקומען...

אבער ער האט ניט גערעדט און ניט געקוקט אויף איהר... ער האט ניט געקענט...

און זי איז אוועקגעגאנגען פערשעהמט, אראבגעלאזט דעם קאפ צו דער ערד...

* * *

אין א שבת נאכ'ן עסען איז דאס געווען.

מאטעלע איז געווען ביי ר' משה חיים'ן אין שטוב.

אין שטוב ביי ר' משה חיים'ן איז געווען א קליין „גן־עדן“. אויס־געקעהרט, אויפגערוימט, אלעס שיינט, אלעס גלאנצט, א וויס טישטוך אויפ'ן טיש.

אין אויר אפילו שפירט מען די הייליגקייט פון שבת.

ר' משה חיים ליעגט אין שלאף. די קאלדרע, מיט וועלכער ער ליעגט צוגעדעקט, בעוועגט זיך פון דעם אטהעמען פון זיין הארץ. די האאר פון בארד בעוועגען זיך אויך.

רייזעלע ליעגט אנגעשפארט דעם קאפ אויפ'ן טיש און שלאפט...

די זון גנב'עט זיך אריין דורכ'ן פארהענגעל און בעגאלדעט איהרע האאר.

און איהרע האאר, דאכט זיך מאטעלען, האבען א שייכות מיט זיין הארץ — זיי ציהען זיך און ציהען זיך און קניפען צוזאמען זיין הארץ צו איהרע האר.

איהרע אויגען זיינען פערמאכט און איהר פנים איז אזוי שעהן, און עס זאגט אזוי: קום! קום! נעהנטער!... מאטעלע שעהמט זיך נישט. האב ניט קיין מורא... איצט איז קיינער נישטא... קיינער זעהט ניט... קיינער ווייסט ניט...

אבער די שטראהלען פון דער זונן — ?

פערשפרייט האט ער דאס פארהענגעל פאר'ן פענסטער, טונ־קעלער איז געווארען אין חדר —

און זיי בעטען דאך — איהרע צוגעמאכטע אויגען זאגען: קום

אהער, מאַמעלע! — נעהנטער — נעהנטעד — און אַלעס איז מסכים — דאַס אַרויף־ און אַראָבגעהן פון ר׳ משה חיים׳ס הארץ איז אויך מסכים — אַלעס הייסט —

אָבער דער אויבערשטער ווייסט און זעהט אַלעס, וואָס דער מענש דענקט צו טהון —

אָבגערוקט האָט ער זיך —

אָבער די צוגעמאַכטע אויגען שלעפען איהם מיט געוואַלט. דאָס פנים ציהט — די האָאר — און גענעהנט האָט ער זיך —

דאָס הארץ קלאַפּט — די אויגען שווינדלען —

איהרע האָאר — ניין — אויף איהר פּנים, אויף איהרע האָאר ליעגט א הייליגקייט — און דאָס לאָזט ניט — דאָס הייסט ניט — קושען — ניין — ליפּען טמא, מטמא מאַכען איהרע האָאר. אוועקשעכטען די הייליגקייט פון פּנים.

ניין — ניין —

יאַ — יאַ — קום — קולות זאָגען, דאָס הארץ ציהט — די האָאר נאָך שטאַרקער — דאָס פנים איהר׳ס רעדט — די אויגען נעהמען מיט געוואַלד — און קיינער איז נישטאַ — קיינער זעהט ניט — און אַלעס הייסט — אַלעס איז מסכים — און גענעהנט האָט עיר זיך שוין ווידער — — שוין ריהרען אָן זיינע ליפּען איהרע האָאר —

און די טהיר האָט זיך פּלוצים אויפגעעפענט און שפּרינגצע ר׳ משה חיים׳ס איז אריינגעקומען —

— אָ, וועה איז מיר! — א בראָך איז מיר!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

און ער איז געבליבען שטעהן ווי פריהער, גלאָצט מיט די אויגען. גאָר ניט גערעדט, גאָר זיך ניט פערענטפערט...

* * *

אין א צייט ארום —

מאַמעלע זיצט אין וואלד אַליין —

עס איז אַ שטילע זומער־נאַכט.

אַלעס שלאָפט ארום, די בוימער שטעהען שטיל און שלאָפען. דער הימעל האָט זיך אָנגעטהאָן זיין בלוי שלאָפקלייד און שלאָפט, נור די איינציגע צנועה׳דיגע לבנה גלאָצט אראָב מיט איהרע אויגען. טהייל־מאָל בעהאַלט זי זיך אונטער דעם הימעל׳ס שלאָפדעק, כאַפּט אויף א

ווײלע אַ דרימעל און לאָזט דערווײל וואַכען איהר קאַמערדיענער, דעם שטערן, וואָס בעגלײט זי.

נאָר איך אַלײן בין אויף — טראַכט ער זיך — זיץ דאָ אַלײן צווישען די בוימער פון וואַלד, אײנזאַם, טרויעריג — און צו וואָס בין איך דען אַהער געקומען? פרעגט ער זיך אַלײן. ווער האָט מיך אַהער געפיהרט? אסור אויב איך ווײס. איך געה און געה, ביז איך פערקריך מיך, און קום דאָ אין וואַלד און זעץ מיך אַנידער אונטער דעם גרויסען בוים מיט די גרויסע צווײגען, וואָס איהם האָב איך אַלץ פערטרויט — אַלץ געזאָגט, קײן זאַך ניט בעהאַלטען און איך האָב מיך גאָר ניט געשעהמט—

אַלײן זיץ איך דאָ און שווײג.

טויזענדער שאָטענס, מיט טויזענדער בילדער און געשטאַלטען פאַר מײנע אויגען — און טויזענדער געדאַנקען און געפיהלען טאַנצען אין מײן קאָפּ און מײן האַרץ—

און פּלוצלונג האָט ער פון אַלעם פערגעסען—

איהם דאַכט זיך, ער זיצט אין וואַלד מיט איהר—

ער האָט דאָך איהר אַ בריוועל געשריבען, אַז זי זאָל קומען, און אַזוי קומט זי שוין שטענדיג אַלע נאַכט. זי קריכט אַלע נאַכט אַרויס פון איהר קבר, מאַכט זיך אָב דעם זאַמד פון די תכריכים, צולאָזט זיך די האָאַר, קומט אין וואַלד אַרײן און זעצט זיך אַנידער נעבען איהם— ער פרעגט זי: „רויזעלע, דו ביזט דאָך שוין אַ ווײבעל, דו האָסט דאָך חתונה געהאַט פאַר ר׳ מרדכי דעם למדן, און ר׳ מרדכי למדן׳ס ווײב געהט אין די אײגענע האָאַר, פע! רײזעלע, עס פּאַסט ניט, טהו אָן דײן הײבעל!״

און איהם דאַכט זיך אַז זי ענטפערט איהם:

— ר׳ מרדכי למדן׳ס ווײב איז געשטאָרבען, און איך בין ר׳ משה חיים׳ס טאָכטער, נאָך אַ מײדעל—

און ער פערגעסט, אַז זי איז געשטאָרבען. איהם דאַכט זיך אַז זי לעבט, און זי איז ווידער דיזעלביגע ווי זי איז געוועזן, אײדער זי האָט נאָך חתונה געהאַט— דענסטמאָל נאָך ווען ער פלעגט אַרײנקומען צו ר׳ משה חיים׳ען.

דענסטמאָל— דענסטמאָל—

ער געדענקט אַלץ—

און יעצט זיצט ער דאָך מיט איהר אין וואַלד אַליין —

און די בוימער בעהאַלטען זיי און זיינען איינגעשלאָפען— דאָס גאַנצע לעבען שלאָפט—

די לבנה האָט זיך אַרונטערגעכאַפּט אונטער דעם הימעל'ס דאָך און שלאָפט; אויך דאָס ליכטעל פון וועכטער'ס הייזעל איז אויסגעגאַנגען, א סימן— ער שלאָפט אויך.

נאָר יענער שטערן, דער לבנה'ס וועכטער, איז נאָך אויף, און נור די זשאַבע אין וואַסער קוואַטשעט — קוואַטשעט ביטערדיג.

נאָך א רגע, זי האָט אויפגעהערט קוואַטשען —

און דער שטערען קוקט מיט א ליעבליכען שמייכעל אויף די גאַנצע וועלט— ער גריסט און קושט—

און דער שטערען קוקט אויף זיי און לאַכט — ער הערט זייערע סודות, וואָס זיי זאָגען זיך אין זייערע הערצער. נישט מיט ווערטער, ער ווייסט אַלץ און לאַכט—

און מאָטעלע'ן דאַכט זיך אַזוי ווי דער שטערען וואָלט געזאָגט צו זיי: — האָט ניט קיין מורא, ליעבע קינדערלעך, איך וועל פאַר קיינעם די סודות ניט אויסזאָגען.

און ער קושט זיי מיט א שטראַהל — און בעלייכט איהרע ווייסע תכריכים.

און זיי ביידע — דאַכט זיך מאָטעלען — זיצען צוזאַמען האַרט נעבען אַנאַנדער, איינער קוקט ניט אויפ'ן צווייטען. ער קוקט אַרויף אין דער הויך צום הימעל, און זי טיעף אין וואַלד אַריין—

און פּלוצלונג, דאַכט זיך איהם:

— מאָטעלע— !

— רייזעלע— !

ווייטער איז שטיל — אַראָבגעלאָזט די קעפּ צו דער ערד און רויט ווערען די פּנים'ער.

א טרער, דאַכט זיך איהם, קייקעלט זיך אַראָב פון איהר אויג אויף איהר באַק—

און שטיל איז אומעטום— אַלץ שלאָפט געשמאַק— קיינער געהט ניט—

געקוקט, דאַכט זיך איהם, האָט זי אויף איהם מיט פיעל רחמנות, מיט פיעל דערבאַרעמונגקייט.

און ווייטער שטיל —

אראַבגעלאָזט פערשעהמט האָבען זיי ביידע די קעפּ— און דער שטערען, דאכט זיך איהם, האָט געזעהן און געלאכט.

— רייזעלע. — האָט ער קויב הערענדיג אויסגערופען.

— מאַטעלע — דאכט זיך איהם האָט זי געענטפערט, מיט אזא ווייכקייט, מיט אזא ליעבליכקייט, אז זיין הארץ איז צוגאַסען געוואָרען.

— רייזעלע, זאָל איך דיך קושען? — האָט ער פלינק א פרעג געטהאָן. און עס האָט איהם שוין באנג געטהאָן, און פלינק האָט ער געוואָלט זיין וואָרט צוריקנעהמען—

און גאָר נישט, דאכט זיך איהם, האָט זי איהם געענטפערט, נור בעהאלטען האָט זי איהר פנים צווישען איהרע קליינע הענדלעך און זי האָט געוויינט.

נור נאכהער, דאכט זיך איהם, האָט זי איהם איינגערוימט ווייזענ־ דיג אויף יענעם שטערן: „דער שטערן זעהט אלץ— און פאר איהם שעהם איך מיך".

און זיי האָבען זיך פעררוקט אונטער די גראָבע בוימער און זיך בעהאלטען פון דעם שטערן—

— — אָבער דער שטערן, דאכט זיך איהם, האָט אלץ געזעהען און געלאכט—

— — — — — — — — — — — — — — — —

באלד האָט זי, דאכט זיך איהם, א פּאָאר פליגעל פערשפּרייט און איז אוועקגעפלויגען. איהרע ווייסע תכריכים האָבען זיך איהר נאָכ־ געשלעפּט — — —

ער איז געבליעבען אליין זיצען — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

אין שטעדטעל האָלט מען איהם פאר א מרה־שחורה׳דיגען.

אַ דאָרף-צדיק

(פאָלקס-לעגענדע)

אין אַ טהוי-בעדעקטען ים פון גרינעם גראָז ליעגט ער בעהאַלטען, און פּאשעט זיינע שעפּעלעך, וואָס דער פאטער האָט זיי איהם איבער־געגעבען.

מען רופט איהם „יאשעק". ווי ער הייסט אין „אידישען" ווייס ער אַליין אויך ניט. מען האָט איהם קיין מאָל נאָך צו קיין „עליה" ניט אויפגערופען.

אַלע ווייסען, אַז ער איז אַ פּויער, אַ גראָבער יונג. דער פאָטער זיינער, יצחק מילכיגער, איז זיך אין גאַנצען פון איהם מיאש; ער וועט נאָך איהם אפילו קיין קדיש ניט קענען זאָגען. און נור יוצא צו זיין האָט ער איהם אראָבגעבראַכט אַ מלמד פון שטאָדט.

דער מלמד אַרבייט מיט איהם מיט אַלע כחות. הונדערט מאָל, הונדערט מאָל זאָגט ער איבער יעדעס וואָרט, און ער, אַזוי ווי ניט איהם וואָלט מען געמיינט — קמץ אלף זאָל דיר זיין „גוט וואָך"!

— געה האָב צו טהון מיט אַן עזעל-קאָפּ, זאָגט דער מלמד און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און די מוטער קוקט אויף איהר זוהן, און קרעכצט.

מען הייסט איהם אפילו ניט קיין סידור נעהמען. דאַוונען? ער, „יאשעק", וועט דאַוונען? וואו קומט ער צו גאָט? אַ חרפּה פאַר זיין ליעבען נאָמען, ער זאָל קריאת־שמע זאָגען!

און דאָך פערשטעהט יאשעק גאָט לויט זיין פערשטאַנד און פיהלט איהם אין זיין האַרץ.

און ער זעהט גאָט אומעטום, אומעטום וואו ער טהוט אַ קוק מיט זיינע אויגען: ער זעהט איהם דאָרט, וואו דאָס וואַסערעל גיסט זיך אין דער שטיל און דערצעהלט סודי־סודות דעם שטילען רוהיגען בעגראָזטען ברעג; און פון דאָרט ווייט קומט דער וואָלקען, און ציהט

זיך איבער'ן הימעל מיט א טרויעריגע דונקעלהייט, דעמאָלט שפּירט ער עפּעס, ווייל ער עפּעס, בענקט ער נאָך עפּעס...

ווען עס גערט א גרויסער וואָלקען, עס שלאָגט א דונער, עס בליצט... צו א רעגען גיסט... אָדער א שווערער געפיהל הילט איין דאָס דאָרף, ווי אמאָל, ווען מען האָט דעם אלטען מאטשעק אפּירגענומען פון אונטער דער שנייד־מאשין און פון אונטערגעהאַקטען פּוס האָט בלוט גערונען... דאָס דאָרף טרויערט... דעמאָלט, דערשפּירט ער גאָט! און ניט אין הימעל וואוינט גאָט, און ניט אויפהייבען דעם קאָפּ צום הימעל דארף מען, מען זאָל איהם זעהען; ניין, איהם דאכט זיך, אז גאָט וואוינט ערגעץ ווייט, ווייט, אין א גרויסער שטאדט, דאָרט, וואו זיער גרויסער שררה פון דאָרף וואוינט, און וואו אלע גרויסע שררות און גרויסע לייט וואוינען. און די אלע גרויסע שררות, און גרויסע לייט זיינען ניט מעהר, ווי גאָט'ס „פּאראָבקעס", אזוי ווי סטאָך און וואָיטעק זיינען פּאראָבקעס ביים „פּריץ" פון דאָרף.

אָבער ער, ווי קומט ער צו גאָט? אפילו ניט צו זיין זיינס א פּאסטוך! א פּאסטוך ביי גאָט, טראכט ער ביי זיך, מוז אויך זיין א גרויסער „פּאַן", א פּריץ א גרויסער! און ווער ווייסט צו דער פּריץ פון זייער דאָרף איז כאָטש א קוטשער ביי גאָט'ס פּערד? וועט מען איהם, יאשעק'ען, צולאָזען?

נור טהיילמאָל, ווען דער הימעל איז ריין און העל, און רוהט פּער־חלום'ט, אין א בלויען פליסענדיגען שלייער, און די גרעזער וואקסען זיך אונטער במנוחה, און ארייגעוואָרצעלט איז דאָס גרעזעל אין דער ערד, און קוקט זיך שטיל אין הימעל אריין, און דאָרט קעגענאיבער שטעהט דער אלטער וואלד — דער גרינער זיידע פון דאָרף, און דאָרט ווייטער ציהט זיך צווישען די גראָזען דער וועג, א פוהר פאָהרט, און א איד געהט ערגעץ ווייט, ווייט... און פון אויבען דער הימעל ציהט זיך אויך ערגעץ ווייט אוועק און געהט וואָס אמאָל ניעדריגער, ניעדריגער, ביז ער לאָזט זיך אין גאנצען אראָב אויף דער ערד... און ער, יאשעק, זיצט זיך אויף דער שוועל פון דער „סטאָדאָלע" און קוקט... דענסט־מאָל דאכט זיך איהם, האָט זיך גאָט אביסעל ארויסגעכאפּט פון די „שררות", פון די פריצים, און איז זיך דאָ אליין אהער געקומען אין פעלד אריין, אויסגעצויגען זיך און ליעגט זיך אזוי און וואַרט...

און יאשעק וויל א דאנק און א לויב אָבגעבען פאר דעם אַלעם, אַט וואָס איז אַרום און אַרום.

און טהיילמאַל ווילט זיך איהם געהען און געהען אזוי לאַנג, ביז ער וועט אָנקומען דאָרט צו דער גרויסער שטאדט, וואו גאָט וואוינט, וואו זיין פּאַלאַץ שטעהט!

— וועל איך צוגעהן און א קוש טהון גאָט אין האנד אריין! — טראַכט ער זיך.

נור באַלד זיפצט ער אָב:

— מען וועט מיך דען צולאָזען?

ער קען צוקומען, טראַכט ער, צו גאָט'ס פּאַלאַץ, נור דאָרט שטעהען „שווייצער“, אַזוינע הויכע מיט בלאַהע סטענגעס, געלע איבערגעלעגטע שטיוועל און רויטע פּרעק, אזוינע ווי ער האָט געזעהען ביי די פּריצים, וואָס זיינען געקומען צו זיין פּריץ אויפ'ן דאָרף אויף א באַל — און זיי וועלען איהם אוועקיאָגען....

און באַלד דאַכט זיך איהם, אז מען דאַרף ניט געהן, אז גאָט איז אויפ'ן פרייען פעלד, אז די שווייצער היטען א לעערען פּאַלאַץ, אָהן גאָט!

„אל מלך נאמן“ לערענט איהם דער רבי פון סדור... און דער אל־מלך־נאמן, דאַכט זיך איהם, איז עפּעס א מין שפּרוך, וואָס, אז מען זאָגט איהם, דאַרפען די שווייצער אריינלאָזען אין גאָט'ס פּאַלאַץ...

אָבער צו גאָט האָט ער אַנאַנדער מין געבעט, א געבעט אָהן ווערטער, א געבעט וואָס וואַקסט ביי איהם אין הארץ און דערפילט דאָס הארץ און איבערפילט עס און רייסט זיך אַרוים מיט א פּייף!

ער וויל בעטען, לעגט ער צוויי פינגער אין מויל אריין, שטעלט אויף די ליפּען, גיט א בלאָז. און זיין תפלה הילכט אין גאַנצען וואַלד!

און גאָט פערשטעהט איהם, פערשטעהט זעהר גוט זיין געבעט!

און ער פּייפט נור דעמאָלט, ווען עס ווילט זיך פּייפען צו גאָט, ווען ער פיהלט, אז מען ברויך פּייפען...

און גאָט, דאַכט זיך איהם, ליעגט ערגעץ ווייט, ווייט אויפ'ן פרייען שמעקענדיגען פעלד און הערט זיך איין, ווי ער פּייפט, און האָט הנאה פון זיין פּייפען, און פרעהט זיך דערמיט.

און ניט ער אַליין פּייפט! אַלע, ווייסט ער, „פּייפען“. אז

„נאָסיק“ דער דאָרפס־הונד הויבט אָן פּלוצלונג צו בילען, וואַרפט מיט׳ן ווידעל, קוקט אין הימעל אַריין און בילט — זאָגט ער: „נאָסיק“ דאַווענט; אַז די „ווייסע“ געהט אַהיים פּאַרנאַכט פון פעלד, שטעקט די בעגייוועריטע צונג אַרויס, און גיט אַ לאַנגען, טרויעריגען בעטש: מע־ע־ע, טראַכט ער: די „ווייסע“ דאַווענט. דער „באַלאַן“ דאַווענט אויף אַן אַנדער אופן: ער צובריקעט זיך, שטעלט זיך אויף די הינטערשטע פיס, בייגט שטייף דעם קאָפּ אויס: באַר—ר־ר!

אַלע דאַוונען, אפילו די פרעש אין וואַסער... איינער רוימט אין דעם צווייטען: קוואַ, קוואַ!

יאַשעק איז שוין אַלט געוואָרען דרייצעהן יאָהר, קריאת־שמע קען ער נאָך ניט זאָגען, און עס איז פאַר ראש השנה.

און דער רבי אַרבייט מיט יאַשעק׳ן כאָטש אויף היי־יעהריגען ראש השנה נור בלויז קריאת־שמע זאָגען — מען זאָל איהם קענען מיט־נעהמען אין שטאָדט אַריין.

און לכבוד יום־טוב האָט מען יאַשעק׳ן געקויפט אַ נייעם צייגענעם אַנצוג, אַ פּאָאַר שטיוועל, און אַ ניי היטעל...

זאָל ער כאָטש קריאת־שמע זאָגען.

פול אָנגעפּראָפּט אין די שוהל; קליין און גרויס, אַלע אָנגעטהאָן אין ווייסען, אַריבערגעצויגען מיט די טליתים, אַלע שטעהען און שאָקלען זיך, און שרייען, און רופען, אַלע העכער און העכער.

ביים עמוד, וואו עס ברענען זיך די זיעבען גרויסע וואַקסענע ליכט, שטעהט דער חזן מיט משוררים... לאַנגע וויינענדיגע טענער און בעגלייט מיט האַלבע אָבגעריסענע דערשטיקטע קולות לאָזען זיך הערען:

— מי לחיים, ומי למות...

און אַ פערשטיקט וויינען רייסט זיך אַרויס מיט אַמאָל פון דער ווייבערשוהל. און יאַשעק שטעהט אָנגעטהאָן אין צייגענעם אַנצוג, די העלע האָאַר לאָזען זיך אַרויס פון דעם אַרויפגערוקטען היטעל. ער שטעהט, פּלוצים ריהרט ער זיך פון אָרט, שפּאַרט זיך אַרויף אויבענאָן, שטעלט זיך אין דער זייט קעגענאיבער דעם חזן, דער סדור, וואָס דער פאָטער האָט איהם געגעבען, מען זאָל כאָטש מיינען, אַז ער דאַווענט,

גליטשט זיך איהם פון דער האנד ארויס, און ער שטעהט מיט ווייט־געעפענטע אויגען, און קוקט.

א פּאָאר וואוילע יונגען בעמערקען יאשעק׳ן, איינער ווינקט צום צווייטען, ווייזען אויף איהם, לאַכען אין דער שטיל, באלד געהט איינער צו און גיט איהם א שנעל אין נאָז.

ער הערט ניט, פיהלט ניט! ער שטעהט, גלאָצט מיט די אויגען, אמאָל אויף דעם חזן, אמאָל אויף די וויינענדיגע אידען. אָט זעהט ער דאָס ווייסע פּרוכת וואָס הענגט ביים ארון, מיט די גרויסע גאָלדענע אותיות: „קודש לה׳“.

גאָט מוז אצונד זיין — דאָרט, דאָרט אונטער׳ן פּרוכת, טראַכט ער ביי זיך.

און פון דער ווייבער־שוהל קוקט אראָב זיין מוטער, זי בעמערקט איהר בן שטעהט און גלאָצט, דער סדור גליטשט זיך איהם פון האנד ארויס — און די אידענע קרעכצט, טראַכט זיך אין הארץ:

— פויער, א געבוירענער גוי.

און דער פאָטער ווארפט אויף איהם א בליק פון אונטער דעם טלית, קרעכצט שווער אָב:

— רבונו של עולם, געדענק אָן איהם אויך!

און יאשעק שטעהט, און גלאָצט. אלע וויינען, אלע דאַווענען, אלע רופען צו גאָט און איהם פערווילט זיך אויך!

ער וויל אויך בעטען צו גאָט. ער וויל אויך, ניט וויינען, ניט שרייען, נאָר דאנקען און לויבען גאָט וויל ער! פאר אלעם, פאר אלעם דאנקען!

ער כאַפּט צוריק אויף דעם סדור, נעהמט זיך צו דער פערצייכענטער קריאת־שמע, הייבט אָן:

— א־ל, מ־ל־ך נ־א־מ־ן...

עס הארצט איהם אָבער ניט אזא תפלה.

ער פערשטעהט זי ניט. דאָס איז נור א שפּרוך, א טרוקענער שפּרוך...

ער וויל דאנקען און לויבען עהרליך, געטריי פון הארץ — —

און ער האָט מורא פאר׳ן עולם, פאר׳ן גרויסען עולם, וואָס דאווענט גאָר אנדערש, נור די תאוה איז שטאַרקער פאר איהם — און גאָט איז העכער פאר אלעם! ער מוז!

און ער לעגט די פינגער צום מויל—
און אַ שאַרפער פייף שניידט דורך די וויינענדיגע שוהל...

דער עולם דערשרעקט זיך.
ווער איז? וואָס איז? ווער פייפט אין מקום קדוש?
דער פּאָטער וויל איהם אָנכאַפּען ביים אַקסעל און „דרויסען“ —
דער עולם וויל איהם שלאָגען...
נור פּלוצים דרעהט זיך איבער דער הייליגער צדיק פון דער מזרח־וואַנד און פרעגט:
— וואו איז ער דער צדיק, וואָס האָט דעם גזר־דין צוריסען? וואָס האָט דעם הימעל געלעכערט און דורך די בלייערנע וואָלקען אונזערע תפילות ארויפגעפיהרט?

נאָר דער צדיק איז שוין ניט געווען...
ער האָט זיך ארויסגעכאַפּט פון שוהל, געוואָרפען די שטיוועל איבער די אַקסעל און שפרייזט שוין צוריק אין דאָרף אריין.

דער זינדיגער

(אַ חסידישע מעשה)

כדי איהר זאָלט מיך ניט חושד זיין, אַז איך האַלט זיין זייט, מוז איך אייך פריהער מקדים זיין אַ קליינע הקדמה.

עס שטעהט געשריעבען אַזוי: „אין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם כן נגזר עליו ממעלה“ (אַ מענש גיט זיך ניט קיין ריהר אין פינגער אונטען. אויב מען האָט אויבען ניט אַזוי גוזר געוועזן), און וואָס אַ מענש טהוט, אַז ער דערמיש מקיים גאָט'ס אַ מצוה; און זעה: דאָס פויגעלע פליהט — גאָט'ס מצוה איז עס מקיים, וואָס ער האָט עס געהייסען פליהען. אַז אַן אָקס דעסגלייכען, וואָס ריטשעט און אפילו אַ הונד וואָס בילט, — אַלע לויבען גאָט מיט זייערע קולות און זאָגען שירה יעדער אויף זיין שטייגער.

און אפילו אַ רשע, וואָס טהוט עברות, דערפילט ער כביכול דער־מיט גאָט'ס רצון, וייל וואָס דען? איהר מיינט אפשר, ער האָט באמת הנאה פון דער עברה? עס איז דאָך אַ פשיטא, אַז ער וועט חרטה האָבען! אלא וואָס? — ער איז מקיים דעם הימעל'ס ווילען.

און דער יצר הרע אליין! יעדעס מאָל ווען ער ווערט געשיקט אָנצורעדען אַ אידען צו אַן עברה, וויינט ער און זיפצט: „וועה איז מיר, וואָס איך האָב אַזאַ שליחות צו טהון!“ און געהט ניט פריהער אַרויס צו זיין עבודה, סיידען נור מלאכי חבלים שלאָגען איהם און נויטיגען איהם דערצו.

און יעדעס מאָל, ווען די עברות קומען פאַר גאָט, פרעהט זיך גאָט און זאָגט: וואויל איז דעם קעניג, וואָס זיינע קנעכט דיענען איהם אַזוי מיט געטריישאַפט.

* * *

פריהער, איידער נאָך די מעשה איז געשעהען, האָט מען איהם גערופען ר' אברהם, נור דערנאָך האָט מען איהם אויפגעהערט צו רופען ביים נאָמען, נור מען האָט געזאָגט סתם — דער זינדיגער.

ר׳ אברהם איז געווען אַ חשוב און אַן אָנגעזעהענער איד אין שטאָדט. אַ איד אַ ירא שמים, וואָס אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט און אַלע האָבען כבוד צוגעטהיילט, און מאַמעס האָבען זיך געוואונשען צו האָבען אַזוינע קינדער, ווי ר׳ אברהם.

געזעסען איז ער אַ גאַנצען טאָג אין בית־המדרש און געלערנט. ער איז אפילו קיין גרויסער למדן ניט געווען, נור אַזוי אַ פרומער, כשר׳ער איד; געגאַנגען זיך אין פּראָסטען וועג, — אַ איד אָהן פיעל גאוה: דאַוונען פלעגט ער אין בית־המדרש צוזאַמען מיט די אורחים ביי דער טהיר, און שטיל, געלאַסען, אָהן געשרייען און אָהן גרויס התלהבות, קאַן מען זאָגען. ער שטעהט זיך אויף איין אָרט, ריהרט זיך ניט, שאָקעלט זיך ניט. די אויגען אראָבגעלאָזט, און קוים־קוים וואָס די ליפּען שעפּטשען, און זיין תפלה גיסט זיך, ציהט זיך, אַזוי ווי דאָס וואַסער אין אַ רוהיגען טייך, זיס, פּאַמעליך, מיט גרוים דבקות און ליעב־ליכקייט. אַ שטייגער ווי אַ טרער, וואָס קייקעלט זיך אויף אַ קינד׳ס באַק און דערגרייכט דעם טרער, וואָס איז פריהער אַרוים פון אויג. פון זיין תפלה, וואָס איז אויפגעגאַנגען צום הימעל און וואָס פאַר איהר האָבען זיך אויפגעמאַכט אַלע פערשלאָסענע טויערען ביז זי איז צוגעקומען און איינגעפלאָכטען זיך אין כתר־הכבוד — פון זיין תפילה איז דאָרט ניט געוואָרען אַ טייערער דימאַנט, וואָס בלענדט די אויגען מיט זיין ליכטיגקייט, נור אַ קליינע פּערל, וואָס שיינט מיט חן, און פינקעלט ניט און בליצט ניט, נור לייכט זיך אַזוי שטיל, מיט ענוות, מיט באַרמהערציגקייט און גנאָד...

און פאַר וואָס, פרעגט איהר, האָט מען איהם גערופען דער „זינדיגער“? — איבער אַזאַ מעשה:

וויסען מוזט איהר, אַז דאָס האָבען אַלע מודה געווען, אפילו די וואָס האָבען איהם שטאַרק רודף געווען נאָך דער מעשה, אַז ער איז געווען אַ גרויסער אוהב ישראל, און נאָך וועל איך אייך זאָגען, אַז דאָס וואָס ער איז נכשל געוואָרען און האָט געהאַט, רחמנא לצלן, אַזאַ מפּלה— דאָס האָט אויך געשטאַמט דערפון, וואָס ער איז געווען אַזאַ גרויסער אוהב־ישראל.

און ליעב האָט ער געהאַט דוקא דעם פּראָסטען אידען, דעם מגושם׳־דיגען אידען.

ער פלעגט זאָגען אַזוי: אַ איד אַ בעל־עגלה, וואָס האָט אַ גאַנצע

וואָך נור צו טהון מיט זיין פערד און וואָגען און איז איינגעטונקט אַלע זעקס טעג בלויז אין גשמיות, וואָס אַבי נור ער כאַפּט דורך דאָס דאַווּ־נען... און אַז ס'קומט שבת און ער זיצט ביים טיש, די בעטען זיינען אויפגעבעט, די ליכט ברענען, ווייב און קינדער זיצען אַרום און מען זינגט צוזאַמען זמירות — אַזאַ בעל־עגלה, אַז ער דרעמעלט איין איבער'ן סדור און פערגעסט אפילו צו בענשען, זאָג איך אייך, אַז די שכינה רוהט אין זיין הויז און פרעהט זיך און זאָגט: וואויל איז מיר, וואָס איך האָב מיר אויסדערוועהלט אַזאַ פאָלק... אַזאַ איד האַלט שבת, רוהט אויס, און זיין פערד רוהט מיט, האַלט אויך שבת, שטעהט אין שטאַל און פיהלט אויך, אַז היינט איז שבת־קודש. אַז ער שטעהט דער־נאָך אויף פון שלאָף, פיהרט ער אַרויס די בהמה צו דעם ברונעם, פּאָיעט זי אָן, מען געהט זיך דערנאָך שפּאַצירען מיט איהר אויף דער לאָנקע.

און אַזאַ שפּאַציר איז פאַר גאָט ברוך הוא מעהר אָנגענומען ווי צו זאָגען „ברכי נפשי". עס קען זיין, אַז דאָס איז געווען דעריבער, וואָס ער אַליין האָט געשטאַמט פון אַ ניעדריגען שטאַם: ביז דרייצעהן יאָהר האָט ער געלעבט ביי זיין טאַטע'ן, אַ פּאַכטער אין אַ קליין פערוואָרפען דערפעל, און האָט ניט געקענט קיין צורת אות. דער פאָטער האָט אפילו גענומען צו זיך אין דאָרף אריין אַ בחור, ער זאָל מיט איהם לערנען, נאָר ר' אברהם איז אינגעלוויז געווען זעהר אַן אויסגעלאַסענער, האָט ניט געוואָלט אריינקוקען אין אַ ספר און איז אַ גאַנצען טאָג נאָר נאָכגעלאָ־פען די פערד און די אָקסען.

אויף דער לאָנקע פלעגט ער ליעגען, בעהאַלטען צווישען די גרויסע גרעזער, דערביי — די פערד, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ און צופּען גראָז, און ווייט ליעגט אויסגעשפּרייט דער שטח... ווייט.... ווייט... אָהן אַן עק, און אַנטקעגען איהם ליעגט אויסגעשפּרייט דער הימעל, ווייט... ברייט.... און די וואָלקענדלעך באָדען זיך אין איהם, און עס האָט אַ פּנים, ווי די זאַפטיגע ערד, וואָס איז בעדעקט מיט גרינס, קומט צום הימעל און ווי זי וואָלט וועלען שטאַלצירען און זאָגען: זעה, הימעל, איך בעמיה מיך מקיים צו זיין מיט שמחה וואָס גאָט האָט געבאָטען, איך זאָל בעגרינען די וועלט מיט גראָז. און אַנטקעגען איהר בערימט זיך דער הימעל: זעה, ערד, איך בעמיה מיך מקיים צו זיין די מצוה פון גאָט אויסצושפּרייטען זיך ווייט און ברייט. און די עטליכע בוימער, וואָס שטעהען צוואָרפען אין פעלד, זיינען אַזוי ווי עדות, וואָס ווילען

מאכען א פשרה צווישען זיי... און דעמאָלט ליעגט זיך דער קליינער אברהם׳עלע, און האָט נחת פון גאָט׳ס לויטערקייט... און זיין הארץ איז פול מיט פרייד פון אַלע גאָט׳ס ווערק... און פּלוצלונג, ווי א סוד וואָלט איהם ענטפּלעקט געוואָרען פון הימעל, האָט ער זיך אויפגעהויבען און געגאַנגען אהיים, און א פרעג געגעבען דעם בחור, דעם מלמד זיינעם: רבי, וואָס פאַר א ברכה מאַכט מען אויף דער הנאה, וואָס מען האָט פון דער וועלט? דער בחור האָט געלאַכט און געזאָגט: „גראָבער יונג! א ברכה מאַכט מען איבער ברויט, איבער וואסער, אָבער איבער דער וועלט? האָסטו געהערט!"

האָט ער זיך געוואונדערט: די וועלט איז שעהן, די הימלען זיינען אזוי ליעבליך, און די ערד איז אזוי זיס און גוט, און אזא גנאָד און אזא לייטזעליגקייט ליעגט אויסגעגאָסען אויף אַלעם — און קיין ברכה מאַכט מען איבער דעם ניט?!

און אז ער איז אַלט געוואָרען דרייצעהן יאָהר, איז ער פּלוצלונג אוועקגעקומען פון דאָרף, און איז אַנגעקומען אין שטאָדט, אריין אין בית־המדרש און דערזעהן דער ראש־הישיבה זיצט אויבענאָן, ארום ביי׳ם טיש — די תלמידים, און אַלע לערנען מיט אזא הארציגער שטימע, וואָס ציהט דאָס הארץ.

האָט דאָס אינגעל אָנגעהויבען צו וויינען. דער ראש הישיבה האָט זיך אומגעקוקט און דערזעהן א אינגעל וויינט, און ער געהט אין א צור־יסען היטעל, וואָס די האָאר זעהען זיך ארוים דורך די לעכער, און די אויסגעטהאָנענע שטיוועל האַלט ער אויפ׳ן אקסעל, ווי א גוי וואָס איז ערשט אָנגעקומען פון וועג, און די בחורים לאַכען פון איהם, האָט דער ראש־הישיבה איהם געפרעגט, וואָס ער וויל.

— איך וויל לערנען — האָט ער געענטפערט שטיל, מיט גרויס עניוות און מיט א הארציג געבעט.

האָט דער ראש־הישיבה אויף איהם רחמנות געקראָגען און צוגע־מען צו לערנען. און ער האָט זיך טאקע ערנסט גענומען צו דער תורה און האָט דעם גאנצען קאָפּ צוגעלעגט; באַלד נאָך עטליכע טעג האָט ער שוין זיך אויסגעלערענט עברי און האָט אַליין געקענט דאַווענען.

און געדאַוועגט האָט ער, אז ס׳איז א תענוג צו קוקען. מ׳האָט איהם געדאַרפט זעהן דאַווענען! ער שטעהט זיך און רעדט פשוט, ווי

איינער רעדט מיט'ן צווייטען, פּאַמעלעך, האַרציג, אָהן חכמות, און אַזוי רוהיג.

איינמאָל האָט דער ראש־הישיבה איהם געזעהן אַזוי דאַוונען, האָט ער אַזוי געזאָגט פאַר אַלע אין די אויגען: לערנען קען איך אודאי בעסער פאַר איהם, נאָר אין דאַוונען דערגרייך איך ניט אפילו צו זיינע קנעכעל, אַזוי האָט דער ראש הישיבה געזאָגט.

און אַזוי האָט ר' אברהם געלעבט דאָרט, ביז ער איז אויסגעוואַקסען און האָט חתונה געהאַט מיט אַ פּראָסטען שניידער'ס אַ טאָכטער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעלערענט שניידעריי און האָט געלעבט פון זיינע צעהן פינגער. ביי־טאָג איז ער געזעסען און גענעהט, און נעהענדיג האָט ער געהאַט ליעגען פאַר זיך אַ סדור אָפען, און געזאָגט זיך קאַפּיטלעך תהלים; ביי־נאַכט איז ער שטילערהייד געגאַנגען אין בית־המדרש אריין, קיינער זאָל איהם ניט זעהן און איז געזעסען און געלערענט אַ גאַנצע נאַכט.

איינמאָל זיינען אורחים געקומען אין שטאָדט אריין און האָבען גענעכטיגט אין בית־המדרש אונטער'ן אויוון. פּלוצלונג דערהערען זיי אַ דין זיס קול, אַזוי ווי אַ שעהנער נגון, טראָגט זיך, האָבען זיי זיך אויפגעכאַפּט און האָבען איהם דערזעהן לערנען. די קליינע לאָמפּ, וואָס איז געהאַנגען אויפ'ן שנירעל, בעגיסט איהם מיט אַ מאַטע ליכטיגקייט, און די ווענד אַרום זיינען איינגעהילט אין שאָטענס.... און ער לערענט מיט אַ ברען, מיט התלהבות, נאָר דאָס התלהבות זיינס זעהט זיך ניט אַרויס פון אויבען, עס ברענט נאָר אין איהם אינעווייניג; ער שאָקעלט זיך פּאַמעלעך, און דער שאָטען שאָקעלט זיך מיט, און מיט אַ שטיל קול זינגט ער די גמרא... און וואָס אַמאָל ווערט זיין קול העכער און העכער, און דאָס פּנים זיינס ווערט צופלאַמט, די אויגען ברענען. מען האָט געזעהן בחוש, אַז די נשמה גיסט זיך אויס אין זיין לערנען, און די שכינה פלאַטערט אַרום איהם און ער איז זיך אין איהר מתדבק...
און אין מיטען לערנען הויבט ער זיך אויף פון אָרט, געהט אַרויף און אַראָב, און שעפּצעט מיט אַ ציטעריג קול: רבונו של עולם! רבונו של עולם!

און זיין קול ווערט ווידער רוהיג... שטיל... און ער שטעלט זיך אָב פּלוצלונג; עס האָט אויסגעזעהן, ווי ער וואָלט איינגעדרעמעלט

שטעהענדיגערהייד פאַר גרוים מתיקות, און די לאָמפּ ווערט טונקעלער...
און ער שטעהט, שטעהט און גיט זיך ניט קיין ריהר.

איז אָנגעפאַלען אַ גרויסע אימה אויף די אורחים, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו שרייען; האָט ער זיך אויפגעכאַפּט און האָט זיך דער־נעהנטערט צו זיי, און זיי האָבען די אויגען פערמאַכט פון דער ליכטיג־קייט, וואָס האָט אַראָבגעשיינט פון זיין פּנים און פון דעם הייליגען גלאַנץ, וואָס האָט געבלישטשעט פון זיינע אויגען, און ער שטעהט זיך רוהיג און פראַסט און פרעגט אַזוי שטיל: „וואָס שרייט איהר דען? ס'איז אייך קאַלט?"

און ער האָט אויסגעטהון זיין קאַפּאָטע און האָט זיי צוגעדעקט מיט איהר.

צו־מאָרגענס האָבען די אורחים דאָס דערצעהלט און האָבען גע־זאָגט, אַז ווי נאָר די קאַפּאָטע האָט אָנגעריהרט זיי, זיינען זיי באַלד איינגעשלאָפען, און האָבען מעהר גאָר ניט געהערט און מעהר גאָר ניט געזעהן.

אָט נאָך דער מעשה, אַז מען איז דאָס געוואָהר געוואָרען אין שטאָדט, האָט מען ערשט געוואוסט, ווער ער איז. בעלי בתים האָבען אָנגעהויבען צו געבען קוויטלעך, און אַז מ'ברענגט איהם אַ קוויטעל, שמייכעלט ער און זאָגט אַזוי: „גלויבט מיר, אַ אינגעל, וואָס מאַכט המוציא איבער אַ שטיקעל ברויט, וואָס די מאַמע האָט איהם געגעבען, קאָן אייך העלפען מעהר ווי צוואַנציג אַזוינע ווי איך."

פערשטעהט זיך, אַז דאָס האָט ניט געהאָלפען און מען איז געלאָפען נאָך מעהר מיט קוויטלעך; פלעגט ער אַזוי ענטפערען:

— איהר ווילט, אַז אַ בשר־ודם ווי איך זאָל זיין אייער מליץ פאַר גאָט ברוך הוא. איך וועל אייך געבען אַ משל: צו וואָס איז די זאַך געגליכען? צו דער ליכטיגקייט פון דער זונן און די ליכטיגקייט פון אַ קליין לעמפּעל. פון דער ליכטיגקייט פון דער זונן קאָנסטו הנאה האָבען, וויפיעל דו ווילסט, און קיינער קען דיר ניט צונעהמען די הנאה: דער אָרעמסטער מענש און דער סאַמע ניעדריגסטער קוויקט זיך מיט איהר, אויף וויפיעל זיינע אויגען זיינען מסוגל דערויף. אפילו גאָר אַ איד זיצט, חלילה, אין תפיסה און די פענסטער זיינען פערהאַקט, פון דעסטוועגען רייסט זיך אריין אַן אָבגלאַנץ דורך די שפּאַלטען, און ער האָט הנאה פון דער ליכטיגקייט.... אָבער ניט

אזוי איז די אָרעמע ליכטיגקייט פון אַ לאָמפּ. אַ רייכער מענש קויפט זיך אַ סך לאָמפּען און בעלייכט זיין שטוב מיט אַ העלער ליכטיגקייט, אַן אָרעמאַן וויעדער זיצט אין דער פינסטער. גאָט ברוך הוא איז די גרויסע ליכטיגקייט, וואָס שיינט פאַר דער גאַנצער וועלט און דער־קוויקט און דערפרישט אַלע זיינע ווערק. די גאַנצע וועלט איז פול מיט זיין גנאָד, און זיין בארעמהערציגקייט איז פאַר אַלע זיינע בעשעפעניש׳ען... און גלויבט מיר, אַז איהר דאַרפט קיין מליץ ניט פאַר איהם; גאָט איז אייער פאָטער, און איהר — זיינע ליעבע קינדער, און צי דאַרף דען אַ קינד האָבען אַ מליץ צו אַ טאַטען?

די בעלי בתים האָבען געהערט און געשוויגען, נור אונזערע לייט, „אנשי שלומנו“, האָט עס פערדראָסען די זאַך... און דעם אמת וועל איך אייך זאָגען, אַז איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָט דאָס דערצעהלט פאַר „איהם זאָל לעבען“. און אַזוי ווי עס איז ידוע, האָט „ער זאָל לעבען“ געהייסען איהם ברענגען אהער.

האָבען מיר זיך גענומען איהם צורעדען און אַזוי לאַנג, ביז ער האָט געמוזט מיט אונז מיטגעהן צום רבי׳ן.

פיער טעג האָט געדויערט אונזער נסיעה.

און איך געדענק: ביי־נאַכט, די לבנה האָט געבלאָנדזשעט אין בלאָען ים, וואָס איז געלעגען אויסגעשפּרייט העט־ווייט, און האָט זיך צום סוף אויסגעמישט מיט אַ וואָלקען, און מיט גרויס רחמנות און ליעבהארציגקייט האָט זי געקוקט אויף אונז, ווי זי וואָלט בעטען אונז, אפשר וויסען מיר איהר וועג, ווי זי זאָל געהן, רעכטס אָדער לינקס, און באַלד האָט זיך אַ וואָלקען אָנגערוקט אויף איהר, און זי האָט אָנגע־הויבען צו שפּרינגען ארוים פון איהם, און אין אַ מינוט ארום איז זי וויעדער ענטפלעקט געוואָרען אין גאַנצען און האָט געשמייכעלט צו אונז מיט צניעות און חן.

און אַ לינד ווינדטעל האָט געבלאָזען און געגלעט אונזערע אַלע־מענס פנים׳ער. מיר האָבען זיך ארומגעקוקט אין אַלע פיער זייטען וועלט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די גאַנצע וועלט איז איינגעהילט אין אַ טלית פון לויטער רחמים, און מיר זיינען אריינגעפאַלען אין אַ ביסעל עצבות, אין אַזאַ שטילער טרויעריגקייט, אַזאַ זיסע, ליעבליכע, ווי אַ שטייגער שבת פאַר נאַכט ביי שלוש־סעודות.

פלוצלונג האָט זיך ר׳ אברהם אָנגערופען און האָט געזאָגט:

„אידען! איהר האָט שוין מקדש געווען די לבנה?" האָבען מיר זיך באַלד געשטעלט, אַראָבגעלאָזען די פעקלעך פון די פּלייצעס, געוואַשען די הענד אין אַ קליין וואַסערעל, וואָס האָט געפּליסט ביי'ם ברעג און מיר האָבען מקדש געווען די לבנה.

ער איז געשטאַנען און געקוקט אויפ'ן הימעל, און זיינע ליפּען קוים־קוים ריהרען זיך, אַזוי ווי זיין שטייגער איז געווען: „שלום עליכם!" האָט ער זיך צו מיר געקעהרט און זיין קול האָט געציטערט אַזוי ווי די שטימע פון אַ פיעדעל, און זיינע אויגען האָבען געריפען צו מאַכען פריעדען און אחדות... צום ערשטען מאָל איז אויף מיר אָנגעפאַלען אַן אימה פאַר ר' אברהם'ן. און אַז מיר האָבען געענדיגט מיט קדוש הלבנה, האָט אונזער טרויעריגקייט אָבגעטראָטען פון אונז, און מיר האָבען זיך געקליבען ווייטער אין וועג אַריין.

ער איז אָבער געשטאַנען און געקוקט אויפ'ן הימעל און געזיפצט: רבונו של עולם! ווי שעהן איז דיין וועלט, וואָס דו האָסט בעשאַפען מיט דיין גוטסקייט און מיט דיין פיעל גנאָד. און דיין גוטסקייט און דיין גנאָד האָסטו משפיע געווען אויף אַלע דיינע בעשעפעני שען, זיי אַלע האָבען דיך ליעב און זיינען זיך אין דיר מתדבק, און דו — אין זיי... און די גאַנצע וועלט איז פול מיט דיין לויטערקייט.

איך האָב געקוקט אויף דער לבנה און מיר האָט זיך נאָך אַלץ געדאַכט, אַז זי קוקט אויף מיר און פרעגט: איך בלאָנדזשע; וואו אהין זאָל איך מיך ווענדען?

* * *

פרייטאָג נאָך מיטאָג זיינען מיר אָנגעקומען; און מיר האָבען נאָך געהאַט גענוג צייט צו געהן אין מקוה און „שלום" צו נעהמען.

„ער זאָל לעבען" איז געזעסען אין דער „שלום שטוב" ביי'ם טישעל, און זיינע לאַנגע ברעמען זיינען געווען אַראָבגעלאָזט איבער זיינע אויגען. מיט דער לינקער האַנד איז ער געזעסען אָנגעשפּאַרט, און מיט דער רעכטער האָט ער אָנגענומען שלום; מיר זיינען צוגעגאַנגען איינציגווייז, גענומען שלום, און „ער זאָל לעבען" האָט גאָר נישט גערעדט מיט אונז. ר' אברהם איז אויך צוגעגאַנגען און האָט דערלאַנגט די האַנד.

דאָ האָט מען געזעהן אין רבי'ן אַ שנוי, ער האָט אויפגעהויבען

מיט די הענד זיינע ברעמען, און האָט געקוקט אויף ר׳ אברהם׳ען א היבשע ווײַלע שטילשווייגענדיג.

און ער האָט אויך געקוקט אויפ׳ן רבי׳ן און האָט אויך געשוויגען.

די חסידים האָט פערדראָסען אזא עזות׳קייט.

פאַר־נאַכט זיינען מיר געגאַנגען דאַווענען אין רבי׳נס בית־המדרש. דער הימעל דאָרט איז צוריסען געוואָרען אויף צוויי שטיקער, און אין מיטען שטעהט די זונן און בעגילדט דעם הימעל און שיקט איהרע לעצטע שטראַהלען אויף די ניעדריגע הייזלעך און אויף די שויבען, וואָס פון זיי קוקען ארויס שבת־ליכט; און די שטראַהלען מישען זיך צוזאַמען, און לעשען אויס, לעשען אויס, און דער הימעל טהוט זיך אָן א גראָען טלית, און א טרויערקייט און אַן עניוות ליעגט אויף אַלעם, און דאָרט ווייט... ווייט... קוקט נאָך ארויס די זונן מיט איין אויג אויף די קליינע שטאָדט, אויפ׳ן בית־המדרש, וואָס פינקעלט און גלאַנצט מיט דער העלער ליכטיגקייט לכבוד שבת. און א פער־שעמטע רויטקייט איז אויסגעגאָסען אויף אַלעם, אזוי ווי די זונן וואָלט זיך שעמען דערמיט, וואָס גאָט האָט געמאַכט די הייליגקייט פון שבת אָבהענגיג אָן איהר אונטערגעהן.

און אידען האָבען זיך פערזאַמעלט אין רבינס בית־המדרש מקבל שבת צו זיין, און דאָס בית־המדרש איז פול אָנגעפּאַקט מיט אידען, איינער שטופּט דעם אַנדערען, דער כאַפּט זיך אָן אָן יענעמ׳ס גאַרטעל, נור נעבען ארון־הקודש האָט מען איבערגעלאָזט א פריי אָרט, ווי א האַלב ראָד און אין מיטען דעם ראָד שטעהט דער רבי און דאַווענט, און דער עולם רינגעלט איהם אָרום.

אברהם אָבער שטעהט ביי דער טהיר צווישען די אורחים און דאַ־ווענט אויך אויף זיין שטייגער.

„צו קדוש!“ האָט דער שמש אויסגערופען.

און די רבי׳צין מיט די טעכטער און די שנירען האָבען זיך בעוויע־זען, און געבליצט און געבלאַנקט האָט פון זיי דאָס ציערונג, די טהייערע שטיינער און די פּעריל.

און דער רבי שטעהט און מאַכט קדוש.

ער איז א ביסעל איינגעבויגען, און די גראָע באָרד ליעגט אויף זיין הארץ, די ברעמען ליעגען אויף די אויגען, און ער מאַכט קדוש מיט

א הויך קול, זינגט אויס יעדעס וואָרט מיט אַ בעזונדערען נגון און יעדעס אות קומט אַרויס אין אַ בעזונדערער צורה....

„צום טיש!" האָט מען ווייטער אויסגערופען...

אויבענאָן איז געזעסען דער רבי, רעכטס — די זיהן און די איידימס, לינקס — די קרובים, דערנאָך אַלטע שעהנע אידען, דערנאָך גבירים.

און אַרום שטעהט דער עולם.

און דער רבי עסט און לאָזט איבער שירים, און נעהמט טיילען: צוערשט די זיהן און די איידימס, דערנאָך די איבעריגע טיש־זיצערס.

און נאָך די שירים ווערט שטיל. דער רבי האָט אָנגעהויבען צו זאָגען תורה; געגאַנגען איז פּרשה בהעלותך, און דער רבי האָט אָנ־געהויבען:

„בהעלותך את הנרות", אַז אַ מענש'ס נשמה איז אין אַ ניעדריגער מדרגה, רחמנא לצלן, אין דער טומאה... און דער נצוץ פון דער נשמה וויל זיך דערהויבען, צו קומען צו אַ מדרגה און קען ניט אַליין, און מוז אָנקומען צו הילף... איז אַ מצוה איהר צו העלפען, זי „מעלה" צו זיין... און די מצוה ליעגט אויף'ן כהן איהר בעהילפיג צו זיין, און דאָס איז דער פשט „אל מול פני המנורה יאירו", דאָס מיינט מען די תורה הקדושה. דער כהן דאַרף דעם איד'ס האַרץ מקרב זיין צו דער תורה, און אַזוי אַרום קען ער זי „מעלה" זיין... און ווער איז דאָס דער כהן? דאָס זיינען די צדיקי־הדור, ווייל זינט דאָס בית־המקדש איז חרוב געוואָרען, מוז דער צדיק זיין אַ כהן, ווייל אַזוי איז מען גוזר פון הימעל, אַז ער זאָל זיין דער כהן...

— אברהם! — האָט דער רבי פּלוצלונג גערופען — אברהם! קום נאָר אַהער, איך רוף דיך.

איז ער צוגעגאַנגען.

— האָסט פערשטאַנען, אברהם? האָסט פערשטאַנען דעם סוד פון די ווערטער?

— אַז דו שווייגסט — האָט דער רבי ווייטער געזאָגט — הייסט דאָס, אַז דו ביזט מודה, אַז איך מוז דיך מעלה זיין; אפילו קעגען מיין ווילען און קעגען דיין ווילען.

און דער עולם איז געוואָרען טויט שטיל און מ'האָט געוואַרט.

— דו שווייגסט? — האָט דער רבי געפרעגט אַ ביסעל שוין שטרענג.

— איהר דאַרפט „מעלה" צו זיין? ציי האָט איהר חס־ושלום אָבגעקויפט דעם רבונו של עולם פאַר אייך? איהר מיינט, אַז דורך אייך וועט זיך אַ איד קענען דערנעהנטערען צו גאָט ברוך הוא? אַז איהר זייט דאָס אויבערשטע פון שטויסעל, און אַלע אידען זיינען גאָר נישט? גאָט'ס גנאָד איז פול אומעטום, וואו מ'קעהרט זיך און וואו מ'ווענדט זיך, און וואו מ'גיט אַ ריהר מיט אַן אבר, פיהלט מען גאָט! אין האַרץ, יעדער ביי זיך, דאַרף מען זוכען גאָט, ווייל דאָרט האָט גאָט געמאַכט רוהען די שכינה הקדושה...

אויף יעדער אָרט, אין יעדער צייט און אין יעדער רגע קען אַ איד זיך דערנעהנטערען צו גאָט.... —

אַזוי האָט ער געענטפערט. נאָר איידער נאָך ער האָט געענדיגט, האָבען אונזערע לייט איהם שוין שטיל געמאַכט, און ווען ניט דער רבי זאָל דעם עולם צוריקהאַלטען, וואָלט מען איהם צוריסען אויפ'ן אָרט.

— לאָזט איהם! — האָט ער בעפוילען די חסידים.

און צו איהם אַליין האָט ער געזאָגט:

— אברהם, דו האָסט געזינדיגט!

און פון דעמאָלט אָן האָט מען איהם גערופען „דער זינדיגער". און ער איז פערשטויסען געוועזן פון אומעטום; חסידים האָבען אויף איהם געהאַט אַן אויג און האָבען איהם גע'רודפ'ט, און אפילו אין בית־המדרש האָט מען איהם ניט געלאָזט דאַווענען.

און איך זאָג אייך דאָס מייניגע: אַ רשע, אפילו ער טהוט בייז, איז מקיים גאָט'ס געבאָט, און אפשר, ווער ווייס?

אפשר זיינען זיי ביידע גערעכט געוועזן?

א מעשה מיט א ספר

דאָס „ספר“, פון וועלכען איך וועל די מעשה דערצעהלען, איז א גמרא „ברכות“, אלט־אמסטערדאמער דרוק.

אָבגעריבענע אותיות, פערפלעקטע בלעטער, אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע טאָוולען. דאָך איז זי געגליכען צו אַן אלטע שטאָב־פּאָהן, וואָס די זעלנער האָבען איהר צוריקגעבראכט א דורכגעשאָסענע פון דער מלחמה.

ר' יחיאל־מאיר האָט געקויפט א גאַנץ אמסטערדאמער ש"ס פאר פינף און צוואַנציג רענדלעך. ר' יחיאל־מאיר, אַן אלטער בעל־הבית — א מתנגד, פיהרט זיך ווי די מתנגדים פון זיין דור: לערענט און ענדיגט ש"ס יעדע זיעבען יאָהר: א דף א טאָג, א דף א טאָג. האלט ער ביי ברכות, לערענט ער אין דער גמרא. מסיים געווען ברכות — שטעלט ער זי צוריק אין שראַנק אריין און וואַרט ווייטער זיעבען יאָהר, ביז עס וועט איהר צייט קומען.

די גמרא שיידעט זיך ניט אָב פון אנדערע ספרים מיט גאָרנישט.

און עס איז קיין פּלא ניט. ר' יחיאל־מאיר האָט נאָך געלעבט אין דור פון פאר מתן תורה... איך וויל דערמיט זאָגען: איידער זיין ליכט האָט נאָך אָנגעהויבען צו שיינען בק"ק קאַצק, איידער דער מאָרגענשטערען האָט נאָך אָנגעהויבען ארויסשיקען זיינע גליהענדע שטראַהלען צו דערוואַרעמען די הערצער און צוהיצען די נשמות... צו ברענגען דעם כלל אדם אין דער מדרגה, אונטער גאָט ברוך הוא'ס פליגלען...

די תורה איז נאָך דענסמאָלט געווען, ר"ל, אַן עופה'לע איינגעווי־קעלט אין די ווינדעלעך. דער בן־אדם האָט געלערענט לשון לימוד, דעם האַרטען לימוד, אָהן דער ווייכקייט, אָהן דעם לעבען, אָהן דעם בעהאַלטענעם ליכט, וואָס ליעגט אין דער תורה. זיי האָבען געצעהלט די ווערטער, ווי מען צעהלט פּרוטות. פון יעדער אויסשפּראַך איז א מלאך געוואָרען בעשאפען, נאָר דער מלאך איז געווען א טויטער....

זייער לערנען איז געווען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין, נאָר איבער דעם מתן שכר, וואָס איז אין דער זייט. גאָט האָט געהייסען לערנען — לערענט מען, ווייל מ'טיילט דעם חלק שור־הבר מיט לויתן אויף יענער וועלט... זייער תורה איז ניט געווען געגליכען צו טראָפּענס אייל, נאָר צו טראָפּענס געפרוירען וואַסער...

איז די גמרא ברכות געווען דענסטמאָל נאָר א טפל צום גאַנצען ש"ס, א צוגעריכטס. צו וואָס איז די זאַך געגליכען? צו א צווייג פון א בוים. כל זמן דער צווייג איז בעהעפט אין בוים און נאָגט חיונה פון דער ערד — בליהט דער צווייג; נעהם ריים אָבער די צווייג פון בוים אָב, הויבען אָן וועלקען די בלעטער וואָס זיינען אויף דעם צווייג, דאָס בליהעכטס ווערט אויסגעטריקענט, און ער ווערט געגליכען צו א מת.

אזוי איז דענסטמאָל געווען געגליכען די גמרא ברכות: אַן אָבגעריסענער אבר פון דער גאַנצער תורה...

דערנאָך איז די זאַך פערענדערט געוואָרען.

די גמרא ברכות איז מיט אמאָל עולה לגדולה געוואָרען, אויף דעם העכסטען שטאַפּעל.

צו וואָס איז די זאַך געגליכען? צו דעם צווייג וואָס מען רייסט איהם אָב פון בוים און מען פלאַנצט איהם אָבער צוריק איין אין א פעטער ערד, און ער בליהט און ציהט פון זיך פירות ארוים פאר זיך.

און עס איז אויך קיין וואונדער ניט.

דאָס איז געשעהן, ווען זיינע קינדער זיינען ארוים איבער דער גאַנצער וועלט. דאָס קינד איז חדר ווייס וואו דער כבוד זיינער רוהט, וואו דאָס בית־המקדש איז און וואו די שכינה שיינט...

ר' יחיאל־מאיר האָט געשענקט דעם ש"ס גמרות זיין איידים, יודל'ען, דרשה־געשאַנק.

זיי, להבדיל, האַלטען זעהר פיעל פון די גרויסע, שטאַרקע פיש, וואָס ליעגען זיך אויפ'ן גרונד וואַסער, נאָרען זיך איין אין זאמד און קלערען טיעף אריין אין גרונד... אונזער יודעל איז אָבער ניט אזוי געווען. א פיש א לעבעדיגע איז ער געווען אין לעבעדיגעם וואַסער. געשוואומען אין די טיעפקייט, מתאחד צו זיין זיך מיט אַלע פיש, לעבען אין אחדות און שלום. נאָכ'ן אחדות, נאָכ'ן שלום האָט ר' יודעל נאָכ־געיאָגט זיך זיין גאַנצען לעבען. דענסטמאָל ווען אַלע מענשען זיינען

צוזאמען, איינער בעהעפט זיך אין צווייטען, אלע נשמות נאגען פון איין קוואל די חיונה, איין גארטעל פון חסד בינדט ארום אלע הערצער — רוהט אויף זיי איין ש כ י נ ה. דאוונען זיי אין איין בית־המקדש, האפען זיי צו איין גאט. דער הימעל וואס איז איבער זיי — די ערד וואס איז אונטער זיי — געהערט צו אלע: דענסטמאל ווערט די נשמה ערפילט. די נשמה איז פרעהליך און דער גוף איז אויך פרעהליך, און ביידע זיינען זיך מתאחד, און האבען א הנאה פון די שכינה. און דענסטמאל ווערט דעם מענשען'ס ווילען, אז דער קלענסטער און דער גרעסטער זאלען זיין גלייך, פון קלענסטען ביז צום גרעסטען.

דענסטמאל פערשטעהט ער די הייליגע גרויסקייט וואס איז אין דוד המלך'ס ווערטער: „ב ר ב   ע ם   ה ד ר ת   מ ל ך" — איך און דו, ראובן און שמעון, אלע קומט לאמיר געהן אין גאט'ס הויז, לאמיר דאוונען, לאמיר זיך פרעהען צוזאמען — צו איין גאט, וואס זיין כבוד האט ערפילט די ערד און דעם הימעל, וואס ער האט ניט פערמינדערט זיין חסד פון קיין שום בריה: „ברב עם הדרת מלך".

אלע טייכען פליסען אין איין ים און אלע פישען שווימען צוזאמען אין דעם גרויסען ים.

דער יונגער מאן, יודעל, איז געווען אזוי ווי די ווייסקייט און ליכט — געליעבט גאט, ווייל ער האט געפיהלט, אז ער איז א חלק פון גאט; געליעבט זיך, געליעבט איהם, ווייל יעדער פון אונז איז א חלק פון גאט.

ער קען ניט פערשטעהן, ווי דער מענש קען דיענען גאט, דעם גאט, דעם בורא פון אלעם אויף דער וועלט, וואס ווייסט און ליעבט יעדע בעשעפעניש, וואס געפינט זיך פערהוילט פון מענשען'ס אויג אין דעם טיעפען שטיין — צו ליעבען זיין גאט, ווייל ער האט מורא פאר „איהם", ער, זיין יצור כפיו. אדרבה, צו פרעהען זיך דארפסטו אויף דעם שותפות, וואס גאט האט אין דיר און דו האסט אין איהם.

זיי צעהלען די מצוות און רעכענען זיך מיט גאט: „איך האב דיר געטהון דאס דייניגע, יעצט מוזטו מיר טהון דאס מייניגע" — ניין, זיין ווילען דארף זיין צו בעהעפטען זיך אין גאט, צו שאפען מיט איהם בשותפות, „הצדיק גוזר והקב"ה מקיים" — דער צדיק בעפעהלט און גאט מוז מקיים זיין... טעג און יאהרען זיצט ער אין קאצק, ביי „איהם, זאל לעבען". ער לערנט ניט. די וואס לערנען — זאגט ער —

שטעהען אויסער די תורה. ער וויל זיין אין די תורה גופא, איהר תמצית, צו ווארעמען זיך אין איהר פייער, צו הייליגען זיך אין איהר הייליג־קייט....

אמאל אין א שמיטה קומט ער אהיים צום ווייב און קינד. און עס איז דאך ידוע, אז דאס אבשיידען זיך פון „איהם“ איז אזוי שווער, ווי דאס אבשיידען זיך פון די נשמה מיט'ן גוף.

צוערשט, אז די בני בית האבען געזעהן, אז ער געהט אוועק נאך קאצק, האבען זיי געמיינט, אז דאס איז בלויז אויף א קורצע צייט, אזוי ווי דער סדר עולם איז, — האבען זיי שטיל געשוויגען און געלאזט איהם טהאן וואס זיין הארץ גלוסט: האבען איהם געגעבען אויף הוצאות הדרך, כאטש זיין שווער, וואס איז געווען א פערברענטער מתנגד, האט איהם אוים יורש געמאכט, ווייל ער איז א „קאצקער“. נאר זיין ווייב איז געוועהן אויף זיין זייט, האט זי גע'גנב'עט פון פא־טער'ס הויז אהן זיין וויסען, און האט איהם אריינגעשטעקט אין דער שטיל.

אז ער איז אבער צוריק געקומען נאך א פאאר חדשים, האבען זיי איהם שוין ניט געלאזט צוריק אוועק: האבען בעהאלטען די מלבושים און פערשלאסען אין קאסטען אריין.

ווער קוקט אבער אויף דעם, אז די נשמה ציהט, אז דאס הארץ ציהט דארט אהין! וואס טהוט ער? גנב'עט א גמרא פון ש"ס, וואס ער האט געקראגען דרשה־געשאנק, און האט זי אוועקגעלעגט אויפ'ן וועג ביי א איד א קרעטשמער און איז געגאנגען קיין קאצק.

און דאס איז טאקע געווען די זעלבע גמרא ברכות, און זי איז באלד עולה לגדולה געווארען, א תכלית פאר זיך אליין — זי האט דאך גורם געוועזן, אז איבער איהר זאל דאס שעפעלע צוריק אין סטאדע קומען...

איז די גמרא געלעגען ביי'ם איד דעם קרעטשמער אין אלמער. עס איז ניט געווען ווער עס זאל לערנען אין איהר. טיילמאל, אז עס איז געקומען אן עת צרה אויפ'ן קרעטשמער, פלעגט ער וויינען פאר דער גמרא און זי איז געווארען, ר"ל, א מין עבודה זרה.

ביז עס איז געקומען ר' גדליה, ר' יודעל'ס א זוהן, וואס איז געווען מורה הוראה אין א קליין שטעדטעל און האט זי אויסגעלייזט.

מען דערצעהלט אזוי: איינמאל, אז דער פאטער זיינער, ר' יודעל ז"ל, איז אוועקגעלאפען קיין קאצק און דער שווער זיינער האט זיך געבייזערט אויף די טאכטער, זיין מוטער, וואס האט איהם נאך געגעבען אויף הוצאות הדרך — האט איהם די מוטער גענומען אויפ'ן האנד און אוועקגעלאזט זיך קיין קאצק זוכען דעם מאן.

דער וועג וואס געהט אב פון זייער שטעדטעל קיין קאצק, טיילט זיך אין צווייען: איינער געהט אב קיין קאצק — וואס איז דער וועג פון לעבען, דער צווייטער קיין איצביץ, וואס איז דער וועג פון טויט.

און גאט'ס פעלדער שפרייטען זיך איבער גאט'ס ערד, וואס איז פון הינטען, אזוי ווי זיי וואלטען געהאט בדעה צו זאגען: זעה, מיר זיינען מקיים גאט'ס מצוות, וואס האט אונז געהייסען ארויסציהען פון זיך א גרעזעל. און די גרעזער זיינען זיך מתאחד און ווינקען צו דיר: קום לעג דיך אנידער אויף אונז, און בייגען איין מיט אונטערטהעניגקייט די קעפ אונטער די הימלען, וואס ציהען זיך איבער זיי מיט גרויס רחמים. און אונטען און אויבען, ערד און הימעל זיינען זיך מתאחד און ווייסען גאנץ גוט, אז איין גאט האט זיי בעשאפען, און איין גאט האט השגחה איבער זיי.

די חסידים אבער, וואס זיינען עולה רגל צום רבי'ן אויף יום־טוב מיט די זעקלעך אויף פלעקלעך און מיט'ן שטעקען אין דער האנד — ווארפען זיך אריבער שטיינער פון איין וועג איבער'ן צווייטען, און האלטען מלחמה.

דארט וואו די וועגען צושיידען זיך שטעהט א בוים מיט לאנגע, ברייטע צווייגען, הינטער דעם בוים ליעגט א שטיין.

דארט אויף דעם שטיין, פלעגט דערצעהלען ר' גדליה, האט זיך מיין מאמע מיט מיר אניעדערגעזעצט און געגעבען מיר די ברוסט צו זויגען.

און ווער ווייסט, צו אויב די אבשיידענהייט, וואס ליעגט צווישען די ביידע וועגען, האט ר' גדליה ניט אנגעזויגט אין זיך אין איינעם מיט דער מוטער'ס מילך.

אזוי ווי א בית־המקדש אהן א שכינה, אזוי איז ר' גדליה געווען אהן א רבי'ן. א חסיד מיט דער גאנצער נשמה, האט ער געהאט דאס הצטרכות צום חסידות, צו בעהעפטען זיך אין דער שכינה. אבער עס איז קיין שכינה ניט געווען, אין וועלכע ר' גדליה זאל זיך בעהעפטען,

וועלכע זאָל ערפילען זיין גאַנצע נשמה, אין וועלכע ער זאָל גלויבען מיט אמונה־שלמה, ניט ער זאָל זיך דארפען נויטען צו גלויבען.

א פונק פון פאטער. דאָס הארץ בענקט, די נשמה בלאָנדזשעט ארום און זוכט א מקור, א קוואל, און וויל זיין א טראָפּען אייל, לויטע־רער אייל אָנצוצינדען די מנורת הכלל, מנורת התמיד, די מנורה פון דער וועלט.

דער פאָטער איז אָבער קיינמאָל ניט אין דער היים געווען. אויפ־געצויגען האָט איהם דער זיידע, דער מתנגד, מיט דער גאַנצער קאַלט־קייט פון מתנגדות. ער האָט איהם נאָר געגעבען צו פערשטעהן די תורה מיט איהרע ק"ן טעמים, אָבער ער האָט איהם ניט געגעבען די תורה גופא.. די נשמה פון דער תורה, דאָס לעבען פון דער תורה—צו וואָס איז עס געווען געגליכען? צו א רעצעפּט פון א דאָקטאָר. דאָס שטיקעל פּאַפּיער, אויף וועלכען עס איז אָנגעשריעבען דער רעצעפּט, איז נאָך ניט דער רעצעפּט אליין...

וואָלט נאָך געלעבט דער „זקן", דענסטמאָל...

עס איז שוין נישטאָ צו וועמען צו פאָהרען. דער „זקן" איז נפטר געוואָרען. די מלוכה — צוטהיילט: א האַלבע האָט געגומען זיין זוהן, א האלבע „ער" פון „גער".

כל זמן דאָס ליכט האָט געשיינט און האָט געשיקט זיינע שטראַה־לען, איז ער געווען דער מקור. אַלעס האָט געציעלט זיין וועג צו איהם — אין דעם מקור פון ליכטיגקייט. דאָרטען האָבען זיך די בונדען שטראַהלען בעהעפטעט און עס איז געווען איין אחד. אז דאָס ליכט איז אויסגעלאָשען געוואָרען, זיינען די שטראַהלען צופאַלען. טהייל ווערען פערלאָשען... טהייל ווערען פערבלאָנדזשעט אויף שלעכטע וועגען... טהייל פאַלען גאָר אריין אין די הענד פון סמאל ר"ל.

און די סטרא אחרא האָט פערשפּרייט איהרע שווארצע פליגעל איבער'ן לאנד...

דאָך האָט ר' גדליה ניט געקענט שטיל בלייבען, זיצען און גאָר נישט טהון.

איז ער געגאַנגען נאָך קאָצק, צום זוהן, וואָס האָט ממלא מקום געווען.

דער זוהן איז אבער ניט דער פאטער. איז איהם טאַקע מקרב, ער זעצט איהם בימינו — „עס איז אָבער ניט דאָס"...

ער פיהלט: ער שטעהט נאָך פון דרויסען. דאָס הארץ איז לעדיג. ער האָט ניט געפונען וואָס ער זוכט.

לעגט ער זיך איבער אין דער דעה: טאָמער „גער"? און באַלד איז ער מסכים ניט טאָמער, נור טאַקע „גער" — ווייל דאָרט איז דער אהל פון דער תורה.

געהט ער אהין.

די וועלט איז א סטאַדע, די מענשען זיינען די שעפּסען, היינד זיינען דאָ א סך, דער „פּאַסטוך" אָבער פעהלט.... עס איז נור איבער־געבליעבען דאָס „פייפעל" פון אַלטען פּאַסטוך, קען אָבער קיינער דער־מיט ניט פייפען און ער איז שוין לאַנג נסתלק געוואָרען, און די שעפּסען זיינען פערשפּרייט איבער די לאַנקע, שעפּסען אָהן פּאַסטוכער...

ר' גדליה'ס נשמה בענקט...

האָט זיך געטראָפען א בעגעגעניש. ר' גדליה איז אמאָל געגאַנגען אויפ'ן וועג. האָט ער דערזעהן א הויז און איז דאָרט אריינגעגאַנגען. דאָרט האָט געוואוינט א איד א קרעטשמער: האָט ר' גדליה געוואָלט אריינקוקען אין א ספר אריין — האָט ער נישט געהאט ביי זיך נור דאָס ספר תהלים אליין. האָט דער איד ארויסגענומען די גמרא פון שראַנק. ר' גדליה גיט א קוק אויפ'ן שער און דערקענט דעם פּאָטערס „למי שייך", מיט'ן אייגען כתב יד, פרעגט ער איהם: „ווער האָט די גמרא אהער געבראַכט?" דערצעהלט מען איהם, אז מיט יאָהרען לאַנג איז א חסיד דורכגעגאַנגען און האָט די גמרא פערלעגט אויף צוויי זהובים.

ר' גדליה האָט זיך זעהר דערפרעהט מיט די גמרא און געוויינט אוים שמחה.

פאָהרט ער אמאָל נאָך קאָצק איבער זכות אבות, אמאָל נאָך גער — ווייל עס איז דאָס אהל פון דער תורה, מעהרסטענס זיצט ער אָבער אין דער היים און לערנט די גמרא.

און דענסטמאָל ווען די נשמה צובענקט זיך און היילינט זיך אין דעם געדאַנק פון די גמרא, פיהלט ער א זעבציגסטעל פון די קדושה פון קאָצק...

ר' גדליה האָט געשענקט די גמרא זיין זוהן דוד'ל צו דער תתונה חתן־מתנות.

דוד'ל איז געווען א יונגער מאַן — א פיינער קאָפּ, א עלוי, א גאונ'ישען כאַפּ, אָבער „אָנגעזענקט" ר"ל... און האָט נוטה געווען „לצדם"...

קומען צוגעהן די קליינע ספרים'לעך און פערטרייבען די גרויסע... טרויערט די גמרא אין דער שראַנק.

מען דערצעהלט, אז טהיילמאָל האָט ער געכאַפּט די גמרא און געוואָרפען אין דר'ערד ר"ל, האָט זי פּשוט געטראָטען מיט די פיס, פערשעמט זי, און עס האָט זיך שוין געטראָפען ער האָט זי דן געווען אויף שרפה.

אָבער ער האָט דאָך געהאַט א אידיש האַרץ, פלעגט ער דערנאָך פאַלען אויפ'ן בעט און ליעגען לאַנג, און קלערען טרויעריגע מחשבות. אודאי האָט ער חרטה געהאַט איבער זיינע מעשים, די נשמה זיינע איז דאָך געווען פון „מקור"... האָט ער אויפגעהויבען די גמרא פון דער ערד און אנידערגעזעצט זיך לערנען. די אויגען האָבען איהם געברענט, דאָס פּנים איז רויט געווען און די נשמה זיינע האָט קיין מקום מנוחה ניט געהאַט.

אמת, ער איז קאַליע געווען, אָבער א גרויסער למדן; איז ער געזעסען שעה'ן לאַנג און זיין נגון איז געגאַנגען וואָס אמאָל העכער און ער האָט ממלא געווען די גאַנצע שטוב.

און טרויעריג איז געווען דער נגון. ער האָט פּשוט געשניטען דאָס האַרץ.

מען זאָגט: אז זיין נשמה האָט געוויינט בשעת לימוד, און איהר געוויין האָט זיך געהערט אין לערנען.

עס קען זיין, ער האָט אודאי חרטה געהאַט איבער זיינע מעשים.

נאָך זיין טויט איז די גמרא אריינגעפאַלען אין די הענד פון זיינע קינדער.

גוים גמורים, אוכלי טרפה'ניקעס, מיט געגאָלטע בערד, דאָך האָבען זיי גענומען די גמרא און האָבען זי געלאָזט שעהן איינבינדען און האָבען זי אויסגעציערט מיט בענדער, ווי מעשה גוים, און האָבען זי אוועקגעשטעלט אין שראַנק צווישען זייערע טריף־פּסול'ס... און האָבען זי געוויזען, די גמרא, די שרים ושרות וואָס זיינען געקומען צו זיי: דאָס איז די גמרא, וואָס מיר האָבען גע'ירשנ'ט פון אונזערע עלטערן.

אז די גמרא איז געלעגען אונטער די פיס פון דעם רשע — זייער פּאַטער — וואָס האָט זי מבזה געווען — האָט זי ניט געקרעכצט. מיט גרויס סבלנות האָט זי איבערגעטראָגען די בזיונות, די חרפות, וואָס דער רשע האָט איהר אָנגעטהאָן.

דאָרט אין די שעהנע שרענק, אין דעם שעהנעם איינבונד, וואו מען האָט זי אריינגעשטעלט „צו ווייזען זי" קרעכצט די גמרא.

אין דער שטיל הערט איהרע קרעכצען יעדער איינער וואָס האָט נור א נשמה אין זיך.

אז עס וואָלט זיך געפונען אימיצער, וואָס וואָלט די גמרא ארויס־גענומען פון שראַנק דאָרט און זי אוועקגעטראָגען אין בית המדרש אריין, אין קאסטען „שמות" אריין, וואָס שטעהט אונטער'ן אויוועז, אז מען זאָל זי בעגראָבען מיט שאר שמות הקדושות אויפ'ן הייליגען „מקום" — וואָלט ער מקיים געווען די מצוה פון פדיון שבוים.

שבת אין וועג

דו זעהסט, אפילו א בלאָז פון א ווינדטעל געהט דאָ ניט פערלאָרען. ניט אויף קיין שטיינערנע טראָטוארען פאַלען דאָ די זונען־שטראַהלען, ניט אויף שטיינערנע מויערען בלאָזט דאָ דער ווינד פון פריהלינג. ווארף נור דיין בליק ארום; יעדער פון די פריהלינג־ווינדטעלעך עפענט א נייע טהיר אין דער ערד, יעדער שטראַהל פון דער זון רופט ארויס צום לעבען נייע גראָז־קעפּלעך פון דער ערד, און דער ווינד בענייט זיי, די טהוי־טראָפּען פּאָיען זיי אָן, און גאָט'ס וועלט שפּראָצט ארויס... די געשמאַקע ריחות טראָגען זיך אום אין דער לופטען און בעהויכען מיט זייער אָטהעם אַלץ, וואָס זיי בעגעגענען אויפ'ן וועג...

איינזאם בין איך אין וועג, ווייט פון שטאָדט, פון א דאָרף, ארום ציהען זיך גרינע זאַפטיגע בייטען. דער פּסח איז נאָך ניט לאַנג אריבער, די געוויקסען האַלטען נאָך ביים פערנאַנדערשפּראָצען. דיינע אויגען ווערען נאָך ניט פערבלענדעט פון קיין צייטיגער פרוכט, — ניין, אַלץ האַלט נאָך דערווייל אין איין שפּראָצען...

די ערד איז נאָך שווארץ דאָ און דאָרט, קליינע גרינע קעפּלעך עפענען זייערע קליינע מיילעכלעך, קליינע בלומלעך קוקען ארויס, ווי קינדערשע אויגלעך, מיט התפעלות, פרעהען זיך און לאַכען....

און אַלץ וואַקסט אויף די אויגען, וואַקסט און בליהט פאַנאַנדער... און אויבען איבער דעם אַלעם, שפּרייט זיך א ברייטער און א פרעהליכער הימעל, און ארום איז קיינער נישטאָ, אויסער דיר איינעם; איינזאם ביזטו, דיין פּעקעל אויף די פּלייצעס, דער שטאָק אין דער האַנד, און דו געהסט ווייט־ווייט, און עס דאַכט זיך דיר, אז קיין וועלט איז גאָר נישטאָ, נישטאָ קיין שטאָדט ניט פאַר דיר, ניט הינטער דיר, איינער ביזטו אויף דער וועלט און דו ביזט דער הערשער איבער אַלץ, וואָס ארום דיר...

הינטער'ן וואַלד שטעהט א קליין הייזעל, די וואַנד פון ברעטער,

איבער׳ן צופוילטען שינדעל־דאך הויבט זיך א שווארצער, אן אויס־געקרימטער קוימען. דאס קליין הייזעל שטעהט פאר זיך, איינס און אליין, אזוי ווי עס וואלט קיין שייכות ניט געהאט צו דער גאנצער איבעריגער וועלט. עס שטעהט און עס זעהט, אלע טאג קומען האלץ־העקער מיט העק אין די הענד, האקען בוימער, און דאס קליין הייזעל האלט אין זיך טיעף פערבארגען דעם טרויעריגען סוד... פון איין זייט ציהט זיך דער וואלד, הויכע צווייגהאפטיגע בוימער שטעהען, ווי א סך מנינים אידען; אין דער הויך און אין דער ווייט ציהען זיך צווייגען איינע נאך די אנדערע, און פערשווינדען טיעף אינ׳ם וואלד אריין... דארט אין טיעפען וואלד, איז געוויס פארהאן עפּעס אזוינס... פון מיטען וואלד קומט געשווינד צולויפען א קוועלכעל און לויפט ווייטער, און איילט זיך, אזוי ווי אימיצער אין טיעפען וואלד האט איהם שלעכטס געטהאן, און ער לויפט צו קלאגען זיך פאר דער מוטער־טייך, אריינצופאלען אין איהרע מוטערליכע ארעמס... ווייט לינקס, הינטער די פעלדער, זעהט זיך נאך עפּעס וואס, אבער וואס דאס איז — ווייסט איין גאט...

אויפ׳ן בענקעל, וואס פאר׳ן הייזעל, פונקט קעגען וואלד, זיצט ר׳ בנימין. פון אונטער זיין זשילעט זעהען זיך ארויס לאנגע ציצית, ער רויכערט א ליולקע און קוקט אין דער וועלט אריין. ער דערזעהט מיך נאך פון דערווייטען, און ווינקט צו מיר מיט׳ן פינגער. „זייט מוחל, ר׳ פעטער“ — פערטייטש איך מיר זיין וואונק, אבער הערען הער איך גאר נישט — דער שטח איז נאך צו ווייט.

בנימין דער וואלד־וועכטער וואוינט שוין דא פון לאנג. דאס הייזעל האט ער גע׳ירשנ׳ט נאך פון זיין עלטער־עלטער זיידען. עפּעס א מין „הכנסת אורחים“ האט גאט בעשאפען דאס הייזעל אין מיטען וועג, א איד זאל האבען וואו אריינצוגעהן. א פול שיסעל זויער־מילך, א שטיק שווארצע ברויט — דאס בעקומט יעדער אומזיסט, קיין געלד וויל בנימין פאר אזעלכע זאכען ניט נעהמען. „אז איך פיהר עס ארויס אין מארק, איז עס סחורה — זאגט בנימין — אבער כל־זמן דאס איז נאך אין דער היים איז דאס א „שטוב־זאך“, און פאר שטוב־זאכען נעהמט מען קיין געלד ניט“.

ער איז אויפגעשטאנען און איז געגאנגען מיר אנטקעגען. ער שאקעלט מיר פון ווייטען מיט׳ן קאפּ — ער מיינט, איך זאל אבווארטען,

— פון וואנען געהט א איד?

— אודאי פון סטשעלעץ קיין גאָסטינין, אָנצוציהען אויף שבת — פרובט ער טרעפען.

— האָסטו שוין פערשפּעטיגט — זאָגט ער און מאַכט מיט דער האנד — די זון געהט שוין אונטער. — און ווייזט מיט דער האנד אויפ'ן רויטען הימעל, וואָס הינטער'ן וואלד.

ניט קלערענדיג קיין סך, פערקירעווע איך זיך אויף דער סטעזשקע, וואָס פיהרט צו זיין הייזעל.

— דער לוח שרייבט, — זאָגט ער מיר דערוויי — אז זיעבען א זייגער בענטשט מען ליכט. עס איז שוין נאָך פינף.

זיינע טאַטעס האָבען געצעהלט די טעג נאָך די שייטלעך האָלץ, וואָס זיי פלעגען אַלע טאָג צוגעבען הינטער'ן הרובע. און דאָס וועטער פלעגען זיי פאָרזאָגען נאָך דעם אויסזעהן פון הימעל. אבער בנימין ווייס דאָס אַלץ שוין פון לוח.

מיר קומען אונטער צום הייזעל. אויפ'ן שוועל שטעהט א הויכע אידענע, אויפ'ן קאָפּ טראָגט זי א ווייסע פאטשיילקע און קוקט אויף איהר מאַן, אזוי ווי זי וואָלט איהם עפּעס וועלען פרעגען. הינטער איהר פארטוך בעהאַלטען זיך צוויי קליינע מיידעלעך, קוקען ארויס מיט זייערע אָבגעברענטע פּנימ'לעך, זייערע האָאר האַלב־רויטליך, האַלב געלבליך זיינען צושויבערט. זיי קוקען אויף מיר מיט א קינדערשען שמייכעל.

— טויבע, מיר האָבען אַן אורח אויף שבת. איך גיב א שאָקעל צו דער אידענע מיט'ן קאָפּ. מיין שאָקעל דאַרף בעדייטען: „גוט מאָרגען", „גוטען אבענד" — די אידענע שטעהט, ווייסט ניט וואָס צו טהון. אָבער פּלוצלונג גיט זי זיך א קעהר און געהט אריין אין הייזעל.

— אמאָל, אז מען האָט געהאַקט דעם אַלטען וואלד, האָבען דאָ געוואוינט שאָפּערעס, און עס איז געווען א קאָנטאָר, איז דאָ געוועזען א מנין, און א ספר תורה איז געוועזען. — דערצעהלט מיר ר' בנימין.

מען פיהרט מיך אריין אין שטוב. דאָס ערשטע, וואָס מיין בליק קען אונטערשיידען איז — מילך־קריג, וואָס שטעהען אויסגעשטעלטע אויף צוויי מילכיגע בענק. אין שטיבעל איז קאַלטליך. אויף די פענסטער שטעהען פולע טעפּ מיט זויער־מילך, און א פעטער גערוך טראָגט זיך איבער'ן גאַנצען הייזעל.

באַלד קומט אַריין אַ הויך מיידעל מיט צוויי שוואַרצע צעפּ אויפ'ן קאָפּ. פון אונטער דעם רויטען קליידעל זעהען זיך די באָרוויסע פיס. אויף דעם רויט־געוואָרענעם געזיכט איהרען שוועבט אַ שעמעדיגער שמייכעל. זי טראָגט אַריין אַ פולען קאָרב אייער. ווי זי דערזעהט מיך, געהט זי שנעל אַריין אין צווייטען קאַמער.

דאָס מיידעל שעהמט זיך. יעדעס מאָל, ווען זי געהט נור דורך דאָס שטיבעל הויבען זיך אָן איהרע באַקען צו רויטלען און זי לאָזט אַראָב דעם קאָפּ. איך האָב איהר ניט געוואָלט שטערען, בין איך אוועק זיך אַרומוואַשען לכבוד שבת.

דאָס הויז איז אויפגעראַמט און ריין. עס ברענען צוויי ליכט אין צוויי בעגולטע, אויסגערייניגטע לייכטער. דער טיש איז צוגעדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך. אַרום איז שטיל, די חלות זיינען צוגעדעקט מיט אַ קליין ווייס טישטוכעל, דער רויטער ווייז בלישטשעט אין קלאָרען פלעשעל, און די כוסות שטעהען אַרום. אויף אַלץ רוהט דער גייסט פון שבת. דער טאַטע, אַן אויסגעוואַשענער און אַ ריינער, שטעהט ביים טיש אויבענאָן אין דער שבת'דיגער קאַפּאָטע און זאָגט אויפ'ן קול „לכו נרננה" פון אַ סידור. די מאַמע, אויך אַן אַרומגעוואַשענע, מיט אַ ווייסען שבת'דיגען שלייער אויפ'ן קאָפּ, זיצט און קוקט אין אַ תחינה. די מיידעלעך אין בלויע קליידעלעך מיט ווייסע פאַרטוכלעך זיצען שטיל און הערען זיך איין אין טאַטענס דאַווענען. און די עלטערע טאָכטער, פייגעלע, מיט די צוויי לאַנגע שוואַרצע צעפּ, זיצט אויך ביים טיש. זי שעמט זיך שוין ניט. דאָס געזיכט רויטעלט זיך. זי איז פערטראַכט. די אויגען בלישטשען. און צוויי ברעמען ווי בויגענס וואַכען און היטען די אויגען, וואָס קוקען זיך צו אַלץ צו און שווייגען. די צוויי רויטע זאַפטיגע ליפּען ליעגען האַרט איינע נעבען די אַנדערע, און פייגעלע זיצט און טראַכט עפּעס...

עס איז אַזוי שטיל, שבת'דיג. דעם טאַטענס קול נור צושפּרייט זיך איבער'ן גאַנצען הייזעל. אַלע זיצען און האָרכען.

איך שטעה נעבען פענסטער. דאָס פענסטער איז אָפען, דער אַלטער וואַלד שלאָפט שוין לאַנג, איינגעהילט אויף העלפט אין נעבעל. פון עק הימעל זעהט זיך נאָך אַ רויטער בליאַסק, די זון געהט אונטער, זי פערשווינדט דאָרט ערגעץ טיעף אין וואַלד, און דער אַלטער וואַלד

שטעהט און הערט זיך איין אין ר׳ בנימין׳ס קול, וואָס איז מקבל שבת, הערט, טראַכט עפּעס און שווייגט...

און ר׳ בנימין דאַוונט אַלץ העכער און העכער. ניט מיט לעבע־דיגער שמחה איז ר׳ בנימין מקבל שבת — עס איז ספירה־צייט, דער איד איז איצט פערטרויערט, דער „לכה דודי" איז אויך אַ טרויעריגער. מיט אַ פערטרויערטער שטילער שמחה נעהמט ר׳ בנימין אויף דעם שבת...

אַלץ אַרום איז גרייט, און וואַרט נור אויפ׳ן שבת, און אָט באַלד, באַלד וועט ער קומען פון טיעפען וואַלד, וועט קומען און וועט זיך אויף אַלץ צושפּרייטען...

אַלץ אַרום שטעהט און וואַרט און האָרכט ר׳ בנימינ׳ען. דער אַלטער וואַלד וויל אויך מקבל שבת זיין. ער בענקט נאָכ׳ן שבת און וויל לויבען דעם אַלמעכטיגען, אבער די בוימער זיינען שטומע... און ר׳ בנימין איז דאָס זייער שליח צבור, ער זאָגט פאַר זיי, און זיי האָר־כען... און אָט קומט צו געהן דער שבת און צושפּרייט זיך איבער דער גאַנצער געגענד.

אַלץ שווייגט און איז פול רוהע. דורכ׳ן פענסטער קומט אריין דער שבת, די ליכט ברענען, די חלות זיינען צוגעדעקט. אַרום טיש מיט׳ן ווייסען טישטוך זיצען אַלע. אין שבת׳דיגע קליידער, און דער טאַטע געהט אַרום אַנטקעגען און זינגט:

שלום עליכם, עליכם שלום!

די נאַכט פון שבת. די ליכט געהט אויס, די לאָמפּ ברענט נאָך העל, די מיידלעך זיצען אַרום טיש, האַלב זיצענדיג און האַלב אָנגעלעהנטער־הייט, די קעפּלעך אויף די הענדטלעך, און זיי שלאָפען. די מאַמע זיצט ביי אַ ווינקעל פון טיש, קוקט אויף די גוסס׳ענדע ליכט און האָרכט. דער טאַטע זיצט אויבענאָן, אָנגעלעהנט אויפ׳ן שטוהל, מיט אַ יאַרמולקע אויפ׳ן קאָפּ, ער קייט געקאָכטע באָב און האָרכט אויך. די עלטערע טאָכטער, פויגעלע, לייענט עפּעס אַ מעשה ביכעל פאַר׳ן לאָמפּ.

שטיל און רוהיג לייענט דאָס מיידעל עפּעס אַ מעשה, וואָס איז פערלאָפען מיט אַ גרויסען צדיק, וואָס האָט זעהר אָבגעהיט דעם שבת, און אַלע פרייטאָג נאָך מיטאָג פלעגט ער שוין ניט אַרויסגעהן פון ״טוב. און דער צדיק האָט אַמאָל פערבלאָנדזשעט. עס איז געווען אַ

ווינטער־טאָג, דאָנערשטאָג. דער צדיק איז אוועק אין א דערבייאיגען דאָרף אויף א ברית, מל צו זיין א קינד. אז ער איז געגאנגען צוריק, איז ארויסגעפאלען א גרויסער שנעע און האָט פערטראָגען דעם וועג. דער צדיק האָט פערבלאָנדזשעט און האָט געמוזט נעכטיגען אין וואלד. אויף מאָרגען, פרייטאָג, איז דער צדיק אין גרוים צער און איז מתפלל צו גאָט, ער זאָל איהם ניט דערלאָזען מחלל שבת צו זיין. פלוצלונג הערט ער פון ערגעץ א זייגער שלאָגט צוועלף. דער צדיק שטעלט זיך אָב אונטער א בוים — ער וויל ווייטער ניט געהן — עס איז שוין שבת. ער גיט א קוק — ערשט ער שטעהט פאר א גרויסען פאלאץ. דער צדיק געהט אריין אין פאלאץ, זעהט ער אינעווועניג שטעהט א טיש צוגעדעקט מיט א ווייסען טישטוך, און ביים טיש זיצט א גרייז־גרויער מאַן מיט א לאנגען ווייסען באָרד, אין האנד האלט ער א זילבערנע טאבאק־פושקע און לערענט. ער געהט אונטער: „שלום עליכם" — עליכם שלום! — א איד האָט פערבלאָנדזשעט, וועסטו ביי אונז האלטען שבת....

איך שטעה ביים פענסטער. שטיל. דער וואלד שלאָפט. די בוימער שטעהען שטיל און האָרכען אויף די מעשה, וואָס פייגעלע לייענט, אָבער טיעף אין וואלד רוישט עפּעס... די שטערען ווינקען עפּעס פון הימעל מיט אזוי פיעל חן. אלץ רוהט, אלץ איז שבת'דיג.

און עס דאכט זיך מיר, אז איך בין עס דער צדיק פון פייגעלע'ס מעשה, וואָס האָט אויף שבת פערבלאָנדזשעט אין גן־עדן התחתון...

אויף דעם וועג קיין שעמענעץ

און דער וועג ציהט זיך, און ערגעץ ווייט ווערט ער פערבלאָנדזשעט צווישען די פעלדער, אונטער א בארג. און דער הימעל שמייכעלט אראָב צו די פעלדער, און די פעלדער — ארויף און אלץ איז אזוי רוהיג, אזוי זיכער ביי זיך, אזוי פעסט; אלץ ארום איז אזוי קלאָר, אלץ איז איינגעוואָרצעלט זיכער מיט א פעסטען יסוד אין דער ערד, נאָר איך אליין בלאָנדזשע ארום, צווישען הימעל און ערד... און בלאָנדזשען, מיין איך, צווישען הימעל און ערד וועל איך יאָהרען לאנג, יאָהרען לאנג... צווישען הימעל און ערד, צווישען אלערליי גאָט'ס בעשעפעניש. און די שאָסעע־שטיינער רעכטס און לינקס, די שטיינער מיט די נומערן זאָגען מיר, אז אוועק פון אלעס, אויסרייסען זיך, אנטלויפען פון דער חברה איז ניט אזוי לייכט... אומעטום מענשען, אומעטום זייער ארבייט, זייערע הענד.

נאָך גוט, טראכט איך, וואָס זייערע הענד קענען צום הימעל ניט דערגרייכען, זיי וואָלטען איהם אויך אָבמעסטען אויף וויאָרסטען און מיילען... מיט דער צייט וואָלט זיך א גרויסע אקציאָנס־געזעלשאַפט געמאַכט און וואָלט בעקומען א מאָנאָפּאָל צו עקספּלאָאַטירען די זון, די לבנה, די שטערען... און מיליאָנען „טשינאָווניקעס“ וואָלטען געוועזן און מיליאָנען „שלאָבענס“... און עס שלעפּערט זיך, דער וועג ציהט זיך... און ווייט צווישען הימעל און ערד הייבט אָן צו טונקלען, און גאנצע מחנות אָבגעריסענע שטיקער וואָלקען ציהען זיך ארויס און פליסען און טוקען זיך, און גיסען זיך צוזאַמען, און רייסען זיך איבער... און אנדערע שטיקער הימעל פערשלייערען זיך, און לייכט און דורכ־זיכטיג זיינען די זילבערנע שלייער; און די שלייער ציהען זיך צונויף, בעהעפטען זיך, עס ווערט אזוי היימליך, אזוי פריינדליך, גלייך מען שפּיעלט אין בעהעלטעניש...

און קיין איינציגעס הייזעל זעהט מען ניט... אויס! גאָט'ס

וועלט, — ניט קיינעמס נאָר דעם רבונו של עולם'ס, און די טהוי־בעדעקטע פעלדער הייבען זיך צו צו די טהוי־בעדעקטע הימלען, און די פייכטע הימלען לאָזען זיך אראָב צו דער ערד און עס ווערט איין וועלט, ווי איין גאָט'ס... און די איינגעוואקסענע גרעזלעך אין דער ערד בעוועגען זיך שטיל, זיכער, ווי עפּעס א קינד, וואָס וויעגט זיך אין דער מאַמעס שויס, שפּיעלענדיג זיך פערגניגענדיג.

און ווען איך זעה דאָס אלץ, פערשעהם איך מיך פאַר זיך אליין, פאַר וואָס איך אליין בין העכער פון די אלע גרעזער, וואָס וואקסען ארום. אלץ איז איינגעוואקסען, איינגעוואָרצעלט אין דער ערד, נאָר איך אליין קריך ארום, עפּעס אזוי ווי איך וואָלט מיך פון דער ערד אָבגעריסען, אין דער וועלט זיך געלאָזט. איך האָב מיין מאַמען פערלאָזט, מיין טאַטען אוועקגעוואָרפען און ווי א יתום דרעה איך מיך אליין ארום, זוכענדיג ערגעץ א מקום מנוחה... עפּעס זעהט דאָס אויס חוצפּה'דיג, פערלאָזט איז עס... און דאָרט אין מיטען פעלד, הינטען אין א טהאָל שטייגט א בוימעל ארויס און גלאָצט אויך אין דער וועלט אריין. דאַכט זיך ער פיהלט אויך דאָס זעלבע: העכער געוואקסען פון אלע גרעזער... דער גרעסטער פון אלע... א שעהן פּנים האָט דאָס!...

און די שטיקלעך אָבגעריסענע וואָלקען האָבען זיך צוזאַמען בעהעפט איינס מיט דעם צווייטען, און עס שוועבט שוין א לייכטער פאַנסער איבער דעם הימעל: טהייל ערטער איז דער פאַנסער דורכגעריסען און פון די אויפגעריסענע ערטער גלענצט עפּעס, ווי בעשטויבטע ליכט אזוי ווייך, און פערהילט אזוי קושענדיג די לייכטע רייזענדע וואָלקען.

א רעגען וועט זיין!

דאַכט זיך עס פרעהט מיך! אליין בין איך אויפ'ן וועג, ווי דאָס גרעזעלע וועל איך זיין, ניט האָבענדיג פאַר דעם רעגען זיך וואו צו בעשיצען.

א שטילע ליעבע אימה הערשט איבער אלעס. די גרעזער בייגען איין די קעפּ, רוימען אין דער שטיל איינס צום אנדערען: „א רעגען וועט זיין!" דער לאַנגער וועג וואָס ציהט זיך דאָרט, דאַכט זיך, גרייט זיך אָן צום רעגען: „וואָס קען איך טהון" — וואָלט ער זאָגען. פון

ערגעץ ווייט קומט א פויגעל אָן צו פליהען און פליהט מיט רעש דורך, אנזאָגענדיג: א רעגען וועט זיין! און דאָרט אין פעלד שאָקעלט זיך דער בוים, די צווייגען רוישען מיט אימה...

און די פעלדער ציהען זיך, גלאָצען אין הימעל אריין: הקדוש ברוך הוא, מיר זיינען גרייט אָנצונעהמען דיין גוטס וואָס דו שיקסט אונז!

איך געה אויף דעם וועג.

דאָרט ווייט דערהויבט א ווינד דעם שטויב, א געדיכטער קארזש ווערט. פון אונטער א טהאָל קומען צוויי פערד ארויף שלעפענדיג זיך. מען זעהט ווי זיי שטרעקען די העלזער אויס ארויפשלעפענדיג זיך באַרג־ארויף — דערנאָך ווייזט זיך א פויער מיט א בייטש אין האַנד.

אָט ווייזט זיך א דעביל.

דאָרט אין טהאָל שטעהט א הייזיל, און עפּעס ווי פערשעמט בעהאַלט עס זיך אין די געדיכטע צווייגען און די פיעלע בלעטער פון די בוימער, וואָס שטעהען ארום, און דאָס הייזעל ווי איינגעטונקט צווישען די גרינע בלעטער זעהט אויס פון דערווייטענס ווי עס וואָלט פון דער הוילער ערד ארויסגעוואַקסען.

א קליין שמאָל וועגעל פיהרט פון דעם וועג אראָב און פערשלענ־געלט זיך אויף די פעלדער. עס פיהרט צום הייזעל צו.

עס הויבט אָן לייכט צו טריעפען... די ערד זאַפּט איין די טראָפּען.

עס טריעפט און די טראָפּען בלייבען הענגען אויפ'ן גראָז ווי גוטע טרערען... און פערוואַלקענט אין דער הימעל נור פון איין זייט; אויף דער צווייטער זייט שמייכעלט די זון מיט א גוט געלעכטערל... עס הייסט: זעהט, וואָס זיין ליעבער נאָמען קען!

איך נעהם מיך אראָב אין א זייט צום בעהאַלטען הייזעל צו, עס לויפט א הונד און קומט מיר פריינדליך אַנטקעגען, לאָזט מיך דורך און בעגלייט מיך נאָך צוריק צו דער טהיר.

א פויעריש הייזעל. ניעדריג, אָבער זיכער ליעגט דער באַלקען אויף פיער אָבגעווייסטע ווענד... הייליגע בילדער ארום. אונטער איינעם א ווינקעלע, לייכט א לעמפּעל א קליינס, דער שוואַכער שיין פון לעמפּעל צופליעסט זיך אזוי ווייך אין דער טונקעלקייט פון שטוב, מישט זיך אוים מיט די לייכטע בעוועגליכע שאָטענס. ביים קוימען זיצט די פויערטע און צינדט אונטער צוויי העלצלעך... קליינע, איינגלעך מיט אָבגעברענטע פּנים'ער און פלאַכע העלע פלאַקסענע האָאר

רינגלען מיך ארום און בעקוקען מיך פערוואונדערט; אין צווייטען עק ביי א וויעגעל שטעהט נאך איינס מיט א גרויסען קאפ, וואס וואקעלט זיך אויף א דינעם האלז און קוקט מיך אן פון ווייטענס און שמייכעלט. ביי די באָרוועסע פיס ליעגט א שווארצער קודלאטער הונד און קוקט איהם אין פנים אריין, און ווארט אויף א בעפעהל...

— קען איך מיך פערהאלטען דא, ביז דער רעגען וועט אריבער?

די פויערטע ערלויבט עס מיר פריינדליך און דערלאנגט מיר א שטוהל צו זיצען.

פון דרויסען הערט זיך א ווייטער דונער... גלייך פוהרען וואלטען דורכגעריבען אויף א הארטען וועג.

און אין שטוב איז שטיל געווארען, און אין דער שטילקייט דערהער איך אן אלטע שוואכע שטימע:

— ברוך אתה ה׳ אלהינו... א ברכה איבער׳ן דונער.

איך קוק מיך אום, אין ווינקעלע ביים פענסטער זיצט איינגעהויקערט א איד איבער א שניידערשער ארבייט.

עס ווערט מיר היימליכער, עס פרעהט מיך צו טרעפען נאך א איד אין א גוי׳שע שטוב, מען שפירט זיך עפעס היימיש.

— שלום עליכם, פעטער!

— עליכם שלום א איד.

— אודאי געקומען גערשט קויפען! — טרעפט ער.

— ניין, איך געה נור פארביי.

— וואוהין?

— קיין שעמענעץ.

— אזוי, נאך שעמענעץ! איך בין טאקע א שעמענעצער.

און דאס האב איך אליין געוואוסט. מען דערקענט עס אין איהם. צווישען די קנייטשען אויף זיין אלטען פנים ליעגט שעמענעץ אויסגעגאסען און שמייכעלט!

יעדע קהילה האט שוין איהר סטעמפעל, וואס זי לעגט אויף איהרע איינוואהנער...

דאס לאנג־אויסגעצויגענע פנים, די מאגערע באקען, די קנייטשען ארום די אויגען, די קנייטשען ארום איינגעפאלענעם מויל, זיינען על פי נוסח שעמענעץ. על פי נוסח שעמענעץ זיינען די שווארצע טאבאק־צייכען אונטער דער לאנגער שפיציגער נאז...

— וואָס טהוט איהר דאָ, ר׳ איד? — פרעג איך איהם אבי צו פרעגען.

— איהר זעהט דאָך!

— איז אין דער היים קיין ארבייט ניטאָ?

— נייע מאָדעס, — זיפצט ער — א יונג פון אל־די־שווארצע־יאָהר געקומען מיט אן אכט־קאַנטיג היטעל, א „ווארשאווער שניידער" זאָגט ער... האָט ער שפּע... און איך אויף דער עלטער מוז ארומגעהן אויף די דערפער... ער נעהט נייעס... איך נעה, אזוי ווי מיין טאַטע האָט מיך געלערנט, און אזוי ווי מיין טאַטענס טאַטע האָט מיין טאַטען געלערנט... קיין איבער־שפּיצלעך קען איך ניט.

און גלייך ער וויל מיך טרייסטען, גיט ער צו:

— יעדען פרייטאָג קום איך צו מיין אלטער... אהיים! באַ... אומעטום גאָט׳ס וועלט און זיינע בעשעפעגישען! און ווידער ארום, — זאָגט דער אלטער נאָך א לאַנגען איבערקלערען זיך — ווער דאַנקט און לויבט דאָ גאָט פאר אלע זיינע תבואות, פאר אלעס וואָס ער האָט אונז בעשאפען, אז ניט א איד וואָס פערבלאָנזשעט זיך אמאָל אהער?...

דערווייל האָט זיך אויסגעלייטערט און די זון איז אין פענסטער אריין.

— נאָך וויים קיין שעמענעץ? — פרעג איך.

— א וויאָרסט דריי. דער וועג פיהרט גלייך צו.

איך דאַנק דער בעל־הבית׳טע, געזעגען מיך, דער אלטער האָט מיר לאַנג נאָכגעקוקט.

ערשט מאָנטאג! — הער איך הינטער מיר זיין זיפץ.

צוריק אויפ׳ן וועג! דער הימעל איז קלאָר, די וואָלקען ציהען זיך ערגעץ אוועק; די נאסע פעלדער שמייכלען צום הימעל און דאַנקען פאר דער שפּע...

און איבער דעם קלאָרען הימעל מיט בלויע פערטונקענע וואָלקען בייגט זיך אוים א גאָלדענער רעגען־בויגען מיט בלויע קאַנטען. „גאָט איז בארמהערציג, ער האָט זיך דערמאָנט" — זאָגט דער הימעל און טריקענט די ערד מיט ליכטיגער ליעבשאַפט, ווי א מאַמע ווישט אָב די בעקלעך פון א פערוויינט קינד...

אויך ערבארמדיג זיינען די פעלדער ארום... זיי געדענקען פון גאר ניט און ווייסען פון גאר ניט...

די זון טוקט זיך, א לייכטער וואלקען שוועבט איבער'ן הימעל, אין מערב גיסט זיך אויס א גאלדענער ים מיט צוואווארפענע בלויע אינזלען. א רונדיגע לבנה שניידט זיך אויס פון די וואלקען און קוקט ארויס, ווי פון אונטער א פארהאנג, און דער וואלקען בעוועגט זיך לייכט ווי א פארהאנג, און שוועבט איבער דער לבנה...

און וואס א מאל מעהר, ווערט דער רויטער ים וויניציגער, די טונקעל־בלויע אינזלען — גרעסער. דער הימעל ארום, א ליכטיגער ים, פערטונקעלט זיך, און דער וואלקען איבער דער לבנה ווערט שיטערער און לייכטער, און שוועבט אריבער און עס בעוויזט זיך שוין א זילבערנע לבנה.

פון דערווייטען בעוויזען זיך עטליכע שיטערע בוימער... גלייך זיי הייבען זיך פון ערגעץ ארויס, און זיי מעהרען זיך — עס ווערט פון זיי א וואלד... און דער וועג פערבלאנקעט זיך צווישען די בוימער, און עס שווימען ארום אין דער לופט פערבלאנדזשעטע קולות... מענשליכע שטימען צוזאמען מיט א געקוואקעריי פון פרעש.

א פויעריש אינגעל קומט מיר אנטקעגען מיט א ליעדעל, מיט א וייך קלינגענדיג ליעדעל, און ער נעהמט זיך ערגעץ אראב אין עק זייט און ווערט פערשוואונדען, און דאס ליעדעל וויעגט זיך נאך אין דער לופט.

די בוימער ווערען שיטערער, דאס שימערען פון די בלעטער הערט א ווייל אויף, עפעס ווי הארכענדיג שטעהט די געגענד... מען רוהט זיך אב... פון דער ווייטען הערט מען נור דאס געקוואקעריי פון פרעש.

און דארט ווייט שטארט עפעס אין דער לופט... עס קומט וואס א מאל שארפער ארויס, נאר וואס — ווייס איך נאך ניט. א הונד בילט... דערנאך געהט אן אויסגעצויגענער „מע" בלשון רבים. קיה געהען אהיים זיך מעלקען... גרויסע געלע פלעקען בעוועגען זיך... מעעע...

א פויערטע מיט א צווייגעל געהט נאך.

צוויי אידען געהען אויפ'ן וועג, האלטען זעקלעך אויף די פלייצעס, שטעקלעך אין די הענד און געהען.

טונקעל ווערט. היימיש איז אלץ אזוי ווי ביי דער מאמען אין דער היים.

אַט שטעהט א פוהר פאר א הייזעל, א קעלבעל ליעגט אויף די פוהר און שרייט, איינגלעך שטעהן פאר'ן הייזעל און פרעהען זיך מיט די פערד.

די צוויי אידען קומען אַן, שטעלען זיך אָב ביי דער פוהר און רעדען עפּעס מיט דעם פּויער. איינער טאפּט דאָס קעלבעל וואָס איז אויף דער פוהר און דינגט עס. דער פּויער האלט א פּיפּקע אין מויל און לאָזט געדיכטען רויך ארויס, און לאַכט.

דער הימעל איז שוין טונקעל; קליינע שטערען זעהען אויס — ווי ליכטיגע פענסטערלעך אין די שטיבלעך פאר מלאכים, די לבנה — ווי א גרויס פענסטער אין זיין ליעבען נאָמענס פּאַלאַץ... און גאָר אין עק, ווייט, ווייט, פערזינקט דאָס לעצטע ביסעל רויטקייט און ווערט פערטרונקען אין אפשר גאַנצע מחנות פערבלאַנדזשעטע טונקעל־בלויע וואָלקען... אָדער ווייס איך וואָס זיי זיינען?...

עס בעווייזען זיך שעמענעצער הייזלעך... ניעדריגע הייזלעך, איינס אָבגערוקט פון צווייטען, פּלאַץ איז ביליג! ווייבער זיצען אויף די שוועלען פאר די טהירען און שמועסען. קינדער לויפען ארום איבער'ן שטיינערנעם בריקעל פון איבער'ן אויסגעטריקענטען טייכעל פאָר די הייזער. אין מיטען מארק ליעגען גרויסע בינד שטרוי; אודאי נאָך א מארק־טאָג. אין א ברייטע „ליק“ צווישען צוויי הייזלעך שפּיעלען זיך חדר־איינגלעך אין זעלנער.

אַן איינפאָהר־הויז. א שילד מיט רויטע טראַנספּעראַנט־אותיות... א לעמפּעל רייכערט זיך פון הינטען, אויף א שוועל פון א געוועלב שטעהט א מיידעל מיט אויפגעקעמטע האָאר אין א ווייס פּארטוכעל און קוקט אין גאַס אריין, וואו אַנדערע מיידלעך שפּאַציערען. זי קוקט צו דעם פעלדשערס שוועל געגענאיבער. דאָרט שטעהט א יונג, דער הוט אויף א שפּיץ „גרזיווע“, ער ווינקט צו איהר... קוק דערוויילּ דרייצעהניעהריג מיידעלע; דיין זיווג לערנט זיך ערשט דאָס פּשט'ל צו „בר־מצוה“...

סאַמע ווייבער און קינדער — וואו זיינען די מענער?

— יתגדל ויתקדש... רייסט זיך פון בית־המדרש ארויס! דאָרט זיינען זיי.

„אמן יהא שמיה רבא...“ ענטפערט דער עולם מיט א רעש.

און טהייל ווייבער אויף די שוועלען ווישען זיך די הענד אָן די ווענד און זאָגען: אמן, יהא שמיה רבא...

שעמענעץ דאַווענט!

די נאַכט איז צוגעפאַלען. זיבער און שטיל שטעהען די קליינע הייזלעך אַרום מאַרק, זיי זעהען מיר אויס, ווי אַלטע ווייבער מיט שטריק־נאָדלען אין די הענד וואָס האָבען זיך פערזאַמעלט אין א גרויסע שוהל און וואַרטען, די זאָגערין זאָל קומען, די זאָגערין מיט ברילען אויף דער נאָז, מיט׳ן פעקעל תחנות אין דער האַנד...

אָבער א לבנה האָט שעמענעץ.

טונקעל איז דער הימעל, מיט די שטערען ווי מיט ליכטיגען מאָן בעשיט, אין מיטען שניידט זיך אויס א ריכטיגע לבנה, טאַקע יהושוע׳ס פנים, אָהן אַ איינציגע פגימה׳לע, די שכינה שיינט אויפ׳ן הייליגען פנים... און זי קוקט אראָב, די לבנה, אויף איהר ליעבע „כנסת ישראל“ און שמייכעלט צו איהר, איהר כנסת ישראל דאַווענט.

און הינטער מיר פרעגט א יונגע שטימע:

— מעג מען דען קוקען אין דער לבנה אריין? יא, מען מעג?

איך קוק מיך אום. א פּאָאר גרויסע קינדישע אויגען אין א בלאַס דאַר פנים׳ל.

— יא, מען מעג קוקען, יא מען מעג?

און איך טראַכט מיר: די שעמענעצער לבנה איז אפשר דעריבער אזוי קלאָר, אזוי הייליג, אזוי ריין, ווייל קיינער קוקט ניט אויף איהר...

מחלוקת אין קארטשעוו

דער וועג קיין קאָרטשעוו לאָזט זיך אין א טהאָל אראָב. פון אַלע זייטען לאָזען זיך מיט אין דעם זעלבען טהאָל אראָב לאַנגע בייטען ערד, טייל נאָך שווארצע, ערשט בעאַקערטע; פון א טייל בייטען הויבען שוין אָן גרינע קערענדלעך שמייכלענדיג די קעפּ ארויסצושטעקען, און זיי שמייכלען און ווינקען אזוי שעהן פון דערווייטענס; און טייל בייטען זיינען שוין אין גאַנצען מיט גראָז בעוואַקסען. פון דער אַנדערער זייט שטעדטעל זעהט זיך, ווי עס ציהט זיך פון טהאָל באַרג - ארויף א זאַמדיגער וועג, פוןביידע זייטען מיט בעפלאַנצטע בוימער. צוזאַמען מיט דעם וועג ציהען זיך מיט אין דער הויף די לאַנגע, טייל נאָך שווארצע, טייל שוין בעגראָזטע, און טייל שוין גאַר אין גאַנצען מיט הויכע גראָזען בעוואַקסענע בייטען און מישען זיך דאָרט אַלע צוזאַמען, ביז זיי ווערען אין גאַנצען פון דער ווייטען פערשוואונדען פון דער אויג. איבער דעם אַלעם שפּרייט זיך אויס פון אויבען א גאַנץ לאַנגער און א גאַנץ ברייטער ליכטיגער הימעל, אין וועלכען גרויע וואָלקענדלעך באָדען זיך און טוקען זיך.

אונטען אין דעם טהאָל אויף א קליינעם פּלאַץ, האַרט ביי א וואַסער׳ל פון איין זייט, האַרט ביי א וועלד׳ל פון א צווייטער זייט, זיינען צושאָטען איינצעלנע הייזלעך, די דעכער זיינען איינס צוגענייגט צום צווייטען, — דאָס איז דאָס שטעדטעל קאָרטשעוו, א עיר ואם בישראל. קוקענדיג אויף דעם הימעל, וואָס פערשפּרייט זיך איבער דעם שטעדטעל, ווי א גאַנץ ברייטע און אונענדליכע חופה איבער א קליינעם שווארצען פּונקט, וואָס איז פערטרונקען אין א גרינעם גראָזערדיגען ים, דאַכט זיך, אז דער הימעל פערגעסט עפּעס קאָרטשעוו. קאָרטשעוו איז א פּונקט, פערפלעקט אויף דעם אויבער־דעק פון זיין כלה — די ערד. נור קאָרטשעוו טראַכט ביי זיך ניט אזוי, דער הימעל שיצט איבער איהר מיט א בעזונדער געטריישאַפט און ליעבע. קאָרטשעוו איז

טאַקע אַ קליין שוואַרץ פּלעקעל, וואָס איז אויסגעמאָלט אויף דער ערד, און איבער דעם דאָזיגן פּלעקעל שיצט דער הימעל מיט גרוים רחמים און לאָזט זיך איבער איהם אראָב אַזוי ווייך און גלעטענדיג, וואָס אַמאָל ניעדריגער און ניעדריגער.

דאַכט זיך דער הימעל שיצט אויך אַזוי ווייך, אַזוי געטריי איבער דעם נאָהענטען וועלדעל, ווי איבער קאָרטשעוו — ער בעשטעהט דאָך נור פון בוימער, וואָס שטעהען וואַרטענדיג, ביז מען וועט זיי אָבהאַקען און פערברענען אין פייער אין קאָרטשעוו גופא...?

און קאָרטשעוו אָבער — דער הימעל איז נור דירעקט צוליעב איהר: זי האָט אויף איהר גוט־אָרט דריי היילינע צדיקים בעגראָבען, איהר שוהל, בית־המדרש, חוץ שטיבלעך און פּריוואַט מנינים, וועלכע שפּאַלטען דורך דעם הימעל דריי מאָל אַ טאָג.

נאָך מעהר איז די קאָרטשעווער קהלה בעריהמט מיט איהר נחלה׳שאַפט, יעדער מענש אין קאָרטשעוו מוז זיין אייגענע נחלה האָבען — זיין שטוב, כאָטש זיין אייגען ווענדטעל.

עס זאָל דיר ניט וואונדערען, ווען דו געפינסט קאָרטשעווער הייזלעך פערשיעדען־פאַרביג אָבגעמאָלט: איין שטיקעל וואַנד רויט, דאָס צווייטע שטיקעל ווייס־אָבגעמאָלט, פון דעם דריטען שטיקעל וואַנד זעהט מען אַרויס די שטיקלעך האָלץ, וואָס זיינען אין דער לענג און אין דער ברייט צוזאַמענגעקלאַפּט (אודאי אַ טייל פון אַן אביון). דער דאַך איז אויך ניט אומעטום גלייך. איין שטיבעל־דאַך איז בעשלאָגען מיט שינדלען, דאָס צווייטע איז געדעקט מיט שטרוי, דאָס דריטע מיט בלעך, אַ טייל איז גאָר אין גאַנצען אָפען. דאָס איז ניט פון שעהנקייט וועגען — גאָה, זיי מוחל, און לייען איבער די נעמען, וועלכע זיינען אָנגעשריבען אויף דעם בלעכעל, וואָס איז אָנגעקלאַפּט פאַר דעם הויז, און וועסט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס עס איז אַזוי:

נומער 3.

חצקעל מענדעלאָוויטש,
ישעיה וואַרשאַווסקי,
זרח פיינענשטאַק,
גדליה גוטמאַן,
און אַזוי ווייטער...

שעהן איז צו זעהן אין דער פריה, ווען די בעלי־בתים פון די

שטיבלעך לאָזען זיך ארויס, יעדער זיין שטיקעל גאַס פאַר זיין הויז אָבצוקעהרען.

חצקעל קעהרט אוועק זיין שטיקעל רינשטאָק, ישעיה זיין שטיקעל און זרח זיינס, נאָר תמיד בלייבט איבער צווישען איין טייל רינשטאָק און דעם צווייטען אַ שטיקעל ניט ריין געמאַכט. דער סטראַזשניק קומט אָן, זרח שרייט: איך האָב דאָס מייניגע אוועקגעקעהרט, גדליה: דאָס שטיקעל געהערט צו דיר, חצקעל מאַכט זיך גאָר אין גאַנצען פון שטוב ארויס.

און דער סטראַזשניק נעהמט ארויס דאָס ביכעל, האַלט דעם בליישטיפט אין דער האַנד און דריידעלט מיט דער האַנד אַרום און אַרום, ציקעלט זיך עפּעס אַן אות צו מאַכען און קוקט דערווייל מיט איין אויג אויף די בעלי־בתים, וואָס האַלטען די בעזעמס אין דער האַנד און קריעגען זיך.

— געה גיעב איהם אַ אידער (אַ צעהנער), לאָז איהם ניט כתב׳ע־נען (פערשרייבען) — שרייט זרח.

— איך זאָל געהען? — שרייט חצקעל — וואָס איז עס מיין געשעפט? געה צוברעך הענד און פיס!

— ביים גרינעם טיש וועסטו שוין אַזאַ בריה ניט זיין — וואָרענט איהם ישעיה.

— גרין און געל זאָל דיר דיין טרפה פּרצוף ווערען, רבונו של עולם פון הימעל, — בעקומט ער אַן ענטפער פון חצקעל׳ס ווייב, וואָס שטעקט די שלאָפהויב ארויס פון דורך אַ פענסטער אין דער הויף.

דער סוף איז: מען לעגט זיך צוזאַמען, יעדער גיט אַ פיערער און מען טראָגט עס צו דעם סטראַזשניק.

דער לעצטער שפּייט אויס, הייסט מיט אַ בייזערדיגער שטימע אויסקעהרען, געבענדיג צו פערשטעהן, אַז מיט דעם איז מען נאָך ניט יוצא, און אַריינלעגענדיג די פּאָאַר גראָשען אין קעשענע געהט ער אוועק ווייטער.

אַ בעשטענדיגע מחלוקה אין קאַרטשעוו איז צווישען לייבעל דעם מלמד און בערעל דעם פוהרמאַן.

די מעשה איז אַזוי:

אַמאָל האָבען זיי ביידע געהאַט צוויי איינגעפאַלענע שטיבלעך

אונטער איין דעכעל, אַ ירושה פון זייערע עלטערן. געוואוינט האָבען זיי ביידע ניט דאָרט, איינס, די פּאָליציע האָט ניט געלאָזט, ווייל זי האָט פערלאַנגט, מען זאָל די חורבה צוואוואַרפען, נאָר ווען זי וואָלט אפילו יא מתיר געווען, וואָלטען זיי סיי־ווי־סיי דאָרטען ניט געוואוינט: דער דאַך איז אַראָבגעריסען, די ווענדטלעך שאָקלען זיך, און אריינציהענדיג זיך דאָרט, אויסער וואָס מען דאַרף אריינלעגען געלד, צורעכט צו מאַכען די חורבה (וואָס ניט ביידע זיינען עס אימשטאַנד), וואָלטען זיי נאָך דערמיט איינגעשטעלט זייער לעבען און זייערע קינדער׳ס לעבען, און אַזוי האָט זיך לייבעל מלמד וואו ערגעץ אַנדערש זיין חדר און בערעל וואו אַנדערש זיין שטיבעל. און די בעלי־בתים לעבען צווישען זיך אין שלום. טרעפט מען זיך אַמאָל צוזאַמען אין בית־המדרש אין אַ שבת פאַר־נאַכט, געהט בערעל דער פוהרמאַן צו צו לייבעל׳ן און לאָזט אַראָב זיין דיקע בעשמוצטע האַנד אויף לייבעל׳ס אויסגעמאָגערטען רוקען, וואָס האַלט תמיד אין איין ציטערען.

— נו, לייבעל, וואָס הערט מען עפּעס מכח אונזער נחלה?

לייבעל קעהרט זיך אום, ברומט אונטער די נאָז, פאַר זיך:

— גראָבער יונג.

וואָס טהוט דער יצר הרע, וואָס לאָקערט אויף די כנסת ישראל צו פערשפּרייטען קריעג צווישען זיי? שיקט ער אָן אַ פייער אויף קאַר־טשעוו. דאָס פייער לעקט אָב די נחלה פון אונזערע ביידע העלדען, און לאָזט איבער אַ „כותל מערבי", אַ געדעכעניש פון דעם חורבן.

ארום זעהט מען אַרוים שווארצע, האַלב־איינגעפאַלענע קוימענס, וואָס שטעהען ווי אָבגעשאָפּטע שמשים און צווישען די קוימענס שטעהט זיך איינגעקאַרטשעט אַ ניעדריג שווארץ ווענדטעל, צוזאַמענגעקלאַפּט פון אַ פּאָאר פערברענטע ברעטלעך. די קוימענס זיינען באַלד צוריק בעמויערט געוואָרען, קאַרטשעוו איז צוריק — קאַרטשעוו, און נור דאָס פּלויטעל שטעהט אַ געדעכעניש פון דער שרפה.

קריעגען זיך איבער דעם פּלייטעל די צווי בעלי־בתים — לייבעל מלמד און בערעל פוהרמאַן.

לייבעל ווייזט אויף מיט ראיות און פערשיעדענע פּשט׳לעך, אַז דאָס פּלויטעל איז אַ ווענדטעל פון זיין שטוב. ער דערקענט נאָך אפילו די צוועקעס, וואָס ער האָט אריינגעקלאַפּט אין וואַנד אויפצוהענגען דעם זייגער און די אַטלעסענע קאַפּאָטע; ער דערקענט דעם צוואַק, וואָס אויף

איהם האָט ער געהאַט העגגען דעם טלית און תפילין — ער איז נאָך אביסעל איינגעבויגען. בערעל טענה'ט אָבער: ער ווייסט, אז דאָס פלויטעל איז א ווענדטעל פון זיין שטוב; קיין ראיות וויל ער ניט ברענגען — לערנען קען ער ניט.

געהען זיי ביידע צום רב. דער רב מאַכט א פשרה: וואוינען דאָרט קען מען דאָך סיי־ווי־סיי ניט, אלא מה, צו וואָס קען נוצען דאָס פלויטעל? נור אויף א וואנד צו א סוכה, און א סוכה דארפען זיי דאָך ביידע — לאָז דאָס פלויטעל שטעהן אויף סכות, און לאָזען זיי זיך ביידע דאָרט א סוכה מאַכען.

טענה'ט אָבער בערעל: לאַ, ער דאַרף דאָס פלויטעל אויף א שטאַל פאר זיין פערד. א גראָבער יונג איז ער און ווייס אפילו ניט צו זאָגען קיין להבדיל צווישען א סוכה און א שטאַל.

לייבעל מלמד ווערט אויפגעבראַכט: זיין נחלה, זיין פאָטער האָט דאָרט געוואוינט, זיין זיידע — זיין עלטער־זיידע, פון דעם פלויטעל מאַכען א שטאַל? ניין, אום לעבען זאָל עס איהם געהן.

בערעל פיהרט אוועק אהין צום פלויטעל א גוי מיט א זעג און א האַק, נעהמט דער גוי אַרוים א שטריקעל און הויבט אָן דאָס פלויטעל צו מעסטען, ווערט דערפון געוואָהר לייבעל מלמד, קומט ער אָן צו לויפען. און ער פערשטעלט דאָס פלויטעל מיט ביידע פאָלעס און לאָזט ניט מעסטען.

— געהסט אוועק, איך צוהאַק דיר דאָ דעם קאָפּ — שרייט בערעל.

— לאָזט מיך צו צו דעם עוכר, לאָזט מיך, איך וועל איהם קורע כדג זיין — שרייט לייבעל.

יוסקע לאָבוס, א באָרפוסער און נאַקעטער יונג מיט א צוריסען היטעל, שטעהט דערביי און קוקט.

— ווער האַלט איהם דען צו? לאָזט איהם, לאָזט איהם, — און ווינקט מיט אָן אויג צו בערל'ען: — נעהם איהם.

עס ווערט א קריעגעריי, אידען קומען זיך צונויף, מען מישט זיך אריין, מען רייסט אוועק בערל'ען פון איין זייט, לייבעל'ן פון דער צווייטער זייט, און דער גוי געהט צוריק אהיים מיט דער זעג.

דער מלמד הויבט אָבער אָן צו פערנאַכלעסיגען זיין מלמדות, געהט א גאַנצען טאָג אַרום און קלערט וועגען דער נחלה, און וואו ער זעהט א גוי פערבייגעהן מיט א האַק אויף דער פּלייצע קלאַפּט איהם

דאָס האַרץ און ער געהט איהם נאָך, קוקט אויב ער געהט ניט אהין צו זיין פּלויטעל.

טייל מאַל, ליעגענדיג ביינאַכט אין בעט, כאַפּט זיך דער מלמד אויף. טהוט זיך אָן דעם שלאָפראָק און לויפט אהין צום פּלויטעל. עס דאַכט זיך איהם אַלץ, אַז בערעל שטעהט מיט אַ האַק פאַר דעם פּלויטעל און צולעגט עס, און מאַכט זיך פון איהם אַ שטאַל.

זיין ווייב שרייט: גזלן, קוילעסט דאָך מיך מיט די קינדער אוועק, לאָז געהן אַ כפּרה בערעל מיט'ן פּלויטעל אין איינעם. וואָס האָסטו דען דערפון?

— חצופה, מיין טאַטען'ס!...

און אַ גאַנצען טאָג דרעהט זיך לייבעל ארויף און אראָב פאַר דעם פּלויטעל, כאַפּט אָן יעדען פערבייגעהער, נעהמט איהם אָן פאַר די לאַצען און גיט איהם צו פערשטעהן, מאַכענדיג מיט די פינגער:

— זעה, והא ראיה, אַז דאָס פּלויטעל איז מיינס — זעה, דאָ איז געוועזען אונזער שטיבעל, דאָס פּלויטעל איז טאַקע געוועזען די מזרח־וואַנד, פלעג איך אַמאָל אין דער היים מנחה דאַווענען, שטעל איך מיך אַניעדער ביי דעם ווענדטעל טאַקע ביי'ם פּלויטעל, אָט דערקען איך נאָך די צוועקעס, וואָס איך האָב זיי אַליין אריינגעשלאָגען.

און ווען דו געהסט אַזוי ביי־נאַכט איינער אַליין אין די גאַסען פון קאַרטשעוו, זעהסטו ווי אויבען אין דער הויך שפּיעגעלט זיך אָב די לבנה און קוקט טרויעריג און ערנסט אראָב אויף די ניעדריגע הייזלעך, און אונטער אַ קליין ניעדריג שוואַרץ פּלויטעל, וואָס זעהט אויס ווי אַ שוואַרצער פלעק, ליעגט עפּעס ווער איינגעטוליעט דעם קאָפּ צוגעניינגט צום פּלויטעל און שלאָפט. די בלייבע לבנה קוקט אראָב צו איהם, בעלויכטענדיג עטוואָס טרויעריג זיין קאַלטען קערפּער, וואָס איז ארומ־געוויקעלט אין אַ לייכטען כאַלאַטעל. דאָס איז לייבעל דער מלמד, ער היט אָב זיין ירושה.

צו וואס?

א פינף, זעקס יאָהר צוריק — האָט זיך בעוויעזען אויף דער גאַס א נייער סטראַזשניק, וואָס איז נאָך ניט געוועהנט געווען מיט די מנהגים פון דער גאַס. געהט ער זיך אמאָל אַרויס זונטאָג אין דער גאַס אריין שפּאַצירען, און דערזעהט פון דער ווייטענס, ווי חיים נחום מאַנ־דריק רופט פריי און פראַנק אין זיין געוועלב אריין קונים גאַנצע 5 מינוט פאַר צוועלף אזייגער! נעהמט ער, דער סטראַזשניק, און פערשרייבט מאַנדריק'ן אין ביכעל אריין. דערפון ווערט א פּראָטאָקאָל, און דער פּראָטאָקאָל געהט אין סאָנד (געריכט) אריין. מאַנדריק איז דערוויי׳ל מיט'ן סטראַזשניק חבר און „כל ולך" געוואָרען. דער סטראַזשניק איז דערוויי׳ל מעהר „תושב" געוואָרען אין גאַס, און האָט זיך אויסגעלערענט און געקענט אויסווענינ אַלע מנהגים פון גאַס, — פּראָטאָקאָל אָבער בלייבט פּראָטאָקאָל און מאַנדריק כאַפּט א פּסק: 25 רובעל קנס, אָדער 5 טעג קאָזע. לאַכט ער, מאַנדריק. 25 רובעל פאַר 5 טעג, ער וואָלט יעדע וואָך אזא געשעפט געמאַכט! און פאַר וואָס זאָל עס מאַנדריק ניט ווע׳לען פערדיענען 5 רובעל א טאָג? האָט ער גענומען אויף זיך די „קאָזע". און דער וואָיט האָט שוין געשריעבען וואו מען דאַרף, אז מאַנדריק קען ניט צאָהלען. אָבער ניט אזוי געשווינד זעצט מען מאַנ־דריק'ן אריין! עס געהט איבער א צייט, מאַנדריק האָט שוין אָן דער גאַנצער מעשה פערגעסען, בעוויזט זיך פּלוצלינג דער סטראַזשניק. וואָס איז? מען רופט מאַנדריק'ן צום וואָיט. וואָס איז? וואָס וויל דער וואָיט? גאָר נישט. נור דער שרייבער לעזט איהם פאַר עפּעס אַלטע חטאים מיט פינף טעג זיצען.

מאַנדריק דערמאַנט זיך. פון דעסטוועגען — מאַלע וואָס — איילט אייך ניט אזוי, זאָגט ער, דערוויי׳ל האָב איך קיין צייט ניט.... אַנדערע געשעפטען, — איך מאַך א ברית די וואָך! — דער שרייבער איז דווקא ניט קיין שלעכטער, לעגט ער די פּאַפּירען אוועק, ווערען זיי

ערגעץ אין דער אַלטער שאַפע פערפאַלען, ליגען זיי אָב אַ יאָהר צוויי, דריי. — מאַנדריק האָט ווייטער פערגעסען. ער האָט שוין לאַנג פערגעסען! און אז ער דערמאָנט זיך אמאָל — האָבען דערווייל יענע פערגעסען!

אז מען דערמאָנט איהם דערין אין בית־המדרש, לאַכט ער: — זיי האָבען פערגעסען, ברידער, ווי אין פאַר־אַ־יאָהריגען שנעע. מען מאָהנט מיך גאָר נישט!

וואָס געשריעבען און גע׳חתמ׳עט איז אָבער געשריעבען און גע׳חתמ׳עט... און פאַר זייערם אַ יום־טוב, אז מען איז געגאַנגען רוימען אין דער „גמינע“, געפינט מען מאַנדריק׳ס עסק אונטער דער שאַפע.

און באַלד נאָך דער חג׳ע, אין אַ שעהנעם פריה־מאָרגען, ווען מאַנדריק דערהויבט זיך נאָכ׳ן אָנבייסען און וויל ארויסגעהן, ווי נעכטען און אייערנעכטען, עפענען דאָס געוועלב, פאַלט אריין זשענזשע דער „שמש“ פון גמינע מיט נאָך עפּעס אַ מין „לאַ־יחרץ׳ל“ אין אַ קאַפּעליוש מיט קאַנטען, — און מען בעט שעהן, מאַנדריק זאָל מוחל זיין אין קאָזע אריין.

און עס העלפט ניט קיין „רביניו“ און קיין „בעביניו“; מאַנדריק האָט מאָרגען אַ וועקסעלע צו צאָהלען, איבערמאָרגען פאַלט דער גרויסער יאריד, — שריי „חי וקיים“, אז מען איז אין גלות!

די מאַנדריקאָווע איז צוגעפאַלען צום וואַיט מיט׳ן קליינעם קינד אויף דער האַנד: גוואַלד, פּאַניע וואַיצע, זע׳מיר דאָך עפּעס היימישע מענשען... סטייטש?

— עס העלפט ניט! די „בומאַגעס“ זיינען צוגעשיקט געוואָרען פון „אויעזד“, דער וואַיט איז גאָר ניט שולדיג.

די שטאָדט׳ס קאָזע איז הינטער דער קאַנצעלאַריע פון דער גמינע, אין „קאַלער׳ס“ הויז, דאָס שעהנסטע און געזינדסטע הויז אין מארק. און די צוויי פענסטער, מיט די אייזערנע גראַטען קוקען זיך שעהן אין מארק אריין, גלייך זיי וואָלטען גאָר קיין קאָזע־פענסטער ניט געווען.

און אויף יענער זייט מארק, פונקט קעגענאיבער דער קאָזע, איז טאַקע מאַנדריק׳ס געוועלב. שטעהט מאַנדריק אין קאָזע ביים פענסטער און קוקט אריבער אין זיין געוועלב אריין, צעהלט ער די קונים אין זיין געוועלב, און לויט דעם פּעקעל, וואָס דער קונה טראָגט ארויס, בערע־

בענט ער די קאַסע אין שופלאַד. טיילמאָל קומט אַ קונה פון געוועלב אַרויס מיט ליידיגע הענד; דער עלטערער זוהן מאַנדריק'ס לויפט איהם נאָך און רופט איהם צוריק אין געוועלב אריין, — העלפט איהם מאַנ־דריק דורכ'ן פענסטער צו. רופט ער: זייט מוחל, זייט מוחל, אַ נייער סאָרט פון וואַרשא!

איז אין געוועלב קיין קונים ניטאָ, האָט ער ניט וואָס צו טהון, וויל ער ניט „באַלעמוטשען", כאַפט ער אַרויס דאָס תהלים'ל פון בוזעם, פונקט ווי אין געוועלב צווישען איין קונה און צווייטען, שלינגט ער איין אַ קאַפּיטעל תהלים, — אַ לייזונג אויף יענער וועלט. אין דער מיט, דערזעהט ער דורכ'ן פענסטער יואל דוד'ן, טראַכט ער וועגען אַ גמילות־חסד, אַ וועקסעלע צו צאַהלען, און רופט:

— יואל דוד! יואל דוד! — און אַז דער וויסטער יואל דוד (אַ מעבעל הענדלער) דערהערט, אַז מען רופט פון קאַזע, געהט ער צו.

— הא! חיים נחום, פאַר וואָס? — און דערלאַנגט איהם דעם גוט־מאָרגען דורך די גראַטען.

— גוט־יאָהר! — ענטפערט מאַנדריק. — טאַקע יענע מעשה... האָבען זיך היינט דערמאָנט, אַ שווארץ יאָהר אויף זיי... זאָג נור, האָסט ניט אַ 25גער אויף אַ פּאָאר טעג? איך דאַרף דאָרט אַ וועקסעלע צו צאָהלען, עס זאָל זיי אַזוי דער קאָפּ שטעהן צום טאַנצען, ווי מיינער צום זיצען....

— דאָרט אויך, אַ פּנים, ניט פאַראַן קיין שבחה, הא? — מאַכט יואל דוד, און געהט אַוועק אָהן אַ קלאָרע תשובה וועגען גמילת חסד.

דערזעהט דערווייל מאַנדריק, אַז אַ פּויער פיהרט אַ וועגעלע תבואה אין מאַרק אריין צו פערקויפען, שרייט ער אויס: — העי, העי! סלוכאַי, סלוכאַיטשע!

— הא? וואָס? — דערשרעקט זיך אַ ביסעל דער פּויער. און מאַנדריק שרייט איהם אַרויס:

— האָסט מיך ניט דערקענט, סטעפאַן! דאָס בין איך דאָך, ווייז מיר נור אהער אַ פּראָבקע.

— איי, דו איד, דו מאַשעניק, אַזוי לאַנג געהט דער קרוג צום וואַסער, ביז דאָס אויער ברעכט זיך אָב — זאָגט דער פּויער, און דער־לאַנגט איהם דאָך די פּראָבקע דורך די גראַטעס.

— האָב ניט קיין מורא! דיך וועל איך שוין ניט נאַרען —

ענטפערט מאַנדריק, אַרויסשטעקענדיג די האַנד דורך דער גראַטע נאָך דער פּראָבע. — און וויפיעל ווילסטו עס פאַר די „זשאַרנעס"?

— צו אַכט און צוואַנציג גילדען.

— טאַקע, אַ וואַ! דו מיינסט, אַז איך זיץ אין קאָזע, מעג מען שוין לאַכען אויס מיר? נאַ, זעה, וואָס איך גיב דיר!

און מאַנדריק נעהמט אַרויס געלד און הויבט אָן אויסצוצעהלען דעם פויער אויפ'ן פענסטער.

— וואָס רעדסטו מיט איהם, ער זיצט דאָך אין קאָזע! — מאַכט צום פויער בע'על פאַקטער, אָנקומענדיג צו דער פוהר און אָננעהמענדיג די פערד פאַר די לייצען.

— מיין תבואה! — שרייט מאַנדריק — געקויפט!

— געה אַרויס און נעהם זי! — ענטפערט בערעל, אוועקפיהרענדיג דעם וואָגען.

— וואַרט גנב! — שרייט אויס מאַנדריק — וועסט דיך אַ שוואַרץ יאָהר אויסריכטען. געה איך אַרויס צו דיר, ברעך איך דיר האַלז און נאַקען.

— אדרבא, נו, קום אַרויס, אדרבא, פּרואוו אַמאָל! — רייצט זיך מיט איהם בערעל שוין פון דער ווייטען.

— אויסגעריסען זאָלסטו ווערען, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? — און מאַנדריק נעהמט זיך צוריק צום תהלים'ל.

נאָכ'ן אָנבייסען לאָזען זיך די קעסט-קינדער, וואָס האַנדלען שוין אַ ביסעל אין מאַרק, אויף דער גאַס אַרויס. געוועהנליך איז די „בערזע" אין לאַנגע גאַס געוועלב, קעגענאיבער דער פּוילישער צוקערניע. הייגט, — מאַנדריק'ן צוליעב, — פערזאַמעלט מען זיך פאַר די פענסטער פון קאָזע.

— גוט-מאָרגען, חיים נחום, וואָס איז עס די מעשה?

— זיי זאָלען אַזוי וויסען פון זייערע הענד און פיס. אַ מעשה פון פינף יאָהר צוריק.

די אידעלעך מיט די שטעקלעך אין די הענד קומען זיך צוזאַמען. מען הויבט אָן שמועסען פון געשעפט. מאַנדריק שיט דורך די גראַטען אַ פּאָאַר גלייכווערטלעך, ווי זיין שטייגער איז. עס ווערט היימלעך, מען פערגעסט גאָר, אַז מען שטעהט פאַר אַ קאָזע.

—זונדעל האָט אין שעלעץ געקויפט פאַר 2.80—דערצעהלט איינער א נייעס.

— פּלאַצען זאָל ער! די גאַנצע וועלט איז איהם ווינציג! — געהט א צווייטער צו.

קעגענאיבער קומט מאַנדריק׳ס עלטסטער זוהן ארוים פון געוועלב, שטעלט זיך אויף דער שוועל און שרייט אריבער:

— טאַטע, טאַטע, מנשה גיט פאַר׳ן ווייץ 3.20! זאָל איך?

— מנשה? ניין. איך קען נישט; אויף מיין עהרליך וואָרט, כ׳קען נישט, — שווערט זיך מאַנדריק אַנטקעגען.

דער עולם שטעהט און שמועסט, מאַנדריק לעגט זיך אָן בעל־בתיש אויפ׳ן פענסטער. קויפט דורך די גראַטען ביי ר׳ יחיאל׳ן פינף זעקלעך ווייץ, צו דריי רובעל. עס מישט זיך אריין א מעקלער, כאַפּט א צווייער־גילדען, און לויפט אהיים אָבטראָגען דעם ווייב.

א בעל־הבית זאָגט א גוטען טאָג און רוקט זיך אָב פון רערעל.

— ווי ער איילט זיך צו דער אכילה...— זאָגט מען איהם נאָך.

דער שטאָדט־זייגער קלינגט דריי. אין דער גאַס הויבען זיך אָן צו בעווייזען חדר־אינגלעך, וואָס לאָזען זיך פּאַרלעכווייז אהיים.

— צייט צום וואַרימעס! — רופט זיך אָן א צווייטער יונגער־מאַנטשיק, און געהט זיך אויף זיין וועג.

— מיינע וועט מיך באַלד מקבל־פנים זיין — רופט זיך אָן מאַנ־דריק, פערגעסענדיג, וואו ער איז, און מאַכט א בעוועגונג, וועלענדיג מיטגעהן מיט דער חברה.

דער עולם לאַכט און צוגעהט זיך. מאַנדריק בלייבט אליין. ער דרעהט זיך אוים הינטער זיך. — דאָרט, ערגעץ אין א שוואַרץ ווינקעלע, ביי׳ם אויוועז, ליעגט אויף א בערגעל מיסט „פריץ“ דער שטאָדט־שכור און שלאָפט.

מאַנדריק שאָקעלט זיך אָב און דרעהט זיך צוריק איבער צום מאַרק.

ער דערזעהט זיין שלמה׳ן געהן פון חדר.

— שלמה, שלמה! — שרייט ער אויפ׳ן אינגעל, וואָס שטיפט מיט חברה אויפ׳ן וועג אהיים.

— וואָס וויל דער טאַטע? — פרעגט דער אינגעל, צולויפענדיג צו דער „קאַזע“.

— געה אהיים, זאָג דער מאַמע׳ן, זי זאָל מיר שיקען וואָרימעס.
— גוט, טאַטע; נור דער רבי האָט געבעטען מלמד־געלד.
— געה, געה! איך וועל דיר שוין געבען.
דער אינגעל יאָגט זיך אַהיים.
שלמה׳לע לויפט אריין אין שטוב. אין אַ רגע ארום בעווייזט זיך די מאַנדריקאָווע אויף דער שוועל און דופט אריבער:
— באַלד, באַלד, עס קאָכט זיך שוין!
— מען האָט עפּעס היינט געלייזט? — פרעגט מאַנדריק.
— פאַר דריי זעקלעך! — שרייט דער עלטערער זוהן פון געוועלב.
— אז איך בין נאַר נישטאָ, אז איך בין נאַר נישטאָ!
— האָסטו געדאַרפט זיין! — ענטפערט די מאַנדריקאָווע, וואָס געגעהנט שוין מיט׳ן טעפּעל אין דער האַנד צו דער „קאָזע“.
שלמה׳לע קומט אָן נאָך דער מוטער מיט אַ שעפּ וואַסער פון פּלומפּ אין מיטען מאַרק. מאַנדריק נעהמט אריין דורך די גראַטען די שעפּ און וואַשט זיך פון פענסטער ארויס. די מאַנדריקאָווע האָט דער־וויל דורך די גראַטען אויף׳ן קאָזע־פענסטער צום טיש געגרייט.
צווישען „שאו־ידיכם“ און „המוציא“ האָט מאַנדריק בעמערקט אין גאַס דעם וואָיט. ער גיט אַ ווינק צום ווייב, און ברומט: נו, נו.... זי האָט פערשטאַנען, איבערגעדרעהט זיך אין גאַס אריין, און פריינדליך צוגערופען דעם וואָיט צום פענסטער.
— אַ שעהן שטיקעל אָבגעטהון, האַ? — זאָגט מאַנדריק נאָך דער המוציא צום וואָיט. — מען נעהמט אַ טאַטען פון קינדער און מען מאַכט איהם צום נאַר, מען זעצט איהם אין „קאָזע“ אריין... וואָס מיינט איהר, איך האָב שוין גאַר ניט מעהר וואָס צו טהאָן, נור ביי אייך אין „קאָזע“ צו זיצען? וואָס? איך צאָהל אפשר קיין פּאַטענט ניט פאַר׳ן געוועלב? פיער רובעל אַ יאָהר צאָהל איך! און אז מען זעצט מיך איין, ווער וועט צאָהלען?
— מיר זיינען דאָך עפּעס היימישע מענשען! — חנפ׳עט זיך אריין די מאַנדריקאָווע.
— וואָס זאָל איך טהאָן? ניט מיינע פּאַפּירען, איינגעשיקט פון דאָרט — פאַר די „פּאַפּירען“ מוז איך אויך „דרך־ארץ“ האָבען — זאָגט דער וואָיט און וויל זיך געזעגענען...
— פּאַניע וואָיצע, פּאַניע וואָיצע — כאַפּט מאַנדריק אונטער

געשווינד — קען מען ניט בעקומען א פינף־און־צוואנציגער?...

— זאל זי קומען, די מאנדריקאווע, וועלען מיר זעהן, — ענט־פערט דער וואיט.

ביים דראנג אין מיטען מארק שטעהט דער סטראזשניק.

זייט מען האט מאנדריק'ן ארייגגעזעצט, וויל ער זיך פאר איהם ניט ווייזען; ער שעמט זיך איהם אין די אויגען אריינצוקוקען — ער געהט ניט צו. מאנדריק דערזעהט איהם אבער פון ווייטען, און גראד דעמאלט, ווען דער סטראזשניק האט צו דער קאזע געקוקט. זייערע אויגען בעגעגענען זיך, ניט ווילענדיג, און מאנדריק שאקעלט, אויסמא־כענדיג די צייהן, מיט'ן קאפ אריבער צום סטראזשניק: אך, פאניע! אך, פאניע!

פערפאלען! דער סטראזשניק האט שוין געמוזט צוגעהן. ער קומט צו מיט א פערשעמטע מינע. און מאנדריק פרעגט:

— אבער צו וואס האט מען דאס געדארפט? צו וואס!

דער גובערנאַטאָר קומט.

זיעבען און צוואנציג יאָהר האָבען די שטאָדט־הייזלאך איין „אַנ־טהועכטס“ געטראָגען: אָבגעריסענע דעכלאך, מיט שווארצע פער־פוילטע שינדלען בעקלאפּט, די וועגד אָבגעריסען, דער קאלך אָבגעריבען. און עס האָבען זיך געוויזען די העלצלאך, וואָס זיינען ווי אַ שתי־וערב אַנגעקלאפּט, כדי דעם קאלך אין זיך צו האלטען. זיינען די חדר־אינגלאך אין גאס ארויסגעגאנגען „פּאַלענט“ שפּיעלען, האָט מען די העלצעלאך פון די וועגד אָבגעריסען — און קאזמער איז געוועזן קאזמער. פאר וועמען זאל זי זיך דא אויספוצען? מ'שטיינס געזאגט, פערשענערען זיך פאר ר' ברוך קרעמער'ס הייזעל? עס זיינען דאך אלץ היימישע מענ־שען, איין זקן פאר'ן צווייטען זיך שעהמען צו מאכען? און עס האט קיינער ניט געשטערט. דער שרייבער, א כפרה זאל ער זיין, איז א „טוב שבגוים“; ער רעדט אידיש אין דער גאס מיט אידען און מישט ביי יעדען ווארט אריין „מיינע נאמנות“, „שבת מלכה׳“ „איך זאל אזוי לעבען“. ער האט זיין געהאלט: יעדען זונ־טאג אַ פונט צוקער מיט אַ פיערטעל פונט טהיי און 1 רובל מיט 50 קאפּ. במזומנים. ווער גיט און פון וואס פאר א געלד דאס געהט, וויים ער ניט, מען גיט שוין.. דערפאר זיצט ער א גאנצען טאג ביי רחל'ן אין געוועלב און פערברענגט זיך מיט אידישע מיידלאך. דער סטראַזש־ניק, זיין מענש, אויף מיינע נאמנות, טראָגט אַ לאַנגע קאַפּאָטע, אויפ'ן הוט נאר א רויטען קאנט, „א זכר אויף א סטראזשניק“... „ער געהט פאר זיך“... דער נייער פּאָסט־מאַסטער איז אפילו אַז „אנטיסעמיט“ דער־פאר, ווייל אידען פערקויפען איהם די גענז, וואָס דער רב מאַכט טרפה, צו 10 גילדען, וואָס זיי האָבען בעצאָהלט צו 15 גילדען. טהוט

ער אָבער קיין בייז נישט קיינעם; ער זיצט זיך אַ גאַנצען טאָג פאַר דער טהיר, קייעט רויע ארבעס און יאָגט מיט שטיינדעלאך זיינע טוי־בען, וואָס פליהען ארום דעם מאַרק, בשעת אין פּאָסט שטעהט אַ גוי'ע און וואַשט וועש...

נאָר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האָט „אַ פליה אין דער נאָז" — פאַלט איהם גאָר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אַלע חדר־אינגלאך פּאַקען. די מאַמעס מוזען די 50 קאָפּ. צאָהלען און די חדר־אינגלאך מיט אויסגעטהאָנענע ארבלען און פערבונדענע הענד לויפען אין מאַרק ארום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אַזוי איז זיך קאַזמער—קאַזמער, מיט גאָט'ס הילף. די הייזלעך אין די „תחתונים" קוקען איינס דאָס צווייטע אַן, די בעלי־בתים דרעה־הען זיך אין מאַרק ארום, ביי דער פּלאָמפּעל, און דער באַרג שטעהט צו קאָפּענס דער שטעדטעל. ער קוקט זיך אַלץ צו און שווייגט...

אַמאָל, אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען, בשעת די חדר־אינגלאך זייד נען נאָכ'ן אָנבייסען מיט די בייגעל אין חדר געגאַנגען, לאָזט זיך פלוצים פון פּאָליציי דער סטראַזשניק ארויס אנגעטהאָן אין „פּאָלנע פאָרם", מיט די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע מעדאַלען, האַלט אַ גרויסען, אַל־טען גראַגער אין דער האַנד, און דער גראַגער לאָזט פון זיך ארויס אַן אַלט בייזעריג כריפּעדיג קול פון אַן אַלטען, וועלכער צובייזערט זיך אויף „המן" ביי דער מגילה.

די אידעלאך האָבען זיך אַלע ארום דעם גראַגער צוזאַמענגעקלי־בען, די ווייבער מיט די שטריק־נאָדלען אין דער האַנד — טהייל מיט די קאָך־לעפלען; קינדער פון די חדרים, איינס נעבאַך מיט האַלב אראָבגעלאָזטע הייזעלאך אַנטלאָפען פון אונטער דעם רבי'ס קאַנטשיק. דער רבי — אין זאָקען, דער שוסטער — מיט דער נאָל און דער שניידער מיט שער און מאָס. און אַז דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט זיך שוין געהאַט ארומגעקליבען, און אַז דעם רבי'ס גבאי איז שוין אויך גע־קומען — אין די האַלבע ווייסע שיך, און מיט דער זיידענער טיכעל, וואָס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף צוויי זייטען קאַפּאָטע — איז דער שרייבער (אָנגעטהאָן אין פראַק, מיט מעשענע קנעפּ, און עפּעס אַ

מין נאפאלעאנישען מגולגל'דיגען צוויי־קאנטיגען הוט, די פעדער אונ־טער דעם אויער) פלוצלינג אין מיטען דערינען ענטפלעקט געווארען און פון א גרויסען בויגען פאפיער האט ער אנגעהויבען ארויסצולעזען:

„בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטאר האט אריינגעשיקט אין די „פאפיערען", אז ער האט בדעה אין דעם יאהר, אין דעם חודש, אין דעם טאג און אין דער שעה דורך דאס שטעדטעל דורכצופאהרען, על־כן זאלען די בעלי־בתים אויספוצען דאס שטעדטעל, די אבגעפליקטע וועגטלאך מיט ליים בעקלעפען און אבווייסען; די געוועלבער־טהירען אבפארבען און פאר די שוועלען מיט זאמד אויסשיטען — און די בלאטע אין גאס אויסרייניגען. אויסער דעם זאל מען דעם טאג, וואס דער גו־בערנאטאר וועט זיין, די שעפער אין די גאסען נישט גיסען און דא וועט נישט העלפען און פועל'ן קיין שום „כופר", נאר „פא זאקאנו" זאל עס ווערען אויסגעפיהרט אזוי און אזוי"...

ווי דער שרייבער האט דעם פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען, איז א גרויסע מהומה אין שטעדטעל געווארען: אידען חוקרים זיינען אויף דער באנק פאר ר' דוד לייב'ס טהיר געזעסען און מען האט גע־שמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הויבט אן מיט'ן טערק און דאס איז די מעשה... יוסף ארעל'ס, א איד אין א פאר ברילען, דאס איינציגע „פאפיערענע קראגענדעל" אין קאזמער, וואס דרעהט זיך א גאנצען טאג אין גאס ארום און לאכט אויס די גאנצע וועלט — האט אויך איצט געלאכט און זיין דינינקער שמייכעל האט זיך טרויעריג פערצויגען איבער זיינע דינע ליפען, און זיין דינער, קליינער געזיכט — האט, דאכט זיך, ווי בעהאלטען אין זיך דעם סוד פון דעם ובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זיינען עס נישט ווערטה צו וויסען...

מיט איין ווארט, מען האט זיך גענומען צו דער ארבייט: דאס שטעדטעל האט זיך געקאלעכט: קאלך, קאלך און קאלך... טונען, פעסלאך, שעפלעך זיינען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזים האט פאר א פענזיל געדיענט, און יעדער, וואס האט נאר א האנד געהאט דעם בעזים צו האלטען און א פוס אויף די לייטער צו קריכען, איז א מאליער געווארען. אין גאס האט מען נאר געזעהען פערקאלכטע ווייבער, פערקאלכטע קינדער...

אין ענין מאלעריי האט יעדער דא ארויסגעוויזן זיינע „קונצעלאך“. עס האבען זיך אויפגעוועקט דאן פערשיעדענע „אומן־יד'ס“. „מושלמים“ וואס אין בחור'שער צייט האבען זיי מיט זייער בריה־שאפט אין דער וועלט געקלונגען און וואס נעבאך די פרנסה האט זיי פערשלא־גען, איצט האבען זיי אלע געקענט בעווייזען זייער קענטניש און יעדער „אומן“ האט ביי די הייזלאך זיינע „דריידעלאך“ געמאכט. איין האלב הייזעל איז געווארען רויט אבגעפארבט, דאס צווייטע האלבע בלוי און ביים דאך איז געוועזן א מין קרענצעל בלוי אויף רויט און ביי די פענ־סטער איז עס אין א ראד געגאנגען אראב. טייל האבען אויסגעצייגט זייער השלמה ביים בוידעם־לאך: דאס רונדיגע לאך, וואס שטעהט העכער איבער אלע פענסטער, איז עפעס מסוגל דערצו. די קאז־מערער הייזלאך האבען ווי געשמייכעלט איבער זיך אליין... מען נעהמט א זקן, וואס דער קאפ איז איהם פערטהאן, און ציערט איהם אוים מיט „דריידעלאך“ און „שמאכטעלאך“. די וועגד האט מען אב־געפארבט, דאס הייסט, א קנייפ זיך אין באק געגעבען, אז זי זאל רויט זיין, אבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אראב.. אזוי איז מיט אמאל קאזמער פערענדערט געווארען, אראבגעווארפען פון זיך די „קאפ־פאטע“, וואס צעהנדליגער יאהרען האט זי אויף זיך געטראגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פרייד, אי לייד, מיטגעטאנצט אויף אלע חתונות, און מיטגעטרויערט מיט אלע אבלים, אזוי, אז די קאפאטע אין שוין א שטיק פון גוף געווארען — און מיט אמאל נעהמט מען די קאפאטע און מען טהוט זי אוים, מען ווארפט זי אוועק און מען טהוט זיך נאך אנ'אנדערע אן...

און ווער וויים, וואס פאר א צייטען וועט די נייע קאפאטע דורכלע־בען. איך שטעל מיר פאר די לבנה, אז נאך דעם מולד וועט זי א האלב אויג עפענען און געבען א בליק אויף איהר אלט בעקאנט קאז־מער, וואס יאהרען, יאהרען קענען זיי זיך שוין בייזאמען, זי קוקט אראב און בעגלענצט איהרע דעכער און קאזמער קוקט ארויף און פרעגט נארישע קשיות... און דאכט זיך, אז קאזמער רעדט זיך פאר דער לבנה איהר טרויעריג הארץ אוים אין דער שטילער נאכט... און מיט אמאל וועט די לבנה געבען א בליק אויף קאזמער: „וואס איז דאס? וואס טהוט זיך דאס מיט די אלטע? אויסגעפוצט זיך?“ גאט מיינער, וואס פאר א מינע וועט די לבנה מאכען?!

קאזמערער בעלי־בתים זיינען פאר די הייזלאך געשטאנען, גע־קוקט און געקליבען נחת: אויפגעלעבט, אויסגעפוצט, און עס טראכט זיך א קאזמערער בעל־הבית: אט וועט דער גובערנאטאר דורכפאהרען, ער וועט זיך זיצען ברייט אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעל. א, וואו! געבען א פרעג די „צווייטע האנד": וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט געבען א פרעג דעם נאטשאלניק, דער נאטשאלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אן ענטפער: מורדכו אהרונו.

„פאריאדאטשני יעוורעי", וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף, „לאז מען עס מיר אנשרייבען אין ספר זכרון". און אמאל וועט זיין „בלילה ההוא נדדה שנת המלך" אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קיניג, וויאמר להביא את ספר הזכרונות — גיט ער א בעפעהל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב — און עס וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יאהר ארום דארף ער שטעהן צום פריזיוו...

און „פראשעניעס" האבען זיך אידען אנגעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראוועס, וואס ער האט נאך וואס געקאנט האבען א שטיקעל פרעטענזיע, איז צו לייזער אהרן דעם שריי־בער געקומען. עס איז געוועזען דענסטמאל לייזער אהרן דעם שריי־בער'ס יריד. לייזער אהרן אין די ברילען אויף דער נאז, צומאכענדיג אן אויג און גוט איינקנייטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויס־געהערט און יעדען בעזונדער האט ער א סוד איינגערוימט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער גוט נאכזוכען אין די זאקאנעס, ער פלעגט טאקי בשעת מעשה ארויסנעהמען פון אן אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סדור פון אן אלטען אידען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלעגט לייזער אהרן אין די בלעטלאך מישען, און עפעס רעדען צו זיך. דערנאך פלעגט ער נעהמען די פעדער, דריי מאל זי מיט די ליפען נאס מאכען — און געקינצעלט זי אויף א „יעגא" און פערזיכערענדיג דעם בעל־הבית, אז די פראשעניע וועט מוזען „פא זאקאנו" ווערטער רעדען, פלעגט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

אין דעם יעניגען טאג, ווען דער גובערנאטאר האט געזאָלט דורכ־פאָהרען, האָבען קאזמערער אידען זיך צוגעגרייט גאַנץ פריה. יעדער בעל־הבית האט זיך אנגעטהאן אין זיין שבת'דיגער קאפאטע, די שטי־וועל מיט מעהל אויסגעשמירט, דעם באָרד אויסגעקאמט און זיך פאַר זיין הייזעל מיט זיין פראשעניע געשטעלט ווארטען אויפ'ן גובערנאטאר.

א צוויי שעה זיינען די בעלי־בתים געשטאנען און האָבען געווארט. דער סטראזשניק אין פאָלנע פארם איז ווי א זעלנער פאַר דער קאנ־צעלאריע געשטאנען, געוואונקען און געמאכט מיט די הענד צו די ארומיגע אידען. דער שרייבער איז יענעם טאג אין קאנצעלאריע געווען און פון דער פאטשט האט מען די וועש ארויסגעטראגען.

געשטאנען זיינען די בעלי־בתים אין דער גאס און האָבען געווארט — און האָבען זיך גע'חזר'ט די שפּראַך, וואס דער שרייבער האט זיי אויסגעלערענט ווען זיי וועלען צוגעהן די פראשעניע אפּגעבען — און האָבען זיך די באָרד מיט די פינגער געקעמט.

יעדעס מאָל האט מען זיך דערשראקען, ווארום א יונג האט געשריען: ער פאָהרט! ער פאָהרט!

און פּלוצלינג איז ווי א בליץ א קארעטע, אין צוויי פּאַר פערד געשפּאַנט, מיט גרויס רעש און געאייל דורכ'ן מארק דורכגעפאָהרען. אין די קארעטע זיינען צוויי עפּעס געזעסען, איינער אין א ווייסען און איינער אין א רויטען הוט.

— שוין!

און די בעלי־בתים האָבען אפילו ניט געוואוסט, וועלכער איז דער גובערנאטאר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?

און דערנאָך, אז די בעלי־בתים האָבען א קוק געווארפען אויף די הייזלאך האָבען זיי נעבאך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אן אויס־געפּוצטע כלה, וואס דער חתן איז פון איהר אנטלאָפען. טאקי געלוינט זיך צו פּוצען — נאך וואס, נאך ווען? האָבען די בעלי־בתים גע־קרעכצט.

און ווער ווייס, ווי לאַנג קאזמער וועט די „נייע קאפאטע" טראָגען!...

באַנקראָט.

(הומאָרעסקע)

ר' אהרן ליב ליכטענבערג האָט באַנקראָטירט.

דאָס איז קיין נייעס ניט. שוין ניט דעם ערשטען מאָל, ווי ר' אהרן ליב ליכטענבערג באַנקראָטירט, נישט דאָס לעצטע מאָל. גלייך נאָך דעם באַנקראָט מאַכט די וועלט אַ גוואַלד, אַ געשריי: „ווי הייסט? עוקר מן השורש זיין דאַרף מען איהם!" פאָהרט ר' אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם אַ שוואָגער במקום שאין מכירין אותו. דאָס הייסט אין אַן אָרט וואו מען קען איהם נישט. און דאָס ווייב געהט אַרום אַנגעפּילט דעם קאָפּטען מיט די הונדערטער און קרעכצעט: „זעהט, וואָס פאַר אַן אונגליק עס איז אויף מיר געקומען". דערנאָך קומט ר' אהרן ליב ליכטענבערג צופאָהרען, און ווערט מושוה מיט די בעלי־חובות, בעצאָהלט אַ גאַנץ פיינעם פּראָצענט, אַ 25־נער למשל, און דאַן ווערט מען ערשט אַ גאַנץ גוטער בטוח. באַנקראָטירט מען ווייטער אַמאָל, ווערט ווייטער אַ געוואַלד, אַ געשריי; איז מען זיך ווייטער משוה מיט די בעלי־חובות, ווערט מען ווייטער אַ בטוח, און אַזוי דרעהט זיך דאָס ראָד ווייטער אַרום — ווי עס שטעהט אין פּסוק געשריעבען.

נו, האָט ר' אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער אַמאָל באַנקראָטירט, דרעהט זיך דאָס ווייב ווייטער אַרום מיט דעם קאָפּטען אויסגעבעטט פון הונדערט רובעל שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ'ן אומגליק, וואָס איז איהר געשעהן.

מילא דער דייטש פון לייפּציג, וואָס האָט ביי ר' אהרן ליב'ן אַ חוב פאַר סחורה אויף צעהן טויזענד מאַרק, ווי ער האָט בעקומען

צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענד מארק אומגעצאהלט. כאפט זיך מיט'ן ערשטען צוג אין דאס שטעדטעל אריין צו ר' אהרן ליב'ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, ווען ר' אהרן ליב מיט'ן ווייב זאל געזונד זיין, און מיט'ן גאנצען הויז געזינד, זאל געזונד זיין, זיצען ארום טיש, און עס איז „מאהל־צייט". איז ער דאך א דייטש, „מאהל־צייט" איז „מאהל־צייט", האלט ער זיך אויף אין פאדער־צימער און ווינשט נאך אריין דורך די אפענע טהיר: „גוטען אפעטיט".

נאך'ן „מאהל־צייט" פערבעט ר' אהרן ליב דעם דייטש אויף טהעע. ר' אהרן ליב זיצט ביים טיש אויבען־אן, דאס פולע געזיכט שיינט אהן עין־הרע, (זעהט זיך אוים, דער מיטאג איז איהם געפעלען); ער קעמט זיך אוים מיט די פינגער די לאנגע צוויי־שפיציגע בארד און קנעט זיך צו מיט'ן פינגער ברויט־טייגלאך. קומט דער דייטש אריין, בעט ער איהם שעהן זיצען, רוקט איהם צו א שטוהל צו זיך און איז איהם מכבד מיט א פיינעם ציגאר. העלענשעלע (דאס אינגסטע טאכטעריל), דערלאנגט טהעע, און יוכבד, דאס ווייב, דערלאנגט פיין איינגעמאכטס אויף גלעזערנע טעלערלאך און קרעכצט ביטער דערצו.

— אזוי מיין הערר, אזוי מיין הערר.

איז עס דאך א דייטש, וועט ער דאך באלד ניט ארוים מיט'ן שנעל, זיצט מען און מען רעדט וועגען פערשיעדענע זאכען, ווי מיט קארן שטעהט היינט, און ווייץ איז געפאלען, און ווי עס קאן נאך זיין, אז ביז יום־טוב וועט א שנעע אראבפאלען, אוי ווי די „זאנע" שיינט היינט, און וועגען נאך אזעלכע זאכען, און די „פרוי" בעט שעהן טרינקען.

— ערלויבען זי דאך, ערלויבען זי דאך.

א דייטש איז דאך א דייטש, נאר אפילו ביי א דייטש געהט שוין אויך די גאל אריבער, רופט ער זיך אן זעהר ערעל, מיט האלבע ווערטער קוקענדיג צום פענסטער:

— מיין הערר... מיין גנעדיגער הערר.. איך גלויבע.. יא— גלויבע.. עס וואר איין מיספערשטענדניס..דאס..דאס — און ער ווייזט איהם אויף די אומגעצאהלטע וועקסלען, וואס ער האט פון בוזעם־קעשענע ארויסגענומען.

— זעהען זי, מיין הערר דייטש, — ענטפערט איהם ר' אהרן ליב גלייכגילטיג, קנעטענדיג די טייגלאך ווייטער און קעמענדיג די בארד ווייטער מיט די פינגער — זעהן זי, מיין הערר דייטש, שלעכטע צייטען. יא, מען האט מיר צוגענומען מיין געלד, פיעל געלד, זעהר פיעל געלד, יא, האבע קיין אנדערען „ראטה" געהאט. יא, וואס מאכט מען ?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פאמעליך, גאר פאמעליך, רוקט זיך אב, הינטערווייל'עכטס נעהנטער צו צום טהיר, און אז ער איז שוין נאהענט ביים טהיר, און האלט שוין די קליאמקע אין האנד און דעם צילינדער־הוט אין דער צווייטער האנד, ווענדעט ער זיך צום אידען מיט א הויכער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש כאפט די פיס אויף די פלייצעס און מאכט היידא, אראב פון די טרעפ, ווי דער פייל פון בויגען, מורא האבענדיג, אז ר' אהרן ליב ליכטענבערג זאל איהם נישט נאכלויפען, איהם נאכווארפען די וויזיטען־קארטען און פאדערען אוף א דועל.

ר' אהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אבער ווייטער רוהיג ביים טיש און פערענדיגט דאס אנגעהויבענע טייגעל, וואס ער האט געקנעטען ביים דייטש'ס אריינקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהעע פון גלאז.

נאר וואלטען אלע געווען ווי דער נארישער דייטש, מוז אבער פונקט דער גורל טרעפען, אז צווישען די וועקסלען געפינט זיך א אידענע'ס א וועקסעל, דארט עפעס אן אלמנה'ס, חיה רייצע'ס א וועקסעלע פאר גאנצע דריי הונדערט און פופציג קארבונים!

האט די אידענע אנגעטהאן, זאל גאט שומר און מציל און מרחם זיין!

געוואהר געווארען א אידענע ווי חיה רייצע, אז אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט, ווישט זי זיך דאס מויל אב און רעדט גארנישט. „דאס מייניגע וועט ער אבגעבען, זאל איך אזוי לעבען".

זי טהוט אן דאס שווארצע ראש־חודש־שלייפעל אויפ'ן שייטעל מיט'ן שווארצען באנד אויפ'ן האלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאס כלה־מיידעל און געהט ארויף צו ר' אהרן ליב ליכטענבערג.

ארויפגעקומען, נעהמט זיי יוכבד שעהן אויף, בעט זיי זיצען. ר' אהרן ליב אליין קומט אויך אריין און זאגט „גוט מארגען“, און מען ווינשט זיך „גוט יאהר“.

— וואס וועט איהר עפּעס זאגען גוטעס, חיה רייצע? — פרעגט צום סוף ר' אהרן ליב.

— מיין יתומה — זאגט זי, ווייזענדיג אויפ'ן כלה־מיידעל — איז ארויפגעקומען נאכ'ן נדן.

— אזוי, זאגט ער, — אז־וי־וי — נאכ'ן נדן. האט איהר דען חיה רייצע, נישט געהערט אין שטאדט?

— יא געהערט אדער נישט געהערט, וואס געהט אונז אן, וואס מענשען פּלוידערען.

— אמת נעביך, חיה רייצע, הלואי וואלט עס נישט געווען אמת, ווי עס איז יא אמת.

— וואס איז אמת? פרעגט חיה רייצע איבער.

— אז איך האָב נישט צו בעצאָהלען, אז איך קאָן נישט צאָה־לען. מען האָט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך וועל אייך ווייזען די ביכער: מילא עס וועלען דאָך זיין מענשען, זיי וועלען דאָך זעהן.

— ווי הייסט, איהר האָט נישט צו בעצאָהלען?

— אזוי ווי איהר הערט.

— און וועמענס זענען די שאַנקען מיט די שפּיגלען, מיט דעם זילבערוואַרג, און דאָס דריי־שטאָקיגע הויז, און נאָך, און נאָך?

— דאָס איז אַלץ מיין ווייב'ס, זאָל לעבען און מיין שווער'ס — זייער פּראָצע. איך אַליין בין אַן אָרימאַן, אַ גרויסער אָרימאַן. אזוי ווי איהר קוקט מיך אָן, נאָר די קאַפּאָטע, בלויז די קאַפּאָטע אויף זיך: נאָר צו נעהמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און אין די הייזער ארומצוגעהן.

— קומט אַריין צו מיר אויך, וועל איך אייך אַ שטיקעל ברויט געבען — זאָגט חיה רייצע, און הויבט זיך אויף, און נעהמט זיך מיט די יתומה, און זאָגט זיך נאָך אַ גאַנץ גוטען טאָג, און געהט זיך איהר וועג.

מיינט דאָך ר' אהרן ליב ליכטענבערג, אז ער איז שוין פון איהר פּטור, איז אָבער אַזוי נישט געווען.

ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג קומט אהיים פרייטאג צו נאכט פון דאווגען, פון שטיבעל, טרעפט ער ארום דעם ווייס העל געדעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייכטער, א גרעסער געזינדעל; וואונ־דערט ער זיך, קומט ער נעהענטער, דערזעהט ער חיה רייצע, זאל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, איינס קלענער פון צווייטען, מיט איהרם א טאכטער א טראגעדיגע אלמנה און מיט איהר זוהן א גרוש און מיט זייערע קינדערלאך זאלען לעבען, זיצען זיך ארום טיש. זאגט ער „גוט שבת", הויבען זיך אויף אלע פון טיש, און ענטפערן איהם: „גוט שבת, ר׳ אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאהר".

קוקט ער אן דאס ווייב, זיצט דאס ווייב זיינס יוכבד אין א ווינ־קעל מיט אויסגעווייינטע אויגען, און ארום שטעהען די קינדערלעך און ברעכען זיך די הענד: אריינגעקומען די גאנצע קאמאנדע און האבען זיך ארום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רייצע:

— געוואלד, ווי הייסט?

— ווי עס הייסט — הייסט עס — ענטפערט זי איהם.

— און דער יושר וואו איז? — פרעגט ער.

— דער יושר איז דארט, וואו ער איז — ענטפערט זי איהם.

— מיר זיינען ארויפגעקומען, זאגט זי ווייטער — הערען אייער קדוש. מען זאגט, אז איהר מאכט קדוש גאר נישקשה. נו, וואס שטעהט איהר, ר׳ אהרן ליב? כ׳לעבען, מיינע יתומים׳לאך זיינען הונגעריג, היינט א גאנצען טאג אין מויל נישט געהאט.

מאכט ר׳ אהרן ליב א געוואלד:

— יוכבד, וואו איז דער סטרוזש?

קומט ארויף דער סטרוזש און שטעהט ביי דער טהיר. ווייזט ר׳ אהרן ליב אן אויף חיה־רייצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רייצען. ווערט א געוואלד, א געשריי פון קינדער און קינדערלעך: געוואלד, ער הרג׳עט די אלמנה! ער הרג׳עט די אלמנה, און זיי בעפאלען אלע ווי גרוים ווי קליין ר׳ אהרן ליב׳ן: „געוואלד, די אלמנה! געוואלד, די אלמנה!"

און פון די געשרייען הערט זיך חיה־רייצע׳ס קול, העכער פון אלע: „געוואלד, ער הרג׳עט מיינע יתומים! געוואלד, ער הרג׳עט מיינע יתומים!"

אויף די געשרייען זיינען אָנגעקומען צולויפען דאָס גאַנצע געֿסעל — אידען, ווייבער, בחורים און בתולות מיט געוואַלדען, מיט געשרייען: „ער הרג'עט די אלמנה, ער הרג'עט די יתומים!" און קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפּ אַראָבגעוואָרפען און צו צו ר' אהרן ליב'ן.

עס האָט זיך אָבגעשטילט, אָבגערוהט אביסעל פון גערודער. ר' אהרן ליב האָט זיך די באָרד גלייך געמאַכט, צורעכט געמאַכט דעם גאַרטעל אויף דער אַטלעסענער קאַפּאָטע און דאָס שטריימעל אויפ'ן קאָפּ: עס איז דאָך פאָרט שבת, און האָט זיך גענומען צום קדוש.

קדוש געמאַכט, האָט די אלמנה מיט די יתומים אָבגעענטפערט „אמן", און ר' אהרן ליב איז זיך געגאַנגען וואַשען צו די חלות.

מען האָט דערלאַנגט דעם גרויסען קאַרפּען־קאָפּ ר' אהרן ליב'ן. געהט צו חיה רייצע און רוקט־צו זיך דעם טעלער, צוברעכט דעם קאַרפּען־קאָפּ און טהיילט איהרע יתומים מיט די יתומות. זי נעהמט אויך די חלה, איבער וועלכע ר' אהרן ליב האָט זיך געוואַשען, און טהיילט ארום מוציא'ס. איינטהיילענדיג יעדען זיין חלק, ווינשט זי נאָך צו:

— עסט, קינדערלעך, עסט געזונטערהייד, זאָל עס אייך וואויל בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פרעמדען. אייער מאַמעס פּראַצע מיט אייער טאַטענ'ס, עליו השלום.

קוקט זי אהרן ליב אָן: ווי הייסט? און דער יושר?

— עס וואָלט רעכט געווען, זאָגט זי צו ר' אהרן ליב'ן — אז אַזאַ איד, ווי איהר זענט, זאָל זינגען זמירות פרייטאָג־צו־נאַכט ביים טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מיינע קינדער, די יתומים, וועלען אייך צוהעלפען.

ר' אהרן ליב דערלאַנגט אַ קוק אויף יוכבד'ן, זעהט ער ווי זי זיצט אין דעם ווייסען שבת־שלייפעל אויפ'ן קאָפּ, מיט די בריליאַנטען אין די אויערן, און ברעכט זיך די הענד.

— „אַן אומגליק איז צו מיר געקומען, אַן אומגליק".

מיט דעם יויך דערלאַנגען וואַרט מען. מען וואַרט אהין, מען וואַרט אהער, חיה רייצע האָט צייט צו וואַרטען.

— וואָס וועט זיין דער סוף? — פרעגט ער.

— וואס זאל זיין דער סוף? מיינע קינדער זיינען הונגעריג, עס וואלט א יושר געווען, פאני יוכבד, איהר זאלט הייסען די יויך דערלאנגען. כ'לעבען, מיין יתום דוד'ל דארף אביסעל יויך ווי מיט'ן לעבען. א גאנצען טאג ניט געגעסען.

אז מען דערלאנגט דאס פלייש, נעהמט שוין יוכבד דאס פלייש צו איהר טישעל, טהיילט איין בעזונדער און פערבעט איהר מאן צו זיך אין ווינקעל אריין. נאר חיה רייצע איז זיך אודאי נישט פויל, פאלגט זיך א גאנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אריין און נעהמט אוועק דעם גאנצען טעלער פלייש צו איהרע קינדערלעך: „כ'לעבען — זאגט זי — די יתומים קינדערלעך וועלען זיך דאס הארץ דערכאפען. א גאנצע וואך זעהען זיי דאס אין די אויגען נישט אן, און פאר זייער גראשען געלד מעגען זיי הנאה האבען".

לויפט דאך יוכבד צו און וויל דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק ארויסרייסען, בעפאלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די וועריים: „געוואלד, זי שלאגט די אלמנה" און חיה רייצע'ס קול קלינגט העכער פון אלע: „געוואלד, זי שלאגט מיר די יתומים!!"

קומט זיך ווייטער דאס געסעל צולויפען, מיט קולות און חרמות, און מיט גרוים געלעכטער און שפאט.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האלט שוין ביים בענשען, הויבט אן די יתומה, די טראגעדיגע עגונה, צו קרעכצען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האט בויכוועהטאג.

חיה-רייצע איז נישט פויל און גיט א פיהר אריין די יתומה, די טראגעדיגע עגונה, צו ר' אהרן ליב'ן אין שלאף-צימער, גיט זי א לעג אריין אין ר' אהרן-ליב'ס בעט אריין און זאגט צו איהר:

— נישקשה, מיין טאכטער. גאט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיין הילף. ווארום ער איז אן אב ליתומים ואבי אלמנות, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען. און ווענדענדיג זיך צו א יתום'ל, וואס איז געשטאנען הינטער איהר האנד, זאגט זי צו איהם:

— געה, מיין קינד, אריבער נאך נעהע דער באבען און זאג איהר, אז עס רוקט זיך די ריכטיגע מינוט, אז זי זאל זיך צו-איילען צו ר' אהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היינט אן, מיט מזל פאר אונז און פאר כל ישראל. אמן.

ר׳ אהרן ליב מיט יוכבד׳ן האבען דערהערט אזא מעשה, ווערט דאך א גרוים געוואלד. לויפען זיי אריין אין שלאף־צימער און לאזען נישט אריין אין בעט אריין, זיינען זיי בעפאלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואלדען, מיט געשרייען: „געוואלד, ער הרג׳עט די טראגעדיגע עגונה! געוואלד, ער הרג׳עט די טראגעדיגע עגונה!“ און חיה־רייצע׳ס קול קלינגט העכער פון אלע: „ער הרג׳עט די יתומים! די יתומים!“

קומען דאך ווייטער צולויפען ווייבער און מוידען און אידען מיט יונגען, און חיה־רייצע שרייט צו זיי:

— געוואלד, העלפט מיר, די יתומה געהט צו־קינד, די עגונה צו־קינד!

זיינען די ווייבער אריין אין שלאף־צימער מיט נעחען דער באַ־בען בראש. קודם כל האבען זיי אנגעכאפט ר׳ אהרן־ליב׳ן און היג־טער די טהיר ארויסגעשטופט: א מאנספארשוין!...

דארטען זיינען זיי צו צו יוכבד׳ס וועש־אלמער, די טהיר אויפ־געריסען און ארויסגענומען ווייסע ליילעכער; אין קיך האט שוין א פייער געקנאקט, און מען האט הייס וואסער געקאכט.

די עגונה איז געלעגען אין ר׳ אהרן־ליב׳ס בעט און האט געקרעכצט א גאנצע נאכט: חיה־רייצע האט אן אלע זכות אבות דערמאהנט און ר׳ אהרן־ליב איז געלעגען א גאנצע נאכט אויף א קאנאפע אין עס־צימער, און קיין אויג נישט צוגעמאכט.

הכלל, וואס האב איך א סך צו ברייען, ר׳ אהרן־ליב ליכטענ־בערג האט דורכגעלעבט א שבת — זאל איין גאט שומר און מציל ומרחם זיין. ער האט קוים דערלעבט, אז עס זאל שוין קומען דער שבת־צו־נאכט, און האט אריינגערופען חיה־רייצע׳ן אין א בעזונדער שטוב, אבגענומען די וועקסלען און יוכבד האט פון אונטער׳ן קאפטען ארויסגענומען די הונדערטער, און בעצאהלט דריי הונדערט און פופ־ציג קארבוינים במזומנים.

נאר בינו לבינו האט זיך געמאכט, אז די אבות האבען זיך גע־מיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האט געוואונען מיט מזל א בן זכר, מילא ווער מען דאך א קינפעטארין נישט איבערטראגען אין די אכט טעג. — האט די וויסטע עגונה אבגעהאלטען דעם קימ־

פּעט אין ר׳ אהרן־ליב ליכטענבערג׳ס בעט. יוכבד האט געבארגט גע־פּעם אויפ׳ן ברית, דערפאַר האָט די אלמנה מכבד געווען ר׳ אהרן־ליב׳ן מיט יוכבד׳ן מיט קוואַטערשאַפט.

פון דענסטמאָל אן האט זיך ר׳ אהרן־ליב ליכטענבערג א נדר געמאַכט: באַנקראָטירען יאָ, נאָר פון אידישע אלמנות מיט יתומים — האַלט זיך פון דערווייטענס — אַ מאוס׳ע אומה...

אַ פערשטעלטער חתן.

אַ בריעף האָב איך מיטגעבראַכט פון זיינם אַ גוטען ברודער און אַ „געשעפט־מענש“ צו ר׳ יצחק עקספּעדירער. — דער „גרעניץ מויליכבער“ אין שטעדטעל סל. וואָס ליגט האַרט ביי דער עסטרייכי־שער גרעניץ, אַז ער זאָל מיך „אָרענטליך בעהאַנדלען“. ווי איך בין נור אין שטעדטעל אריינגעקומען, האָב איך מיך באַלד צו איהם אהין געאיילט. ער האט געוואהנט הארט ביי דער גרעניץ, טאַקע דער לעצטער שכן פון רוסלאַנד מיט׳ן „עסטרייכער“. דורך דעם אודאי איז ער אַזאַ „פאַן בראט“ געווען מיט איהם. איך קום אריין צו איהם, איך געפין דעם שטיבעל פול מיט מחותנת׳טעס אין יום־טוב׳דיגע הוי־בען און ברייטע זיידענע קליידער. גרייטען זיך אין וועג אריין, און איינע שרייט איבער דער צווייטער. ר׳ יצחק, אַ קורץ אידעל מיט אַ ברייטער באָרד, אין אַ ברייטען סאַמעט ברוינעם הוט, שטעהט אין מיט׳ן רעדעל, אין האַנד אַ פלאַש בראַנפען און לעקעך, טיילט כבודים און קווטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איך האָב מיך קוים דערשלאַגען צו איהם. אין אַ ווינקעל איהם גערופען, און דאַס בריעוועל איהם איבערגעגעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאַנטשיק — זאָגט ער צו מיר, איבער־לייענענדיג דעם בריעף, און קלאַפּענדיג מיר אויף די פּלייצעס: מזל, זאָל איך שוין אַזוי לעבען. אַט מאַך איך היינט אַ זוהן חתונה אין קראָקוי; דער חתן מיט׳ן עלטערן זוהן זיינען היינט געפאָהרען אין דער פריה דורך גריחאָוו, מיר וועלען פאָהרען דורך באַר, איהר פאָהרט מיט אונז אַלס דער חתן, און פון איצט אָן הייסט איהר שמואל גאָלדמאַן. נאָך אַמאָל, ווי הייסט איהר? — פרעגט ער מיך מיט אַ קשיא׳דיגען טאָן.

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אט, אזוי — קלאפט ער מיר אויף די פלייצעס — נור דאס וועט קאסטען א גאנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאגט דערביי הויך צום ווייב: — רייזע! וואו האסטו דאס גוטע גלעזעל בראנפען מיט'ן שטיקעל לעקאך, איך מאך דאך עפעס היינט א זוהן חתונה מיט גאט'ס הילף.

איך בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לויז. מען האט מיר א סאמעט הוט אנגעטהאן, אויף דעם וואגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעם ארויפגעזעצט. דער עולם איז געווען פרעהליך אזוי ווי מען פאהרט אויף א חתונה. א ביסעל בגילופין, איז דער וועג אויך געווען א פרעהליכער. מען האט גענומען א ביסעל בראנפען. מיך האט מען נישט אויפגעהערט צו רופען „חתן", אזוי די מחותנים, אזוי די מחותנת'טעס.

מילא, וואס ארט עס מיך? בין איך מיר דערווייל א חתן, עס איז דאך נור ביז דער „גרעניץ" — זאל איך נור אריבערקומען... איך זיץ מיר דערווייל און חזר מיר אלץ איין, ווי איך הייס: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

נור פון פיעל חזר'ן פערגעס איך טהיילמאל דעם פאדערשטען, טהיילמאל דעם הינטערשטען נאמען, טהיילמאל מישען זיך מיין נאמען און יענעמ'ס נאמען אזוי צוזאמען, אז עס איז מיר שווער ארויסצוקריכען. און אמאל דאכט זיך מיר גאר, אז איך בין שוין אוים „איך" געווארען. און אנגענומען אנ'אנדער פערזענליכקייט מיט אנ'אנדער מזל, אנדערע גליקען און אנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאך מיין „איך", צו מיין פאריגען מענש מיט מיין וועלטעלע... צום סוף האב איך גאר מורא. טאמער זאל זיך נישט מיין „שנץ", בשעת מעשה איינשפארען, וועז מען וועט מיך פרעגען ווי איך הייס און גאר אנרופען א פרעמדען נאמען, אדער ווייס איך וואס? פאר וואס דען נישט? וואס פאר א שייכות האב איך מיט'ן נאמען שמואל גאלדמאן? פאר וואס נישט יעקב שלייפמאן?

און אזוי ווי איך קלעהר פון יעקב שלייפמאן האקט זיך מיר אין קאפ אריין א יעקב שלייפמאן, און וויל מיר נישט באין אופן ארויס פון קאפ, מיט איין ווארט: איך הייס יעקב שלייפמאן, ניין, געוואלד, איך הייס דאך גאר שמואל גאלדמאן, טענה איך צו מיר, און דער וואגען

מיט די רעדער קלאפּען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן און איך ארבייט מיט זיך: ניין שמואל גאלדמאן, און דערווייל קומט נאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איך קען שוין גארנישט ארויס — איך קלעהר שוין פון גארנישט.

אין דעם רופט זיך אן ר׳ יצחק עקספּעדירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלעהרט? ווי הייסט דו חתן?

— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איך האבען א שעהנע חתונה, — רופט זיך אן ר׳ יצחק, — וואס פאר א „שלייפמאן" איז אויף מיר געקומען! שמואל גאלדמאן הייסטו דאך גאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, הויב איך אויפ׳ס ניין אן צו חזר׳ן.

דערווייל זיינען מיר שוין אנגעקומען צו דער „טאמאזשנע", אונז זיינען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלאך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפּען „שמואל גאלדמאן". „יעקב שלייפמאן". מיין ר׳ יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הייבט אן טיילען כבודים. „זעהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה", ווייזט ר׳ יצחק אויף מיר מיט׳ן פינגער, און די מחותנת׳טע רייזע הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהענדיג אז ר׳ יצחק איז מיט די לייטלאך אזא „פאן בראט" ווער איך אביסעל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן" הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר יצחק ווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר: — נו חתן, שמואל גאלדמאן, ווי פיהלטו זיך? און צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חושד זיין. — ער פאסט דאך נעבאך היינט.

מיר זיינען אריין אין „טאמאזשנע". אינוויניג זיינען געשטאנען גאליציאנער אידלאך, האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט, און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסעלט פאר שרעק. א דיקער, הויכער, שטארקער פריץ, האלב אנגעטהאן ווי א אפיציער האט אונז מקבל פנים געווען מיט א געלעכטער: וואס איז דאס עפּעס ביי דיר פאר א שמחה?

— זעהסט, פאני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואס מיר מאַ־כען היינט מיט גאט'ס הילף חתונה, דו מוזט מיט אונז פאהרען, מיר דיהרען זיך נישט פון ארט, — זאגט צו איהם ר' יצחק.

דער הויכער פריץ שטעהט און בעטראכט מיך פון קאפ ביז די פיס, מיר אויף די ליפען איז אנגעגרייט, ווי עפעס א קוויטש: יעקב שלייפמאן — (נור געוואוסט האב איך, אז איך הייס שמואל גאלדמאן).

— גאר א פיינער בחור, — זאגט צו מיר דער הויכער, דיקער פריץ, — דו האסט עפעס ליעב די כלה?

איך חזר מיר אין זיך: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

— ער שעמט זיך, — פערענטפערט מיך ר' יצחק פאר'ן פריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פריץ, איז דאך אנדערש ווי ביי אייך, ביי אונז זיצט דאך אזא בחור ווי ער אין „באזשניצע" און לערנט. —

— דער בעסטער לערנער אין שטאדט. פאר איהם פאסט ניט זעהן די כלה, די מאמע זעהט די כלה פריהער, דערנאך ערשט איז די חתונה — ערקלעהרט איהם רייזע.

— נו, יעצט האטש מוז דער „יאסנע פאן" מיט אונז „זשידקעס" בראנפען טרינקען, אז גאט האט מיר שוין יא געהאלפען און דערלעבט חתונה צו מאכען א קינד, — זאגט ר' יצחק, אנגיסענדיג בראנפען.

— אז גאט האט אונז דערלעבט — העלט אונטער רייזע און טרע־רען הויבען אן איהר צו קאפען פון די אויגען. די אידענע געהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת — און פאלט ארויף אויף מיר, און הויבט מיך אן צו קושען, צו האלזען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איך דערשרעק מיך, און רוק מיך אב פון איהר, א שווארץ יאהר, די אידענע האט זיך געמוזט פערגעסען.

דער הויכער, שטארקער פריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א אידענע, — זאגט ר' יצחק.

— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.

— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).

איך האב בעמערקט אין די אידענעס אויגען הייסע טרערען און איך האב געצווייפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.

— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערוויל פון „די לייטלאך".

— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיך יצחק עקספעדירער און כדי איהם פון חשד ארויסצונעהמען געהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואך, — און באלד ווענדעט ער זיך צום פריץ:

— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען, און זיינע אייניקלאך, און זיינע אור־אייניקלאך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.

נו, אויף דיין געזונד, „פאן מלאדי", — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע געלד". גיב דער כלה צו בעהאלטען.

„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן" — חזר איך מיר דערוויל.

— עס איז דאך נאך א קעלבעל, עס ווייסט דאך נאך פון גאר נישט, — פערענטפערט מיך ר' יצחק צונעהמענדיג דעם רובעל.

— איך חזר מיר. יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלד־מאן.

— האסטו נאר גארנישט ביי דיר? — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.

— ע, פריץ, דו בעליידיגסט מיך, זאגט צו איהם דער איד.

— חלעבען, פריץ, אין אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע.
באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטעל דערלאנגט.

— נו, קום חתן? ציהט מיך ר' יצחק.

דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט איבער'חזר'ן.

— נו, חתן! — ווי הייסט דו?

— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אז מען דארף נישט ווייסט ער, בייזערט זיך ר' יצחק.

מיר קומען אן צום רויטען קלאטץ — פון דער צווייטער זייט קומט אהער דער עסטרייכישער; מיר גיבען איבער דעם סאלדאט דאס קוויטעל, מען לאזט אונז אריבער.

נו, אט איז מען שוין אויפ'ן צווייטען זייט. מיר געהען אריין צום „עסטרייכישען". דארט איז ר' יצחק אין דער היים, רעדט אידיש ווי

אין בית־המדרש און כאפט פון דעם „עסטרייכישען" מיט'ן שפי־ציגען בערדעל א ציגארעל.

— דאס מאך איך א האכצייט היינט, א חתונה הייסט דאס, מיט מיין עלטערען זוהן אין קראקוי — דערצעהלט ער איהם.

—שמואל גאלדמאן — רוף איך אויס מיין נאמען.

— דא דארף מען נישט — ציהט מיך ר' יצחק ביים ארבעל.

די באהן איז באלד ביי דער גרענעץ, גאליציאנער אידלאך אין צילינדערלאך. אלע טראגען זיי צילינדערלאך, אפילו שוין אבגעלעבטע, איינגעבויגענע, אבער דאך צילינדערלאך, אין א פראסטען מיטוואך. עפעס זעהט עס אויס ווי חול־המועד, און איינער גיט דעם צווייטען אב כבוד און „שפרעכען" זיך דייטש מיט א אידישען נוסח. אנשטאדט „הא? הא?" וואס איין איך פרעגט דעם צווייטען בשעת'ן ריידען, חאטש ער דערהערט וואס מען רעדט, איז ביי דער נוסח: ביטע, ביטע. אין מיטען דעם עולם דרעהט זיך א אידענע ארום מיט א גרויסען אלט מאדישען טייסטער מיט פערשיעדען־לענדיש געלד: — אפשר ברויכען זי עסטרייכישעס, רייטשעס, ענגלישעס, אדער דער־איבעריגעס (רוסישעס)? — און איך דרעה מיך שוין פראנק און פריי ארום מיט מיין אייגענעם נאמען און מיט מיין אייגענעם „איך" און „אויס חתן" און קיינער זאגט מיר שוין נישט קיין ווארט...

איך האב מיר געקויפט א בילעט פאר „קרייצער" שוין מיט „קראנען" און בין מיר אין וואגאן אריין מיט די מחותנים.

— נו, „חתן" וועסט דו כאטש קומען אויף דער חתונה? — פרעגט מיך ר' יצחק.

— אודאי, וואס דען?

און איך וויל מיר שוין דעם סאמעט־הוט אויסטהאן, ערשט עס קומט אריין דער אייגענער געזונדער, שטארקער פריץ אין וואגאן אריין, מיר בעהאלטען זיך צוריק — ער זוכט אונז אבער אויף:

— נו, ק'טשארטו, איך פאהר מיט אייך, זשידקעס, צו דער חתונה מיט — רופט ער זיך אן.

פינסטער איז מיר, פינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען גע־ווארען.

און ר׳ יצחק שמייכעלט נאך: — הונדערט יאהר זאלט דו שוין לעבען דערפאר, פריץ לעבען, דער „חתן" טאנצט פאר פרייד. וואס נייז חתן? — ווענדעט ער זיך צו מיר.

„זאלסטו אזוי לעבען!" — טראכט איך מיר, און הויב מיר אויפ׳ם נײ צו חזר׳ן: שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן.

די הערצער קלאפען אין אונז און ר׳ יצחק מיט רייזע׳ן זיינען מלא שמחה.

מיר פאהרען דערוויל ווייטער, איך שפיעל דערוויל די ראלע אלס „חתן". ר׳ יצחק רופט צוזאמען די גאליציאנער אידלאך און שטעלט מיך פאר פאר זיי. מען ווינשט מיר מזל־טוב, דער זיווג זאל „עולה יפה" זיין.

— און וואס וועט דער סוף זיין?

און כ׳לעבען, איך האב מורא, טאמער איז דאס גאר נישט קיין שפיעל, קיין אנשטעל, א קשיא אויף גאליציען, מיר הערען זיך אזוי פיעל אן: ארייגעכאפט א מיידעל אין א קאטוילישען קלויסטער אריין, אבגע׳שמד׳ט און פערפאלען, א גויה׳טע. באטש דער טאטע לויפט צום קייסער, די מאמע צום גלח — דאס מיידעל וויל ניט עסען קיין טרפה, און זאגט „מודה אני" — פערפאלען. גע׳שמד׳ט. ווער ווייסט, מען האט מיך ארייגענארט אין זאק אריין און געמאכט מיך פאר א „חתן". מען וועט מיר געבען א כלה — און געה שריי „חי וקים".

און וואס וועל איך זאגען פאר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אן אויף א סטאנציע פון קראקוי. עס קומען ארויף יונגע לייטלאך — שבת׳דיג אנגעטהאן, מלא שמחה. אין מיטען עפעס ווייבער.

— דא זיינען דא אונזערע מחותנים? — פרעגט מען אין דער לופט.

— פינסטער איז מיר! — רופט ר׳ יצחק אוים:

— טאטע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויכען סאמעט־הוט, מיט א נייער קאפאטע, און א נייעם שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהן, אז ער איז טאקי דער אמת׳ער חתן.

— ווערה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר' יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואס שטעהט איהר יונגע לייטלאך? איהר זייט דאך חתן־בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר יצחק.

די בחורים שטעהען און גאפען.

— נעהמט איהם — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלאך.

די בחורים גיבען מיך א רינגעל ארום, מען גיט מיר אב „שלום עליכם" — איך לאז מיך: ווארט, איך וועל אייך שוין ווייזען, טראכט איך מיר.

שווייגעדיגערהייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן אויף די סטאנציע. איך כאפ מיין פעקעל, גיב מיך א לאז ארוים און כאפ א דראזשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איך הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! בעפעהל איך נאך אמאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראזשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר' יצחק.

און וואס דער סוף איז דארט געווארען, ווייס איך נאך נישט עד היום.

א אידישער נגיד.

.1

צוויי שטעדטלאך.

גאמבין און גאסטעניין זיינען צוויי קליינע שטעדלאך, וואס איינס ליגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאס לעצטע איז נאר א טפל, א צולייג צום ערשטען (כאטש גאסטעניין זאגט דאס זעלבע אויף גאמבין). ווארים גאמבין איז א מקום, וואס ערציהט פרויענצימער, גאסטעניין איז ווייטער א מקום, וואס איז מגדל מאנספערשוינען און גאט ברוך הוא האט זיך געקליגט צו בעשאפען איין שטעדטעל הארט נעבען די צוויי־טעבדי אזאידען זאלען זיך קענען צוזאמען משדך זיין (אין איין שטאדט א שדוך טהאן, וואס דארט זאל זיך דער חתן מיט דער כלה געפינען, פאסט דאך נישט, זיי קענען זיך דאך נאך אמאל אין דער גאס צוזאמען טרעפען), און כאטש גאסטעניין ערציהט דאך מאנספערזאנען, דאך איז עס נאר א צולייג צו גאמבין, ווייל די יונגע לייטלאך קומען דאך צו די שוועהר'ס קעסט עסען, קומט אויס, אז גאסטעניין ווערט וואס אמאל קלענער, גאמבין — גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאמבין צו גאסטעניין איז פאראן א אידישע קרעטשמע, כדי דארט זאל זיין דער צוזאמען־פאהר פון ביידע צדדים. א בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאכט געווארען,

אז חתן כלה זאלען צווישען זיך אווארט כאפען, און דארט שרייבט מען תנאים.

אלע גאמבינער אינגלאך האבען זיידעס און פעטערס אין גאַ־סטעניין, אלע גאסטעניגער אינגלאך האבען באבעס און מומעס אין גאמבין, און אז איהר פאהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטעל אין צווייטען, זעהט איהר טהיילמאל ווי אינגלאך מיט אויסגעוויינטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, א ברוגז זיך אודאי אין דער היים געמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עס קומט חול־המועד געפינען זיך גאסטעניגער בעלי־בתים אין גאמבין — גאמבינער בעלי בתים קומען צו גאסט נאך גאסטעניין.

דער וועג, וואס פיהרט פון איין שטעדטעל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאמבין: „דער גאסטעניגער וועג", אין גאסטעניין רופט מען איהם: „דער גאמבינער וועג", און אז ס'קומט שבת, געהען גאסטעניגער בחורים אויף איין זייט וועג שפאצירען, גאמבינער מיידלאך אויפ'ן צווייטען זייט שפאצירען, און ווען נישט דער תחום־שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען געטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגע־שלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטעניין אויף דעם „גאמבינער וועג" ארויס, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, אן אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור געהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק ארום, אויב עס געהט איהם, חלילה, נישט ווער נאך, און ער געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער ווערט אין קאדזש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטעל ווערט נאר איינגע־שלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטעניגער וועג" ארויס, זי טראגט א גרין, לאנג קליידעל, מיט א זומער פאלדענדיגען זשאקעט, און דאס מיידעל געהט ווייטער... ווייטער.... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהר, חלילה, נישט ווער נאך, און זי געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי ווערט אין קארדזש פון מענשען'ס אויגען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

— פייגעלע! מיין מאנד!

— שמערל! מיין זעעלע!

א געליעבטער מיט א געליעבטע זיינען דאס, וואס לעזען ביידע שמר'ס ראמאנען.

2.

די שטעדטלאך צום נגיד.

דער מארק אין גאמבין איז מיט קליינע הילצערנע הייזלאך ארום גערינגעלט, וואס פון דערוויטענס זעהען זיי אויס ווי קליינע שטיקלאך אבגעבראכענע פלויטלאך, און צווישען די שטיקלאך פלויטלאך פון איין זייט מארק קוקט א געלב אבגעפארבט הויז ארויס העכער פון אלע, און דער נייער אגעשמירטער דאך גלאנצט מיט עזות אין דער גאס אריין. אויף א הילצערנעם אלט־מאדישען גאניקעל, וואס הענגט אי־בער א נידריג געוועלב, טאקי אין דעם זעלבען הויז זיצט שאשע, בערקע דעם נגיד־ס וויב, א דיקע, ברייטע פרוי אנגעטהאן אין א ברייט פארטוך, און דאס בונט שליסעלאך, וואס איז אריינגעשטעקט אין דעם פארטוך, און די גרויסע גאלדענע באמבעס, וואס הענגען אראב פון די גרויסע אויערען, שאקלען זיך יעדע וויילע אזוי ווי נאר די אידענע בעוועגט זיך. ביי איהר זייט אויף דעם גאניקעל שטעהט עפעס א

פון דער צווייטער זייט מארק פאר א וויס־הויז, וואו עס גלאנצט אינגעל אנגעטהאן אין א לאנגע קאפאטע מיט א ספר אונטער'ן ארעם און ציהט זי ביי דעם פארטוך און קוויטשעט עפעס וויינענדיג.

זיך א שילד, שטעהען אייניגע פייער־קענדלאך מיט וואסער און עפעס א סטראזשניק, עפעס א גוי מיט אבגעפוצטע שטיוועל און הויזען, מיט בלויע לאמפאסען און א היטעל מיט לאמפאסען, דרעהט זיך אין מארק ארום.

אין מיטען גאס שטעהט א דראנג, אויפ'ן דראנג איז א ברעט אנ־געשלאגען מיט אבגעריבענע אותיות, ביים דראנג הענגט א לאנטערן מיט א פערויכערט גלעזעל, ביי דער לאנטערן שטעהט אן אבגעריסענער איד, מיט א צוריסען פערדרעהט היטעל, און קראצט זיך אין דעם

שווארצען אבגעברענטען לייב, וואס קוקט ארויס פון דער צוריסענער קאפאטע, און דער איד שטעהט, קוקט אין גאס און לאכט.

א אינגעלע געהט דורך און שרייט: וועלוועל משוגע׳נער! וועלוועל לאכט; באלד דערמאהנט זיך דאס אינגעלע, אז עס איז שוין שפעט, איילט ער זיך אין חדר אריין.

אין מיטען מארק שטעהען א קופקעלע אידען, אנגעטהאן אין לאנגע קאפאטעס, מיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין ביכעל אריין.

פאר די געוועלבלאך שטעהען ווייבער מיט שטריק־נאדלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וויינענדיג געשריי פון קינדער: א חדר אודאי נישט ווייט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז זיצט בערקע, דער שטאדט־נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ׳ן ים! איין גאט ווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צובראכענע אבגעריסענע פלויטלאך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אן איינגעלייגטער אויווען דא, דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכגעהן, איינינע ווייבער האבען שוין דארט, נישט דא געדאכט, גע׳מפל׳ט, וועו זיי זיינען אליין דורכגעגאנגען. נאטע הירש דער וואסער־טרעגער האט דארט געזעהן אייער ליגען, מיינט ער, אז עס האט זיי ווער אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער כשר׳ע מציאה, וואס גאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אויס: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשיעדענע מענשלאך פליהען ארויס מיט א גרויס געלעכטער, און זיינען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהאן מיט „יענע לייט“. דארט אין אפטייקערס הויז אויפ׳ן אויווען פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית־עולם געהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס איז איהם נישט היים, ווינטער א לייכט כאלאטעל און ס׳איז איהם נישט קאלט.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם" בעשווארעז, און יענער האט איהם געוויזען פיעל טעפ רענדלאך, וואס דער אלטער אפטייקער האט אין אויוועז געהאט איינגעמויערט.

געוועזעז איז עס ארים אידיש געלד, פון קראנקע דערשלאגענע מענשען, וואס דער אפטייקער פלעגט פון זיי די הויט רייסען, דורך דעם האט נישט דער אפטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זיינען נאר שומרים איבער דאס געלד.

דעריבער איז דאך שוין קיין וואונדער ניט, וואס בערקע איז א קארגער, אז ער האט קיין שליטה נישט אויף זיין אייגען געלד. טאקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאנצען הארצען וויל ער, מען זעהט דאך טאקי ווי ער וויינט פשוט מיט טרעהרען, בשעת יענער קלאגט זיך פאר איהם, נאר העלפען קאן ער דאך נישט... אז עס איז נישט זיין געלד.

און כאטש אין גאמבין אליין איז בערקע אזוי שפל'דיג — טאקי ביי די גאמבינער בעלי־בתים — אבער אין דער פרעמד האלטען גאמ־בינער בעלי־בתים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאלצירען מיט זיין רייכקייט און בעריהמען זיך מיט זיין דארף „זאפאראוועקע". וואס שמ'ט אין די סביבות — און זאגט א גאמבינער בעל־הבית, אז א קוטנער נגיד איז רייכער פון בערקען, איז ער אייך גרייט א לעבעדיגען אויף צו עסען.

גאמביןווארט אויף בערקע'ס טויט ווי אידען ווארטען אויף משיח'ן, א פלייט צום בית עולם, דאס בית־המדרש — א דאך, די מקוה — א נייעם קעסעל, די שוהל — אן ארון: אלץ אויף בערקע'ס טויט, קוים מאכט בערקע „דאס עסק"... וועט שוין אויף אלעם קלעקען.

גאסטעניז ווארט אויך אויף בערקעס טויט — אי וואס? גאר נישט! דאכט זיך אזוי גלאט וועט שוין ניט דורכגעהן: זיי זיינען דאך אויך אידען און דארפען אויך: איינס זייערע זיהן זיינען גאמבינער איי־דעמס, גאמבינער בעלי־בתים — זייערע מחותנים. ווען גאמבין שפארט זיך איין: זיי קענען ווארטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי א בית־דין: ווי הייסט? זיי זיינען דאך אויך ארימע לייט — מאכט מען א פשרה: זיי וועלען אויך א חלק'ל קריגען — עס קומט זיי טאקי נישט — נאר גלאט, זאלען זיי וויסען, אז גאמבין איז גאמבין.

און בערקע געהט דערווייל ארום און לאכט.

נָאד דער שׂרפה שִׁיקען די רָאשֵׁי־הַקָּהָל צו אִיהם: ר' בֶּערקע קְרוֹין

— וואס איהר האט צו געבען, גיט שוין, מיר זיינען דאך אין אן עת־צרה, וועט מען שפעטער וועלוועלער לאזען.

נאר געה און שמועס מיט א מענש, וואס האט קיין שליטה נישט אויף זיינע אייגענע געלד. ענטפערט ער זיי:

— דערווייל קיין גראשען געלד נישט, דערנאך וועט איהר צייט האבען.

פאר דעם האט מען איהם גע'קנס'עט. — זיך נישט צו ריהרען ביז פופציג רויטע וועלען נישט ליגען אויפ'ן טיש.

און דער גבאי פון חברה־קדישא בעזונדער מיינט, אז וויפיעל בערקע וועט געבען וועט מען אלץ נישט די מטה מיט'ן נייעם טוך בע־דעקען.

אנדערע בעלי בתים האבען תרעומות; וואס זאל ער נעבאך טהאן, אז ער קאן נישט, אז ער האט קיין שליטה נישט?

3.

דער נגיד צו די שטעדטלאך.

בערקע איין איז זעהר א ווייכער מענש פון דער נאטור, א גוטער ברודער: האלט זיך נישט גרויס מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך א גאנצען טאג ארום אין דער גאס, אנגעטהאן אין אן אלטע פאפיעלאטע קאפאטע, אבגעלאקירט פון דער זון, מיט נייע בענדער און קנעפ בענעהט, דאס היטעל אויסגעריבען, האלט אן אלטען שטעקען אין האנד, וואס אויבען ביים אננעהמער איז ער גלאטיג, א סימן אז ער דיענט שוין לאנג זיין בעל־הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטרי־קענט געזיכט, אויף די קאלטע הארטע קנייטשען, וואס פאלטען זיך אין זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרויס רחמנות — ער זאגט מיט שרעק, ווי א כושל, יעדען ציטעריג „גוט מארגען", שמייכעלט צו אלעמען ליעבליך און חנפ'עט אלעמען, ווי ער וואלט חלילה געברויכט יענעמ'ס לאסקע, און קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.

— גוט מארגען, חאצקעל, וואס מאכסטו עפעס גוטס? זאגט

ער צו חאצקלען דעם בעל עגלה, ווען דער לעצטער געהט פון א געוועלב ארויס און האלט אין האנד א קעסטעל מיט שמירעכטס.

— זעהסט דאך, בערקע (אלע אין שטאדט רופען בערקען), מען שמיערט דעם וואגען און מען פאהרט.

— וואוהין דאס?

— וואו דען, אז נישט קיין גאסטעניןו?

דערווייל קומען זיי אן צו חאצקעל'ס וואגען, איינגעשפאנט אין צוויי אויסגעמאגערטע גנאדעס. בערקע געהט צו, קלאפט אויפ'ן פערד'ס רוקען, זאגענדיג צו חאצקלען.

— וואס מאכט דיין חיה עפעס? אוי, גאר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישען, חאצקעל. און חאצקעלס גנאדע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערען, הארכט אויס דעם שמועס — און פערקלעהרט זיך: מען מיינט זי אפשר?

חאצקעל דרעהט אראב דעם ראד, שפארט אונטער דעם וואגען מיט'ן רוקען.

בערקע געהט צו, שטעקט ארונטער דעם וואגען זיין דיקען שטעקען און וויל חאצקלען העלפען דעם וואגען אונטערהויבען. און פרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואס ער טהוט דא איצט חאצקלען, זאגט ער מיט בעהאלטענעם נחת:

— ווייסט וואס, חאצקעל? איז זאכארעווקע זיינען דא גוטע פערד צו קויפען, פאהר ארויס און זוך דיר עפעס אויס א סחורה'לע פאר דיר, ער וועט דיר וואלוועל פערקויפען, ברוך.

חאצקעל ארונטער שטעקענדיג דעם קאפ אונטער דעם וואגען, דעם אקס שמירענדיג, ענטפערט איהם פון אונטער'ן וואגען:

—יא, ברוך. גאר נישט מיט איהם וואס צו מאכען, זיעבען און צוואנציג רובעל שוין געוואלט איהם געבען און ער וויל נישט הערען און געדענקען.

— אזוי, וויל נאך נישט — וואונדערט זיך בערקע, חא, חא, חא.

— ער קנייטשט איין דעם שטערען, און עס דאכט זיך, אז ער האט עגמת-נפש פון זיין רזשאנדצע, וואס ער וויל קיין זיעבען און צוואנציג רובעל נישט נעהמען.

— וואלסט איהם א בריוועל אויסגעשריבען — רעדט חאצקעל פון אונטער וואגען ארויס.

— עך, ביטערע צייטען! — קרעכצט בערקע און נעהמט ארויס א פושקעלע מיט שמעק־טאבאק און איז מכבד חאצקלען, — עס זעהט אויס, אז בערקע איז זיך זעהר מצער דערויף.

דארט אין מיטען מארק שטעהען דאס קופקעלע אידען און קוקען אויף בערקען, ווי ער העלפט חאצקעל פוהרמאן דעם וואגען אונטערשמי־רען, און זייערע פערטריקענטע ליפען, און דאס קלאפען מיט די שטע־קענס אויף די שטיינער דריקט אויס עגמת נפש אויף זייער נגיד, וואס ווייסט נישט צו האלטען זיך בכבוד און גיט זיך אב מיט א לארע בעל־עגלה.

באלד קומט בערקע אן צו דאס קופקעלע אידען.

— גוט מארגען.

— גוט יאהר.

— וואס הערט מען נייעס? ווער האט אין זאכאראווקע געקויפט?

— ער וויל נישט פערקויפען, אייערער — רופט זיך אן איינער פון די אידען.

— אווא, פאר דריי און פערציג אויך נאך נישט! וואונדערט זיך בערקע.

— און איך זאג דיר, אז עס וועט דיר באנג טהאן, בערקע — זאגט צו איהם איינער.

א צווייטער העלפט איהם מיט:

—ווארט, בערקע! דו וועסט נאך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצעט בערקע, מן הסתם וויל מען טייערער געבען. וועט א גאסטעניצער קויפען.

— און אונז דארף מען נישט לאזען לעבען, צובייזערט זיך שוין איינער.

— עך! — קרעכצט בערקע, און ווינקט צו א יונגען מאן פון דער קופע:

— זרח, זיי נאר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפעס ווי ווילענדיג בערקען איבערבעטען זאגט ער צו איהם נאך אמאל זיין אייגענעם גוט מארגען:

— שוין היינט מאנטאג, נעכטען נאך צייט געווען, קרעכצט בערקע.

— גלויבט מיר, איך ווייס דאס, און וואס קען איך טהאן?

— איך האב דאך אויך א ווייב מיט קינדערלאך — בעט זיך בערקע און די קנייטשען פון זיין געזיכט זעהען אויס ווי וויינענדיג.

— די צייט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.

— די צייט איז ביטער? — זאגט בערקע, פרעגענדיג דערמיט זרח'ן...

— הייסטו צושרייבען צום חוב — קרעכצע בערקע נאך א מאל.

— מילא וואס קען איך מאכען?

ביזט נעבאך א שלי'מזל'ניק — בעדויערט איהם בערקע, שטארק אב־זיפצענדיג זיך.

זיי שמועסען ווייטער צווישען זיך.

באלד הערט מען פון גאניקעל שאשע'ס, בערקע'ס ווייב'ס קול:

— בערקע, דער מיטאג איז שוין פארטיג.

— האסטו ווייטער א געשעפט — פערענטפערט זיך בערקע פאר דאס קופקעלע אידען, און באלד דרעהט ער זיך אויס, זאגט עפּעס אן אויסרייד און געהט אהיים.

זיי קוקען איהם נאך.

באלד קומט בערקע אן פאר דעם שטעל גרינס, וואס איז פאר זיין הויז, נעהמט א רעטאך אין האנד, בעקוקט איהם פון אלע זייטען.

ער נעהמט א פיערער ארויס פון קעשענע און גיט איהם דער אידענע, וואס זיצט פאר דער שטעל.

די אידענע בעקוקט דעם פיערער און ווארפט איהם אין א קווארט אריין.

שוין אן אויסגעדונגענער פרייז.

בערקע נעהמט דעם רעטאך און געהט מיט איהם אין הויז אריין.

— ווייטער געלד אויסגעגעבען — זאגט ער מיט א געלעכטעריל צו דעם קרעמער, וואס שטעהט אויף דער שוועל פון דעם געוועלבעל, וואס איז אונטער זיין גאניקעל.

דער קרעמער קראצט זיך אין בערדעל קאלטבלוטיג.

די מאמע מיט דער טאכטער.

—און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסטו געהאט וועניג, — נא דיר נאך. א שעהנע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפ! — האט ביילע געענטפערט דער טאכטער, אראבציהענדיג זיך דאס טיכעל טיעפער איבער די אויערען. דאס געזיכט בעהאלטען אין די גע־רונצעלטע הענד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זיינען פערשטעלט מיט גרויע בייגען פאפיער און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.

דער אלטער ר׳ יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפ מיט דער לאנגער ווייסער בארד, און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפארט דורך דעם טרוקענעם, צו־זאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז, האסט חלילה נישט וואס צו עסען, וואס צו קליידען, אדער וואס? אדרבה פרעג דיין מאן, זאל ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פיר אלע מאל, איך וויל דאס מייניגע און ווייטער פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדן, — גיט מיר זיי! וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו מיר? גיט דאס מייניגע און לאזט מיר געהן.

— געהן, שמייען, וואו, אין דער ערד אריין? — האט זיך די אלטע ביילע צובייזערט, מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקנייטשטע גע־רונצעלטע הענד. איהרע טרוקענע איינגעצויגענע און איינגעפאלענע ליפען, וואס זעהן אויס ווי א קנייטש אין געזיכט, האבען זיך פער־

שפּרייט, געדרייטעלט, און דאס האט מעהר אויסגעדריקט איהר פּער־דרוס, ווי די גרויע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זיא דאס געזיכט אין די הענד בעהאלטען, קור־קענדיג אויף די פּלעשער פון שראנק.

— גאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט געשריען, מען קען אלץ מאכען אין גוטען, האט זיך דער אלטער אנגערופען, אויפהויבענדיג זיך פון זיין פּאטער־שטוהל. ער געהט צו צו דער טהיר, וואס פיהרט אין א צווייטען חדר און קלאפּט אן.

— נחום, זיי מוחל.

עס עפענט זיך די טהיר, און נחום, א יונגערמאן פון א יאהר 20, בעוויזט זיך. זיין ווייס געזיכט, וואס שיינט ארוים פון דעם שווארצען בערדעל, און די ווייסע אויסגעצויגענע נאז האבען צו וויסען געגעבען אז זיין הארץ קלאפּט.

— זאג נחום, זיי מוחל, אדרבה, דו ביזט דאך א בר אורין, אדרבה זאג, וואס פּהלט דיר ביי אונז?....

און די אלטע אויסגעלאשענע אויגען, וואס זיינען האלבליך בע־האלטען אין די ווייסע ברעמען, שטארען נאך מעהר ארוים פון דעם אויסגעטריקענטען דארען פּנים, און עס דאכט זיך, אז אט פאלען די אויגען ארוים און עס בלייבען איבער נאר א פּאר שווארצע טויטע לעכער.

— א, ווייס איך וואס? בנוגע מיר איז מיר אלץ איינס.

נחום'ס שטימע האט געציטערט, און דעמאלס ווען ער האט גע־רעדט, האבען זיך די לעפּלען כשר'דיג איבער די אויגען אראבגעלאזט אזוי ווי זיי וואלטען עדות זאגען אויף דעם, וואס ער רעדט.

— נו? — האט זיך דער אלטער אנגערופען מיט א שטייגער, ווי ער וואלט געבעטען אום שלום ביי דער טאכטער.

— וואס, נו, — גאר נישט, איך וויל מיין געלד און ווייטער פּטור, איין מאל פאר אלע מאל, איך בין א מענש פאר זיך, וויל איך מיר לעבען פאר זיך, וויל איך פּרואווען מיין מזל, טאמער וועט מיר גאט אויפּריכטען, שוין גענוג געווען ביי אייך ביז אהער.

נחום האט געקוקט אויף זיין ווייבעל. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פייערדיגע ברענענדיגע אויגען האבען זיך איהם נאך אמאל די לעפלען אראבגעלאזט איבער די אויגען און מיט א בעהאלטענעם נחת האט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האט געגעבען א קוק אויף איהם, האט זי די ליפען פערביסען.

— אבער דאך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווייל איז דאך נאכט, דערווייל לייגט מען זיך שלאפען, — האט דער אלטער געזאגט, אויפהויבענדיג זיך פון זיין ארט.

די אידענע זיצט ביים טיש, דאס געזיכט מיט ביידע הענד פערשטעלט, און די טראטלען פון איהר הויב בעוועגען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינס געזאגט: מען בעט אויף קינדער — האט זי א מורמעל געטהאן, ניט אראבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויען בויגען פאפיער.

די טהיר, וואס פיהרט אין צווייטען חדר, האט זיך פערהאקט.

א „גוטע נאכט“ האט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדיגען טאן.

— און איך זאג דיר, אז אלץ, אלץ איז פון זיין קאפ. אלץ ער, אלץ ער, — זאגט די אידענע מאכענדיג מיט די הענד, אזוי ווי מיט זיי וואלט זי דעם מאן עפעס וועלען געבען צו פערשטעהן — זי האט גאר קיינמאל דעם שכל ניט געהאט דערצו.

— א, וואס דיר פאלט איין! דער אלטער בלייבט שטיל און אין א ווייל ארום זאגט ער ווידער:

— וואס וועט מען איצט טהאן? עס קומט אויס גאר די קראם צומאכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאר אן, דו מיינסט טאקי, איך דארף זי? — די אלטע האט זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט. — אויף טויזענד כפרות דארף איך זי, איך וועל מיר אליין אויך קענען אן עצה געבען.

דער אלטער האט אלץ געקרעכצעט.

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט הין און צוריק.

— בטלן, צו מיר האט ער נאר א פיסק, מיר קען ער נאר יאגען, און האלט עם עפעס ביים טהאן, שטעהט ער ווי א גולם, — האט זיך שרה געבייזערט, אראבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאלדרעס פון די בעטען.

נחום האט זיך געשטעלט ביי דעם שראנק: שרה'לע, פערשטעהסט נישט, איך קען נישט, מיך וועט מען צום רבי'ן שלעפען — ער געהט צו נעהנטער צו איהר — ער וועט מיך פערקלאגען, אז איך וויל פון לערנען אבשטעהן. דו מעגסט, פאר דיר פאסט עס.

ער נעהמט זי אן ביי דער האנד.

זי שטופט איהם אוועק: געה, שוטה.....

אין א פאר וואכען ארום.

דאס פערשטויבטע שווארצע שויפענסטער פון ר' דוד קובער־באכערס געוועלב איז היינט אבגעפארבען, אבגעוואשען און אויסגע־שטעלט מיט פערשיעדענע פרוכטען: א טהורם פאמעראנצען בעפוצט מיט נים, מאנדלען, עפעל און בארנעס פוןביידע זייטען ציהט צו צו זיך יעדען פערבייגעהער, אזוי ווי די שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך פערשעהמט אין דעם איידעלען געזיכט פון דער יונגער ווייבעל, וואס שטעהט אויף דעם שוועל.

אויף די טהירען, אנשטאדט די פריהערדיגע פערשטויבטע שיל־דען מיט אבגעריבענע ווערטער, הענגען היינט א פאר נייע אויס־געמאלטע שילדען מיט פערשיעדענע פרוכטען, אונטען שטעהט אויפ־געשריעבען דער נאמען: נחום געלדמאן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך א פרוכט־האנדעל. אין אלטע פערשטויבטע קערב זיינען די פרוכטען, וואס קוקען ארויס פון דעם שויפענסטער, אזוי ווי דאס געזיכט פון דער אלטער אידענע, וואס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט א שילד: יעקב גאלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אזוי ווי גרייט מלחמה צו האלטען.

עס געהט דורך א יונגער מאן. די אלטע אידענע פון דעם אלטען געוועלב, לויפט איהם אנטקעגען, כאפט איהם אן פאר די הענד און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאן, דא, זייט מוחל, וואלוועל און גוט, ערשט א נייעם סארט פון ווארשוי געבראכט.

דער יונגער מאן געהט מיט דער אידענע — זי האלט איהם פעסט ביי דער האנד און שלעפט איהם — אט האט ער שוין זיין טריט אויף איהר שוועל געשטעלט, און די אלטע אידענע האט א בליק גע־ווארפען אהין צו דער טאכטער, ווי זאגענדיג: אהא, ווער איז שטארקער?

שרה'לע שטעהט פאר איהר געוועלב און קוקט מיט איהרע שווארצע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאן. זי מאכט א בעווע־גונג מיט איהר האנד, ארויפנעהמענדיג זיך די האר.

דער יונגערמאן רייסט זיך ארויס פון דער אידענע און געהט אהין צו שרה'לען.

די אידענע לויפט איהם נאך: זייט מוחל, א פרישען סארט — וואלוועל, בחצי חנם.

— וואס פערדרעהט איהר מיר א קאפ, לאזט מיך אב! און דער יונגער־מאן געהט נאך שרה'לען אין געוועלב אריין.

— א בייזע פינסטערע נאכט צו דיין קאפ, חצופה, משומד'ת. אלע קונים נעהמט זי מיר אוועק — אויסגעריסען זאלסטו ווערען.

שרה'לע רופט זיך גאר נישט אן.

די אלטע געהט צוריק און זעצט זיך אנידער אויף דער שוועל פון איהר געוועלב.

צווישען דעם שווער און איידעם איז א גאנצע וואך שלום. אין בית־המדרש זיצען זייביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אמאל איבער א תוספת'ל, ווערען זיי באלד שלום.

צווישען דער טאכטער און דער מאמען זיינען א גאנצע וואך מחלוקות.

די אלטע ציהט, שלעפט דעם קונה, מיט געוואלד נויט זי איהם — די יונגע ווינקט נאר.

די אלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שווייגט.

נאר שבת איז שלום.

שבת אין דער פריה, ווען אלע קראמען זיינען פערמאכט און א לאנג אויסגעצויגענער קול לאזט זיך הערען אין מיטען גאס: „אידען אין שוהל אריין“! געהט די אלטע אידענע ארויס פון איהר שטוב, פערבונדען דעם קאפ מיט א טיכעל, זי געהט צו איהר טאכטער'ס לאדען און קלאפט אן:

— שרה, מען האט שוין אין שוהל גערופען!

אַ געגנט פאַר-פאָלק.

דער הימעל, זאָגען מענשען, איז אומעטום גלייך. אָבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האָט טאַקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פאַר איהר געמאַכט, — דעם שטערטעל'ס הימעל. אַבגעפּאַסט איז ער, אז ער זאָל זיך ציהען פון דאָרט, פון נאָך דעם גוי'עשען „בית־עולם" ביז ווייט אונטער דעם באַרג, וואָס איז אויף יענער זייט שטעד־טעל. אבגעפּאַסט איז ער, אז דער סאַמע מיטען זאָל גלייך אויסקומען געגענאיבער דער שוהל. ווען מ'זאָל דעם הימעל מעסטען, וואָלט אויסגעקומען, אז דאָס פּעהנדעל פון דער שוהל שטעהט פּונקט אין מי־טען הימעל, און מיט אַ כיון איז דאָס אַזוי געמאַכט געוואָרען, כדי דער הימעל זאָל קענען אַלץ צודעקען, אַלע שיצען, אַפילו דעם גוי'עשען „בית-עולם". זיי זיינען דאָך געווען אילזשער גוים, און אַן אילזשער גוי, מוזט איהר וויסען, איז אַ רעכטער צדיק, האַלט מעהר פון שבת איידער פון זונטאג — זאָל ער זיך אַן עצה געבען, אַז שבת זיינען דוקא אַלע געוועלבער פערמאַכט און זונטאג אָפען... אַפילו דער אילי־זשער סטראַזשניק איז אויך מעהר איד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט'ן אידישען לוח, איידער מיט זייער'ן... אַפילו זיין מונדיר טראָגט אויף זיך דעם ריין אידיש-אילזשער חן, אויך דאָס היטעל זיינס און די שליפעס! נאָך מעהר, אַפילו אויף דעם שפּיץ פון דער קירכע וואָלט מען געקאָנט בעמערקען אויך עפּעס אידישעס: אויף דעם דריידעלע און חנ'דעל, וואָס איז אויף דעם שפּיץ, ליעגט עפּעס אויס־געגאָסען נחום מאיר דעם גלעזער'ס שיק...

און אַפילו אין אַזאַ אילזשע האָט זיך אַריינגעכאַפּט אַ דייטש און דאָס איז געווען יחזקאל מיכאל'ס.

יחזקאל מיכאל'ס איז אמאל געווען א בית־המדרש־בחור, האט ער חתונה געהאט פון אילזשע, און דערנאך אז ער האט שוין געהאט א קינד, פאלט איהם איין א נארישקייט און ער פאהרט אוועק נאך ווארשוי. קומט ער צוריק דייטש געקליידעט. דער שווער הויבט אן שרייען, דאס ווייבעל וויינט און מען כאפט דעם גוי אריין צום רב.

דאס וואסער אין אילזשע האט א נאמען און גט'ן מעג מען.

און דאס ווייבעל וויינט און נעהמט א גט.

דאס קינד איז געבליבען ביי איהר, ער איז צוריק נאך ווארשע.

אויף אלע יום־טובים קומט ער אהיים צו זיינע עלטערען. אין שטעדטעל זאגט מען אפילו, אז דאס פאר פאלק האט נאך צווישען זיך א גרויס שיכות. נאר דאס איז א ליגען. דאס ווייבעל קאן זיין נא־מען ניט הערען, און וויל ניט נאך אמאל חתונה האבען נאר דערפאר, ווייל זי וויל דאס קינד זאל אביסעל עלטער ווערען.

געוועזען איז עס שבת נאך מיטאג, אילזשע האט אויפגעעפענט איהרע טויערען און ארויסגעפיהרט איהר ביסעל פערמעגענס אין גאס ארוים. איטליכעס ווייבעל, וואס האט נאר וואס עס איז פערמאגט, איטליכעס מיידעל, וואס האט נאר געהאט בעהאלטען א וועלכע עס איז שמאכטע, האבען זיך אנגעטהאן, אויסגעפוצט און שפאציערען גע־גאנגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפאציערען האט אילזשע איהר בעזונדער שיק. עפעס דאס געהן פון יעדען ווייבעל, פון יעדען מיידעל איז מיט א כיון, עפעס מיט א בעזונדער מיין: „זעהסט, איך האב מיך אויסגעציערט, געה איך מיר שפאציערען, כדי צו בע'חנ'ווען איל־זשע מיט מיין שעהנקייט“...

פאר א הויז שטעהט יחזקאל מיכאל'ס, א הויכער יונגערמאן, אנגעט־טהאן אין א שווארצען קאפעליוש. דאס שנירעל פון קאפעליוש איז צוזאמענגעפלאכטען מיט דעם שנירעל פון די ברילען, און ער שטעהט און קוקט מיט א געלעכטערעל אויף די שפאציערענדע. קינדער רינג־לען איהם ארום, בעקוקען איהם פון קאפ ביז די פיס; די עלטערע

מענשען שטעהען פון דערווייטען. איינער מיט קאָפּ און באָרד פול מיט פעדערן און מיט וואַנצעס, וואָס טראָגען נאָך אויף זיך דעם סימן פון געטרונקענעם רויטען ווישניאַק, שטעהט און טייט מיט אַ פינגער אויף איהם. מיידלעך און ווייבלעך וואַרפען אויגען און פערשעהמענדיג לויפען זיי פלינק פאַרביי. טהייל ווייזען, אַז זיי זיינען ניט קיין קליינשטעדטיגע בהמות און קוקען איהם גלייך אין די אויגען אריין. און ער קוקט, שמייכעלט, מאַכט אַ מינע פון אַ גרויס־שטעדטיגען און קוקט זיי גלייך אין די אויגען.

באַלד, עפּעס ווי פון הימעל אַראָבגעשפּרונגען, איז צו איהם צוגעגאַנגען אַ קליין פינף יעהריג מיידעל, אָנגעטהון אין אַ רויט קליידעל מיט אַ ווייס שערציל, און גלעטענדיג יחזקאל מיכאל׳ם ביי דער האַנד, האָט זי ליעבליך געקווימשעט:

— טאַטעשי, טאַטעשי!

יחזקאל מיכאל׳ם האָט אַרומגענומען דאָס קינד, עס אויפגעהויבען, צוגענומען עס צו זיין האַרץ און געטריי געקושט.

— זעהסט, טאַטעשי, — זאָגט דאָס קינד, — מאַמע האָט געקויפט, — און זי ווייזט דאָס נייע רויטע קליידעל, אין וועלכען זי איז געווען אָנגעטהאָן, דאָס שירצעל און די שוואַרצע שיכלעך.

און ער גלעט דאָס קינד:

— מאַמע האָט אָבגעוואַשען, אויפגעקעמט, און געשיקט צום טאַטען, — זאָגט ווייטער דאָס קינד אויפהויבענדיג די קליינע אויגעלעך אין דער הויך צום פאָטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאַמענגעצויגענע ליפּעלעך האָבען זיך אַרויסגעוויזען צוויי שורות ווייסע צייהנער. די הערעלעך האָבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האַלז.

ער שווייגט און גלעט דאָס קינד.

הינטער אַ טויער, וואָס איז גלייך געגענאיבער, שטעהט אַ יונג ווייבעל און קוקט אַרויס דורך אַ שפּאַלט. זי זעהט, ווי יחזקאל גלעט דאָס קינד, אַזוי ווייך אַזוי טאַטע׳דיג, און ווי דאָס געזיכט פון קינד לאַכט פון פרייד, שפּרינגט צום טאַטען. דער מוטער טהוט דאָס אַ

גרויסע הנאה; באַלד אָבער רוקט זיך אַראָב איהר קליינער שטערן, און אַ זיפץ לאָזט זיך הערען אין דער שטיל.

— טאַטעשי, קום, רייסט דאָס קינד דעם פאָטער ביי דער האַנד.

יחזקאל מיכאל'ס האָט אנגענומען דאָס קליינע קינד ביי דעם קליי־נעם הענטיל און מיט איהם שפּאַציערען געגאַנגען.

די זון האָט זיך אַלץ מעהר און מעהר אָנגעהויבען אַרונטערלאָזען אונטער דעם באַרג, און זיך פערבלאַנדזשעט דאָרט טיעף צווישען בלאַהע אינזלען. אַ לייכטע כמאַרע שוועבט אויף דעם הימעל, און דאָרט איבער דעם באַרג זיינען עפּעס ווייסע וואָלקען, ווי ווייסע בערג בע־גילדעט געוואָרען, און וואַרפען אַ גלאַנץ אויף דעם שפּיץ פון דער חורבה, וואָס איז אויף דעם באַרג.

יחזקאל געהט מיט דעם קינד טריט ביי טריט, און גלעט עס לייכט מיט דער האַנד איבער די געגרייזעלטע הערעלער.

הינטער דעם טויער שטעהט דאָס ווייבעל און קוקט נאָך און שמיי־כעלט, דער טאַטע מיט'ן קינד געהען פאַר'ן טויער דורך.

דאָס ווייבעל איז פלינק אַרונטער דעם פּלויטעל, וואָס איז ביי דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג אַרויס.

זיי זיינען פערבייגעגאַנגען, און זי איז אַרויס פון דעם פּלויטעל. איהר רויט געזיכט, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזען פון אונטער דעם שייטעל, האָט אין דער שטיל געשמייכעלט.

— זעהסט, טאַטעשי, דאַ וואהנט די מאַמעשי, קום! — זאָגט דאָס קינד, ציהענדיג דעם פאָטער ביי דעם אַרבעל.

ער איז שטיל געוואָרען און האַלטענדיג פעסט דאָס קינד ביי דעם הענטיל, איז ער ווייטער געגאַנגען.

דאָס קינד האָט זיך פּלוצלונג אומגעדרעהט און האָט דערזעהן, די מוטער שטעהט פאַר דער טויער.

—טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמע! — האָט דאָס קינד פרעהליך געטאַנצט, ציהענדיג דעם פאָטער ביים אַרבעל, און וויי־זענדיג מיט'ן פינגער אַהין צום טויער...

עפּעס ניט ווילענדיג האָט זיך יחזקאל מיכאל׳ם אומגעקעהרט און האָט דערזעהן זיין געוועזענע פרוי.

אַ מינוט איז דאָס פּאָר־פאָלק געשטאַנען און געקוקט איינער אויף דעם אַנדערען, באַלד אָבער האָבען זיי זיך ביידע אָן עפּעס דערמאָהנט. זי איז פלינק אַרונטער דעם טויער, און ער, האַלטענדיג דאָס קינד ביים הענטיל, איז מיט גיכע טריט ווייטער אַוועק אין געסעל.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמעשי דאָרט.

א זיווג.

(ערצעהלונג)

געוועז צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חדר־איינגלאך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעה־רענט לייענען, פון איין קאנטשיק שמיץ געקריגען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאג נישט געגעסען. אונטערגעוואקסען — זיינען משה'לע און שלמה'לע חתנים געווארען, ביידע גאלדענע זייגערס געטראגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאט, האבען די ביידע יונגע־לייטלאך א געשעפט זיך געמאכט, א האלץ־סקלאד, — האט מען זיי אין שטאדט גערופען די „שותפים". האבען זיי קינדער געהאט, האט זיך איינער מיט'ן צווייטען משדך געווען, האט מען זיי גערופען: „די מחותנים".

מאכט זיך אמאל, אז איינער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטארבען, און ביים צווייטען איז לא עלינו די חבר'טע, די שותפ־טע, די מחותנת'טע געשטארבען. איז איבערגעבליבען אן אלמן, א חבר, א שותף, א מחותן. פון צווייטען צד — אן אלמנה, א חבר'טע, א שותף'טע, א מחותנת'טע.

האבען זיך אזוי דאס פאר פאלק געלעבט א צייט מיט יאהרען. די קינדער האבען זיי שוין אלע גאט צו דאנקען אויסגעגעבען, און די געשעפטען האבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האבען זיי פון די מויערען, וואס זיי האבען אין שטאדט געהאט. א שבת נאכ'ן שלאף איז איינער צו דער צווייטער צו־גאסט אריבערגעגאנגען און

האָבען גערעדט פון אַלטע זאכען, דערמאָהנט אַלטע נעמען, וואָס קיי־נער פון די לעבעדיגע האָבען זיי שוין נישט געקענט; אויסגערעדט זיך איינע פאַר די צווייטע דאָס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינס גע־זאָגט, וואָס ווייסען נישט ווי עלטערען צו שאַנעווען, און נאָך און נאָך, און ווייטער זיך צוגאַנגען שבת צו־נאַכט, אויף גאַנצע זיבען טעג.

האָט זיך זיי געלעבט טרויעריג, איינזאַם. צו די קינדער האָבען זיי נישט געוואָלט איבערגעהן. „איין מאַמע קען צעהן קינדער האַל־טען, און צעהן קינדער קענען איין מאַמע נישט אויסהאַלטען", — זאָגט די וועלט אַ גלייכווערטעל. און צו וואָס פאַלען צו לאַסט? ווען די אויגען און די אויערען הערען נאָך.

ווייס מען נאָך ניט עד היום אין שטאָדט, ווי אזוי דאָס איז געוואָ־רען. געגוג: אין אַ שעהנעם פריהמאָרגען, ווען דאָס געסעל האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט עס פּערנומען אַ נייעס: מזל־טוב, דאָס אַלטע פּאָר פאָלק, ר' משה, מיט ר' שלמה'ס ווייב, די חברים, די שותּפים, די מחותנים, זיינען געוואָרען מאַן און ווייב.

מען זאָגט, עס איז דאָרט צו זיי אריינגעגאַנגען אַ אידעל, אַ דייטש, אַ ל"ו, האָט ער געוואָלט אָבטהאָן אַ שטיקעל, אַז דאָס שטעדטעל זאָל האָבען צו זאָגען און צו זינגען, האָט ער דאָס פאָר פאָלק אָנגעשלאָגען.

צוויי משפּחות איז ביי יעדע בעזונדער געווען דאָס ווירטהשאַפט אַנדערש... אַנדערע בעטען, אַנדערע שענק און בענק, און דאָס איבער־ציעכטס אויפ'ן בעטגעוואַנד איז אויך געווען פון אַן אנדער קאָליר. אַז זיי האָבען חתונה געהאַט, האָבען זיי דאָס ווירטהשאַפט צוזאַמענגע־שלעפּט אין איין שטוב און אין איינעם געוואָהנט. האָבען זיך אָבער דאָס מעבעל און די ציבער־איינשיטס געקריעגט צווישען זיך. עס האָט נישט געפּאַסט איינס מיט'ן צווייטען — צוויי משפּחות, צוויי וועלטען.

חתונה האָבען זיי געהאַט תּחילת זומער. די טעג זיינען לאַנג און די נעכט זיינען קורץ. אַ גאַנצען טאָג אין מען אין דער גאַס אויף דער באַנק, פאַר דער טהיר, צווישען מענשען. פאַלט די נאַכט צו־שלעפּט מען די ציעגען פון לאַנקע אַהיים, און מען לעגט זיך אין די בעטען אריין — האָבען זיי אזוי דאָס פּרעמדקייט נישט געשפּירט. ווענינ געזעהן זיך, איז ער אַהיים געקומען מיטאָג עסען, האָט איהם דעם חבר'ס, שותּף'ס און מחותן'ס ווייב צום טיש געגרייט — האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער עסט ביים שותּף מיטאָג...

זיין ווייב, עליה השלום, האָט ליעב געהאט צו קאָכען באָבעלאך מיט פארפעל, און ר' שלמה עליו השלום'ס ווייב האט דוקא ליעב צו קאָכען באָבעלאך מיט קאַרטאָפעל (דער מחותן עליו השלום, האָט זעהר ליעב געהאט קארטאפעל. א עסער געוועזן, זאל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאָך נישט זאָגען ר' שלמה'ס ווייב, ער וויל דוקא באָבעלאך מיט פארפעל. זיין נחה'ן וואָלט ער געזאָגט, אָבער דעם שותפ'ס ווייב?...

איז אָבער אָנגעקומען דער הערבסט. פון בית־המדרש געהט מען אהיים. קומט ר' משה אהיים, דאכט זיך ער געפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אבער נישט ביי זיך... די מחותנת'טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די וואַרימע זאקען. זעצט ער זיך אנידער, עס איז געגרייט צום טיש, ווי להבדיל המת מן החי, פאר'ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אָן די ברילען און נעהמט זיך דעם מדרש, דאכט זיך איהם, אז מען דארף שוין צוגעהן צו זיך, נחה ווארט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און וויל זאָגען „גוט נאַכט“, דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת'טעם בעט... שעהמט זיך דער אלטער נעבעך זעהר פאר זיין נחה'ן, עליה השלום...

געלעגען א גאַנצע נאַכט אין בעט און געקרעכצט, — האָט ער זיך צו־מאָרגענס געפעדערט באלד נאָכ'ן דאוונען, גענומען דעם מעבר יבק און ארויסגעגאנגען אויפ'ן בית עולם צו נחה'ן, געשטעלט זיך צו קאָפּענס פון איהר מצבה, און האָט איהר אין קבר אזוי געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האָב חלילה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס... — און האָט אויף איהר קבר אָבגעזאָגט א צעהן קאַפּיטלעך תהלים און איז אוועק מיט א רוהיג הארץ צום חבר'ס, דעם שותפ'ס, און מחותן'ס קבר, בעטען איהם מחילה.

קומט ער אָן צום מחותן'ס קבר, דערזעהט ער די מחותנת'טע שטעהט אויסער ד' אמות און האלט דעם מענה לשון אין דער האנד. דערזעהט זי איהם, זאָגט זי אזוי:

— איך בין דאָך שוין נעבען א זינדיגע אשת איש, טאר איך דאָך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות. לאָז דער מחותן אויף זיין קבר מחילה בעטען און איך וועל געהן צו די מחותנת'טעם קבר און וועל פון איהר מחילה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פאר איהר די אויגען אויפהויבען!

אין דער מחותן געשטאַנען ביים מחותן׳ס קבר און האָט מחילה גע־בעטען, און די מחותנת׳טע איז געשטאַנען ביי דער מחותנת׳טעס קבר און האָט מחילה געבעטען. אָבגערעדט זיך די הערצער זיינען זיי אַהיים אוועק. ר׳ משה האָט זיך צוזאַמענגענומען זיינע חפצים מיט׳ן טלית־זאַק און האָט געזאָגט צו דער מחותנת׳טע אַזוי:

— האָט נישט קיין פאַראיבעל, ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב.

— האָט נישט קיין פאַראיבער, נחה עליה השלום׳ס מאַן.

און זיינען זיך צוגאַנגען.

פון דענסטמאָל שעהמען זיך די אַלטע, ווען זיי טרעפען זיך ביי אַ קינד, איינער פאַר׳ן צווייטען די אויגען אויפצוהויבען.

דער חזן מיט די משוררים

איבער׳ן געסעל, פון וועג אָן, האָט זיך געשלעפּט אַ גרויסער, שווערער פראַכט־וואָגען. בעוואָלקענט אין שטויב, זיינען געווען אויף איהם אָנגעפּאַקט אַ חברה משוררים. דער חזן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך" פון ביידע זייטען זיינען געזעסען אויף איין געזעס. דער באַס מיט׳ן אונטער־באַס און סאָפּראַן זענען געזעסען אויפ׳ן צוויי־טען געזעס, און נאָך זיי אַ שוואַך־טענאָר׳ל און אַן אַלט מיט פּעקלעך און קעסטלעך. די שטאָדט־מיידלעך, פערטהון אין שבת־מאַכען, האָ־בען געלאָזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוז־קעס מיט די בעשמוצטע שירצען האָבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האָבען זיי אַריבערגעוואָרפען די צעפּ, וואָס האָבען זיך פערוואָרפען איבער די רויט־געוואָרענע באַקען, און איינע האָט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אַריבערגעוואונקען: קוק אָן די הערכט, דו זאָלסט מיר לעבען!

די טענאָרען האָבען אין איילעניש אַרויסגענומען די רונדע שפּי־געלעך מיט די בערשטעלעך פון די וועסטען־קעשענעס, אַרונטערגע־קעמט די פּאות הינטער די אויערען, פערשפּילעט די קלאַפּעס פון די מאַנטלען, אַז מען זאָל נאָר אַרויסזעהן דאָס שוואַרצע שניפּסעל מיט אַ שטיקעל קראַגען, האָבען אויסגעהוסט זיך, אַ ציה געטהון אויס דעם גאָרגעל, און געוואָרפען אויגען.

— ווי שמחת־תורה׳דיגע עפּעלעך — האָט דער טענאָר געגעבען אַ קניפּ הינטען־אַרום דעם אַלט, אַז דער חזן זאָל נישט בעמערקען.

דער פראַכט־וואָגען האָט זיך אין מיטען געסעל אָבגעשטעלט. דער חזן האָט פון פוהר נישט געוואָלט אַראָב, וואַרטענדיג אַז דער גבאי פון שוהל זאָל קומען איהם מקבל פּנים זיין און אָנווייזען איהם דעם אָרט, וואו זיי האָבען זיך אויפצוהאַלטען. דער גבאי איז אָבער געשלאָפען נאָכ׳ן מיטאָג, און דער שמש האָט איהם מורא געהאַט צו

ווערען. דערווייל איז דער וואָגען מיט דער חברה געשטאַנען אין מארק. עס זיינען אָנגעקומען יודען פון אַלע זייטען, זיי האָבען שלום־עליכם אָבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האָבען זיך ארומ־געשטעלט ארום דער פוהר, ווארטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זיינען אויך אָנגעקומען אייניגע פון די „לייטלעך", וואָס האָבען א גרויסען שייכות מיט מוזיק, וואָס זיינען אַליין עפּעס שטיקלעך מנגנים. זיי האָבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האָט זיי נישט געפּאַסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזנ'יש לשון. איינער פון זיי האָט ארויסגענומען פון בוזעם־קעשענע דעם „ירחון החזנים" און האָט אָנגעהויבען הויך לייענען א שיר. דער חזן האָט באַלד דער־קענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, אז זיי זיינען פון די „גוטע ברידער", האָט ער זיך געגעבען א ווענד צו זיי:

— זיינען עפּעס ביי אייך אין שטאָדט דאָ בעלנים אויף זמר?

— וואָס שייך? א יודישע שטאָדט — האָבען זיי איהם אָבגע־ענטפערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוהיגע, פּאַמעליכע טריט און מיט נאָך פערשלאָפענע אויגען און די קאַנטען פון די פּאות זיינען ביי איהם נאָך נאַס געווען פון דעם וואַשען זיך נאָכ'ן שלאָף. ער איז צוגעקומען פּאַמעליך צו דער פוהר, האָט זעהר לאַנגזאַם אויס־געשטרעקט די האנד, און גערעדט ווי פון שלאָף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פּאָהרט א יוד? האָט דער גבאי געפרעגט ווי ער וואָלט פון קיין פּותר־חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטעדט ארום, — האָט דער חזן געענטפערט.

— וואָס א מגיד? — האָט דער גבאי געפרעגט מיט דעם זעלבען נאַאיווען טאָן.

— ניין, נור א חזן מיט משוררים.

— אזוי, א חזן מיט משוררים — האָט דער גבאי לאַנג אויסגע־צויגען, און דערביי זיך געגלעטען די פּאות אויסגעצויגען, די וואָנסעס און די באָרד אויסגעגלעטט, און נאָך א לאַנג איבערקלערען, ווי ער וואָלט אויפ'ן ריכטיגען שכל געפּאַלען, גיט ער א פרעג:

— און צו וואָס פאָהרט א חזן מיט משוררים אין יודישע שטעדט ארום? —

— דאַוונען, האָט דער חזן אָבגעענטפערט.

— אזוי, דאַוונען, נו, זאָל ער זיך פאָהרען געזונטערהייד. דער גבאי האָט די האנד אויסגעשטרעקט און איז אוועקגעגאַנגען.

דער חזן האָט גלייך עפּעס דעם פוהרמאַן אין אויער איינגערוימט, און דער פוהרמאַן האָט געגעבען א שמיצעל צו זיינע פערד:

— וויאָ, קיין קראָשענוויץ!

זיינען אָבער די יודען בעפאַלען דעם וואָגען און די פערד ביי די לייצעם איינגעהאַלטען:

— וואָס, פאָהרען וועט איהר? דאָ וועט איהר שבת האַלטען, אויף אונזערע קעסט.

— פאָהרען! — האָט דער חזן ברייט בעפויהלען דעם פוהרמאַן, און האָט געגעבען א וואונק צו די „פון די לייטלעך" מיט די לאַנגע נעגעל פון די גראָבע פינגער, עם הייסט, אז ער קען זיך אויף זיי פערלאָזען...

דער פראַכט-וואָגען האָט געגעבען א קרעכץ אָב, שווער זיך איבערגעריבען איבער דער שטאָדטישער ברוק און איז ארוים אויפ'ן קראָשענוויצער וועג, אָבגעפאָהרען א וויאָרסט צוויי, צום וואַסער צו, וואָס האָט א „נאָמען" (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעדטיל... און וואָס דאַרף יעדעם יאָהר א מענש — האָט דער חזן געהייסען זיך אָבשטעלען, כדי צו בעגיסען די רעדער.

חברה זיינען אראָבגעקראָכען פון דער פוהר, די ביינער זיך אויסגעצויגען און האָבען אָנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן: עסען...

דער חזן האָט ארויסגענומען דאָס שליסעלע פון וועסטען-קעשענע און אויפגעעפענט דאָס קעסטעל, וואָס טראָגט אויף זיך דעם נאָמען „צידה לדרך" און וואָס עס איז פערשלאָסען מיט אַן אויבער-שלאָס, מיט א הינטער-שלאָס און מיט נאָך א ענגליש שלאָס בעלעגט. אודאי נישט בחנם. ער האָט ארויסגענומען פון קעסטעל פינף ציבעלעס מיט דריי הערינג און האָט זיי איבערגעגעבען יעקעל קאָלבאַסניק, א יונג, וואָס איז קליין-געוויקסיג און וואָס פערענדערט זיך קיינמאָל נישט, אזוי אז מען קאָן קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען אז ער איז אכטצעהן יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אז אכט-און-דריי-

סיג. ער קאָכט, שטריקט און נייהט ווי אַ נקבה, דערפאַר האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען: די בעל־הבית'טע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאַלבאַסניק האָט זיך אָנגעטהון אַ פאַרטוך און אויף אַ שטיין זיך גענומען צו האקען די ציבעלעס מיט'ן הערינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגעשמועסט מיט'ן עלטערן אלט וואָס וויטער צו טהון. דער עלטערער אלט, אַ הויך און אַ דאַר יודעל, אַמאָליגער בית־מדרש בחור, לערנט זיך שחיטה און שרכנ'ט זיך צו צום חזנ'ס עלטערער טאָכטער. ער איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון לשון קודש און האָט אליין שוין אָבגעדרוקט דריי קאָרעספּאָנדענציעס אין „ירחון החזנים“ בדרך שיר. ער האלט זיך איבערהויפּט וויט פון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט'ן חזן, האָפענדיג אַמאָל ממלא מקומו זיין... „קנאַק־ניסעל“, דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַק־טע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האלבען קאָפּ אַריין, איז אַרויף אויפ'ן העכסטען בוים אויסקוקען פון אַ „שפּאַקטיוו“, צו מען קומט נישט אָן צו פאָהרען פון דער שטאָדט.

יעקעל קאַלבאַסניק איז פאַרטיג געוואָרען מיט די הערינג, דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא'ס“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז אַ רויך געגאַנגען. גע־שטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די בוימער, צווישען וועג און די פעלדער. עס איז געווען אַ הייסער זומער־טאָג, דאָס וואַסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי אַ שפּיגעל, די פאַרטיגע זאַנגען האָבען האלב געבויגען די קאָרענדיגע בעזעמלעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואַקס געגאָלדעט אין דער זון, פערשטעלענדיג די פּיס פון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זיינען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אלט זיינען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבגעלאָזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פון די לייטלעך, וואָס האָבען אַ שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שווייגען... דער פוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פערד, אָנגעשאָטען פאַר זיי האָבער, און אליין האָט ער זיך אויסגעצויגען ביי דער פוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פּנים זיינס, וואָס איז אַזוי בעוואַקסען מיט

א וואלד שווארצע האָהר, אז עס איז אויף איהם קיין שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן, פרעגעלט זיך אין די זונ'ס שטראהלען, און די טראָפּענס שוויים רינען איבער'ן שטערן. נחומ'קע דער ליטוואַק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פאר פיער און האָט תמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפּאַקען ביי איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן רחמנות די האָהר פון די פערדס ווידלען געריסען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפּעלן", דער אונטער־אַלט מיט'ן אונטער־טענאָר, צוויי גלייכע אַכטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראָגען פּאַפּירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָלירטע שניפּסלעך, האָבען זיך פערקליבען הינטער א בוים, ארויסגענומען טינט און פעדער — צו פערפאַסען א „ליעבעס בריעף" צו א מיידעל קיין זשאַבלין.

און די „לייטלעך" האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אזוי ווי דער גבאי איז אוועק פון דער פוהר, האָבען זיי זיך געגעבען א לאָז אין קצב'ישע געסעל אריין, צו די „גוטע ברידער", און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען, אז עס איז אָנגעקומען א חזן מיט נאָטען און מיט זיעבצעהן משוררים, אכט סאָמע וויינענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאי האָט נישט געלאָזט דאַוונען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אוועקגעפאָהרען קיין קראָשעוויץ. די קצבים האָבען עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פערקאָכט, האָבען געכאַפּט די שטעקעלע אין האנד אריין, ארונטער צום גבאי און איהם אראָבגעצויגען פון דער קאַנאַפּע: „גע'הרג'עט קאָנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אראָב־ברייגגען!" און זיי האָבען טאַקע באלד געשיקט נאָך די פוהרמאַנעם, איינגעשפּאַנט דריי וועגען, ארויפגעפּאַקט אויך דעם גבאי אויף א וואָגען און היידאַ קיין קראָנשעוויטש נאָכ'ן חזן.

„קנאַקניסעל" האָט דערזעהן פון דער ווייטען, אז מען הולכ'ט, האָט ער געגעבען א שפּרונג אראָב פון בוים, פערמאַכט דאָס פּיסק, און א קרעה ארויס פון בוך.

— קוקי־ריקו — מען רייט!

— חברה, גלייך אויפגעשטאַנען זאָל זיין! די ביכער אין די הענד אריין, — האָט דער חזן געגעבען א רוף אויס.

מען האָט אויפגעוועקט האַצקלען דעם פוהרמאַן, אראָבגעשלעפּט איהם פון וואָגען, פלינק די פערד איינגעשפּאַנט און דעם עמער איהם

געגעבען אין האנד אריין, אז ער זאָל בעגיסען די רעדער מיט וואַסער: מען פאָהרט!...

חברה האָבען זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האָבען זיך געשטעלט ארום חזן, גענומען די ביכער אין האנד אריין און אָנגע־הויבען צו ארבייטען מיט די כלים, א „לכה דודי“.

אז די פוהרען זיינען אָנגעקומען, האָט א קוויטשעריל גענומען:

מקדש מלך עיר מלוכה, און האָט געגעבען א חאַפּ אויף דער צווייטער דינערער זייט: צאי צאי מתוך ההפ־הפ־כה, האָט דער באַס געגעבען א לאָז אראָב די טראָמבע און א האַק צו מיט „איקעלבאַק“ פי־כה, און דאָס משורר'ל האָט זיך ווייטער רחמים געבעטען: געדענקט אין גאָט, רב לך, אך אך, רב לך, נו טאַקע רב לך, שבת או־או שבת.

האָבען איהם די אַלטען אָבגעענטפערט:

— שבת רב לך! שבת רב לך!

האָט זיך א טענאָר אָבגערופען מיט א טרעל און האָט געפרעגט: ווייסט דו וואו? ווייסט דו וואו?

האָט איהם דאָס קוויטשעריל אָבגעענטפערט: בע־מק, בע־מק הב־כאָ.

האָט דער טענאָר געגעבען צו פערשטעהן: — הבכא, הבכא.

געפעהלט עס נישט ווייטער דעם באַס, און ער גיט א ברום: בעמק הבכ־אָ־אָ!

קומען צו די אַלטען און הויבען אָן: בבא עמק, עמק, עמק, — מק, — מק — מק. — אזוי קלימפּערן זיי צו, בשעת דער צווייטער קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך א איידעלער שטימע.

דאָ גיט א געה צו צום חזן יאָסקע האקער און גיט א מאַך:

— חזן, פאָהרט מיט אונז אין שטאָדט אריין!

— איך פאָהר קיין קראָשנעוויץ. א בריעף פון קראָשנעוויץ גע־קראָגען — רופט דער חזן.

— עס וועט אייך נישט העלפען קיין טענות ומענות, — רופט נאָטע „שייגעץ“ אויס און נעהמט און שפּאַנט אויס די פערד פון חזן'ס וואָגען, און א שפּאַן איין זיי אין זיין וואָגען.

— וועגען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען, א אָקס געשאָכטען היינט, — רופט שלמה „דער געלער“ אויס.

— אויף די פּראָנטען קוקט נישט! — רופט זיך „שרץ“ אָן, —

ווייזענדיג אויפ'ן גבאי, — די געלזוכטע קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פעקלעך! — שרייט יאָסקע און פעקעלט שוין איבער די כלים, און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָדט אריין ביד רמה.

מען האָט דעם חזן אין שטאָדט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קווארטיר ביי דוד גאַרקיכער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קוויטשערלעך געריסען און געגעבען זיי צו אכל'ען, אַז אַזעלכעס האָבען זיי נאָך אין די אויגען נישט אַנגעזעהן. יעקעל „בעל־הבית'טע" האָט זיך נור צווישען די יודענעס אַרומגעדרעהט, געזעסען מיט זיי און געמאָהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַק־ניסעל" האָט ביי זיין בעל־הבית געוויזען שטיק, פלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד אַרויסצוזאָגען, הויבט ער גאָר אָן צו מיאַנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן" דעם אונטער־באַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אָרט און אָנגעהויבען נייע ראָמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען צו שרייבען ליעבעס־בריעוועלעך און באָרגען שוין קליין־געלד „אויף מאַרקעס" פון די מיידלאַך. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך בעזעצט אין שטאָדט ווי היימישע, מיט אַלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט, אומעטום געווען און מיט אַלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטיל האָבען זיך געפונען צוויי יונגע־לייטלעך — „ויקהל" און „פקודי". „ויקהל" איז געווען אַנ'איינבינדער, וואָס אין אמת'ן איז ער געווען אַ וואַטען־מאַכער און אַנ'אָרימאַן — זאָל דער איינציגער גאָט אויסהיטען. „פקודי" איז געווען אַ שדכן, אַ גרויס, אייגענטליך גאָר נישט קיין גאַנצער גרויש נור דאָס ווייב איז איהם משוגע געוואָרען, בעשעפטיגט ער זיך דערווייל מיט אויפקלויבען מאה חתימות... די צוויי יונגע־לייטלעך האָבען זיך בעשעפטיגט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האָט מען זיי געזעהן געהן אין גאַס בעזונדער, "ויקהל" צו חתן'ס צד און „פקודי" — צו כלה'ס צד. האָט מען געזעהן „ויקהל'ן" מיט „פקודין" געהען צוזאַמען האָט מען געוואוסט אין שטאָדט, אַז מען האָט חתן־כלה צוזאַמענגעפיהרט און מען וועט טעלער ברעכען...

געקומען זיינען „ויקהל"־„פקודי" צום חזן אַזוי גלאַט, אין געסט

הייסט עס. זיי האָבען איהם אָנגעשלאָגען אַ געשעפט, אַז ער זאָל מאַ־כען אַ קאָנצערט אויף בילעטען אין גאָלדמאַן'ס זאַל, אַגב אורחא האָבען זיי זיך נאָכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אָב־געשטעלט האָבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאָלבאַסניק האָט די טבע צו ציטערען מיט די ליפען און צו שאָקלען מיט איין אויער — מיינט מען, אַז אויף אַלץ, וואָס מען זאָגט, שאָקעלט ער צו: גוט! האָבען האָט ער אַ טבע, אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט אריין צו שדכנ'ען זיך אין אַ הויז וואו עס איז דאָ אַ מיידעל, און אַ חתן צו ווע־רען. קריגט ער, פערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאָך חתימה־געלט אין דער קעשענע, און פאָהרט זיך אין אַ צווייטער שטאָדט אריין, ווייטער אַ חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז אַ בלאָהער בילעט. דאָס איז זיין פּראָפעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האָבען מיט איהם אָנגעהויבען צו ריידען.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט אַ נייער מאַשין.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— האָטש היינט אויף דער נאַכט.

און יעקעל טרינקט שוין ווייטער בראַנפען און עסט שוין ווייטער לעקעך.

איהר ווייסט, חזן, זאָגט צו מאָרגענס „קנאַקניסעל", יעקעל איז שוין ווייטער אַ חתן געוואָרען.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאָפּ. מען וועט דאָך אונז פון דער שטאָדט אַרויסטרייבען.

און יעקעל געהט אָנגעטהון אַ ניי העמד מיט אַ נייעם קאָלנער און קנאַקט ניס־קערענדליך, — און טהוט איהם עפּעס!

דערווייל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ שבת צו דאווי־נען. צום ערשטען האָט ער געאַרבייט מיט די קוויטשערלעך, ער האָט געוואוסט, אַז ער האָט זיך אויף וועמען צו פערלאָזען. צו קבלת שבת האָבען די ווייבער די פענסטער אין שוהל אויסגעהאַקט, פאַר וואָס מען האָט די ווייבעו־שע שוהל פערמאַכט, און שבת ביי טאָג האָט דער חזן אָבגעהאַלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אַלע חברות האָט מען דעם שבת פּריזה אָבגעדאַווענט, אַהיים געאײַלט זיך, דעם „קידוש" אריינגעחאַפּט, פערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אריין צו

דער צווייטער קדושה. אין שוהל איז אזוי דושנע געוואָרען און דער ריח פון די ציבעלעס האָט אזוי געשטיקט, אז מען איז שיער געשטאָר־בען פאר א טרונק וואסער. דער חזן האָט געוויזען קונץ־שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האָבען געהילכט. אין דער ווייבערשער שוהל איז געוואָרען א געוויין, ווי צו שופר בלאָזען, קיינער האָט נישט גע־וואוסט פאר וואָס און ווען, נור ווי האָט דאָס נישט א יודענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווייל די שונאים אָנגעשאָלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. שבת ביים עסען האָט די גאנצע שטאָדט געקלונגען פון געזאנג, פאר יעדען פענסטער, וואו עס האָט נאָר א משורר געגעסען, זיינען געשטאַנען קופּקעלעך יודען, ווייבער, יונגען און מוידען, און האָבען זיך איינגעהערט. פון די אָפענע פענסטער האָט דאָס געזאנג ארויסגעדרונגען אין גאס אריין, יודען האָבען די אראָבגעפאלענע טע־נער צוריק אויפגעהויבען און איבערגע׳חזר׳ט נאָך די משוררים. אין קצב׳ישען געסעל איז גאָר געוועזען היימליך. בעריל „קאָרעטע״ האָט זיין משורר „קנאקניסל׳ן״ פאר דער טהיר אנידערגעזעצט, און אליין, אָנגעטהון אין דעם אָנצוג וואָס ער האָט זיך געמאכט אויף פּסח, האָט ער זיך אוועקגעזעצט צו דער רעכטער זייט און ארומגענומען דאָס ביסעל פוהרמאנעס ארום זיך און איבערגע׳חזר׳ט איין שטיקעל נאָכ׳ן אנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שוהל געזונגען...

נאָכ׳ן עסען האָבען זיך חברה אין גאָרטען צו שרה פריידען אוועק־געלאָזט. דאָרט האָבען שוין געוואָרט אויף זיי שניידער־געזעלען, איי־ניגע זיינען געוועזען אין נייע שבת׳דיגע קאפּטענס אָנגעטהון און מיט „העכסט אינטערעסאנטע ראָמאנען״ אונטער די אָרימס, און א פּאָר שניידערגעזעלען זיינען געוועזען מיט קורצע רעקלעך און אין הויכע פּאַ־פּירענע קראַגענדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום־עליכם אָב־געגעבען, נור פאַרגעשטעלט:

— האבע די עהרע פאַרצושטעלען פריילייין דבושה — העררע פּנחס.

— זעהר מיר אנגענעהם — און מען גיט זיך די הענד, און מען זעצט זיך אויפ׳ן גראָז אונטער די בוימער. צוערשט זיצט מען שטיל, דערנאָך הויבט מען אָן צו ריידען וועגען געשיכטען.

— וואָס פאר א געשיכטע לעזען זי היינט?

— די געשיכטע מיט׳ן „שטומען גוטען יוד״.

— א העכסט־אינטערעסאנטער ראָמאן.

דערנאָך הויבט מען אָן שמועסען פון ליעדער. זינגט אַ מיידעל אַ ליעד פון „אַ אונגליקליכע ליעבע“, זינגט אַ יונגער־מאַן, ווי אַ יונגער מענש זאָגט אָב ווידוי, איידער ער נעהמט זיך דאָס לעבען און געזעגענט זיך אָב פון פאָטער און דער מוטער, פון די ברידער און שוועסטער — אַלץ דעריבער וואָס זי האָט איהם אָבגענאַרט. און די קינדער שאַלען צווישען די ביימער אין האַלב־טונקלען שאָטען — ביז די נאַכט פאַלט צו. מיט איין וואָרט, עס איז געווען אַ שבת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעם איז נישט געווען מיט וואָס אוועקצופאָהרען. אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען צו זיין געשעפט, יעדער איז געווען פערטהון מיט זיך און קיין גראָשען האָט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אַלץ געזעסען אין גאָרקיך, און דער גאָרקיבער האָט אַלע טאָג געצעהלט די פעקלעך, וויפיעל זיי זיינען ווערט. די משוררים האָט מען געגעבען אָנצוהערען דאָרט וואו זיי עסען, אַז עס זיינען דאָ אויך אַנדערע בעלי־בתים, נור דאָס זיינען נישט אַזעלכע לייט־לעך, וואָס מאַכען זיך פערשטעהן מיט אָנצוהערענישען... עס איז נישט געבליבען קיין אַנדער עצה, ווי צו מאַכען אַ „קאָנצערט“ אויף בילעטען אין גילדמאַן'ס זאַל, געבליבען איז צו מאַכען אַ קאָנצערט „די מאַמע רחל“, דאָס הייסט פאָרשטעלען, ווי נבוזראדן טרייבט דורך די יודען פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר, און די מאַמע רחל שטעהט אויף פון קבר און בעוויינט די יודען. מען האָט געשיקט נאָך פענקע דעם מאָלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאַל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבגעמאַכט אויף העלפט, און פענקע האָט זיך גענומען אויסצור־מאָלען די סצענע. קודם כל האָט ער אוועקגעשטעלט אַ וואַנד אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעמאָלט הויכע טענען־ביימער, און אויף זיי זיינען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אתרוגים. אויף דער וואַנ־איז געשטאַנען אויסגעשריבען: דרך בית־אל, דאָס הייסט, אַז דאָס איז דער וועג קיין בית־אל, אויף דער ערד ביי דער וואַנד האָט ער אַנידער־געשטעלט אַ גרויסען שטיין, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפגעג־שריבען „קבר רחל“, רחל דער מאַמעס קבר, און פאַרטיג.

חברה האָבען זיך אָנגעטהון ווייסע קיטלעך מיט טלתים פון אויבען. מיט פעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שטעקענס אין די הענד ווערען זיי אַרויסגעטריבען אין גלות אַריין פון נבוזראדן, פוז

יעקעל קאַלבאַס הייסט דאָס, וואָס איז געווען אָנגעטהון אין אַ רויט העמד מיט זעלנערישע שליפעס און אַ רויטען לאַמפּאַס מיט אַ קופּער־נער קאַסקע פון די פייערלעשערס אויפ'ן קאָפּ. מיט אַ רויט אָבגע־פאַרבט פנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע נעבעך אויס־געזעהען ווי אַ נבוזראדן, און נבוזראדן האָט אַזוי געזאָלט זינגען:

גערט, יודעלעך, גערט.
אין גלות אַריין,
אין גלות אַריין,
געהט, יודעלעך, געהט...

פאַר וואָס נעבעך יעקעל קאַלבאַס איז געוואָרען אויסגעקליבען פאַר נבוזראדן, ווייסט איין גאָט, — דאַכט זיך אַ יוד, וואָס זיין גאַנצער נדן איז „אַ בלאָהער בילעט", נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס־שטימע און פאַר נבוזראדן פּאַסט דאָך אַ באַס־שטימע...

יודלען דעם עלטערען אַלט האָט מען געמאַכט פאַר די „מאַמע" רחל. מען האָט איהם אָנגעטהון אין לאַנגע ווייסע תכריכים מיט אַ שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאָפּ און אַ רעכט־ביסעל תחינות איהם אין אָרעם אַריינגעגעבען און אַנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אַלט האָט זיך אַנידערגעזעצט און אויפגעשריבען מיט גרויסע כתיבה־אותיות אַ מודעה אויף אַ ווייס שטיק פּאַפּיר:

„קול רינה והודיה!"

„עס וועט ווערען געגעבען אַ קאָנצערט פון דעם בעריהמטען קעל־צער חזן מיט זיין בעריהמטען כאָר, אין וועלכען עס ווערט פאָרגע־שטעלט אַ שטיקעל מיט'ן נאָמען:

די מאַמע רחל'ס קבר.

וואו עס וועט זיך ווייזען ווי לעבעדיג די מאַמע רחל, ווי זי בעוויינט איהרע קינדערלעך, און נבוזראדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות אַריין.

איבערמאָרגען דיענסטאַג

אַכט אַ זייגער אָוונד, אין בעריהמטען סאַלאָן פון ה' גילדמאַן.

ערשטע פּלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאָפּ. צו שטעהן 25 קאָפּ.

(ליכטיג וועט זיין אין סאַלאָן ווי ביי טאָג, אַכט נייע לאָמפּען).

„ויקהל'ן מיט פקודי'ן" האָט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי דאָס פּאַפּיר, אויף וועלכען פּענקע האָט אויסגעמאָלט די זעלבע טענען־

בוימער, וואו עס וואקסען די געבונדענע לולבים מיט די אתרוגים — און זיי איבער׳ן שטאָדט געשיקט צו די בעלי־בתים מודיע צו זיין וועגען קאָנצערט.

אז עס איז געקומען איבער־מאָרגען דיענסטאג האָבען חברה געפאַסט א גאַנצען טאָג. אז מען האָט זיך געהאַלטען אין איין צוגרייטען, גרייט מען זיך שוין צו נאָך. קודם כל האָט מען געבראַכט צושלעפען פון דער גאַנצער שטאָדט טליתים מיט קיטלען און אלערהאַנד מכשירים, האָט א יוד געבאָרגט א טלית, איז ער געוואָרען א גאַנצער מאַכער און אָנגעגרייט זיך צו קומען אויפ׳ן קאָנצערט מיט דער גאַנצער משפחה און נאָך מיט דעם ווייב׳ס משפחה צוגעלעגט...

פון דער פריה אָן איז די קאַסע געווען אָפען. מען האָט גענומען א טישעל און אנידערגעשטעלט אין הויף פון סאלאָן, בעדעקט איהם מיט א טישטוך און אנידערגעזעצט דערביי יודלען, דעם עלטסטען אלט מיט בילעטען צום פערקויפען. נור יודען האָבען נישט אנדערש וואָס צו טהון? געהט אוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווייזט זיך קיין הונד נישט. טראַכט יודעל: אין דער פריה צו וואָס האָט מען זיך צו איילען, מען וועט נישט קריגען די מציאה? קומט אָן א זייגער איינס, צוויי, ווייזען זיך א גאַנצע חברה חדר־יונגלעך, וואָס אָט ערשט זיינען זיי ארויסגעגאַנגען פון הינטער דעם רבינ׳ס רוט, און איינער פאַר אלע האָט אויפגעבונדען פון ארבע־כנפות דאָס „קעזעל“ און ארויסגענומען פינף און צוואַנציג צווייערס פאַר א בילעט „צו שטעהן“. וואַרט יודעל ווייטער, עס ווערט פאַרנאַכט, קומט נאָך א יוד צו־געהן און לעגט ארויס פינף האַרטע צעהנערס, דערנאָך ווערט ווידער שטיל... יעדע מינוט בעווייזט זיך אנאַנדער משורר און געהט באַלד טרויעריג אוועק...

עס איז געוואָרען נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוזאַמענגעקומען. אָנשטאָט יודלען האָט זיך דער חזן אנידערגעזעצט. — טאָמער וועט עס בעסער געהן... קיין האָהן קרעהט נישט... עס הויבען אָן צו קומען די ערשטע געסט. יעקעל קאַלבאַסניק׳ס (נבוזראדן׳ס, הייסט דאָס) „נייע“ משפחה — די כלה א נייעם קאַפטען אָנגעטהון, מיט די מחותנת׳טע און די מחותנים — דאַכט זיך היימישע מענשען: זייער נבוזראדן...

דערנאָך זיינען געקומען צוגעהן די טליתים־יודען און די קיטעל־יודען...

דערווייל הינטער דער פּלאַכטע, וואָס „ויקהל“ האָט פון ערגעץ־וואו געבראכט צושלעפּען און וואָס האָט געדיענט פאַר א פּאָר־הויז — האָבען חברה זיך אָנגעטהון, הינטערן שטיין ארונטערגעלעגט און מען ווארט. יעדע מינוט ווארפט אַנ׳אנדער משורר אַנ׳אויג פון אונטער דער פּאָרהאַנג. דערזעהט ער נבוזראדן׳ס משפחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באַנק, גיט ער אַ קרעכץ אָב און געהט אוועק. חברה, מיעד פון א גאַנצען טאָג, ציהען זיך אויס אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית־לחם, צווישען די טענען־בוימער. א מיעדקייט איז אויף זיי געפאַלען, עס ווערט וואָס א מאָל שפּעטער. די פּאָר ליכט וואָס מען האָט אָנגעצונדען, האַלטען ביים צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבוזראדנ׳ס משפחה לאַנגווייליגט זיך... די טליתים־יודען ווערען מיעד ווארטענדיג און פערלאָזען איינציגווייז דעם „סאַלאָן“ : „עס וועט שוין גאָר נישט זיין“... אין פּאָרהויז קריעגט זיך דאָס חדר־יונגעל און וויל צוריק די פינף־און־צוואַנציג קאָפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפּעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קיינער נישט געווען. חברה אָבגעמאַטערט אָנגעטהון אין די צוריסענע טליתים, זיינען געלעגען אויף דער פּאָדלאָגע אויפ׳ן וועג קיין בית־לחם, אין מיטען צווישען זיי איז נבוזראדן מיט דער „קאסקע“ אויפ׳ן קאָפּ מיט׳ן רויטען העמדעל, אַלע ליעגען זיי פאר דער מאַמע רחל׳ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט אַ לעצטער שיין פון אַ אויסגעהענדיג ליכט. די לבנה דורכ׳ן פענסטער האָט בעגאָסען די ליעגענדע, אָבגעמאטערטע ארויסגעטריבענע יודען און האָט בעפונקעלט נבוזראדן׳ס קאסקע. די שאָטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טע־נען־בוימער, וואָס זיינען אויפ׳ן וועג קיין „בית־לחם“, די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליעגענדיג אין קבר, איז זי ארויס אין די לאַנגע תכריכים און אין דער שבת־הויב אויפ׳ן קאָפּ, און האָט זיך אַנידער־געשטעלט צו קאָפּענס פון די ליעגענדיגע, אויסגעמאַטערטע ארויסגע־טריבענע יודען. קוקענדיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפּרייט צום הימעל און האָט אַזוי אָנגעהויבען צו בעזינגען :

זעה, טאַטע אין הימעל,
וואָס דו האָסט פון דיין פאָלק ישראל געמאַכט.

דיין שטאָדט חרוב געמאַכט
דיינע קינדער פערטריבען !

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און נבוזראדן האָט פון שלאָף אָבגעענטפערט :

געהט, יודעלעך, געהט
אין גלות אריין,
אין גלות אריין,
געהט, יודעלעך, געהט!

אַ אידיש קינד

(ערצעהלונג פון פויליש־יודישען לעבען).

די מאַמע איז פון דער כלה'ס צימער ארויסגעקומען: זי האָט געוואָרפען אַ שטעכענדיגען בליק אויף'ן מאַן, וואָס איז געזעסען ביים אָבגעגעסענעם טיש און האָט פאַר'ן בענשען קניידלאַך פון ברויט־טייג געקנעטען.

— געה טענה דו מיט איהר, איך האָב שוין קיין כח נישט.

— רחל־לאה האָט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאָכטייטען, לייטענס געלעכטער. אַ חורבן נאָך דיינע יאָהרען!

— נאָך מיינע? נאָך דיינע אַ חורבן, האָסט דו געדאַרפט אין דערהיים צו ליעגען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאָס זאָל זיך אַרום־שלעפען, שווארצע יאָהר וויסט מיט וועמען...

—„רע“־רחל, וואָס האָסט דו זיך אַנידערגעשטעלט מיט מיר קריעגען? די מחותנים וועלען דאָך באַלד קומען צו פאָהרען.

— און וואָס ווילסטו פון מיר? מנשה'לע, הע?!

— געדענק אין גאָט, קום אריין צו איהר, עס וועלען דאָך זיין לייטענס געלעכטער...

דער מאַן האָט זיך אַ הייב געגעבען פון טיש און איז אריין אין צווייטען צימער צו דער טאָכטער.

נאָך איהם איז נאָך די מוטער.

אויף די קליינע קאַנאַפּקע, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער, אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר אַכטצעהן געזעסען, דאָס פנים איהרס איז געוועזען פערשטעלט מיט ביידע הענד, און די הענד בעהאַלטען אין איהרע געדיכטע שווארצע האָר, וואָס זיינען געוועזען צופלאָסען. זי האָט געמוזט וויינען, וואָרום איהר ברוסט האָט זיך געפּאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפ'ן בעט, איהר געגענאיבער, זיינען געלעגען אויסגע־

שפרייט דאָס ווייס זיידען „חופּה קלייד“, מיט דעם שוואַרץ זיידען „שוהל־קלייד“, און דאָס שוואַרץ טוכענע קלייד פון „צו מאָרגענס“, וואָס דער „אויסשטייער־שניידער“ האָט ערשט ניט לאַנג אָבגעבּרענגט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען א יודענע מיט א שוואַרץ שלייפעל אויפ׳ן קאָפּ, וועלכע האָט געהאַלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה׳לע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפּה אָנטהון? די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פאָטער אָנגע־רופען. די כּלה האָט נישט געענטפערט.

— קוקט׳ס מיר אָן, משה גרויס טאָכטער! פאַר גנענדעל פריינ־דעל׳ס טאָכטער פּאַסט צו טראָגען א שייטעל, און משה גרויס טאָכטער פּאַסט נישט?

— זי האָט זיך כ׳לעבען אביסעל מעהר איינצורעדען פון דיר, מעהר געבילדעט פון דיר, מעהר נדן פון דיר, — האָט די מוטער צו־געהאָלפען.

די כּלה האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

— טאָכטער, זעה, וויפיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאָסט. ביז גאָט האָט אונז שוין געהאָלפען צו א שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פערשטערען? געדענק אין גאָט, וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער־מאַן וועט צופּוס אהיים לויפען...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער, און נעהמט פון די יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר, א שייטעל פון א שאַכטעל ארויס און געהט צו צו דער טאָכטער — „לאָז דיר דאָס שייטעל אָנ־מעסטען, די האָר פון דעם שייטעל זיינען פון איין קאָליר מיט דיינע האָר“ — און זי לעגט דער טאָכטער די פרעמדע האָר אויפ׳ן קאָפּ.

דאָס אכטצעהן־יאָהריגעס מיידעל האָט דערפיהלט עפּעס שווערעס אויפ׳ן קאָפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האָר, און האָט דערפיהלט צווישען די איהריגע וויכע, קיהלע, לעבעדיגע האָר, פרעמדע האָר, טויטע און שטייף־קאַלטע, און איין געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט וואו דער קאָפּ פון אַט די פרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפינט זיך יעצט?... און א שרעקליך אָבשיי האָט זי ארומגענומען, און ווי ווען עס וואָלט זי אָנגעריהרט עפּעס נישט ריינעס, — האָט זי געחאַפּט דאָס שייטעל

פון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבען אָן דער ערד, און איז האַסטיג אַרויס פון שטוב.

טאַטע מאַמע האָבען איינער דעם צווייטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת׳טע גאַנץ פריה געפעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנד און מיט דעם שייטעל און קאָפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתנה דער כלה פון איהר שטאָדט, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פריה־שטיק“.

נאָר די מחותנת׳טע איז פון דרויסען געבליבען... די כלה האָט זיך פערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קיינעם נישט אַריינגעלאָזט צו זיך.

די מחותנת׳טע לויפט מיט אַ געוואַלד צום מאַן, דער ליגט נאָך די נעכטיגע מחיה מיט אַ טוץ פעטער׳ס און שוואָגער׳ס פערפּלאָנטעט אינאיינעם און שלאָפען, זי געהט צום חתן, דער חתן אַ אַכטצעהן־יעה־ריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זיידענע קאַפּאָטע און שטריימעל דרעהט זיך ווי אַ אָבגעשמיסענער איבער די שטוב, און בעהאַלט פאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענש אין פּנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפגעזוכט די מחותנת׳טע און געהען ביידע אַהין צו דער כלה, רייסען די טהיר אויף און קוקען אַריין.

— פאַר וואָס האָסט דו דיך איינגעשלאָסען, ליעבע טאָכטער, ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז אַ יודישע זאַך, זאָגט די מחותנת׳טע און צוקושט זיך מיט די שוויגער.

זי ענטפערט גאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שייטעל און אַ קאָפּעלוש צו שוהל־פיהרענס, זאָגט דער כלה׳ס מוטער.

פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם „גוט־מאָרגען“.

— נו, נו כלה׳שי, כלה־לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן צוזאַמען־צו־קומען.

די מחותנת׳טע נעהמט זיך די צעפּ פערנאַנדערצופּלעכטען.

די כלה בויגט אַוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פאַלט דער מוטער אויפ׳ן האַלז:

— איך קאָן נישט, מאמע לעבען! דאָס האַרץ לאָזט מיך נישט, מאמע קרוין!

זי האָט די האַר איןביידע הענד בעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג די מחותנת׳טע צו זיך מיט דער שער.

— גערענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער געבעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בראָטען פאר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָדלעס" אויפ־רייסען פון דער מרשעת, וואָס טראָגט די אייגענע האַר נאָך דער חתונה.

א קעלט איז דורך דורך אַלע ביינער פון דעם יונגען אכטצעהן־יאָהריגען מיידעל.

— מאמע לעבען, מאמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל געבעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האַר אָנגעטאַפּט. א פּאַליע שוואַרץ־זיידענע האַר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאָסען; און א געפיהל האָט געקלאַפּט אין דעם יונגען מיידעלשען האַרץ: אז איהרע האַר, וועלכע זיינען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט איהר אינאיינעם געלעבט, וועט מען אָבשניידען, אז קיין מאָל, קיין מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האַר נישט האָבען... אז פרעמדע האַר וועט זי טראָגען... האַר וואָס זיינען געוואַקסען אויף א פרעמדען קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האַר לעבט נאָך איצט, אָדער פוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן ביי נאכט צו איהר קומען צום בעט, און בעטען זיך מיט א טויטע שטימע:

— גיעב מיר אָב מיינע האַר, גיעב מיר אָב מיינע האַר.

א קאַלטער פראָסט איז אריבער איבער דעם מיידעל׳ס ביינער ביז צו דעם מארך. זי האָט א ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זיך שוין דערהערט א קוויטשען פון א שער... זי האָט זיך געגעבען א ריס פון דער מוטערס אָרים, געחאַפּט די שער פון דער שוויגער׳ס הענד, געוואָרפען אין דער ערד, און גע־שריגען ניט מיט א מענשליכער שטימע:

מיינע אייגענע האַר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפען!

און עס האָט שוין גאָר נישט געהאָלפען. די מחותנת׳טע האָט נאָך יענעם טאָג זיך געפּאַקט און צוריק אהיים געפיהרט דעם לעקעך

מיט די גענז, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ'ן פריהשטיק פאַר די „איהריגע". זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת'טע געזאָגט: „אַ זאַשע"! ער געהערט שוין צו מיר!

און שבת צום „שוהל־פיהרען" האָט מען משה גרויס טאָכטער געפיהרט פריי און פראַנק פאַר גאַנץ „פּיאַנטיק" אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאַפּעלוש אין שוהל אריין.

נאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָנגעשאָלטען, זאָל אריין אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געוועזן אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פּאָר וואָכען נאָך דער חתונה. דער יונגער־מאַן איז פון „שטיבעל" אהיים געקומען, און איז אין זיין חדר אריין. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפּעל, וואָס איז געפאַלען אויף איהר — האָט בעלויכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געווען אָפען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ־זיידענע האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פּנים האָט זיך געבאָדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי ארום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אהיים געקומען אויפגערעגט און בייז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה, און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אַזוי אויסגעזידעלט און בפרהסיה פערשעהמט, איבערדעם, וואָס „זי" געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ ליימענער גולם ביסט דו", — האָט צו איהם ר' חיים משה גע'טענה'ט — „ווי הייסט אַ אשה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריעבען". אהיים געקומען איז ער מיט'ן געדאַנק באַלד צו צוגעהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראָגסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה", און פּאַקען די זאַכען און אהיים פּאָהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קוקט ארויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג גע־קוקט אויפ'ן ווייבעל, דערנאָך אייניגע מאָל שוואַך אויסגערופען:

— חנה'לע... חנה'לע... חנה'לע...

זי האָט פּלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעעפענט, פער־וואונדערט און פערשלאָפען זיך אומגעקוקט:

— נתן דו רופסט, וואָס ווילסט דו?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אראָבגעפאַלען, — זאָגט ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאַכט־הויב, וואָס איז איהר פון קאָפּ אראָבגעפאַלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ׳ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך צו דער וואַנד פערדרעהען.

— חנה׳לע, חנה׳לע! איך האָב עפּעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האָבען געטראָפען צו איהר האַרץ. דורך די גאַנצע צייט פון דער חתונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט. א גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געזעסען אין בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אַהיים געקומען מיטאָג עסען, האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווערטער. האָט ער עפּעס געוואָלט, פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אריין. האָט ער שוין יאָ וועגן מיט איהר א וואָרט אויסגעשפּראָכען, האָט ער די אויגען געהאַל־טען אראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך אין פּנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אזוי ווייך, ווען זיי זיינען ביידע אַליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אזוינס צו זאָגען? — האָט זי אין דער שטיל אויסגערעדט.

— חנה׳לע — הייבט ער אָן: איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו נאַרען, און מאַך דיך נישט צו־נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זיינען דאָך א זיווג פון גאָט בעשערט: דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין דיין מאַן; און ווי פּאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס א אשת־איש אין איינגענע האָר...

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פערוועבט איהרע אויגען, איינגאַנצען אָבער פערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך געפיהלט שוואַך, און דער מיעדער קאָפּ איז לייכט געפאַלען אויף זיין ברוסט.

— קינד, — זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אזוי פערשייט ווי מען זאָגט אויף דיר, איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט א כשר יודיש קינד... און השם־יתברך וועט אונז דערצו העלפען, און מיר

וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אוועק די שטות'ען; צו וואָס דאַרפסט דו די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זיינען דאָך שוין מאַן און ווייב, דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך גערדאַכט, אז עפּעס ווער, זעהר א וויטער און זעהר א נאָהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און א הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.

— איך וויים, אז עס איז דיר א שאָד דיינע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיך געזעהען, כלה־ווייז, ווען איך בין ביי אייך צו גאַסט געוועזען... כ'וויים, אז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'וויים גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז א דין בפירוש, פאַר דעם זיינען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען ביי א קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

זי האָט גאָר נישט גערעדט, נור לייכט איז זי אין זיינע אָרימס געבליבען, און זיין פּנים האָט זיך געוואַשען אין דעם קיהלען דופּט פון איהרע זיידענע שוואַרצע האָר, אין וועלכע עס איז געווען פערהילט. אין די האָר האָט א נשמה געלעבט, און ער האָט זי געפיהלט, ער האָט זי לאַנג און טיעף אָנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז א בקשה געווען, א בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.

— זאָל איך — האָט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער מיט'ן מויל.

זי האָט גאָר נישט געענטפערט, זי האָט נור איהר קאָפּ אין זיין שויס געהאַלטען.

ער איז האַסטיג צו צום שופלעדעל און דערפון דאָס שעריל אַרויס־גענומען.

אויף זיין שויס איז זי געלעגען, איבערגעבענדיג איהר קאָפּ האָר א אויסלייז־געלד פאַר זייער גליק... מיט האַלב־פערוועבטע אויגען פון שלאָף האָט זי אַז עפּעס געטרוימט... און די שער האָט געקוויטשעט איבער איהר קאָפּ, אָבשניידענדיג איין לאָק נאָך דער צווייטע. אַזוי האָט זי געטרוימט א גאַנצע נאַכט...

אַז חנה׳לע האָט זיך אין דער פריה אויפגעכאַפּט, האָט זי געוואָר־
פען אַ בליק אין שפּיגעל, וואָס איז געהאַנגען געגענאיבער איהר בעט. אַ
שרעק איז אויף איהר אַנגעפאַלען. זי האָט געמיינט אַז זי איז משוגע
און ליגט אין האָספּיטאַל... אויף דעם טישעל פאַר איהר זיינען גע־
לעגען איהרע אָבגעשניטענע טויטע צעפּ. די נשמה, וואָס האָט געהאַט
געלעבט אין די צעפּ, ווען זיי זיינען געווען אויף איהר קאָפּ, איז יעצט
געווען אָבגעשטאָרבען, און זיי האָבען דערמאָהנט פון טויט...

זי האָט דעם פּנים איןביידע הענד פערבאָרגען, און אַ געוויין
האָט אָנגעפילט דאָס קליינע צימעריל...

אידישע אויגען

מיר זיינען געזעסען אין דרייען אין איינעם פון די ווארשאווער קאַ־פעעס, און מיר האָבען גערעדט פון אידישע טעכטער־אויגען. אונזער פריינד וולאדעק, דער מיסטישער גוי, וועלכער איז געווען אַ בעריהמטער ליעבהאבער פון אידישע טעכטער, האט זיך צוקאכט:

— די אויגען, די אויגען פון אידישע טעכטער אין נאָך אַ רעשט פון אלטען ירושלים — האָט ער אויסגעשריען מיט בעגייסטערונג — אין די אויגען פון אידישע טעכטער ליגט דער מיסטישער מעלאַנכאָלי־שער לאַנדשאַפט פון אָבגעברענטען אָריענט. אין זיי פינקעלט דער גלאַנץ פון פער׳שיכור׳טען תאוה׳דיגען בליק פון סאלאמעא, אין וועלכען עס האָט זיך אָבגעשפּיעלט דער גלאַנץ פון הורדוס׳עס שווערד, אָבהאַ־קענדיג יאהאַנ׳ס קאָפּ; אין די אויגען פון אידישע טעכטער. — האט ער זיך ערשט גענומען צו ערפלאַקערען...

— אפשר שוין גענוג? — האָט זיך ווער אָבגערופען פון דער חברה, — קיין זייטען־שפּיעלען פון אָריענטאַלישער מוזיק הערט מען נישט דאָ, און דער וויין גלאַנצט אויך נישט אין גלאָז פאַר דיר, — האָט ער געזאָגט אין אַ ביבלישען טאָן.

אונזער פריינד וולאדעק איז קיהל געוואָרען און געקוקט אויף דעם ריידענדען מיט פערדרוס.

— איין מאָל האָט זיך מיר געטראָפען אַ מעשה מיט אידישע אוי־גען — האָט זיך אָנגערופען דער מאהלער סטאַניסלאַוו, וועלכער איז געזעסען אין אַ ווינקעל — אָבער איך שעהם זיך צו דערצעהלען, — האָט ער פלוצלונג אָבגעהאַקט, רויט ווערענדיג.

— גיב נאָר אַ קוק ווי דער צדיק האָט זיך פערשעהמט.

— וואָס, געקראָגען אין „פּאפּא״? — פרעגט איינער.

— ניין, דאָס נישט. יעדענפאלס נישט קיין פיזישען פּאטש, אָבער... איבעריגענס, קיינער פון אייך איז נישט בעסער, און יעדער פון אייך וואָלט געטהאָן דאָס, וואָס איך האָב געטהאָן. — ניין, דאָס, וואָס איך האָב געוואָלט טהאָן.

— אדרבה, דערצעהל — לאָז מען הערען.

— עס איז מיר איינמאָל אויסגעקומען נעכטיגען אין א האָטעל אין די אידישע גאסען, דאָרט ארום גענשא, דזיקא. האָט איהר שוין אַמאָל דאָרט גענעכטיגט? ניין? — געהט פּרואווט. איך קום א מיעדער און וואָרף זיך אין בעט אריין. יאָ, וואנצען, נישט וואנצען — איך ווייס נישט, טויט מיעד געווען און עפּעס אויפגערעגט.

איך בין קוים איינגעשלאָפען, פריהמאָרגענס. איך האָלט אין מיטען בעסטען חלום, מען וועקט מיך. אויפגעכאַפּט זיך, אויפגע־עפענט, וואָס איז?

— דאָ וואָהנט קאַץ? — פרעגט א איד, אריינשטעקענדיג די באָרד מיט'ן קאָפּ.

— ניין, דאָ וואָהנט נישט קאַץ.

דער איד איז שוין נישט דאָ.

נור צו דעם האָט מען מיך נישט געדאַרפט אויפוועקען. שלאָפען קאָן איך שוין נישט, ליג איך אין בעט און וואַרט, ווער עס וועט ווייטער קומען. נאָז־טיכלאַך וויל איך שוין נישט קויפען, אויך נישט קיין זאָקען מיט גאָפּעל און מעסער. א אידענע עפענט גלאַט אזוי אויף מיין טהיר, — וואָס איז? — עס איז איהר פינסטער אין קאָרידאָר. און איך ליג אין בעט, בין ביי מיר אין האָטעל, און האָב דאָס געפיהל, ווי מען וואָלט מיך א נאַקעטען אויף די נאַלעווקעס אוועקגעלעגט.

די טהיר עפענט זיך און עס קומט אריין א יונג, יונג ווייבעל. פון הינטער דעם שייטעל שיינט ארויס נאָך גאָר א פרישׁ פּנים'ל, מיט א פּאָר גלאַנצענדיגע, שווארצע שעהנע אויגען. זי געהט צו צו מיר ביז פאָר'ן בעט און ווייזט מיר אויף עפּעס, וואָס זי האָלט בעהאַלטען הינטערן שירץ.

— פאַלשע פּאפּיראָסען — וואַרפט זי צו מיר א שעלמישען בליק, פערקרימט די ליפען און ווייזט איהרע חן'עוודיגע צייהנדלאַך.

— פאַלשע פאַפּיראָסען — זאָג איך פון בעט אַרויס, און קוק אויף דער אידענע, וואָס זי מיינט.

זי טראָגט מיר צו די פּאַפּיראָסען — „זיי קאָנען פּראָבירען".

איך פּראָביר, און רויכער מיר דעם פּאַפּיראָס אַרויס פון בעט, און קוק אויף דער אידענע און טראַכט מיר:

— מיך וועסטו נישט נאַרען, פאַלשע פּאַפּיראָסען מיינסטו דאָך נישט... און קוק אויף דער טהיר, אַ שפּאַלט האָט זי דאָך אויפגעלאָזען

— זי זאָל ניט זיין מיט מיר ביחידות — קוק איהר אין די אויגען אַריין — אַ גנב'ישער, שעלמישער בליק.

„רויכערען זי — זיי שמעקען גאַנץ פיין" — זאָגט זי.

— וואָס קאָסט עס? — פרעג איך און קוק איהר אין די אויגען אַריין — אַז מיין פראַגע זאָל זיין צווײדײטיג.

— אַזוי, פערציג קאָפּיקעס פאַר הונדערט — זאָגט זי.

— אַזוי, פערציג קאָפּיקעס פאַר הונדערט, — זאָג איך פון בעט אַרויס — די פּאַפּיראָסען הייסט עס.

— יאָ, הונדערט שטיק, — ענטפערט זי געלאַסען.

אָבער אַ שוואַרץ יאָהר, וואָס בליסטשעט זי אַזוי מיט די אויגען?

— גוט, גוט, זאָג איך, פערציג קאַפּיקעס פאַר הונדערט — זיי שמעקען זעהר פיין, זעהר פיין — לאָז איך דעם רויך לאַנגזאַם פון מויל אַרויס.

— און אין דער היים האָבען זי דאָך אויך פּאַפּיראָסען? — פרעג איך; איז מיר פּלוצלונג עפּעס איינגעפאַלען.

— גוטע, בעסערע נאָך פון די; איך וועל איהן באַלד אַריינברענגען. זיי וועלען נעהמען? — פרעגט די אידענע און קוקט מיך ווידער אין די אויגען אַריין.

— נעהמען, נעהמען, — זאָג איך.

— אַריינברענגען?

— ניין, איך געה מיט, — ענטפער איך — וואַרטען זי נאָר דאָרט אויף מיר — ווייז איך איהר אויפ'ן קאָרידאָר — איך געה שוין מיט.

די אידענע האָט געוואַרט אין קאָרידאָר, און איך טהו זיך פלינק אָן, און טענה אַלץ צו זיך:

„מיך וועסטו נישט נאַרען", „פאַלשע פּאַפּיראָסען" צו פערקויפען, הע! „פאַלשע פּאַפּיראָסען האָסטו דאָך נישט צו פערקויפען"

— איך ווייס דאָך, וואָס דו מיינסט. איך ווייס דאָך — אַ וועלט היינט — זאָג איך צו מיר — אַ וועלט — אַ חסידיש ווייבעל אין אַ שייטעל — „פאַלשע פּאַפּיראָסען" צו פערקויפען, איבער די האָטעלען געהען זיי— איי, איי — זאָג איך זיי מוסר ביי זיך אין הארצען.

אָנגעטהאָן, געהט זי פאָראוים פאר מיר, איך געה נאָך איהר.

— געהען זי נאָך מיר, זאָגט זי, מען זאָל נישט זעהן.

„מען זאָל נישט זעהן" — אהא, אַ וועלט, און זי קוקט זיך יעדעס מאָל אום, צי איך געה איהר נאָך. — איך געה, איך געה, ווינק איך צו איהר מיט'ן קאָפּ — אַ וועלט היינט ! האסט געזעהן א חסידיש ווייבעל, אין אַ שייטעל געהט עס, „פאַלשע פּאַפּיראָסען" — הא ?

ארויפגעקומען אין אַ הויף, לויפט די אידענע פלינק אין אַ געוועלבעל אריין און קויפט עפּעס, און ווינקט צו מיר מיט די אויגען — „נור איין מינוט", זי שפּרינגט באלד ארוים פון געוועלבעל מיט אַ ברויט הינטערן אָרעם און ווארפט ווידער צו מיר אַ גנב'ישען בליק, און ווידער אַ שמייכעל. „קומען זיי מיט ארויף, אויפ'ן דריטען שטאָק, געהען זי נאָך מיר".

איך בין אריינגעקומען נאָך איהר אין שטיבעל — און אַ כאָליאסטרע קינדער האָט זי געגעבען א רינגעל ארום, אז דאָס ווייבעל איז אין גאנצען פערטרונקען געוואָרען צווישען די קינדישע קעפּלאך און קינדישע געשרייען; איינס זיצט שוין ביי איהר אויף די הענד, און זי ווישט עס אָב דאָס נעזעל. איינס ציהט ביי דער האנד, וויל מיט ארויף, שוין איז עס אויך אויבען, און די איבעריגע צוויי רייסען די שירצ, און פּאטשען זיך אין די הענטלאך, און שרייען מיט זייערע דינינקע קול'כלאך:

— די מאמעלע, די מאמעלע איז געקומען...

— אָט באלד, אָט באלד — פרעהט זיך די אידענע, און הויבט איינעם אויף דאָס הימעלע, און זעצט עס איהם אויפ'ן קעפּעל.

„משה'לע, א ברכה מאך".

— ברוך אתה...

און די אידענע שטעהט זיך רוהיג און צוטהיילט מוציא'ס די קינדער, און אז מיר, און מיינע „פאַלשע פּאַפּיראָסען" האט זי גאר פערגעסען.

— וואו זיינען מיינע פּאפּיראָסען? — פרעגט איך האָלם פּערדרים־ליך.

— לייב, וואו ביזטו? פּאפּיראָסען וויל מען — רופט די אי־דענע.

פון א ווינקעל שטוב הויבט זיך אויף אַ קליין אידעל, דאכט זיך, ער האט א הויקער געהאט, מיט א בלייך, בלייך פּנים׳ל, נור שווארצע אויגען און א שווארצע באָרד האָט ער געהאט.

— פאר וויפיעל ווילט איהר?

אז איך בין אראָב פון די טרעפּ מיט די „פּאפּיראָסען" אונטערן אָרעם, ווי אַ אָבגעשמיסענער, האָב איך זיך געטראכט:

— וואָס א אידענע קאָן! אַ האַלב טוץ קינדער האָט זי, און האָט נאָך אזעלכע שעלמישע אויגען.

— און אויף וואָס זי נוצט זיי אוים — האָט ווער געזאָגט.

— „פּאלשע פּאפּיראסען" צו פערקויפען — לאכען אלע.

—ניין, אויף ברויט פאר איהרע קינדער — האָט דער ערצעהלער געענדיגט.

אָפּגענאַרט.

די מיידלאַך האָבען שוין אויסגעזעצט די כלה צום בעדעקענס, די כלי־זמרים מיט די כלים אין די הענד שטעהען אַרום, די פּיעדלען אָנגעשטעלט אין די הענד, פון ווייטען צו ווייזען גיט אַ כלי־זמר אַ ברום מיט זיין פינגער אויף אַ זייט פון פיעדעל. דער קאָנטער־באַס גיט אַ קרעכץ אָב, און פּאָר אונגעדולדיגקייט בלאָזט יענקעל קלאַרנעט אויף דער טראָמפּייט. אויף אַ שטוהל שטעהט דער בדחן, צוויי פינגער אויסגעשטרעקט גרייט צום טאַקט און מיט די אַנדערע פינגער צופּט ער זיך דאָס בערדעל מיט אַזאַ עקשנות, ווי ער וואָלט דעם גאַנצען כעס אויסגעלאָזען אויפ'ן בערדעל.

און דער חתן מיט דער דעק־טוך ווייזט זיך אַלץ ניט.

פון די ברוגז'ע מינע פון די מחותנת'טע זעהט מען, אַז עס האַנדעלט זיך עפּעס וועגען חתן. ריכטיג אָבער ווייסט מען נישט וועגען וואָס עס געהט. די מיידלאַך האָבען רחמנות אויף דער כלה, וועלכע ווערט פערשעהמט ווארטענדיג, און טהוען אַלעס וואָס אין זייער קראַפט צו פערלאַנגען די פּיינליכע שטימונג. זיי לאַכען, פרעהען זיך, פאָדערען אויף די כלי־זמר צו שפּיעלען... נאָר די כלי־זמר זיינען פערטראַגען, אַז פון דעם אַלעס זאָלען זיי ניט בלוטען — ווען עס וועט ווערען אויך שדוך — זיי יאָגען פון זיך די מיידלאַך אַוועק מיט די סמיטשקעס:

— סטופּיי, סטופּיי — שפּעטער טאַנצען.

אַ פערשעהמטע, די אויגען און דאָס פּנים פערשטעלט אין ביידע הענד, זיצט די כלה און וויינט שטיל. איבער איהר קאָפּ שטעהט די מוטער, קושט זי און טרייסט זי:

— גאָט וועט דיר בעצאָהלען פאר דער חרפה, וואָס מען טהוט דיר אן מיין קינד — גאָט וועט דיר בעצאהלען.

און אין א צווייטען צימער זיינען געוועזעןביידע פאטערס־מחותנים. איין מחותן עוזר'ל, דעם חתן'ס פאטער, וועלכער איז געוועזען א קורץ אי־דעל, זיצט פערביסען די דארע אויסגעטריקענטע ליפען, זיין קליינעם איינגעלשען קאָפּ אנגעלעהנט אויף איין האנד, און מיט דער צווייטער האנד האט ער זיך געלאָסען גענלעט דאס קורצע בערדעל. און ער שווייגט ווי א שטיין. דער צווייטער מחותן, דער פאטער פון דער כלה, א הויכער שטארקער איד מיט א גרוים פּנים און א גרויסע לאנגע בארד, א געלער, שטעהט פאר איהם און בעט זיך:

— עוזר, פערשעהם מיך ניט פאר מענשען — אכט טעג נאָך דער חתונה, אזוי ווי איך פערקויף נאָר דעם ווייץ, גיב איך דיר די הונדערט רובל. נעהם דעם וועקסעל, איך בעט דיר, נעהם דעם וועק־סעל — האט ער איהם געשטופּט א וועקסעל אין האנד אריין.

דאס קליין אידעל האט זיך נישט בעוואויגען פון ארט. ער האט מיט דער האנד קיין איין פלינקערע בעוועגונג ניט געמאַכט, גלעטענדיג זיך די באָרד. ער האַט זיך קיין איין פלינקערען שאָקעל ניט געגע־בען. ער האט די אויגען ניט אויפגעהויבען, ניט מיט'ן קאָפּ בעוואויגען, נאָר איז געזעסען ווי פריהער און געשוויגען.

פון צייט צו צייט האט א מחותנת'טע דעם קאָפּ אין טהיר אריינגע־שטעקט און אריינגערעדט:

— מחותנים, דאָס חתן־כלה פאסט דאָך עפּעס א לאנגען זומער־טאָג.

— מחותנים, די געסט צוגעהן זיך דאָך, א חרפה פאר מענשען.

— וואס זאל איך טהאן? — ער זיצט ווי א גזלן — האט דער כלה'ס פאָטער אָנגעוויזען אויפ'ן מחותן עוזר. — ווייסט דו גאָר וואָס, לאָמיר פרעגען דעם חתן, אז ער וויל דוקא אז איך זאָל יעצט פאר דער חופה אנטהאן די קאפּאטע און נעהמען דעם שטעקען און געהן אין גאס אריין באָרגען מיר הונדערט רובל צו דעם נדן, יעצט פאר דער חופה, ווען מיין קינד ווארט אויפ'ן שלייער, וועל איך דאָס טהאָן, וועל איך עס טהאן — האט דער מחותן געזאגט שוין ארויסגעהענדיג פון געדולד.

— דער חתן וועט טהאן, וואס איך וועל איהם הייסען — האט דער קליינער אידעל געלאסען און קורץ אבגעענטפערט.

— ניין, איך וויל עס הערען פון זיין מויל, איך וויל, אז ער זאל מיר זאגען, אז ער וועט ניט געהן פריהער בעדעקען דער כלה ביז די הונדערט רובל צום נדן וועלען נישט זיין אין כסף — איז דער מחותן דוקא דערויף בעשטאנען.

—אז דו ווילסט עס דוקא, ועסטו עס הערען — האט דער קליינער אידעל געזאגט ווידער געלאסען, אויפהויבענדיג זיך צוגעהענדיג צו דער טהיר, און רופענדיג:

— דוד, דוד, קום נאר אריין.

דער חתן איז געזעסען ארומגערינגעלט מיט די בחורים און האט פאר זיי תורה געזאגט. די קאפ איז איהם שוין ניט געשטאנען צו דער תורה. ער האט פערשטאנען אז עפעס וואס איז געשעהן און עס קען זיין, אז עס זאל זיין אויס חתונה. פאר קיין גרוים אונגליק האט ער דאס ניט בעטראכט. מן הסתם, אז דער טאטע וועט אבלאזען דעם שידוך פאר דער חופה, ווייסט ער וואס ער טהוט, און מיינט עס זיין טובה. די כלה האט ער נאך ניט געקענט. זי געזעהן א פאר מאל ביי די תנאים, ווען ער האט מיט איהר די תנאים אונטערגעשריבען און געזאגט איהר מזל-טוב. אודאי איז איהם געווען א רחמנות וואס א אידישע טאכטער וועט פערשעהמט ווערען,—אבער מן הסתם ווייס דאך דער טאטע וואס ער טהוט, און עס איז דאך אודאי דא א טעם דערביי.

אונאנגענעהם איז איהם געווען וואס דער טאג ציהט זיך אזוי לאנג, האט ער געפרואווט ווייטער תורה זאגען, און אריינגעווארפען בעהאלטענע בליקען אין דער צווייטער שטוב וואו די כלה איז געזעסען. ער האט גאר ניט געזעהן, נאר א ווייסע קלייד. געווים האט איהם דאס כלה'ס ווייסע קלייד אנגענעהם געריהרט. זיין בעשערטע. נאר קיין טיעפעס געפיהל האט ער נאך ניט געהאט פאר דער ווייסער קלייד...

אז דער פאטער האט איהם אריינגערופען, האט ער געוואוסט, אז עס האנדעלט זיך געווים וועגען שידוך, און ער וועט עס בעדארפען ענטשיידען. האט איהם דאס הארץ אביסעל אנגעהויבען צו קלאפען.

— דוד, דו ווילסט חתונה האבען מיט דריי הונדערט רובל נדן ?

— האט איהם דער פאטער געפרעגט.

— וואס פאר א דריי הונדערט? פיער הונדערט, אט איז דאך דאס וועקסעל — האט דער מחותן געשטופט דעם חתן דאס וועקסעל אין האנד אריין.

— א וועקסעלע, וואס איז א וועקסעלע? — גאר נישט, עס איז דריי הונדערט רובל נדן — דוד, אז דו ווילסט איז מיר ניחא.

דור'ן איז דאס בלוט געקומען אין פנים אריין. אין די דריי הונדערט רובל האט ער געזעהן א בעליידיגונג פאר זיך. א ליאדע בחור נעהמט היינט פיער און פינף הונדערט, און ער, וואס האט דעם גוטען קאפ און ער איז דער וואויל לערנער, זאל נאר נעהמען דריי הונדערט רובל. וויפיעל שידוכים מיט גליקען האט מען איהם גערעדט און ער האט זיי ניט געטהאן דערפאר, וואס עס איז נאר געווען דריי הונדערט רובל. און יעצט וועט ער חתונה האבען מיט דריי הונדערט רובל, וואס פאר א פנים וועט ער האבען פאר זיינע חברים, די יונגע־לייט אין בית־המדרש? א דריי הונדערט רובעלדיגער חתן! ער איז בערייט געווען אראצואווארפען פון זיך די קאפאטע אין די מינוט און מיט'ן טאטען אוועקצוגעהן. ער האט זיך אבער איינגעהאלטען — ווייל אין דער צווייטער שטוב זיינען די בחורים און די געסט געווען — האט ער זיך בייז געקרייזעלט ביי דער פיאה, און געזאגט:

— דער טאטע ווייסט בעסער, וואס עס איז גוט פאר מיר, איך פערלאז זיך אויפ'ן טאטען.

און עס האט גאר ניט געהאלפען. דער מחותן האט געמוזט די קאפאטע אנטהאן און דעם שטעקען אין דער האנד נעהמען און געהן אין גאס ארויס און בארגען זיך הונדערט רובל צום נדן, און די כלה האט אזוי לאנג געווארט מיט איהרע צופלאשעטע האהר אויפ'ן חתן־בעדעקענעס, ביז די הונדערט רובל וואס מען האט צוזאמענגעשלעפט אין זילבער און קופער פון דער כלה'ס משפחה זיינען ניט געווען איינ־געבונדען אין א טיכעל אין די הענד פון קליינעם אידעל, דעם שווייגענ־דען גזל;

— דוד, געה בעדעקען די כלה — האט דאס אידעל געזאגט צום חתן אריינקומענדיג מיט'ן טיכעל זילבער געלד אין דער האנד.

ביי־נאכט, ווען דוד איז געבליבען מיט זיין כלה אליין, איז זיין כלה ניט גוט געווארען. אז דוד האט זי געהאט אבגעמינטערט מיט וואסער, האט זי אויפגעעפענט איהרע אויגען און האט דוד'ן אנגעקוקט פרעמד און ערשראקען. און דערנאך איז געווען, ווי זי וואלט עפעס איהם געבעטען מיט איהר בליק. דוד האט ניט פערשטאנען וואס איז מיט איהר, און האט זי געפרעגט:

— וואס איז דיר, דבורה'לע?

אנשטאט צו ענטפערען, האט זי גענומען דוד'ס האנד און האט זי צוגעלעגט צו איהר הארץ.

דוד האט געפיהלט ווי איהר הארץ קלאפט אונטער זיין האנד ווי א האמעריל, האט ער זיך דערשראקען. ער האט זי געפרעגט מיט אנגסט:

— דו ביזט קראנק, דבורה? וואס איז דיר?

דבורה האט געשוויגען. זי האט איהם נור שטום אנגעקוקט מיט איהרע גרויסע אויגען. אין די פינסטערע נאכט האט ער געזעהן ווי איהר שווארץ־אפעל בליסטשעט און בעט עפעס. זי האט ווידער גע־נומען זיין האנד און צוגעלעגט זי צו איהר הארץ, און האט געשעפטשעט אין דער שטיל:

— איך בין קראנק, דוד.

— וואס איז דיר? האט ער דערשראקען געענטפערט.

איהרע אויגען האבען יעצט נאך מעהר געבליסטשעט און נאך מעהר זיך געבעטען:

— איך האב א הארץ פעהלער.

—א הארץ פעהלער — איז דער חתן פערציטערט געווארען און זיינע נאקעטע הענד האבען זיך אנגעהויבען צו טרייסלען און ער האט זיך אבגערוקט פון איהר.

— פאר וואס האט מען מיר גאר ניט געזאגט דערפון? — האט דוד געפרעגט ברוגז'דיג.

—דער טאטע האט מורא געהאט, אז דו וועסט ניט וועלען דעם שידוך.

— א כלה מיט א הארץ פעהלער — האט דוד געמורמעלט פאר זיך.

אַ מינוט האָט ער געשוויגען, ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט זיך. אַנצוטהאָן זיך און ארויסצוגעהן איז נאָך נאַכט געווען. האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן ראנד פון בעט.

— אַבגענארט — האָט ער געמורמעלט פאר זיך.

— איך בין ניט שולדיג. דער טאטע האט מיר געהייסען שווייגען, יעצט ביזטו דאָך שוין מיין מאן — בעדארפסט דו דאָך עס וויסען — זאָג איך דיר.

דוד האָט געשוויגען. ער האָט געקוקט אויפ'ן פענסטער און גע־זוכט אַ מאָרגען־שטראהל. ער האָט זיך געטראכט, געווים וועט ער מאָרגען מיט'ן טאטען אהיים פאָהרען. אַ כלה מיט אַ הארץ־פעהלער, ער איז ניט שולדיג, מען האָט איהם אָבגענארט. אָבער דער רב וועט באלד אַ גט געבען. פיינליך איז איהם געווען וואָס די נאכט רוקט זיך אזוי לאנגזאם און דא איז ער מיט אַ פרעמדער אין איין שטוב, מיט איינע, וואָס מאָרגען וועט ער זי שוין ניט זעהן און קיינמאָל ניט.

אין דעם האָט ער דערפיהלט עפּעס ווארימעס רוקט זיך צו צו איהם, און קארטשעט זיך איין הינטער איהם און בעריהרט איהם. ער האָט געוואָלט אָבשפּארען — נאָר עס איז איהם אנגענעהם געווען איהר בעריהרונג, און ער איז ווייטער געזעסען.

— דוד, דו ביזט בייז? — האָט זי איהם געפרעגט.

ער האָט איהר ניט געענטפערט, נאָר געטראכט האָט ער זיך וואָס איז זי שולדיג, אז גאָט האָט זי געשטראָפט.

האָט ער רחמנות געקראָגען:

— טהוט דיר נאָך וועה דאָס הארץ? — האָט ער געפרעגט, ניט קוקענדיג איהר אין פּנים.

— אַביסעל — האָט זי שטיל אָבגעענטפערט.

— און וואָס טהוט מען אז דאָס הארץ טהוט וועה?

— מען לעגט צו אַ נאַסען קאלטען האנד־טוך.

— ווילסטו אזא האנד־טוך? — האָט ער ווידער געפרעגט, ניט אומקוקענדיג זיך.

— יאָ, דארטען שטעהט אַ שיסעל מיט וואסער און אַ האנד־טוך.

דוד האָט געטאפּט אין דער פינסטער צו די שיסעל, נאס געמאכט דעם האנד־טוך און איהר דערלאנגט.

— לעג עס מיר צו, דוד — האָט זי געזאָגט.

— וואו?

— אַט דאָ ביים הארץ.

דוד האָט איהר צוגעלעגט דאָס האנד־טוך אויפ'ן הארצען און זיין האנד האָט ניט ווילענדיג איהר נאקעטע ווארימע ברוסט בעריהרט, און אַ געפיהל האָט איהם ווידער ארומגענומען צו איהר.

— איז שוין ניטאָ קיין עצה אויפ'ן הארץ? קען מען דאָך פאָה־רען צו אַ גרויסען דאָקטאָר! — האָט ער געזאָגט אין דער הויך, ווי צו זיך.

— געוועזן שוין ביי דאָקטוירים— ביי גרויסע דאָקטוירים — ווייַ־סען נים קיין עצה.

דוד איז געזעסען און האָט געשוויגען. פאַר די אויגען איז איהם פאָרגעקומען זיין צוקונפטיגעס לעבען מיט אַ קראַנקע ווייב. דאָס גאנצע לעבען פערבונדען מיט אַ ווייב וואָס וועט קרענקען, שטענדיג קרענקען, שבת און יום טוב, שטענדיג טרויעריג זיין, און אפשר וועט דאָס שאַדען די קינדער אויך, און די קינדער וועלען זיין שוואַכע, אָדער זי וועט גאָר קיין קינדער ניט האָבען, נאָר לעבען בלויז, ער אַליין מיט אַ קראַנקע ווייב — אין דרויסען וועט די זון שיינען, יום־טוב זיין, פסח, אידען זיינען פרעהליך, זינגען, די ווייבלאַך שפּאַצירען פאַרביי פאַר דער שוהל און זיין ווייב וועט ליגען אין בעט אַ קראַנקע.

ער האָט שוין איצט ניט געקלעהרט וועגען גט'ען — ער האָט זיך שוין געזעהן אַנגעבונדען אַן דער קראַנקער ווייב, און ער האָט רחמנות געקראַגען אויף זיך. אַט ערשט געווען אַ בחור, אַ גליקליכער, געזעהן זיין צוקונפט אַזוי ליכטיג און שוין יעצט אַזוי טרויעריג. פאַרוואָס קומט איהם דאָס? וואָס פאַר אַ שלעכטס האָט ער געטהאָן?

ער האָט קיינעם שוין ניט בעשולדיגט נור זיין מזל, אויף דער ווייַ־בעל האָט ער יעצט רחמנות געהאָט. וואָס איז זי נעבעך שולדיג — ער האָט זיך נאָך געוואָלט רעטען, געפינען עפּעס אַ שטראַהל פון האָפנונג. האָט ער זיך אָנגערופען:

— און אַז ניט ווייסען אַלץ די דאָקטוירים. אַז דער רבונו של עולם וויל, קענסטו דאָך נאָך אין גאנצען געזונד ווערען.

— די דאָקטוירים האָבען געזאָגט, אַז איך וועל געפינען אַ גוטען מאַן, וואָס וועט זיין גוט צו מיר, וועל איך קריגען צוריק אַ געזונד הארץ.

ער איז געזעסען און געשוויגען. די ווערטער, וואס זי האט גע־
זאגט, האבען איהם געשניטען מיט ליעבע זיין הארץ. אין דעם טאג
איז געווען אזא ווייכקייט, אזא שטילקייט, אז ער האט עס ניט גע־
קענט איבערטראגען. ער האט געמורמעלט פאר זיך:

— מילא, עס איז דאך שוין מיין מזל אויך.

ער האט געהערט א שטיל וויינען הינטער זיך. די טרעהרען
האבען איהם וועה געטהאן, האט ער זיך אבגערופען:

— דבורה'לע, וואס וויינסטו, וויין נישט.

— פאר וואס זאל איך ניט וויינען, אז איך האב אזא ביטער
מזל, אז גאט האט מיך אזוי געשטראפט.

דוד האט שוין ניט געקענט לענגער אויסהאלטען. ער האט בע־
האלטען זיין פנים צווישען איהרע ברוסטען און געוויינט אין זיי:

— עס איז דאך שוין מיין מזל אויך, דבורה'לע.

און ער האט ניט געוואוסט צי דאס זיינען טרעהרען פון אונגליק
אדער פון גליק.

די אלמנה

ווען עס האָט אָנגעהויבען גרויען אין קעלער אריין, דורך דעם איינגעזונקענעם פענסטערל, האָט רחל לאה'ס „צרה" אָנגעהויבען צו קרעכצען: רחל לאה! רחל לאה!

רחל לאה, וועלכע איז געלעגען אין אנדער'ן ווינקעל מיט דער טוך צוגעדעקט, האָט נאָך פון שלאָף ארוים אָבגעענטפערט: „באלד, באלד", האָט זיך אויך דאן באלד אויפגעהויבען, עפּעס געגראבעלט ביים ווינקעל קיך און איז מיט'ן טעפּעל צוגעגאנגען צום „חולה'ס" בעט און עס איהם דערלאנגט.

באלד דערויף האָט זיך וואָס אמאָל מעהר געגרויט דאָס פענס־טער'ל, און רחל לאה האָט זיך גענומען אָנטהון. אין דעם קעלער האָט זיך געהערט א מורמלען „מודה אני".

— אודאי באלד אלע פוהרען אויסכאפּען, די טויבעכניצע, די גאנ־צע וועלט איז איהר צו ווענינ, אלע פוהרען בעלייגען, און אלע פוי־ערים אָבוואַרטען! — האָט רחל לאה ווערטער געוואָרפען אין מיטען „מודה־אני".

דער חולה אין בעט האָט עפּעס דאָרט געשטאַמעלט אונפערשטענד־ליכע ווערטער.

שוין פערטיג געווען מיט'ן אָנטהון, האָט זי האַלץ צוהאַקט און באלד דערויף האָט א פייער'ל אין קיך געקנאַקט.

— צרה מיינע — האָט רחל לאה גערעדט צו איהר מאן אין בעט, וועלכער איז געווען א חולה שוין פופצעהן יאָהר, און האָט איהם דער־לאנגט דאָס הייסע טעפּעל און צוגעוואָרפען איהם דעם טלית און תפילין אין בעט אריין — איך מוז מיך איילען, — וועה איז מיר, נחה מוז שוין אודאי ביי די פוהרען זיין.

דאָס האָט זי געמיינט איהר קאָנקורענטקע, נחה טויבניצע, וועלכע

איילט זיך שטענדיג פריהער פאר איהר צו די פוהרען פון די פויערים און קויפט איהר אוים אלע היהנער, פוטער און אייער.

זי האט שוין געכאפט דאס טוך אויף זיך מיט די קערב, בערייט ארויסצולויפען — אבער זי האט געווארפען א בליק אויפ׳ן אלטען, וועל־כער האט זי אנגעקוקט מיט זיינע אויגען, ווי ער וואלט איהר מיט די בליקען געוואלט זאגען דאס, וואס זיינע שטאמעלדיגע ווערטער האבען איהר נישט געקענט געבען צו פערשטעהן. האט זי אויף איהם רחמנות געקראגען — האט זי די קערב אוועקגעשטעלט און איז צו צום אלטען און ארויסגענומען דעם טלית און איהם ארומגעוויקעלט, ארויסגענומען די תפילין און איהם די רצועה ארומגעוויקעלט אויף די אונמעכטיגע האנד, וועלכע איז יעדען מאל צוריקגעפאלען, און אנידערגעלעגט דעם סדור פאר איהם. זי האט נאך געוואלט ווארטען ביז ער וועט אב־מורמלען דאס ערשטע בלעטעל פון דאוונען, איהם איבערמישען דאס צוויטע, אז ער זאל זיך נישט דארפען איינבויגען און מיט די צייהן עס טהאן, — נאר זי האט זיך באלד דערמאנט אין נחה׳ן, וועלכע מוז שוין אודאי יעצט ביי די פוהרען זיין, און זי האט געזעהן ווי נחה האלט אין ארויסלעגען אייער פון א פויערטעס קארב אין איהר קארב אריין, האט זי אלעם שטעהן געלאזט, צוגערוקט נור דאס ווארימע טעפעל מיט די זעמעל נעהנטער צום „חולה" צו — און צוגעווארפען איהם א ווארט: „איך וועל באלד אהיים קומען", איז זי ארוים אין גאס.

אזוי האט שרה לאה אבגעלעבט מיט איהר „צרה" פופצעהן יאהר. שוין פופצעהן יאהר ווי זי איז נישט געלעגען אויף א בעט און זיך די ביינער אויסגעגלייכט, נור געלעגען אויפ׳ן פאדלאגע, צוגעדעקט ווינטער און זומער מיט איהרע טיכער. יוען זי האט חתונה געהאט, האבען איהר מענשען מקנא געווען. זי האט גענומען העניך דעם לעהרער, וועלכער האט געלערענט מיט מיידלאך עברי אין ארענטליכע הייזער. זי איז נור געווען א פראסטע דיענסט דאן. און טאקע נאך דער חתונה איז איהר גאנץ גוט געגאנגען, — האבען זיך גוט געלעבט — כאטש קיין קינדער האבען זיי נישט געהאט. נור וואס קומט ארוים, — באלד איז געשעהען דאס אונגליק... דער מאן האט אמאל, אין א שעהנעם העלען זומער־טאג דעם שלאג געקראגען און נישט געקענט בעוועגען נישט מיט קיין האנד און נישט מיט קיין פוס.

זי האָט געמיינט, אז עס וועט אדורכגעהן א פּאָאר וואָכען, א פּאָאר חדשים א פּאָאר יאָהר, — ער ריהרט זיך אָבער נישט, אזוי ווי ער האָט זיך צום ערשטען מאָל אריינגעלעגט אין בעט, אזוי ליגט ער פופצעהן יאָהר. היינט געדנקט זי שוין נישט דערפון. זי איז שוין געוואָרען צוגעוואוינט דערמיט — אזוי ווי עס וואָלט געווען שוין פון אייביג אָן — און זי האָט דאן גענומען די פּרנסה אויף זיך.

און א לעבען האָט זי געהאַט א שווערס. געלאָפען מיט די קערב אייער, פּוטער, היהנער, וואָס זי האָט איינגעקויפט ביי די פּויערים, איבער די גביר'ישע הייזער — און אז זי איז אהיים געקומען, האָט זי קיין היים נישט געהאַט. דאָס „בעט" האָט ער פערנומען. אָרט אויף א צווייטע בעט איז אין קעלער נישט געווען, און זי האָט בעדאַרפט זיין אָן אייביגער משרת ביים חולה, אלעס איהם צום מויל דערלאַנגען, איי־ניגע מאָל בייננאַכט אויפשטעהן, איהם אויפדעקען און צודעקען און איהם זאכען צו דערלאַנגען. — אין מיטען טאָג, ווי זי האָט די קערב ארומגעטראָגען, פלעגט זי זיך דערמאָנען אָן איהר „צרה", איז זי אהיים־געלאָפען א טעפּעל צושטעלען. דעם בעסטען ביסען פלעגט זי פאר איהם אָבשפּאָרען. און דער „חולה" איז געלעגען — און עסען האָט ער דוקא געוואָלט. ער איז נישט קראַנק געווען, — נור נישט געקענט ריהרען נישט מיט די הענד און נישט מיט די פיס, און רחל־לאה האָט אלץ צו איהם גע'טענה'עט:

— א מענש זאָל ליגען איבערזאַמען! פּרוביר דיך אויפצוהויבען — פּרוביר דיך, אז דו וועסט פּרובירען, וועסטו קענען — א מענש זאָל נישט געהן, נור ליגען.

און העניך לעהרער האָט פּרובירט, מיט'ן גאַנצען הארצען האָט ער געוואָלט אויפשטעהן, נעהמען א שטעקען און ארויס אין די גאַס, נאָר די הענד — ווי שטיינער, די פיס — ווי שטיינער, און ער האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי די אברים זיינע געהען שוין נישט צו איהם: מען האָט זיי אָבגעשניטען פון איהם און זיי ליגען ביי איהם און געהערען צו אַן אַנדערען.

נור איין איינציגעס מאָל, — ער געדענקט נישט ווי אזוי עס איז געווען — האָט ער זיך מיט א מאָל געגעבען א הויב אויף, גענומען דעם שטעקען און אָנגעהויבען צו שפּרייזען, און ער האָט געמאַכט צוויי, דריי

שפרייז איבער'ן שטוב און עס איז געגאנגען, געפּרובירט ווייטער און עס איז געגאנגען. אַ גרויס ליכט האָט ער מיט אמאָל דערזעהען — און ווייטער געפּרואווט, און פּלוצלונג בלייבט ער שטעהן. דער קער־פּער ווערט שווער, ער ווארפט זיך אין גאנצען אויף זיין שטעקען — און ער פאלט אום.

אז רחל לאה איז אויף דער נאכט אהיים געקומען, האָט זי איהם געטראָפען אויף דער ערד, וואו ער איז געלעגען אויף אלע פיער — צו־געקרוקט צום בעט. זי האָט איהם געפרעגט, וואָס עס איז געשעהען, ער האָט נישט געוואָלט זאָגען. — דאָס איז געווען זיין געהיימניס, — און היינט נאָך, אז ער ליגט אין בעט, קלעהרט ער נור פון דעם, וואָס ער האָט זיך אמאָל אויפגעהויבען און איז „געגאנגען" — און ער רעדט צו זיך אליין:

— פאר־וואָס האָב איך געקענט? — פאר־וואָס האָב איך געקענט? פאר־וואָס?

אז רחל לאה הערט איהם טהיילמאָל אזוי אליין רעדען צו זיך, פערשטעהט זי נישט וואָס ער מיינט, זאָגט זי צו איהם:

— וואָס רעדסט דו דאָס צו דיר?

דער חולה ענטפערט איהר נישט. ער בעהאלט דאָס פאר זיך, דאָס איז זיין סוד....

און קיינער האָט זיך אויף רחל לאה'ן נישט ארומגעקוקט. אין גאס, און אין די בכבוד'ע הייזער, וואו זי האָט די קערב ארומגעטראָגען, האָט מען זי פאר דעם, וואָס זי האָט אַ קראנקען מאן, נישט מעהר גע־שעצט ווי אנדערע. זי האָט איהר צרה — יעדער האָט זיין צרה. און אז רחל לאה האָט טהיילמאָל גענומען רעדען וועגען איהר מאן, אז זי האָט, למשל, אין אַ גביריש הויז גע'טענה'ט:

— בעל־הבית'טע, נעהמט פון מיר די אייער, — איך האָב דאָך אַ קראנקען מאן, וואָס איך דארף צו דערנעהרען, אוי, מיין צרה אין דער־היים!

האָט איהר איהר קאָנקורענטקע אזוי אָבגעענטפערט:

— גיב נאָר אַ קוק, וואָס זי גיט אָן מיט איהר קראנקען מאן! יעדער האָט אַ קראנקען מאן, — אלעס קומט איהר, אַ קראנקען מאן!

און רחל לאה אליין האָט טאקע איינגעזעהען, אז די קאָנקורענטקע

האט רעכט. וואס איז זיך דא צו בעריהמען מיט א קראנקען מאן! יעדער האט זיין „אונגליק" — און האט פאר ליעב גענומען איהר גורל — ווי א גאנץ נאטירליכע זאך, און האט נישט מעהר גערעדט דערפון.

מיט אמאל האט זיך ביינאכט אין דעם געסעל, וואו רחל לאה וואהנט, געהערט א גרויס געשריי, שכנים זיינען זיך צונויפגעלאפען מיט א געוואלד: „וואס איז?" — רחל לאה'ס שטימע פערהילכט דאס געסעל:

געוואלד, איהר „צרה" שטארבט!

און איהר „צרה" איז טאקע געשטארבען;

ארויסגענומען איהר „חולה" און בעהאלטען אין דער דר'ערד, האט אייגענטליך רחל לאה אויפגעלעבט. דער קעלער איז געווארען גאנץ אנדערש. אז רחל לאה האט פריה־מארגענס אויסגעקעהרט דעם קעלער און צוגערוימט, איז נישט געווען ווער עס זאל אנשפייען און איינריכטען. ער איז געווען צוגערוימט א גאנצען טאג. — אז רחל לאה האט טאקע די ערשטע נאכט איבער־גענעכטיגט אין דעם חולה'ס בעט, האט זי זיך אויפגעהויבען צו־מארגענס מיט גלייכערע ביינער, און אז זי האט פארנאכט זיך אהיים געבראכט א האלב פונט פלייש, און זיך צוגעשטעלט א יאיכעל, האט זי טאקע דאס בעסטע שטיקעל פלייש אויפגעגעסען.

רחל לאה איז געווארען עפעס א חשוב'ער מענש אין גאס, אין נגיד'ישע הייזער. ווייבער האבען אויף איהר געקוקט און געשאקעלט טרויעריג מיט'ן קאפ אויף איהר: נעבאך, אן אונגליקליכע „אלמנה". און זי אליין האט זיך אויך אנגעהויבען אנדערש צו בעטראכטען, רחמנות געקראגען אויף זיך, און פלעגט זיך טהיילמאל, אין א שעהנעם העלען טאג, פאר די ווייבער ביי די פויערישע פוהרען אוועקשטעלען און אנהויבען צו וויינען: „איך בין דאך נעבעך אן אונגליקליכע אלמנה!" און, אז נחה וויל איהר די אייער פון די פויערטע אויסקויפען, אדער ביי די גביר'טע אין שטוב, אז נחה ברענגט אריין א הוהן, רופט זיך רחל לאה אן:

— בעל־הבית'טישע, — איך בין דאך נעבעך אן אונגליקליכע אלמנה! קויפט עס ביי מיר!

אויף דעם האָט נחה שוין קיין אַנטוואָרט נישט צו געבען און מוז אָבטרעטען דאָס אָרט פאַר רחל לאה'ן.

און רחל לאה האָט אָהן דעם חולה געהאַט א גוטען עלטער. די באַקען האָבען איהר אָנגעהויבען רויטליכער צו ווערען, און די ביינער זיינען איהר אויסגעגליכען געוואָרען, און אַז עס איז געקומען אַ שבת, אַ יום־טוב, האָט מען רחל לאה'ן געזעהען אין אַ נייער הויב אין שוהל געהן.

אין נאָך פופצעהן יאָהר, אַז עס איז געקומען י"ז בשבט, האָט זיך אין רחל לאה'ס געסעל געהערט אַ גרויסער יאָמער, ווי עס וואָלט, חלילה, אַן אונגליק געשעהען.

און, אַז מען האָט זיך ארומגעקוקט און געפרעגט: „וואָס איז געשעהען?"

האָט מען געזעהען רחל לאה'ן זיצען פאַר די שוועל פון איהר טהיר, מיט אַ געוואַלד און אַ געשריי:

— איך האָב דאָך היינט יאָהר־צייט נאָך מיין „חולה"!

אַ גט

— אין דיין פּנים דערקען איך עפּעס ניט גוטעס, — האָט די אידענע אויסגערופען, ווען איהר מאַן, יודעל, איז אַריינגעקומען אין טהיר, נאָך אין שאַפּען־פּעלץ, איינגעהילט און אין שאַל אַרומגע־וויקעלט.

יודעל האָט גאָר נישט אָבגעענטפערט, האָט זיך אָוועקגעזעצט אין פּעלץ און אין פוטער־היטעל, אין די טיעפע קאַלאָשען אויף דעם ערש־טען, בעסטען שטוהל וואָס ער האָט געטראָפען ; געזעסען, געשוויגען, געקוקט ערגעץ־וואו מיט די אויגען, ווי דאָס וואָלט ניט זיין היים געווען, נור ווי אַן אָפענע אכסניא, וואו מען ווארט אויף אַ פוהר.

— וואָס שרעקסטו מיר אָב דאָס הארץ — פאַר וואָס זאָגסטו ניט?

— האָט דאָס ווייב מיט איין אָטהעם אויסגערופען. — די באַקען איהרע זיינען רויט געוואָרען, און די ווייסע האָרלעך אויף די צוויי ווערצעלעך, וואָס זי האָט געהאַט ביים ווינקעל פון די אויבערשטע ליפּ האָבען זיך אויפגעשטעלט.

דער מאַן האָט נאָך אַלץ געשוויגען.

— איך שרעק דאָך מיך טאַקע — האָט דאָס ווייב מיט האַרץ־קלאַפּען געזאָגט, — וואָס זאָל עס הייסען — חלילה — דאָך נישט „דאָס" ! האָט די אידענע ניט מיט אַ מענשען־קול אויסגערופען.

דער מאַן האָט טרויעריג מיט'ן קאָפּ געשאָקעלט, קוקענדיג אויף אַן אנדער ווינקעל.

— אוי מאַמע ! — האָט די אידענע אויסגעשריען און זיך אויך אַוועקגעזעצט אויפ'ן ערשטען בעסטען שטוהל.

אַזוי זיינען זיי ביידע זיצען געבליבען אַ פּאָר מינוט ניט ריידענדיג איינער צום צווייטען אַ וואָרט, און ניט קוקענדיג איינער אויפ'ן צווייטען.

נאָך דעם ערשטען אויגענבליק איז די אידענע אַרויס אין אַ שטראָם טרעהרען :

— א בראָך איז נאָך מיר! — וואָס האָב איך דערלעבט! — און מיט א פּנים פול מיט טרעהרען, און בליפּענדיג אויפ'ן קול האָט די אידענע די נאָז זיך געווישט און געזאָגט צום מאַן:

— האָסט אודאי ניט געזאָגט, יודעל, — אוי, האָסט אודאי ניט געזאָגט. —

— געזאָגט, גערעדט, גע'טענה'ט — מאַכט דער איד מעהר מיט די הענד ווי מיט'ן מויל, א בפּירוש'ער דין — האָט דער רבי געזאָגט, — אַז מען וואוינט מיט אַן אשה צעהן יאָהר אָהן קינדער, מוז מען זיך גט'ן, — אפשר וועט זי אויך געהאָלפען ווערען, — אפשר איז עס ניט געווען קיין גלייכער זיווג.

— געהאָלפען ווערען — האָט די אידענע געבליפּעט, — א בראָך נאָך מיינע יאָהר! ווי קען איך געהאָלפען ווערען? ווער קען מיר העלפען? א פּערוויסטע גרושה — ווער וועט מיר העלפען? אָבגעלעבט מיט א מאַן צעהן יאָהרען — אוי, טהו אויס, יודעל, דעם פּעלץ, וועסט דיך נאָך, חלילה, פּערקיהלען — זאָגט זי מיט דעם זעלבען בליפּענדען טאָן, בעמערקענדיג ווי איהר מאַן זיצט אין פּעלץ.

יודעל האָט זיך אויסגעטהאָן דעם פּעלץ אָהן ווערטער, — ער איז געבליבען שטעהן א חסיד'ישער יונגער מאַן, מיט א שוואַרץ־רונדיג בערדעל, — כמעט נאָך א בחור נאָכ'ן אויסזעהן — און האָט זיך אוועק־געזעצט אויף זיין פריהערדיג אָרט, שטיל, ווי א פרעמדער.

פון איהר געוויין איז די שכנה אריינגעקומען, האָט נאָך געהאַלטען א טעפּעל אין האַנד, און מיט א נייגיעריגע מינע האָט זי געוואָרפען א בליק אויף יודעל'ן און געפרעגט די וויינענדיגע אידענע:

— וואָס האָט ער געזאָגט, דער רבי?

— גט'ן, אוי נעהע־קרוין, גט'ן, וועה איז נאָך מיר, גט'ן, — האָט די אידענע געבליפּעט.

— אוי, מאַמע קרוין! — האָט די שכנ'טע די באַקען געקניפּען, — אַזאַ אונגליק! אַזאַ אונגליק! — אָבער אין א מינוט ארום דערמאַנט זי זיך, — זעהט, איהר זאָלט מיר לעבען, וואָס לאָזט איהר זיצען אייערען, ער איז דאָך פון וועג אָנגעקומען, ער האָט דאָך אודאי היינט גאָר נישט אין מויל געהאַט.

— איך ווייס דען וואָס עס טהוט זיך מיט מיר? **נאָ, ווערט דאָס יאָבעל פערברענט — איז די אידענע צוגעלאָפען צום קיך.**

מיט טרעהרען אין די אויגען, און מיט דעם זעלבען כליפענדיגען קול האט זי צום טיש געגרייט, געהייסען יודעל'ן ער זאל זיך וואשען. יודעל האט עס געטהאן, שטיל, שווייגענדיג, ווי א פרעמדער און האט זיך ביים טיש אוועקגעזעצט.

די שכנ'טע האט נאך עפעס געזאגט, געקרעכצט און איז ארויס פון שטוב.

אז דער יונגער מאן איז געזעסען ביים טיש, האט זיך דאס ווייבעל אוועקגעזעצט געגען איהם, און האט אנגעהויבען צו ריידען מיט דעם זעלבען כליפענדיגען קול:

— וואס וועט זיין פון געשעפט? ווער וועט דאס האלטען?, און מיט די „שטעדט" אין די שוהל, — וועה איז נאך מיר! ווער וועט דאס אלעס, די כלים, דאס ווירטהשאפט — האט די אידענע געוויינט, ווייזענדיג ארום אויף דער בעל-הבתי'שקייט, וואס איז אין שטוב.

— מילא, עס וועט דאך זיין א דין תורה, ווי דער רב וועט פסק'ענען אזוי וועט זיין, — האט דער יונגער מאן אבגעענטפערט מיט דעם זעלבען שטילען טאן.

— און, מיט דיר, יודעל, און מיט דיר? — שאקעלט די אידענע מיט'ן קאפ און א נייער שטראם טרעהרען גיסען זיך איהר אויס פון די אויגען. באלד דערמאנט זיך אן עפעס די אידענע, אז ער איז א מאנס-פערשוין — פאר'ן גט... און האלט זיך צוריק.

דער יונגער מאן האט הויך געבענשט.

נאכ'ן בענשען האט ער גענומען די גמרא און אנגעהויבען צו לערנען. איהם איז געווען שלעכט צו קוקען אויפ'ן ווייבעל, ווי זי ליידעט, — ריידען מיט איהר האט ער ניט געהאט וואס. צייט נאך דער חתונה האט ער מיט איהר ווייניג וואס גערעדט. וואס איז דא צו ריידען מיט אן אשה? געלעבט ווי א אידישער חסיד'ישער יונגער מאן דארף לעבען מיט אן אשה, אין צניעות, אין ריינקייט — מן הסתם איז עס געווען א גאט-זאך, זיי האבען קיין קינדער ניט געהאט. אייגענטליך האט ער גאר ניט אזוי זעהר געוואלט האבען קיין קינדער. קינדער — יא, ווי הייסט? מען איז דאך א איד, א איד מוז האבען קינדער, — אבער די קינדער האבען איהם ניט געפעהלט, דאס ווייבעל איז געווען א כשר אידיש ווייבעל, דעם דין געהאלטען און ליעב געהאט דעם מאן, ווי דער אידישער דין איז. איז ער געפאהרען איין מאל צום רבי'ן, א צווי־טען

מאָל, געבעטען אויף קינדער — האָט מען איהם געהייסען וואַרטען, און אַז עס זיינען פול געוואָרען די צעהן יאָהר, האָט דער רבי זיך גט'ן געהייסען, נאָכ'ן אידישען דין. אַז דער רבי האָט געהייסען, און דער דין איז אַזוי — וואָס איז דאָ אַ סך צו קלערען? מיר זיינען דאָך אידען — און מילא! און זי — דאָס ווייבעל, פערשטעהט דאָך אויך גאַנץ גוט, אַז עס איז ניט אַנדערש צו מאַכען, והא ראיה, זי איז דאָך מקבל באהבה, אַ אידיש ווייבעל... נור אַ גרויס רחמנות איז איהם געווען אויף איהר, אויף זיך — האָט ער געלערענט מיט אַ הויך קול, געזונגען די גמרא, אום אַ ביסעל זיך צו פערגעסען, און גלאַט אַזוי, מיט אַ אשה אין שטוב. — — —

זי האָט זיך איינגעהערט צו זיין גמרא־נגון און דאָס האַרץ האָט איהר נאָך מעהר געקלעמט. דעם גמרא־נגון האָט זי געהערט צייט ער איז ביי איהר פאָטער צו גאַסט געווען, און יעצט וועט ער איהר זיין אַ פרעמדער, אַ ווייטער. דער גמרא־נגון איז שוין ניט איהרער, ניט איהר מאַן'ס. און זי איז אַרוים מיט אַ נייעם געוויין.

— פאַר וואָס האָב איך דאָס דערלעבט, טאַטע אין הימעל! וועניג בושה האָב איך געהאַט וואָס איך בין אַן עקרה, וואָס דו האָסט מיר קיין קינדער נישט געגעבען — דאַרפסטו מיר דעם מאַן צונעהמען? מיט וואָס האָב איך זיך אַזוי פערזינדיגט ביי דיר?

דעם יונגען מאַן האָט געשניטען אין האַרץ איהרע ווערטער. ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראָגען. צעהן יאָהר אָבגעלעבט מיט אַן אשה, אַ אמת אידיש ווייבעל געווען, אַ צדקת — האָט איהם אָבגע־היט ווי אַן אויג אין קאָפּ — האָט ער אַרויפגעלעגט דאָס טיכעל אויף דער גמרא און האָט זיך אָנגעהויבען צו דרעהען איבער דער שטוב, און גערעדט צום ווייב:

— וויין נישט, שרה'לע, וויין נישט, מסתמא איז עס דאָך אַ גאָט־זאַך. מיר זיינען דאָך אַלע אין זיין האַנד, וואָס זאָלען מיר טהאָן? און אפשר איז עס גאָר צום גוטען, אפשר בין איך ניט דיין זיווג, און גאָט וועט דיר נאָך העלפען, און דו וועסט דיין זיווג געפינען, און וועסט נאָך האָבען כשר'ע קינדער, אידישע קינדער, ווי דו האָסט עס פערדיענט.

ער האָט ניט בעמערקט ווי ער האָט זיך דערנעהנטערט צו איהר,

און האָט די האַנד אויסגעשטרעקט און האָט זי גענלעט איבער די האָאר, איבער די באַקען, איבער די אַקסעל, ניט קוקענדיג אויף איהר.

— דו ביזט דאָך אַ כשר אידיש ווייבעל — זאָגט ער ווייטער — איך ווייס דאָך, אַז דו ביזט אַ צנועה און גאָט וועט דיר העלפען — און אודאי וועט ער דיר העלפען — און טרעהרען קאַפּען איהם פון זיינע אויגען אויף איהרע האָאר.

זי איז געשטאַנען נעבען איהם. זי האָט זיך געלאָזט טרייסטען, האָט שטיל אָבגעהעשעט — דאָס ערשטע מאָל צייט זייער חתונה, רעדט ער צו איהר אַזוי ליעב און טרייסט זי, און איהר איז גוט געווען, האָט זי שטיל געוויינט:

— אוי, יודעל, יודעל, מיין יודעל, מיין איינציגער, איינציגער יודעל!

און ער האָט זי גענלעט איבער׳ן פּנים, איבער די האָאר, איבער די פּלייצעס אָהן ווערטער, אָהן ווערטער...

נאָר באַלד האָט ער זיך דערמאָנט, אַז עס איז אַן אשה, און נאָך פאַר אַ גט, איז ער פּלוצלונג אַוועק, געזעצט זיך צו דער גמרא און געלערענט מיט אַ הויכען זינגענדיגען ניגון.

„אמר אביי!“...

און זי איז שטיל געזעסען אין אַ ווינקעל, איינגעהאָרכט זיך צו זיין גמרא־נגון און שטיל געוויינט.

אין איינינע טעג ארום האָט זיי שלמה בעל־עגלה׳ס וועגעלע גע־פיהרט צו דעם נאָהענטסטען שטעדטעל, וואָס איז ביים טייך סובאָטנע (דורך דעם מעג מען זיך דאָרט גט׳ן), צום רב, צום גט. זי איז געזעסען אין איין ווינקעל און האָט געוויינט. און ער איז געזעסען אין אַ צווייטען ווינקעל און האָט געוויינט. און ווייבער זיינען אַרום דעם פוהרעל געשטאַנען און האָבען זיך די הענד געבראָכען, און האָבען געקוקט איינע אויף די אַנדערע, ווייזענדיג מיט די פינגער אויף שרה׳לען, אויף דעם אונגליק וואָס האָט איהר געטראָפען, און שלמה בעל־עגלה מאַכט צו די ווייבער אַרום פוהרעל:

— זעהט, זעהט אַז איהר זאָלט זיך ניט מיטכאַפּען מיט מיר אויף מיין וועגעל אין שטעדטעל אריין צום גט.

אָנגעקומען אין דעם שטעדטעל, צום רב, — דער רב האָט גאָר ניט

געפּרופט שלום מאַכען צווישען מאַן און ווייב — עס איז אַ גוט מצוה. — ביים גוט איז געווען אַזאַ געוויין ווי ביי אַ מת, און אַלע ווייבער הינטער דער שוהל האָבען מיטגעוויינט.

נאָכ'ן גוט. מען דאַרף אַהיים פאָהרען. טאָר מען דאָך שוין ניט זיצען איין פוהר, — איז ער אַהיים געפאָהרען מיט שלמה בעל־עגלה, און זי האָט געוואַרט אויף אַ צווייטע פוהר, און אַז יודעל איז געזעסען אויפ'ן וואָגען, האָט זי איהם נאָכגעשריען:

— פערבינד דיר דעם האַלז, יודעל, זאָלסט זיך חלילה ניט פער־קיהלען.

— וועה איז מיר, אַ פרעמדען מאַנספערשוין! — זאָגען די ווייבער וואָס שטעהען דערביי, — עס איז דאָך שוין נאָכ'ן גוט!

— איך וויים דען וואָס איך טהו? — קלאָגט די גע'גט'ע — אַ פרעמדען מאַנספערשוין!

די משוגענע מאַמע

עס איז געווען אַ ווינטערדיגער פאַרנאַכט.

די קינדער זיינען געזעסען אַרום טיש אין חדר און האָבען זיך מעשיות דערצעהלט פון שדים. דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאַנגען מעריב דאַווענען אין בית־המדרש. דאָס לעמפּעל האָט זיך נאָך נישט געהאַט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג אַרום דעם טיש האָבען זיך אָבגעשאָטענט אויף די געגענאיבערדיגע וואַנד. די בעוועגענדיגע הענדטלעך האָבען מאָדנע שאָטען געוואָרפען אויף די ווענד, וועלכע האָבען זיך געריסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאָה אין געשטאַלטען פון נאַכטיגע שדים...

די קינדער זיינען איבערגעגאַנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טויטע מאַמעס. פערצעהלט האָט נחמ׳קע דער יתום. ער האָט ערשט נישט לאַנג אויפגעהערט קדיש צו זאָגען, און די קינדער האָבען איהם שטאַרק מכבד געווען. האָט איהם ווער שלעכטס געטהון, האָט ער איהם באַלד איבערגעבעטען מורא האָבענדיג, אַז זיין געשטאָרבענע מאַמע זאָל נישט קומען ביינאַכט צו איהם און ווערגען...

אין אַ ווינקעל טיש איז געזעסען חיים׳ל, אַ קליין יונגעל פון אַ יאָהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ׳קען, האַנד ביי האַנד האָט ער זיך אָנגעריהרט מיט איהם און האָט געפיהלט אַ נאָ־הענטקייט עפּעס מיט נחמ׳קעס געשטאָרבענע מאַמע... ער איז דאָך אַ חבר מיט נחמ׳קען, וועט זי פאַר איהם אויך דאַרט בעטען אין הימעל...

דעם יונגעל האָט זיך געוואָלט וויינען — האָט ער זיך אָבער פער־שעהמט פאַר די חדר־יונגלעך. די חדר־יונגלעך האָבען אַלץ אין איינעם ווייטער פערצעהלט פון זייערע מאַמעס. ער האָט זיך פיעל מאָל גע־וואָלט אַריינמישען אין שמועס. נאָר איהם האָט זיך געדאַכט, אַז די קינדער לאַכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טייטען מיט די פינגער...

דער רבי איז פון בית־המדרש צוריק געקומען.

דאָס קליינע לעמפּעל האָט געלויכטען, דאָס טישעל מיט די קינ־דישע פּנים'לעך זיינען געוואָרען בעלויכטעט, זיי האָבען געקוקט אין די גרויסע גמרות, אין די לאַנגע בייטען אויסגעזייעט מיט גמרא אותיות, וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט...

— זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופען און זיין לאַנגער דאַרער שטערען האָט זיך אָנגעהויבען שאָקלען מיט איין טאַקט איבער די וואַנד.

— שמע מניה תלת... „וועט דאָך זיין געדרונגען דריי זאַכען" — האָט זיך דערהערט אַ כאָר פון קינדישע קול'כעלעך.

חיימ'ל האָט זיך אויך מיטגעשאָקעלט מיט די קינדער.

...טרינה משוגענע !... טרינה משוגענע !...

ווער רופט דאָס אין זיינע אויערען ? ער קוקט זיך אום.

...דאָרט ביי דעם פּלומפּ... אין צוגאַנגענעם שניי שטעהט זי, און רייסט זיך די האָר פון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משוגענע, צו זיין מאַמע ?

ניין, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געווען די משוגענע טרינה. דענסטמאָל איז זי דאָך זיין מאַמע געווען.

פרייטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לייכטערלעך, די חלות זיינען צוגעדעקט מיט'ן חלה־„צוועלעכיל", און דער רויטער קדוש־וויין פונקעלט זיך אין פלעשעל. די מאַמע זיצט, אויפ'ן קאָפּ דאָס הייבעל מיט די ווייסע בענדער.

ווער ? זיין מאַמע ?

„...טרינה משוגענע שטעהט ביים שוואַרצען פּלאָט. אזוי איינגע־ריכט, אזוי ברודיג. און די הייטלעך פון די אויגען זיינען אויפגעריסען, און פון די אויגען־הייטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט זי אַ סדור מיט אָבגעפּליקטע הושענות, אויפ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אַלטען פּריצישען קאַפּעלוש, און די יונגען צופּען ביים קלייד, ביי דער טוך..."

— אוועק זאָלט איהר געהן, יונגען, אוועק...

— טרינה משוגענע ! טרינה משוגענע !

זי וויינט, זי לאַכט...

אָמר אביי — האָט אביי געזאָגט... האָט אביי געזאָגט...

— וואָס האָט ער געזאָגט אביי ? — פרעגט דער רבי.

— האָט אביי אזוי געזאָגט — אזוי געזאָגט...

...די משוגענע טרינה האָט א שווארץ סאמעטעל אויפ'ן האלז — דער ארבעל איז אראָבגעריסען, און אז זי געהט, שלעפט זיך איהר נאָך א בלאָטיגער שלומפער...

א מאָל איז ער אהיים געקומען אויף דער נאכט פון חדר, א קליין יונגעל איז ער נאָך דענסטמאָל געווען ווי שלמה'לע דעם רבי'נס. דער בעהעלפער האָט איהם אָבגעפיהרט. די מאמע איז געזעסען ביי דעם ווינטער־לאָמפּ און האָט די ווארעמע וועש אונטערגעשטריקט. אין דעם אויווען האָבען זיך עפּעלעך געבראָטען, די מאמע האָט איהם אַן עפּעלע געגעבען.ביים ליכט פון לאָמפּ האָט ער דער מאמעס האלז געזעהן. ער איז אזוי ווייך געווען — אזוי ווייס. די מאמע האָט א שווארץ פּלעקעל אויפ'ן האלז, און, אז זי לאכט, לאכט דאָס פּלעקעל מיט, און אז זי איז משוגע, איז דאָס שווארצע פּלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע. משוגע? איז דאָס שווארצע פּלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע?

די מאמע האָט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט אין מטה אויפ'ן גוטען אָרט... יונגען לויפען נאָך... דאָרט אין דער קיך, ביים ווינקעל זיצט זי..

— חיים'ל, וואו האלט מען?

— דאָ — טאפּט דאָס אינגעל מיט די האנד אין דער גמרא.

— שייגעץ איינער! און דער קאנטשיק שפּרינגט ארום איבער'ן קינד'ס פּנים.

— מאמע לעבען, מאמע קרוין — וויינט דאָס קינד.

— „...ווי ער רופט די משוגע'נע מאמע..."

די קינדער לאכען.

— מתקיף ליה רב פפּא — האָט רב פפּא א קשיא געפרעגט.

— וואָס האָט רב פפּא א קשיא געפרעגט? הער, חיימ'ל?

— אז צוויי זיינען געגאנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...

...ביי נאכט איז געווען, און שווארץ איז געווען די נאכט. אזוי שווארץ, מאמע קרוין! א רעגען האָט געגאָסען, פון אויבען און פון אונטען...

ער איז אהיים געלאָפען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאפּעטיל אויפגעשטעלט דעם קראגען איז ער געלאָפען...

און זי איז וואָס אַ מאָל נעהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האָט געקוקט אויף איהם...

און ער האָט דענסטמאָל אַזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאַמען, אַזוי רחמנות... גאָט איינציגער!

זי האָט איהם ביי דער האַנד אָנגענומען.

ער האָט אַ ציטער געגעבען. ער האָט זיך דערשראָקען און איז אַנטלאָפען פלינק... פלינק...

און איהם דאַכט זיך, אַז זי איז איהם נאָכגעלאָפען. און איהם דאַכט זיך, אַז די האָר האָט זי געהאַט צופלאָשעט, און די הענד האָט זי פערשפּרייט, און איז איהם נאָכגעלאָפען, נאָכגעלאָפען...

און ער איז פלינק אַנטלאָפען.

— חיימ'ל, חיימ'ל, חיימ'ל — האָט זי איהם נאָכגעשריגען...

יאָ, ער האָט געהערט איהר קול...

זי האָט געוויינט, זי האָט געלאַכט...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

טרינה די משוגענע קומט יעדען טאָג און שטעלט זיך אַנידער פאַר זייער טהיר און וואַרט. איינמאָל האָט ער געהערט, ווי שיינדעלע די שכנה'טע האָט אַזוי געזאָגט: „אַ מאַמעס אַ הארץ לאָזט נישט רוהען: משוגע, און דאָך קאָן זי אָן די קינדער נישט פערגעסען"...

און דער טאַטע קומט אַרויס מיט אַ פּאַסעק און טרייבט זי אַוועק, זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי אַ קינד, איהם, אָדער זיין שוועסטעריל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפּעס, און וויל עפּעס, וויינט זי, לאַכט זי...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָס יונגעל האָט אַ ציטער געגעבען, זיין קינדיש גופ'ל איז פון דער באַנק אויפגעשפּרונגען.

— וואָס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין איין וואָרט זאָגסט דו דאָך ניט, און דער קאַנטשיק איז געפאַלען איבער זיין פּנימ'ל...

דאָס יונגעל האָט אָנגעהויבען צו וויינען.

איהם האָט זיך געלוסט צו וויינען, לאַנג וויינען, לאַנג און לאַנג, און אין וויינענדיג האָט ער זיך געפונען ביי זיך אין דערהיים.

זיי האָבען נאָך דענסטמאָל געוואָהנט אין דער אייגענער שטוב, וואָס זיי וואָהנען איצט. די מאַמע זיצט תמיד אויף דעם קיכען־בענ־

קעל ביים אויוועז און קוקט אויף דעם פּוס פון טאַטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פּוס, דורך גאַנצע טעג, אַזוי ווי זי וואָלט עפּעס דאָרט געזוכט, און האָט זיך ווער צווישען איהר און דעם פּוס אוועקגעשטעלט, האָט זי געקוקט מיט אַזעלכע רחמנות'דיגע בליקען...

דער טאַטע איז בייז, שילט אַלע, שלאָגט אַלע...

די עלטערע שוועסטער סוד'עט זיך מיט דער מומען.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טיילמאַל קומט ער אַהיים אויף דער נאַכט פון חדר, מיט דעם לעמפּעל אין דער האַנד. אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטאָ, נאָר די מאַמע זיצט איינע אַליין ביים קיכען־ווינקעל און קוקט אויפ'ן פּוס.

ער געהט צו צו איהר: מאַמע.

זי רופט זיך גאָר נישט אָן.

ער הייבט אָן צו וויינען פאַר דער מאַמע: מאַממע מאַמ־מע!...

זי רופט זיך גאָר נישט אָן... נאָר קוקט אויפ'ן פּוס פון טאַטענס בעט...

קומט אַריין די עלטערע שוועסטער, און גיט איהם ברויט מיט פּאָווידלע.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ער האָט שוין אָן אַלעם פערגעסען.

אין הויף איז זיך אַ סוכּה געשטאַנען, אַ סוכּה נאָך פון סוכּות.

די מאַמע איז אַליין אין דער סוכּה... ניין... דענסטמאַל איז זי שוין טרינה די משוגענע געוועזן...

און מען שלאָגט זי יעדען טאָג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.

ער זעהט, ווי מען שלאָגט זיין מאַמע, דער טאַטע אַליין שלאָגט, די פעטער שלאָגען... און די מאַמע רייסט די האָר פון קאָפּ, אָבער ניין, זי איז גאָר רוהיג, גאַנץ רוהיג נאָר זי קוקט אויף איין אָרט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען.

ביי נאַכט הערט איהר טיילמאָל ווי זי וויינט... „מ'דאַרף זי שלאָגען", מען זאָגט, אַז עס איז אַזאַ רפואה.

מען גיסט איהר קאַלט וואַסער אויפ'ן קאָפּ.

און זי ציטערט אַזוי.

מען דאַרף עס. עס איז אַזאַ רפואה.

מען מעג שלאָגען אַ מאַמע ? יאָ, מען מעג ?...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און אַ מאָל ביי נאַכט, אין זעהר אַ פינסטערע נאַכט. די שדים מוזען שפּאַצירען אין די גאַסען אין אַזאַ נאַכט, און די מאַמע איז אַליין אין סוכה צווישען די שדים...

רבונו של ע.לם.

אויף דער סוכה איז קיין מזוזה ניטאָ, קיין קריאת־שמע האָט זי אויך ניט געלייענט, אוי, פיעל שדים מוזען דאָרט זיין...

ער האָט זיך צוגע'גנב'עט צו דער סוכה, און האָט געהערט ווי עס ברומט ארוים פון דער סוכה...

עפּעס אַזוי שרעקליך...

אַ גאַנצע נאַכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפען, פון דער סוכה ברומט עס ארוים...

ווער ברומט, די מאַמע צו די שדים ברומען ?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אַ מאָל האָט מען איהם פון דער היים אוועקגעפיהרט, איהם מיט זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאַטע איז ערגעץ־וואו געהאַט אוועקגעפאָהרען.

די מאַמע איז עפּעס שוין ניט געווען. זי איז ניט געשטאָרבען, מען האָט זי ניט אויפ'ן גוטען אָרט געפיהרט, נאָר זי איז שוין אוים מאַמע געוואָרען...

עפּעס לויפט זי אין גאַס ארום. יונגען לויפען איהר נאָך. מען וואַרפט איהר שטיינער נאָך. און זי שטעהט אַ גאַנצען טאָג אַליין ביי דעם פּלומפּ...

זעהט ער זי — ענטלויפט ער פלינק אַהיים, אַז ער זאָל זיך מיט דער מאַמע ניט צוזאַמען בעגעגענען.

עפּעס וואָלט ער יאָ געוואָלט זיך מיט דער מאַמע צוזאַמען טרעפען, נאָר ניט אויף דער גאַס. ערגעץ־וואו דאָרט, אין אַ בעהאַלטען אָרט, אַז עס זאָל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאָל וואָלט ער צוגעגאַנגען צו איהר אין דער שטיל, גאָר אין דער שטיל, ער וואָלט זי ביי דער האַנד אָנגענומען און וואָלט אַזוי געזאָגט :

— מאַמע... מאַמע...

און וואָלט פלינק ענטלאָפען.

— פאַר וואָס? עס איז דאָך אַ מאַמע, מיין מאַמע!

ניין, ענטלאָפען וואָלט ער נישט. ער וואָלט געשטאַנען.

ער שטעלט זיך פאָר, ווי ער וואָלט געשטאַנען — אָט גייט איך צו איהר, אָט אַזוי, נעהם זי אָן ביי דער האַנד.

אַ משוגענע האַנד — — פלינק...

— פערמאַכט די גמרות, נעהמט די סדורים — זאָגט דער רבי.

די קינדער שטעהען און דאַווענען מעריב.

„והוא רחום יכפר עון...“

— פאַר וואָס וואָלט איך ענטלאָפען? — עס איז דאָך מיין מאַמע! מיין מאַמע, מיין מאַמע...

די קינדער האָבען זיך שוין די קאַפּאָטקעלעך אָנגעטהון. די לאָמ־טערען גענומען אין די הענד און זיינען אהיים געגאַנגען.

אַ גרויסע לבנה וואַנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם אַראָב מיט אַזוי פיעל רחמנות. איהם דאַכט זיך, אַז די לבנה האָט אויך אַ משוגענע מאַמע, דורך דעם חבר'ט זי זיך מיט איהם...

איז ער אָנגעקומען אין קליינעם ליקעל אריין, פאַר זייער הויז, איז ער פּלוצלונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואַנד אָנגעלעהנט הינ־טער די רינע איז זי געשטאַנען, טרינה די משוגענע...

דעם קאָפּ האָט זי אַרויסגעשטאַרט פון דעם שוואַרצען צוריסענעם טוך און האָט דאָס ערגעץ־וואו געגלאָצט מיט די אויגען...

צוגעהן, צו נישט צוגעהן?

זי קוקט אויף איהם. דער מאַמעס בליק, זי שווייגט. נאָר דאַכט זיך זי שמייכעלט. וואָס שמייכעלט זי?

— מאַמע, מאַמע, דו ביסט מיין מאַמע? יאָ? האָט דאָס יונגעל געפרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט, אויב קיינער זעהט נישט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו איהר, האַרט נעבען איהר:

— דו ביסט מיין מאַמע? יאָ? דו ביסט?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען, נאָר מיט די אויגען ערגעץ־וואו געגלאָצט...

— פאַר וואָס ביסט דו נישט אין דער היים? פאַר וואָס לויפסט דו אין די גאַסען ארום?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— מאַמע, פאַר וואָס שווייגסט דו? פאַר וואָס?

און דאָס יונגעל איז אַרויסגעבראָכען מיט אַ געוויין.

נאָר זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— ווילסט עסען? יאָ, ווילסט עסען? זאָג, ווילסט עסען?

זי האָט זיך גאָר און גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז אַריין פלינק אין דער שטוב און געזאָגט „גוטען אָבענד“.

אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאַטע איז געזעסעןביים טיש און האָט עפּעס גערעכענט. די עלטערע שוועסטער איז געשטאַנען ביי דער קיך, און האָט עפּעס געקאָכט.

— חיים'ל, ווילסט עסען? — האָט איהם די שוועסטער געפרעגט.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאַטע הערט נישט, איז צו־געגאַנגען צו דער שוועסטער:

— לאָה, די מאַמע שטעהט אין דרויסען.

די שוועסטער האָט נאָר פערביסען די אויבערשטע ליפּ מיט די צייהן, און האָט געוויזען מיט'ן פינגער אויף'ן טאַטען...

חיים'ל האָט גענומען די צוויי שטיקלעך פּוטער מיט ברויט, וואָס די שוועסטער האָט איהם געהאַט אָנגעשניטען, און אַרויסגעטראָגען דער מאַמען.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגע־גאַנגען צו איהר, און דערלאַנגט איהר די שטיקלעך ברויט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָבגערופען.

— עס, ביסט דאָך הונגעריג.

ער האָט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האַנד געלעגט: נעהם, ביסט דאָך הונגעריג.

זי האָט ערגעץ וואו ווייט געגלאָצט מיט די אויגען, ווי זי וואָלט געקוקט אין אַ פרעמד לאַנד.

אַ ברוגז

מיט אַ פערביטערט האַרץ בין איך פון דער היים אַוועקגעלאָפען און געלאָזט זיך געהן נאָך ליענטשיץ צו מיין מוהמען נחת־פערלען.

געוועזען איז עס איינער פון יענע טעג, וואָס נאָך דעם וועטער איז שווער צו וויסען, אויב עס איז אַ ווינטער אָדער אַ זומער־טאָג: דער הימעל איז גרוי בעוואָלקענט, די ערד פייכט און דער שטח איז מיט אַ שווערער לופט אָנגעפילט.

דער וועג, וואָס איך געה אויף איהם, ציהט זיך שטום־טויט ווייט אַוועק, און אין דעם ראַוו וואָס איז צווישען דעם וועג און די ווייטע בע־וואָלקענטע פעלדער, פאַשען זיך קיה און פערד. נעבען זיי זיצען קליינע שקצים׳לעך, איינגעקאָרטשעט אין ברייטע פּאַטערישע וועסטען, און קוקען אויף מיר נאַרעדיג אַרוים פון אונטער די טיפע היטלען, וועלכע זיינען אַריבערגעצויגען איבער זייערע אויערען. עס גלוסט זיך זיי נישט, זעהט זיך אויס, אין אַזאַ וועטער מיט מיר צו טשעפּען, און זיי לאָזען מיך רוהיג ווייטער געהן. באַלד איז אַ קאַרעטע דורכגע־פאָהרען, און איך האָב געוואָרפען אַ בליק אין די קאַרעטע אַריין. אינ־וועניג ליגט עפּעס אַ הערר אויסגעצויגען אויפ׳ן געזעס, און קוקט שטום אין אַ צייטונג אַריין, וואָס איז איבער זיינע קניה אויסגעשפּרייט. באַלד איז די קאַרעטע מיט דעם הערען אויף דעם וועג ווייטער אַוועק־געפאָהרען.

איך געדענק, אַז דענסמאָל, געהענדיג אויפ׳ן וועג, האָב איך עפּעס פון אַ זאַך געקלערט, וואָס האָט מיך שטאַרק דערשראָקען און פער־שעמט; איך האָב ביי מיר געקלערט, אַז ווען איך וואָלט חלילה אַ יתום געוועזען, מיין מאַמע וואָלט, חלילה, אויפ׳ן „גוטען אָרט" געלעגען, וואָלט איך זי אַזוי ליעב געהאַט, אַזוי ליעב! באַלד אָבער, האָב איך מיך דער־מאָנט, אין וואָס פאַר אַ זאַך איך קלער, און איך האָב מיך אין זיך זעלבסט פערשעהמט: „שטיק גולם, נאַר — האָב איך צו מיר גע־טענה׳ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אַז אַ מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער?"

באלד האָב איך מיך אליין געטרייסט, אז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט א מאמע זאָל שטארבען! איך מיין עפּעס גאָר אנ־דערש; אז עס שטארבט חלילה ביי וועם א מאמע, איז דאָך אזוי נישט גוט, גאָט איינער!

און געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי מיין אייגענע מאמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ערבארימקייט נעהמט זי מיין קאָפּ ארום און גלעט מיך אזוי ווייך מיט איהר האנד אויף מיין באַק, און זאָגט צו מיר מיט א גוט ערבארעמדיג געלעכטער'ל:

— נארעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אז זיין מאמע זאָל שטאר־בען? ווער?....

די גרויע וואָלקען זיינען טינקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך הארטער צו דער ערד אראָבגערוקט. דער זאמד אויפ'ן וועג איז פייכטער און אָנקלעבענדיגער, און דאָרטען ווייט בעהאַלטען זיך די פעלדער אין א געדיכטען טוי־נעפּעל. א גויה איינגעוויקעלט אין א גראָב טוך איז דורכגעלאָפען, זי האָט זיך געאיילט, וויזט אויס, וואָס גיכער אהיים צו קומען. באלד איז א פוהר פון ווייט אָנגעקומען צו פאָהרען. די צוהיצטע, מאטע פערד זיינען מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ, פאמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָדט צוגעגאנגען. דער פויער, וואָס איז אויף דער פוהר געזעסען, איז געווען איינגעהילט אין א פייכ־טען זאַק, און ער האָט מאַט געקוקט אויף די אָבגעאַרבעטע פערד. דער הוט איז ביי איהם ביז אין האַלבען קאָפּ געווען ארויפגערוקט, די פייכ־טע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אָקסענדיגען, בעשמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שווארצע אויגען האָט עס געבלישטשעט: געלויבט צו גאָט, מיר זיינען שוין אין דער היים! אנטקעגען פון דער שטאָדט צו איז א צווייטע פוהר אָנגעקומען צו פאָהרען. די פערד האָ־בען נאָך זיכער געשטעלט זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אריין געאיילט.... דער פויער, וואָס איז אויפ'ן וואָגען געזעסען, איז נאָך אין א טרוקענעם זאַק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האַלבע אויערען אראָבגערוקט, און ער האָט רוהיג פאר זיך גע־קוקט, אין זיינע אויסגעלאָשענע אויגען איז עפּעס אומעטיגעס געווען: דער וועג הויבט זיך ערשט אָן...

באלד האָט זיך געוויזען א געלער קלאָץ מיט רויטע אָבגעפּארבטע פּאסען. ליגענדיג האלב אויסגעבויגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט־אריבער, — א גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאָדט. פון איין זייט איז דער קלאָץ געווען העכער, און עס האָט זיך פון דער הויך א קייט אראָבגעצויגען, ביי א בודקעלע. איינגעוויקעלט אין א פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה־פּעריל. זי האָט אָבגעדונגען דעם שטאָדט „שלאבען", און זי לאָזט נישט קיין פוהר פון דער שטאָדט ארויס און נישט קיינע אין דער שטאָדט אריין, וואו מען בעצאָהלט איהר נישט דערפאר. עס דאכט זיך, אז זי איז די שומר'טע פון דער שטאָדט, ווען זי וויל, גיט זי א ציה ביי דער קייט, לאָזט דעם קלאָץ פון דער הויך אראָב, און שניידט אָב ליענטשיץ פון דער גאנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאנגען, נאָר איבער די בלאָטע אָבער, ווייל איך בין פּאמעליך מיט מורא געגאנגען, האָט זי מיינע טריט נישט געהערט, און זי איז געזעסען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האלט דעם קאָפּ אראָבגעבויגען און דרימעלט.

— גוט נאָוועגד! — האָב איך שוואך ארויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נ'אָוועגד! — האָב איך נאָך א מאָל, שוין א ביסעל העכער, מיט הארץ־קלאפּען געזאָגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האָט זיך מיר געדאכט, אז מיט צופליים מאכט זי זיך אזוי, זי וויל מיך נישט זעהען.

איך בין געשטאנען און געווארט.

דאָך האָט זי זיך אומגעדרעהט, און דערזעהענדיג מיך, האָט זי מיט דעם רוקען א שוידער געטהון און געזאָגט: „שמואל", באלד האָט זי ווייטער דעם קאָפּ אראָבגעבויגען, און איז וויעדער שטיל געבליבען, געדאכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אזוי ווי איך וואָלט ביי א קלאמקע פון א טהיר אָנגעהמען, פרואווענדיג זיך צו עפענען. די טהיר איז פערשלאָסען.

באלד, נישט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט זי מיך געפרעגט:

— מיט וועם ביסטו געקומען?

געדאכט האָט זיך, אזוי ווי א פערשלאָפען קול וואָלט פון אונטער דער באנק אפּער גערעדט.

— מיט אַ פֿויער, ער האָט זיך דאָרט אין דאָרף אָבגעשטעלט — ווייז איך איהר מיט'ן פינגער.

און זי איז שטיל געוואָרען און האָט ווידער דעם קאָפּ אראָבגע־האַלטען, צו דרימלען, אויב וואָס?

דערנאָך האָט זי פֿאַמעליך דעם קאָפּ אויפגעהויבען, געוואָרפען אויף מיר א השדי'גען בליק און האָט ביטער אָבגעזיפצט.

מיין מוהמעס קרעכץ האָט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפּעס ווי אַן אונטערשריפט אונטער זעהר אַ שווערען קאָנטראַקט.

שטיל בין איך נאָך איהר אין שטוב אריינגעגאַנגען.

— זעץ דיך. שרה דאָבריש וועט באלד קומען, וועט זי פייער מאכען. —

באלד האָט זי די שטוב פערלאָזט.

אין שטוב האָט שוין אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי איבערגעבליבענע שויבען, וואָס דאָס פאָרהענגעל האָט זיי נישט פער־שטעלט, זיינען פערלאָפען געווען, און טריבע טרעהרען זיינען איבער זיי געראָנען. פֿאַר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס, עליו־השלום, בילד געהאַנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע גע־זיכט האָט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אכטונג געגעבען אויף אלץ, וואָס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואַנד איז ביי דער שאַנק א קאָמאָד געשטאַנען, בעדעקט מיט א געשטריקטען טישטוך. אויף איהם זיינען געווען אויסגעשטעלט פערשיעדענע קאָלירטע טע־לער, צוזאַמען־געגלייסטע גלעזערנע קלאָשען, צווישען זיי איז אויך גע־שטאַנען א גלעזערנע צוקער־פּושקע. איך האָב עס אויפגעדעקט. אינ־ווענינ איז נאָך געלעגען וואַטע, אודאי נאָך פון מיין פעטער'ס אתרוג, עליו־השלום.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען א ספר'ל אין האַנד אריין און האָב דערינען אריינגעקוקט.

אין האַרץ האָב איך מורא געהאַט, אז עס זאָל מיר חלילה נישט איינפאַלען, צוצוגעהן און די צוקער־פּושקע צו צוברעכען, אָדער גלאַט אזוי נעהמען א טעלעריל פון קאָמאָד, און עס אויף דער ערד אראָב־וואַרפען, נאָר איך האָב מיר די בייזע מחשבות פון קאָפּ פעריאָגט און אין ספר'ל זיך פערטראַכט.

באַלד האָט זיך די טהיר אויפגעעפענט, און אַ מיידעל איינגעווי־קעלט אין אַ טוך איז אריינגעקומען.

זי האָט דאָס טוך פון איהר קאָפּ אראָבגערוקט, און עס האָבען זיך בעוויזען איהרע צוזאמענגעפרעסטע האָר אויף איהרע שלייפען.

זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האָט געקוקט אויף מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האָט דערקענט אין איהר, אז זי ווייסט נישט וואָס צו זאָגען, און וואָס צו טהון.

באַלד האָט זי דאָס לעמפּעל אָנגעצונדען און זי האָט עס אויף דעם טישעל פאר מיר אנידערגעשטעלט.

איך האָב מיך טיעף אין ספר'ל פערטראַכט.

— דו ביסט דער מוהמע מלכה'לעס זוהן? — האָט זי מיך פלוצ־לונג געפרעגט, אראָבבויגענדיג דעם קאָפּ, צוהאקענדיג האַלץ אויף דר'ערד.

— יאָ — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פע־ריל'ס טאָכטער?

— יאָ — זאָגט זי.

און איך האָב ווייטער אין ספר'ל אריינגעקוקט.

— לאנג וועסט דו פערבלייבען? — האָט זי מיך ווייטער גע־פרעגט.

— איך קלעהר דאָ, אין בית־המדרש צו לערנען. — זאָג איך איהר מיט זעהר אַ ערנסטען טאָן.

— טאקי? — פרעגט זי.

— יאָ. — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאל, — די צייט איז ביי אונז שלעכט, דער טאטע פערדיענט נישט, ער קאָן מלמדות־געלט נישט צאָהלען, בין איך געפאָהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאטע, עליו־השלום, איז געשטאָרבען, — זאָגט זי מיט אַ טרויעריגען ניגון, און נעמט אָן מיט די פינגער דעם שווארצען סאמעט בענדיל, וואָס זי טראָגט אויף'ן האלז, איז ביי אונז אויך די צייט שלעכט. דער „שלאָבען" איז טייערער געוואָרען. מען איז וואך גאנצע נעכט און מען פערדיענט גאָר נישט.

באַלד זאָגט זי ווייטער:

— דאָ וועסט דו קענען לערנען, שלאָפען וועסט דו ביי אונז, שבת און יום־טובים וועסט דו אודאי אויך עסען ביי אונז. און מאָרגען ווע־

לען מירביידע אריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — א געשעפט, „טעג", וועסט האָבען וואו צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שווייג.

— וועש וועט דיר אויך נישט קאָסטען, — זאָגט זי ווייטער, — אין איינעם מיט די אונזערע וועט מען דיינע אויך אויסוואשען. נישט געזאָרגט, וועסט דיר א עצה געבען.

איך האָב מיך אין שטיבעל ארומגעקוקט, און אלץ האָט מיר שוין אזוי פריינדליך, אזוי היימיש אויסגעוויזען.

— דאָ, זעהסט, — זאָגט זי צו מיר, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידיגען אָרט, וואָס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאמאָד, — וועט מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען, בעטגעוואנד איז אָהן עין־הרע דאָ ביי אונז גענוג.

איך האָב געוואָרפען א בליק אויף דעם ליידיגען שטיקעל ווינקעל, און א ווארימקייט איז דורך מיין הארץ דורכגעלאָפען. דאָ וועט מיין „מקום מנוחה" זיין.

— גוט ? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האָבען ליעבליך גע־שמייכעלט צו מיר.

איך האָב געשוויגען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאָך אויפ'ן פענסטער — האָב איך מיר גע־טראכט : דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...

זי האָט מיר א גלאָז טהיי דערלאנגט.

— טרינק, דערוואַרים דיך, באלד וועט די וויעטשערע פארטיג ווערען.

די טהיר האָט זיך אויפגעעפענט, מיין מוהמע איז אריינגעקומען.

איך, האלטענדיג דאָס גלאָז טהיי אין דער האנד, האָב איך עפּעס ביי מיר געפיהלט, אז איך טהו א עולה.

— ווייסט, מאמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעס איז היע אהער געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג", ביי אונז וועט ער נעכטיגען, וואָס נישט ?

די מוהמע האָט אויפגעעפענט דעם פוטער, און עס האָט זיך גע־וויזען דאָס שווארצע באנד, וואָס זי טראָגט אויף איהר האלז.

מיין מוהמע האָט אָבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאמע, דאָ, צווישען דער שאנק און דעם קאמאָד וועט

מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. דאכט זיך ביי דער מוהמע רבקה׳לע איז דאָ א איבריג בעטעל, איך וועל מאָרגען צו איהר אריי־בערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מאָרגען אהיים פאָהרען.

און אראָב־בייגענדיג דעם קאָפּ האָט זי אין דער שטיל געזיפצט.

— א קינד מאכט זיך צום נארען, האפּט זיך אויף און לויפט פון דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!

שרה דאָבריש איז געשטאַנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט און רחמנות׳דיג.

איך האָב מיך פערשעמט אין ספר׳ל פערטראכט.

אין שטוב איז שטיל געוואָרען.

באלד האָט זיך געהערט א פוהר פאָהרען, און מיין מוהמע איז פון שטוב ארויס.

שרה דאָבריש האָט שוין גאָר נישט גערעדט, דאָס פּנים האָט זי אין קוימען פערבאָרגען.

איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרויסען איז זעהר פינסטער געווען. באלד האָט זיך א קלאפּען פון רעדער געהערט, און א פוהר מיט א לאמטערן איז דורכגעפאָהרען. די פוהר איז געפאָהרען, און פון דער ווייטענס האָט זיך א פונק ליכטיגקייט אין דער פינסטערניש געטונקט...

*

* *

אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מיך מיין מוהמע מיט א פּויערישער פוהר אויפגעדונגען און מיך צוריק אהיים געשיקט.

שרה דאָבריש, מיין מוהמעס מיידעל, איז געשטאַנען ביים שלאָבען און האָט מיר נאָכגעשריען:

— פאָהר געזונדערהייט, גריס די מוהמע מלכה׳לע.

די פוהר איז ווייטער געפאָהרען.

דער הימעל איז געווען בעוואָלקענט. א געדיכטער קאלטבלוטיגער רעגען האָט אָהן אנ׳אויפהער פון דער הויך, פאמעליך, אויף דער ערד געגאָסען, עס איז געווען איינער פון די רעגענס, וואָס מען ווייסט נישט, ווען זיי הויבען זיך אָן און ווען זיי לאָזען זיך אויס. עס דאכט זיך, אז עס רעגענט שוין אזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אזוי בעשאַ־

פען געוואָרען מיט'ן רעגען, און עס ועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אזוי לאנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האָב מיך איינגענאָרעט אין א ווינקעלע וואָגען אריין, בעהאלטען מיך אונטער דעם נאסען געזעס, און מיינע הענד האָב איך אונטער מיין קאפאָטע ארונטערגעשטעקט, אָנגעטאפט דאָס העמד אויף דער ברוסט, איך האָב ביי מיר געשפירט, אז מיינע הענד זיינען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאלטען.

א קייטיל האָט זיך פון וואָגען אָבגעטשעפעט און האָט אָהן אויפהער אין די ברעטער געקלאפט, דער רעגען האָט געקאפיעט, און די קייטיל האָט נאָכאנאנד געקלאפט, און עס האָט זיך גערעכט, ווי א הונד וואָלט אונטער א נאסע באָדע געקלאָגט.

און די וואָלקענס ציהען זיך איבער מיין קאָפּ. אָט דאכט זיך מיר, אָט שטרעק איך די האנד אויס און טאָפּ זיי אָן, נאָר אָט רוקען זיי זיך העכער ארויף, און דער רעגען קאפיעט, א טראָפּ צו א טראָפּ, און די טראָפּענס פאלען אין די וואסערלעך, וואָס זיינען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאסע פעלדער, און די וואסערלעך רעדלען זיך, און די פייכטע ערד זאפט אין זיך די טראָפּענס איין.

איך קוק אויפ'ן פויער. ער זיצט איינגעקאָרטשעט דעם קאָפּ אויף דער ברוסט, און זעהט אויס טיעף פער'חושכ'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אוועק, ער האלט אָפען דאָס מויל און שווייגט, נאָר זיין אויסגעשטרעקטער רוקען, דאכט זיך, ווי ער וואָלט זאָגען, גלייכגילטיג איינזאבענדיג אין זיך די טראָפּענס רעגען: וואָס געהט עס מיך אָן?

און די פערד געהען זיך פּאוואָלע, מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ און שטעלען זיך זיכער זייערע הארטע טריט אין דער פייכטער ערד.

איך קוק אויפ'ן ראָד פון וואָגען, ווי עס דרעהט זיך אריין אין דער בלאָטע. אָט באלד פאָהרט א העלפט ראָד אין דער הויך ארויף, אריינציהענדיג אונטער זיך דאָס אנדערע האלבע ראָד אין בלאָטע, און אזוי דרעהט עס זיך, אמאָל איז איין האלבע ראָד אין דער בלאָטע און די אנדערע העלפט אין דער הויך און דאָס צווייטע מאָל פערקעהרט.

איך קוק מיך ארום—די פעלדער זיינען בעוואָלקענט און נאס, דער הימעל איז גראָה; ער הענגט, דאכט זיך, נאָר אראָבצופאלען און אלעס צוצודעקען — און געדאכט האָט זיך מיר, אז די גאנצע וועלט, אָט דאָס אלץ, וואָס איז ארום איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאמען, זי אנטלויפט

פון חדר צו דער מוהמען נחת פעריל. און די וועלט האָט אויך א על־טערן ברודער, וואָס ער וועט זי פרעגען, ווען זי וועט אהיים קומען: וואו ביסט דו געווען?

אויפ'ן פעלד אקערט א פויער. דאָס פערד איינגעשפאַנט אין דעם אקעראייזען, ציהט זיך און שלעפּט זיך איבער דער פייכטער ערד, עס שטעקט דעם קאָפּ ארויס און ציהט ווייט אויס דעם האלז. דאָס אייזען שלעפּט זיך נאָכ'ן פערד — און דער פויער געהט הינטער זיי, און שמייסט מיט דער בייטש.

און די פוהר פאָהרט ווייטער. אָט באלד ווייזט זיך א לאַנג שטיק שוואַרץ אויסגעשניטען פעלד פון טאָרעב. באלד ציהט זיך א שוואַרץ שטענגעל פון פעלד אין וועג אריין, ווי א וועג וואָס פיהרט צו א „בית־עולם" צו.

און ארום שוועבט א נעפּעל אין דער לופטען און שטיקט אלעס צו.

און געדאכט האָט זיך מיר, אז מיר אלע — איך, דער הימעל, די פעלדער, דער פויער מיט'ן אקעראייזען, אלעס ארום זיטצען אין חדר. עס איז דאָנערשטאג נאָכ'ן אָנבייסען; די זון איז ערשט ביים שפּיטץ פענסטער, א סימן, אז עס איז ערשט האלב איינס, און מיר זאָגען אי־בער דעם שיעור פאר'ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באלד האָט זיך בעוויזען א הויכער פּאלאַץ ארומגערינגעלט מיט א גאָרטען. פון דערהויך האָבען זיך געוויזען פיער גרויסע פענסטער, אין מיטען — א באלקאָן. פון פּאלאַץ ציהט זיך א לאַנגע אלעע ארום הויכע בוימער.

און איך האָב מיין פּנים טיעפער אין דער קאַפּאָטע בעהאלטען. די הענד האָב איך אונטער מיין וועסטעל ארונטערגערוקט, אָנגעטאַפּט מיין ברוסט און האָב מיך געפיהלט היימישער, איך בין ביי מיר...

און עס האָט זיך בעוויזען פאר מיינע אויגען מיין ברודער'ס פּנים, ער שלאָגט מיך גאָר נישט, ער האלט דעם שטעקען אין האנד און קוקט אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און ביי דער טהיר שטעהט דער פויער, ער פערלאַנגט די פערציג גראָשען, וואָס די מוהמע האָט איהם צו־געזאָגט....

און דאָ שטעהט דער פּאלאַץ — און באלד אָט עפענט זיך די טהיר פון דעם פּאלאַץ אויף — און די פוהר פאָהרט מיט מיר אריין, מען גיט מיך ערגעץ א נעהם ארויף.... איך ליג אונטער א זיידען בעטגע־

וואַנד... מיר איז וואַרם... באַלד באַד איך מיך אין אַ וואַנע, און דאָ זיינען אָנגעגרייט פאַר מיר נייע קליידער פון קאָפּ ביז די פיס.... איך שפּיר ווי דאָס זיידענע העמד קנאַקט אויף מיין רוקען... און אַ אַטלעסען קאַפּאָטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכגעהענדיג, אין שפּיגעל אַריין, איך זעה אויס ווי אַ בן־מלך... צוויי לאַנגע שוואַרצע פּאות'ליך....

עפּעס אַ פוהר איז דורכגעפאָהרען, דער פויער איז פון וואָגען אַראָב, און עס דאַכט זיך, אַז ער האָט ביי דעם צווייטען אַ פּאַפּיראָס פערדרייכערט.

... און מען פיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אַריין.... עס בלישטשען אַזוי פיעל ליכט אין זילבערנע רעהרען... ביי אַ לאַנג געדעקטען טיש זיצט אַן אַלטער יוד אויבען אָן.... מיט אַ ווייסע באָרד... אַ זילבערן טאַבאַק־פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספר אַריין... עפּעס אַ יו־דענע אין גרויסע בריליאַנטענע אויירינגען, אין אַ זיידענער הויב, גרייט צום טיש. איז עס מיין מאַמע? ניין... אַ פרעמדע... מען פרעהט זיך מיט מיר... שלום־עליכם... מען קושט מיך... די מחותנת'טע וויינט...

עפּעס איז ווער דורכגעלאָפען איינגעוויקט אין רעגען. אויפ'ן פעלד שטעהט אַ פוהר אָהן אַ פערד. נאָר דער דישעל איז אַזוי לאַנג.

... איך זיץ ביים טיש... שמועס אין לערנען... איך פערענטפער אַ הארבען רמב"ם.... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט אַ מר"ל'ס אַ קשיא.... איך ברענג איהם אַ ראיה פון אַ רא"ש.... אַלע קוקען אויף מיר... נאָר מיין מחותן שטעהט פערגאַפט... די מחותנת'טע ווישט זיך די אויגען מיט אַ טיכעל... און דאָרט... פון אַ שפּאַלט פון דער טהיר.... אַ זיידען קליידעל... זי האָרכט... זי עפענט ברייטער אויף די טהיר, און קוקט.... איך מאַך מיך ווי גאָר נישט.... און רעד ווייטער, פערענטפער אַ „תבואת־שור".

... מען פיהרט די כלה אַריין... זי איז שעהן ווי אַ בת־מלכה.... אין בלויז זייד און סאַמעט.... אין צוויי שוואַרצע צעפּ... אין אַ ווייס שער־ציל.... זי לאָזט אַראָב דעם קאָפּ... זי שעמט זיך... איך אויך... דאָס הארץ קלאַפּט אין מיר.

... — ווי געפעלט דיר דיין כלה?... די קינדער שעמען זיך! זעהסט, זעהסט ווי רויט ער איז געוואָרען... און איך שטעק מיין פינגער אין גאַרטעל אַריין און דרעה מיר איבער'ן שטוב...

... זיי וועלען זיך אַליין געוועהנען איינער צום צווייטען...

.... מ׳גרייט צום טיש... א גרויסער ענגלייכטער הענגט פון באלקען אראב מיט גרויסע בריליאנטענע גלעזליך... איך מיט מיין מחותן זי־צען אויף איין זייט טיש... זי מיט דער מחותנת׳טע אויף דער צווייטער זייט טיש... דער ענגלייכטער פערשטעלט... זי קוקט אויף יענעם זייט ענגלייכטער, איך אויף דער זייט...

... איך זאג ווייטער תורה... דאס פשט׳ל אויף „שחיטת־חוץ״.... פערענטפער דעם רמב״ם.. דער מחותן ווענדט אב... איך לאז נישט.... ברענג די גמרא פון חולין.... זי ווינקט.... קוקט אויף מיר: לאז דיך נישט... אט אזוי... פערענטפערט... ריכטיג... זי שמייכעלט... הא?!

מען פיהרט מיר מיין כלה צו... איך מאך די אויגען צו... איך קוק נישט.... מען גיט מיר א גאלדענעם זייגער... זי געהט.... נעהם, זאגט זי, און קוקט מיך אן.... איך מאך די אויגען צו און נעהם... איך טראג איהם אויף די אטלעסענע וועסט...

... איך זיץ מיט איהר אליין... אין א גלעזערנער אלטאנקע.... זי קוקט נישט... איך אויך נישט... מען קוקט אין וואסער אריין.... ניין, אין א ספר׳ל אריין... זי שמייכעלט... ניין... זי זיצט, האלט דעם קאפ אראבגעבויגען... ניין... זי זיצט און קוקט אויף מיר גלייך אין פנים אריין... איך אויך... גלייך איהר אין פנים אריין... זי וויינט... יא, עס רינען אראב די טרעהרען איבער די באקען... איך האלט די צעפ... ניין... מען מעג דען??... איך קוק אויף איהר... איך וויין אויך... זי האט אויף מיר רחמנות, אזוי רחמנות...

איך נעהם זי אן ביי דער האנד...

„דו האסט נישט דעם פויער צו בעצאהלען? האסט מורא פאר דיין עלטערן ברודער?...״

איך קוק מיך אום, דער פאלאץ איז שוין לאנג פערבייגעפאהרען, עס ציהען זיך נאסע בעוואלקענטע פעלדער.

עס בעווייזט זיך א קליין הייזיל, דער שטרוידאך איז אין רעגען דורכגעווייקט, פון קוימען געהט א געדיכטער רויך ארויס און צולעגט זיך געדיכט איבער׳ן וועג, פאר דער טהיר שטעהט א פוהר, דאס אויס־געשפאנטע פערד האלט דעם קאפ אין וואגען בעהאלטען, און גיט אי־בער זיין רוקען א כפרה דעם רעגען. דער פוהרמאן שטעהט אין דער טהיר ביי׳ם הייזיל, איינגעקארטשעט אין זיין צעווייקטען מאנטעל,

האלט די בייטש אין אָרים, פערלעגט די הענד און קוקט גאָרעדיג פון מאַנטעל ארויס:

עס בעווייזט זיך דאָס וועלדיל, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך איינער צום צווייטען.

נאָך דעם וואלד זעהט מען שוין דעם שפּיץ קירכע פון אונזער שטעדטיל ארויס, און מיין הארץ האָט אָנגעהויבען צו קלאַפּען: שוין אין דער היים!...

גזלנים

(א בילד)

אז עס איז געקומען שבועות צייט און די אויבסט בוימער האָבען אָנגעהויבען צו בליהען, האָט משה ליב קאַמאַשניק, דער שוסטער פון דער אונטערגאַס, גענומען דעם שטעקען אין האַנד אריין, א צוויי־פונטיג ברויט איינגעבונדען אין א טיכעל אויפ׳ן פּלייצע און האָט זיך געלאָזט אין דאָרף אריין דינגען א סאַד אויפ׳ן זומער. אין א פּאָר טעג ארום איז ער צוריקגעקומען מיט א זעקעל קאַרטאָפּליעס אויפ׳ן פּלייצע, א פּאָר אייער אין קעשענע און מיט א הוהן אונטער׳ן אָרעם. דאָס ווייב מיט די קינדערלעך זיינען איהם אנטקעגען געגאַנגען אין גאַס אריין. די צוועלף יעהריגע פייגעלע האָט איהם דעם זאַק פון פּלייצע אראָבגענומען. חיים דער אינגעל האָט די הוהן געשלעפּט — און זיי האָבען מיט פרייד אריינבעגלייט דעם פאָטער אין שטוב אריין.

— גאָט צו דאַנקען געדונגען. — האָט משה ליב קאַמאַשניק דעם שטערען זיך געווישט.

— ווי זעהט ער אויס?

— ווער קען וויסען? די עפּעל בליהען שעהן, אָהן עין הרע, באַרנעס אויך א ביסעל — א ביסעל פלוימען, נאָר אַלץ שפּעטיג אויבס, ראש־השנה׳דיגעס, א ביסעל אגרעס און שטענגעלעך. גאָט זאָל געבען, אז עס זאָל קיין שטורם נישט קומען, וועט אפשר זיין א ביסעל פּרנסה, ווער ווייס?

— און די גוים?

— ווי פּויערים — געדונגען זיך אויף א גילדען. געזעהן אַז אָרימען אידען, האָבען זיי מיטגעגעבען א ביסעל קאַרטאָפּליעס, א פּאָר אייער — דאַכט זיך גוטע גוים.

אז חנה האָט דערלאַנגט די אָנגערייטשטע קאַרטאָפליעס אויפ׳ן טיש, האָט משה ליב קאַמאַשניק געקרעכצט:

— איין חסרון, ער שטעהט ביים וועג, די בוימער שטאַרק אויפ׳ן וועג ארויס. ווער עס וועט וועלען וועט אַברייסען איידער עס וועט נאָך רייף ווערען.

— וועלען מיר די קינדער ארויסזעצען ביז מיר וועלען ארויס־קומען. — האָט איהם דאָס ווייב בערוהיגט.

נאָך שבת האָט טאַקע משה ליב גענומען זיין עלטסט מיידעל פיינעלע מיט זיין אינגעל חיים׳ל און ארויסגעפיהרט אין דאָרף אריין, און איבערגעלאָזט זיי אין סאַד, אין דעם הילצערןביידעל וואָס איז געשטאַנען צווישען די עפּעל בוימער. ער האָט זיי אַ קישען אוועק־געלעגט צו שלאָפען, אַ פּאָר אַלטע קאָפּאָטעס צוצודעקען זיך אויף ביינאַכט, אָדער ווען עס רעגענט. קיין געלד צו לעבען האָבען זיי ניט בעדאַרפט, ער האָט זיך פערלאָזט אויף די פּויערישע גוטסקייט, אַז זיי וועלען ניט דערלאָזען קיין לעבעדיגע נפשות אונטערגעהן פאַר הונגער. אַ פּאָר פונט ברויט אויף די ערשטע פּאָר טעג האָט ער זיי געלאָזען. קאַרטאָפליעס קענען זיי דאָך פון די גוים קריגען. אויס־בעטלען, אָדער אויסקאָפּען פון דער ערד, ווען קיינער זעהט ניט. האָלץ אויף אַ פייער קענען זיי פון וואַלד ברענגען, און אַט באַלד וועט דאָך אויבסט רייף ווערען, קענען זיי זיך דערנעהרען מיט עפּעל און אוגערקעס.

קיין ריכטיגע היטערס זיינען זיי אייגענטליך נישט געווען. נאָר מען דאַרף אויך נישט האָבען אין אַ סאַד קיין היטער, מען בעדאַרף נאָר וויסען, אַז אַ לעבעדיגער מענש געפינט זיך דאָרט, און אַז עס וועט עפּעס געשעהן, קענען זיי שרייען, וועלען זיך די גוים צו־זאַמענלויפען.

די קינדער זיינען צוגעוואויהנט דערצו. יעדעס יאָהר האָבען זיי געהיט אַ סאַד, ביז דאָס אויבסט איז רייף געוואָרען, און ווען מען האָט עס בעדאַרפט קלויבען, זיינען טאַטע־מאַמע ארויסגעקומען. ביי טאָג איז גאָר געווען אַ פרייד. די זון האָט געשיינט. עס איז זיי וואַרים געווען. דאָס מיידעל איז ארומגעגאַנגען אי דאָרף און אויס־געבעטען ביי די פּויערטעס אַ פּאָר קאַרטאָפלעס, חיים׳ל האָט פון וואַלד געבראַכט טרוקענע צווייגען, האָבען זיי זיך אַ פייער געמאַכט

און אָבגעבראָטען אין די אַשעס זייער אבענד־ברויט. אז דאָס אויבסט האָט נאָר אָנגעהויבען עטוואס רייף צו ווערען, האָבען זיי צוזאַמענ־געקליבען די אראָבגעפאַלענע עפּעלעך. דערנעהערט זיך שוין מיט ס׳זייעריגע. ביי נאכט האָבען זיך די קינדער בעהאַלטען אין ביידעל אריין. צוגעדעקט זיך מיט די קאָפּאָטעס. די נעכט זיינען געווען קורצע און וואַרימע זומערדיגע נעכט, נאָר טהיילמאָל, ווען עס פלעגט אַ רעגען גיסען, האָבען זיי זיך איינגעקאָרטשעט, איינס דאָס אנדערע צוגעדעקט, און געוואַרימט זיך מיט זייערע יונגע לייבלעך.

מיט אַמאָל האָט זיך דערהערט, אז גזלנים געפינען זיך אין וואלד, ניט ווייט פון דאָרף. ביי נאכט האָבען זיי אָבגעשטעלט אַ פוהר מיט סוחרים, גע׳הרג׳עט דעם בעל־עגלה און אוועקגענומען פון די סוחרים דאָס געלד. דאָס גאַנצע דאָרף איז צו מאָרגענס ארויס אויף אַן אָבלאַווע אויף די גזלנים אין וואלד. נאָר מען האָט קיינעם נישט געפונען. מען האָט אָנגעטראָפען צייכענס פון זייערע פוס־טריט און מען האָט אָבער ניט געקענט וויסען וואו זיי האַלטען זיך אויף. דער רויב ביי נאכט אין וואלד האָט אַ שרעק געוואָרפען אויפ׳ן גאַנ־צען דאָרף און אויף די גאַנצע געגענד ארום. די גוים האָבען זייערע הייזער פארמאכט מיט אייזערנע פּרענטען און אַליין זיינען זיי גע־שלאָפען ביי זייערע בהמות מיט שטעקענס און רעוואָלווערען בע־וואכט. די קינדער האָבען אויך געהערט פון די גזלנים, וואָס האַלטען זיך אויף אין וואלד. ביי נאכט האָבען זיי מורא געהאַט צו שלאָפען אין סאָד. זיי האָבען אָבער איינס פון דאָס אנדערע בעהאַלטען די אימה און ניט גערעדט דערפון.

אַמאָל ביי נאכט זיינען די קינדער געלעגען אין ביידעל. אין דרוי־סען איז זעהר פינסטער געווען. עס האָט זיך געקליבען אויף אַ רעגען. אַ ווינד האָט געבלאָזען און געקלאַפּט מיט אַן אָבגעריסענעם שינדעל אויפ׳ן דעכעל פון ביידעל, און זיי האָט זיך אָבגעדאַכט, אז עס געהט ווער... די צווייגען האָבען זיך געשאָקעלט און געבראָכען זיך הינטער׳ן ביידעל און געקרעכצט ווי לעבעדיגע מענשען. פייגעלע איז געלעגען און האָט מיט איהרע הענטלעך פעסט צו זיך צוגעדריקט איהר יונג ברודעריל. חיים האָט זיך איינגעקאָרטשעט אין זיין שוועס־טערס לייב, ווי אַ יונג קעלבעל, מיט׳ן קאָפּ אין בויך אריין. פייגעלע האָט ארויסגעקוקט מיט איהרע גרויסע לעבעדיגע אויגען און אויפ־

געהארט אויב ווער געהט נישט. די קינדער האָבען געשוויגען א לאנגע צייט און מורא געהאט צו רעדען איינס מיט'ן צווייטען, כאָטש זיי זיינען נישט געשלאָפען.

— פייגעלע, דו שלאָפסט? — האָט דאָס ברודעריל געפרעגט.

— איך שלאָף. — האָט פייגעלע אָבגעענטפערט.

— איך שלאָף אויך. — האָט חיים'ל געזאָגט און איז פערשוויגען.

— פייגעלע.

— וואָס?

— גזלנים טויטען קינדער אויך?

— ניין. קינדער טויטען זיי ניט.

א לאנגע מינוט האָבען זיי ווייעדער געשוויגען.

— פייגעלע.

— וואָס?

— עס איז ווער אין סאָד דאָ.

— ניין, חיים'ל, דאָס שאָקעלט דער ווינד די צווייגען.

א לאנגע מינוט פויזע.

— פייגעלע.

— וואָס?

— עס געהט ווער אין סאָד אריין.

— שווייג, חיים, קיינער געהט נישט אין סאָד אריין. דאָס קלאפט דער ווינד אין דאך.

א לאנגע פויזע.

— פייגעלע.

— וואָס?

— וואָס איז א ווינד?

— שווייג, שלאָף.

עס האָט א גרויסער בליץ געטהאָן, נאך איהם האָט זיך געהערט אן אויסגעהענדער דונער.

די קינדער האָבען אויפגעציטערט.

— פייגעלע.

— וואָס?

— האָסט געלייענט קריאת שמע?

— ניין.

— לאָמיר לייענען קריאת שמע.

— איך קען נישט פון אויסווענינ.

— איך קען.

— זאָג, וועל איך דיר נאָכזאָגן.

— אל מלך נאמן...

— אל מלך נאמן...

די קינדער האָבן געזאָגט די ווערטער ווי די טראָפּענס רעגן וואָס האָבן אָנגעהויבן צו פאַלן אויפ'ן דאַך פוןביידעל.

— פייגעלע, עס רעגנט.

— עס רעגנט, חיים'ל.

— שוויינ, מען טאָר ניט מפסיק זיין.

— דער ווינד זאָל נאָר דאָס אויבסט פון די בוימער ניט אראָפּ־ווארפען.

— מען טאָר ניט מפסיק זיין, פייגעלע.

די טראָפּענס וואָסער האָבן באַלד אָנגעהויבן אריינצורינען אויף די קינדער דורך א שפּארע פון ביידעל. די קינדער האָבן זיך איינגעקאָרטשעט אין א ווינקעלע פון ביידעל, וואו עס איז געגוג בעשיצט. זיי האָבן זיך איבערגעצויגען מיט די קאָפּאָטעס איבער די קעפּ, געהאַלטען זיך איינס אין אַנדערען. איינגעקאָרטשעט זיך און געוואָרימט זיך מיט די לייבלעך, און געלעגען און געשוויגען.

מיט אמאָל האָט זיך די טהיר פון ביידעל געגעבען א פּראַל אויף, א צינד־העלצעל האָט זיך אָנגעצונדען און פערלאָשען, אין בליץ־שנעלינקייט האָט פייגעלע דערזעהן צוויי הויכע שווארצע גוים שטעהן פאר איהר.

— ווער איז דאָרט? — האָט א שטאַרקע מענער שטימע גע־רופען.

— דאָס בין איך, דעם סעדער'ס מיידעל מיט איהר ברודעריל, האָט פייגעלע אָפּגעענטפערט מיט אונטערטהעניגקייט, אָבער ניט מיט מורא.

— שוויינ, זשידאָווקא.

די גוים האָבן אראָפּגעצויגען פון די קינדער די קאָפּאָטעס

און אליין זיך מיט זיי בערעקט די קעפ, וואָרום דער רעגען האָט שוין אָנגעהויבען אַריינצוגיסען דורך די שפּאַרעס פון דעכעל.

די קינדער זיינען געוועזען האַלב נאַקעט. יעצט האָבען זיי זיך נאָך מעהר איינס צום אַנדערען צוגעקאַרטשעט, איינגענאָרעט זיך אין אַ ווינקעל, און געלעגען ווי צוויי הינטלעך און געשוויגען. איןביידעל איז געווען שוואַרץ. די גוים האָט מען נישט געזעהן. נאָר געפיהלט צוויי שוואַרצע שאָטענס, און איינער פון די שאָטענס פינקעלט מיט אַ פונק פון אַן אָנגערויכערטען ציגאַרעט, און אויפ׳ן דאַך האָט זיך געהערט ווי די שווערע טראָפּענס רעגען פאַלען אויף די שינדלען.

פלוצים איז דער שאָטען, וואָס האָט גערויכערט דעם ציגאַרעט, צוגעגאַנגען צו די קינדער, בעלויכטען זיי מיט׳ן ברענענדיגען ציגאַ־רעט, און אָנגערופען זיך צום צווייטען:

— דאכט זיך, אַן ערוואַקסענע.

— דער צווייטער שאָטען האָט זיך שווער בעוואויגען. אויך צוגעגאַנגען און אָנגענומען פייגלען ביי דער האַנד, בעלויכטען זי אויך מיט דעם ציגאַרעט, געזוכט איהר צו קוקען אין די שווערע טונקעלקייט אין די אויגען אריין, און אָבגעלאָזט זי:

— אַ קליינע אידישקע.

די גוים האָבען עפּעס געשעפּטשעט צווישען זיך אין דער שטיל. פייגעלען איז פלוצים באַפאַלען אַ טויט־שרעק. זי האָט אָנגעהויבען צו פיהלען מיט אַמאָל די שרעק פאַר גזלנים. אַן ענגקייט האָט זי ארומגענומען. ניט די שרעק פאַר׳ן לעבען, זי האָט גאָר ניט געטראַכט וועגען זיך — נאָר עפּעס ווי זי וואָלט מיט אַמאָל דערפיהלט אַן אומנאַטירליכע זאַך, ווי זי וואָלט אַ ניט־גוטען דערזעהן. מיט איין האַנד האָט זי ארומגעהאַלטען איהר קליינעם ברודעריל, און מיט דער צווייטער האַנד האָט זי זיך פאַר ווֹעמען געוואָלט בעשיצען. און ווי זי וואָלט זיך דערמאַהנט, אַז זי איז נאָך אַ קינד, האָט זי פלוצים אָנגעהויבען צו וויינען: מאַמע.

— שווייגט, ממזרים, שווייגט. ששש...

די קינדער האָבען אָבער זיך מעהר דערשראָקען פאַר די שאָ־טענס, איידער פאַר רעדענדיגע מענשען און האָבען געוויינט.

— שווייגען, ווארום זאדושען, — האָט א שווערע האנד זיך געלעגט אויף די קינדערס מיילער.

א לאנגע ווײַלע האָבען די קינדער געשוויגען. געשלוכצט אין זיך.

— זעהסט, וואָס דו האָסט אָנגעמאכט. די האָסט די קינדער דערשראָקען. די פויערים וועלען זייער געוויין דערהערען.

— זי איז אַן ערוואַקסענע מויד. — האָט א שטימע גערעדט.

— זעהסט דאָך, זי איז א קינד, וויינט ווי א קינד. — האָט א צווייטע שטימע אָפּגעענטפערט.

— זי איז שוין גרויס גענוג, זאָגט דער איינער שאָטען און דערנעהנטערט זיך צו פייגעלען.

פייגעלע האָט דערפיהלט די נאָהענטקייט פון שווארצען שאָטען, דעם ווארימען אָטהעם פון זיינע שטאַרענדע פייכטע וואָנסעס, האָט זי געהאָט אזא שוידערליך געפיהל, ווי א וואָרים וואָלט זי אָנגע־ריהרט, אַן האָט גענעבען א געשריי אויס:

— מאמא!

— וואָס טהוסטו? וואָס טשעפּעסט דו זיך צו די קינדער?

— אז איך זאָג דיר, אז זי איז א דערוואַקסענע מויד.

— איך בין קיין קינדער מערדער נישט. דאָס פּאַסט פאר א היהנער־גנב, אָבער נישט פאר א גזלן.

דער הויכער שווארצער האָט ווי פערשעהמט דאָס קינד אָב־געלאָזט.

— שווייגט, קינדער, נאט, דאָ האָט איהר די קאפּאָטע, דעקט איך צו, — האָט איינער פון זיי צוגעוואָרפען די קאפּאָטע צו די קינדער.

דער צווייטער האָט נאָכגעטהאָן.

די קינדער האָבען ניט געפיהלט די פייכטקייט פון רעגען. די שרעק פאר די גזלנים האָט אַלעס פארטריבען. זיי האָבען נאָך אין דער שטיל געשלוכצט. א שטימע האָט זיך אָנגערופען:

— שווייגט, וואָס וויינט איהר? עס איז אייך קאַלט. יאָן, גיב זיי בראנפען צו טרינקען.

דער גוי האָט צוגעטראָגען א פלאַש מיט בראנפען און דער־לאַנגט די קינדער.

— טרינקט, וועט אייך ווארימער זיין.

פייגעלע האָט זיך דערשראָקען פאַר זיין געשטאַלט. זי האָט געטהאָן, וואָס מען האָט איהר געהייסען.

— און יעצט גיב דעם ברודערל דיינעם. הער, קליינער זשי־דאָק, טרינק.

חיים׳ל האָט אויך צוגענויגט די ליפּען צום פלאַש.

— די קליינע ממזרים, עס איז אַ רחמנות אויף זיי, אין אַזאַ רעגען. יאַן, האָסט דאָרט אין קעשענע קאָלבאַסע, גיב זיי.

יאַן האָט דערלאַנגט די קאָלבאַסע.

די קינדער האָבען דערהערט דאָס וואָרט קאָלבאַסע, איז אַ גרויסער שרעק זיי בעפאַלען.

— עסט.

— מען טאָר נישט, — האָט פייגעלע געענטפערט.

— עסט, קליינע זשידעס.

— מיר טאָרען נישט, — האָבעןביידע קינדער אָנגעהויבען ווידער צו וויינען.

— לאָז זיי אָפּ. זעהסט דאָך, אַז זיי ווילען נישט זייער „זאַקאָן“ ברעכען.

— נאַט, דאָ האָט איהר ברויט.

דאָס ברויט האָבען די קינדער גענומען. נאָר גענעסען האָבען זיי נישט.

אַ לאַנגע ווײַלע איז שטיל געווען איןביידעל. עס האָבען זיך נאָר געהערט די טראָפּענס רעגען, וואָס זיינען געפאַלען אויפ׳ן דעכעל, און דאָס שווערע אָטעמען פון די גוים. די קינדער זיינען געלעגען איינגעקאָרטשעט אין אַ נאָרע. ערשט יעצט איז זיי קלאָר געווען די שרעק, אַז זיי געפינען זיך מיט גזלנים אינאיינעם. חיים׳ל האָט ערשט זיך דערמאָנט, וואָס אַ איד האָט צו טהאָן, ווען ער איז אין סכנה.

— פייגעלע, — רופט ער אָן אין דער שטיל.

— ש־ש, וואָס ?

— לאָמיר זאָגען שמע ישראל.

— זאָג.

— שמע ישראל ה׳ אלהינו.

און די קינדער האָבען פּלוצים אָנגעהויבען הויך קריאת שמע צו זאָגען.

— וואָס מורמלען זיי דאָרט?

— זעהסט דאָך, אז זיי מאָדליען זיך.

— יעדער האָט זיין „זאקאָן“, — רעדען די גוים צווישען זיך.

איןביידעל איז אַזוי נאָס געוואָרען, אז עס האָט זיך נישט געפונען קיין איין שטיקעל ערד. דאָס איינציגע טרוקענע ווינקעל, וואָס איז געוועזען צוגעדעקט מיט די קאַפּאָטעס, האָבען יעצט די קינדער פאַרנומען. דער רעגען האָט די גוים געיאָגט פון איין ווינקעל אין אַנדערען, ביז ער האָט זיי אַריינגעיאָגט אין דעם ווינקעל פון די קינדער. זיי האָבען זיך צוגעטוליעט צו די קינדער, באַהאַלטענדיג זיך נעבען זיי.

— לאָזט, ממזרים׳לעך, לאָזט זיך אויך צודעקען מיט די קאַפּאָטעס, — האָבען זיך די גוים געבעטען.

און אַ וואונדערליכע זאַך, די קינדער האָבען זיך אויפגעהערט צו שרעקען פאַר די גזלנים. הינטער די פייכטע קאַפּאָטעס האָבען זיך אַלע פיער לייבער צוזאַמענגעקנאָטען, און איינס האָט דאָס אַנדערע געוואָרימט.

— דעק זיי צו, דעק זיי, די ממזרים׳לעך, — האָבען די גוים געזאָגט איינס צום אַנדערען און גענומען די קינדער אויף זייערע הענט און זיי וואַרים צוגעדעקט.

— יאַן, גיב זיי אַ ביסעל בראַנפען.

די קינדער האָבען געשליקט דעם בראַנפען, דערוואָרימט זייערע לייבלעך. עס האָבען פיער לעבעדיגע נפשות צוזאַמענגעקנאָטען זיך און באַשיצט איינס דאָס צווייטע פאַר׳ן רעגען, פאַר׳ן בליץ און שטורם.

די ירושה

(ערצעהלונג)

איך ווייס ניט פאר וואס עס איז מיר געקומען אויפ'ן געדאנק די אידענע חיה־לאה מיט איהר אלטען קאסטען, וועלכע איך געדענק ווי אין א חלום פון מיינע קינדערשע יאהרען. אפשר איז דא דערביי עפעס א זין, וואס לויגט זיך צו דערצעהלען. זאל דער לעזער משפט'ן. איך מוז זיך אבער באפרייען פון דער עראינערונג, וועלכע איז זייט א געוויסע צייט אויפגעשטאנען אין מיר ווי א לעבעדיגע ערשיינונג און פאדערט מיך, אז איך זאל זי באשרייבען.

די אידענע חיה־לאה איז געוועזען די מוטער פון אונזער שכן, חיים'שע דער פעלדשער, וועלכען מען האט אויך גערופען ביי אונז אין שטעדטעל מיט דעם פאר היינט ניט שעהנעם נאמען, חיים'שע דער קאנע־מאכער. נאר פאר די דאמאלסדיגע צייטען, וואס מען האט ליעב געהאט אנצורופען זאכען ביי די ריכטיגע נעמען, האט דער נאמען ניט נאר ניט ארויסגערופען קיין שפאט, נאר פארקעהרט, ער איז געוועזען א טיטול, און האט געקלונגען ווי היינט, למשל, „דאקטאר מעדיצין". און האט מען באגעגענט חיים'שען געהן איבער דער גאס מיט דער גרויסער קאנע אונטער'ן ארעם, אזוי האט דאס גאנצע שטעדטעל געוואוסט, אז ווער פון איהרע חשוב'ע בעלי־בתים האט זיך איבערגעגעסען און מען דארף איהם געהן מבקר חולה זיין.

חיים'שע דער קאנע־מאכער איז געוועזען א שטיק אלטערטום. פון זיין מעדיצינישער פראפעסיע האט ער אפגעוועהט דאס מיטעלאלטער. געהיילט האט ער מיט דעם אלטען, אויסגעפרואווטען מיטעל, מיט דער קאנע, פון אלע קראנקהייטען, און אז די קאנע האט ניט געהאל־פען, האט ער באנוצט דאס ראדיקאלע מיטעל, געהאקטע באנקעס, וועלכע ער האט גענומען נאך א הייסער באד. נאר טאמער, חלילה,

איז עס אָנגעקומען צו באַנקעס, איז שוין ניט גוט געווען. האָט מען געזעהן חיים׳שען מיט דער טאָרבע באַנקעס אונטער׳ן אָרעם און מיט׳ן וואַקסענעם ליכט אין דער האַנד געהן איבער׳ן געסעל, האָט מען זיך שוין פון קראַנקען מיאש געווען, און קרובים זיינען גע־לאָפען אין שוהל אַריין תהלים זאָגען. אַ חוץ די צוויי אויסגעפּרואוור־טע מיטלען — קאַנע און באַנקעס — האָט נאָך חיים׳שע באַזעסען אַ גאַנצע צאָהל פלעשלעך מיט רפואות־וואַסער. צו יעדער חולאת האָט ער געהאַט אַ באַזונדער וואונדער־וואַסער: כאָלערא־וואַסער, נופל־חולים־וואַסער, יום־כפור־וואַסער און נאָך אַ סך אַנדערע וואַסע־רען, וואָס זיינען צונויפגעשטעלט געוואָרען לויט אַ געהיימען רע־צעפּט, וואָס איז נאָר באַוואוסט געווען צו איהם אַליין.

געזאָגט האָט מען, אַז די אַלע געהיימע רפואות האָט ער איבער־גענומען פון זיין אַלטער מוטער, וועלכע איז געווען אין די פריהעריגע יאָהרען אַ הייבאַמע און האָט אָפּגענומען מיט איהרע אייגענע הענד די אַלע בכבוד׳ע בעלי־בתים, וועלכע זיינען היינט נגידים, דאָזאָר־צעס, גבאים און גלאַט אַזוי שעהנע אידען. זי, די אַלטע אידענע, האָט דעם כבוד געהאַט די ערשטע פּעטש צו געבען אויף די געזעסלעך פון אָט די אַלע היינטיגע שעהנע בעלי־בתים. נאָר דאָס זאָגען האָט ניט פאַרקלענערט די אויטאָריטעט פון חיים׳שען און האָט ניט אָפּ־געשוואַכט זיין פּראָפעסיאָנעלען רוהם. פאַרקעהרט, דאָס האָט צו־געגעבען אַ גלאַנץ צו זיין רוהם, און זיין אויטאָריטעט איז באַפעסטיג־טער געוואָרען.

איך אַליין געדענק שוין ניט די אַלטע חיה־לאה, אַז זי זאָל זיך האָבען באַשעפטיגט מיט איהר פּראָפעסיע. אין מיינע יאָהרען איז זי שוין געווען אַן אַלטע, אַלטע אידענע, וועלכע איז געלעגען אַ גאַנצע וואָך אין בעט. נאָר שבת און יום־טוב האָט זי דער זוהן אָנגעטהאָן אין איהרע אַלט־מאָדישע קליידער, מיט דער גרויסער הויב אויף׳ן קאָפּ, מיט דער גלאַנציגער שטערען־טיכעל אויפ׳ן שטערען, מיט׳ן האַרץ־ברעטעל, פון וועלכען עס האָבען אַראָפּגעשימערט אַ פּאָר צווייפעל־האַפטע שטיינער אויף גרינעם סאַמעט. און ער האָט זי אַרויסגעזעצט אויפ׳ן הילצערנעם גאַניקעל, און אַלע, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען, האָבען זי בכבוד׳יג געגריסט און געביטען איהר „גוט־שבת". ווייל ניט נאָר איז זי געווען די עלטסטע אידענע אין שטעדטעל, נאָר זי

איז אויך געווין די הייבאמע פון אַלע מוטערס און פאַטערס פון שטעדטעל, און אַלע האָבען זי גערופען „די באָבע". און צווישען די שבת'דיגע אַלט־מאָדישע קליידער און ציערונג האָט געבלישטשעט אין דער זון אַ גאָלדען שליסעלע, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען אויף אַ גאָלדען קייטעל פון איבער איהר האַלז אַראָפּ. און אַז די מענשען, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען, האָבען געזעהן דעם גאָלדענעם שליסעלע, איז געוואָרען אַ געשושקעריי אין די אויערען, און איינער האָט דעם אַנדערען געוויזען:

— דו זעהסט? דו זעהסט?

— דער גאָלדענע שליסעלע פון קאַסטען.

— ווער ווייסט וואָס פאַר אַ אוצרות זי האָט דאָרט ליעגען אין קאַסטען.

— נאַפּאָלעאָן'ס מתנה.

— וועט דאָס חיים'ל פּאַקען אַן אפּותיקא.

— איך גיב איהם שוין מיין שטוב פאַר דער ירושה, מיט מיין קראָם אין אַלטען מאַרק.

— נאַר איינער, יענער ריכט זיך אויף אַן אוצר. אַ קלייניגקייט, נאַפּאָלעאָן'ס מתנה.

אונטער דעם בעט פון דער אַלטער חיה־לאה איז געשטאַנען אַן אַלטער קאַסטען אויף פיער רעדלעך. דער שליסעל פון אַלטען קאַסטען איז געווען אַ גאָלדענער און איז געהאַנגען אויף דער אידענע'ס האַרץ. די אידענע האָט געהיט דעם שליסעל ווי איהרע אויגען אין קאָפּ. שטענדיג איז זי געשלאָפען מיט דעם שליסעל אונטער איהר קישען, און טאָמער האָט זי געהערט עפּעס אַן אונבאַקאַנטען דורכגעהן, פלעגט זי זיך באַלד כאַפּען צום שליסעל. זי איז שוין געווען בלינד פון אַלטקייט, און ביי איהר בעט איז געשטאַנען אַן אַלטער שטעקען מיט אַ ביינערנעם קעפּעל. אַז זי האָט געהערט וועמען דורכגעהן, פלעגט זי מיט איהר שטעקען אָנקלאַפּען אָן קאַסטען, אויב דער קאַסטען שטעהט. מען זאָגט אַז אין דעם קלאַנג פון קאַסטען האָט זי געהערט צי ער איז נאָך אונבאַריהרט. קיינער האָט ניט געוואוסט וואָס אין דעם קאַסטען געפינט זיך... קיין קינד האָט זי ניט פאַרטרויט דעם שליסעל, ניט דעם אינהאַלט פון קאַסטען, נאַר זי פלעגט פון צייט צו צייט לאָזען פאַלען אַ וואָרט, ווען אַן אייניקעל איז צו איהר גוט געווען:

— מיין קינד, איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט. קיינעם ניט פאַרגעסען, קיינעם ניט.

— באָבע, פאַר וואָס האָט דער קאַסטען רעדלעך? — האָט זי אַן אייניקעל געפרעגט.

—פאַרצייטענס, מיין קינד, — פלעגט זי ענטפערען — האָט מען דאָך מורא געהאַט פאַר איבערפאַלען, פאַר גוים, האָט מען שטענדיג געהאַט שטעהן אַ קאַסטען אויף רעדלעך. אין דעם קאַסטען איז געווען באַהאַלטען דאָס ביסעל אָרימקייט, און אַז עס האָט זיך געמאַכט, באַהיט גאָט, אַ בהלה, אַזוי האָט מען זיך איינגעשפּאַנט אין קאַסטען און מ'איז מיט איהם אנטלאָפען. דאַרום האָט דער קאַסטען רעדלעך.

מען וויים ניט ווער האָט עס פאַרשפּרייט, נאָר עס האָט זיך דערהערט אַ קלאַנג אין שטעדטעל, אַז אין דעם אייזערנעם קאַסטען, אונטער דער אידענע'ס בעט, געפינט זיך אַן אוצר. עס האָט זיך באַלד געפונען אַן אַלטער איד אין איהרע יאָהרען, וואָס האָט זיך דערמאָנט אַ מעשה פון פאַרצייטענס: ווען נאַפּאָלעאָן איז געווען אין שטעדטעל, איז זי, חיה־לאה, דאַמאָלסט געווען אַ יונגע פרוי, איז זי גערופען געוואָרען אין הויף צו נאַפּאָלעאָן — און פון דענסמאָל אָן האָט זי דעם קאַסטען. אַנדערע האָבען דערצעהלט, אַז דער אוצר נעהמט זיך פון אַ רייכער פּריצ'טע, וועלכע האָט קיין קינדער ניט געהאַט, און דער מאַן האָט זי געוואָלט דערפאַר אַוועקוואַרפען און נעהמען אַן אַנדערע, האָט חיה־לאה דער פּריצ'טע איינגעגעבען צו טרינקען אַזעלכע טראָפּען, פון וועלכע זי איז טראָגענדיג געוואָרען און פאַר דאַנקבאַרקייט האָט זי איהר געשאָנקען אַן אוצר. ביי אַנדערע איז די פאַנטאַזיע געגאַנגען נאָך ווייטער און מען האָט זיך אין די אויערען געס'וד'עט וועגען אַ געהיימען פאַרברעכען, וואָס די אידענע איז באַגאַנגען אין איהרע יונגע יאָהרען, ביי איהר פּראָפעסיאָן: אַז זי זאָל האָבען קינדער אומגעבּיטען, און טיעף אין דעם קאַסטען איז איינאיינעם מיט דעם אוצר באַהאַלטען עפּעס אַ טיעף געהיימניס. ווי עס זאָל ניט זיין, אין דעם אוצר האָט קיינער ניט געצווייפעלט. און ניט נאָר האָט די אידענע ניט אָפּגעלייקענט וועגען דעם אוצר אין דעם קאַסטען, נאָר זי פלעגט מיט איהרע פאַרבאָרגענע, צוויי־דייטיגע און גאַנץ מיסטישע באַמערקונגען נאָך מעהר צוגעבען גלויבען צו דער לעגענדע פון קאַסטען. אַזוי פלעגט זי אָפּט דעם זוהן באַרוהיגען, ווען ער האָט

זיך געקלאָגט פאַר איהר, אז ער דאַרף די טאָכטער חתונה מאַכען:

— מיין קינד, נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר. איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.

זעלבסטפארשטענדליך האָט חיים'שע אויסגעגעבען זיין טאָכטער, און אין דעם נדן האָט ער איינגעשאַצט דעם אַלטען קאַסטען.

— נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט זי דאָך א טהייל אין דער ירושה, אין קאַסטען, — האָט ער איינגערעדט דעם מחותן.

דער קאַסטען האָט ניט נאָר בלויז חתונה געמאַכט חיים'שעס דריי טעכטער, נאָר ער האָט אויך געשאַפען דעם פעלדשער געלד יעדעס מאָל ווען ער האָט באַדאַרפט. דער קאַסטען איז געוואָרען ווי א צויבער וואָרט פון א כשוף־מאַכער. דער פעלדשער האָט נאָר באַדאַרפט דערמאָנען דאָס וואָרט „קאַסטען" און די בייטלען פון די מלוות פון שטעדטעל האָבען זיך לייכטער געעפענט פאַר איהם ווי פאַר אנדערע מיט גאָלדענע און זילבערנע משכנות.

באַלד האָט זיך פאַרשפּרייט דער שם פון קאַסטען איבער דער וועלט און ער האָט אויסגעזוכט נאָהענטע און וויטע קרובים און זיי געבראַכט צום ראַנד פון בעט פון דער אַלטער אידענע. צוויי טעכטער, וועלכע האָבען זיך געפונען אין ראַסיי (חתונה געהאַט מיט אידישע סאָלדאַטען, וואָס זיינען געשטאַנען אין שטעדטעל), זיינען געקומען אין שטעדטעל צופאָהרען, נעהמען די מאַמע צו זיך אַהיים.

— וואָס, אַלץ קומט דיר, די גאַנצע מאַמע, מיר זיינען ניט קיין קינדער? — האָבען זיי זיך געקריגט מיט'ן ברודער.

— וואו וועט זיך די מאַמע שלעפּען אויף איהרע אַלטע יאָהר אין וויטע מדינות?

— טאַקע, מיינע קינדער, ווי קען איך מיר שלעפּען איבער דער וועלט מיט'ן קאַסטען? האָט ניט קיין מורא, קינדער, איך האָב פאַר אַלע געזאָרגט. נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר — פאַר אַלע מיינע קינדער, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.

האָבען זיך די טעכטער באַזעצט אין שטעדטעל אָפּהיטען דעם קאַסטען... יעדע פאַר וואָכען האָט זיך אַן אַנדער משפחה אויפגעזוכט, און איז געקומען צופאָהרען מיט א יחוס־בריעף, אַז ער איז דער באָבע'ס אַן אייניקעל, א קרוב. דער קאַסטען איז געוואָרען, ווי א טייערער שטיין, וואָס ניט נאָר ער צושיקט זיינע שטראַהלען פון זיך.

נאָר זאַמעלט אַלע אַרויסגעשיקטע שטראַהלען און ציהט זיי צו זיך צו. אַזוי האָבען זיך אַלע געקליבען און געזאַמעלט אַרום דעם קאַסטען און אַלעמען האָט די אידענע באַרוהיגט און פאַרזיכערט:

— איך האָב קיינעם ניט פאַרזעהן, מיינע קינדער, איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט. אַלע זיינט עטץ מיינע קינדער, מיינע אייניקלעך.

זעלבסט־פאַרשטענדליך האָט די אידענע געהאַט אַ בכבוד'ע עלטער און אַ עהרונג און אַכטונג פון איהרע קינדער און איהרע אייניקלעך, וואָס ניט איין בעל־הבית'טע האָט זי מקנא געווען און געוואונשען זיך צו האָבען אַזאַ עלטער, ווי זי האָט. די קינדער, דער זוהן און די טעכטער, און די אייניקלעך, און גלאַט אַזוי משפחה, וואָס זיינען זיך געקומען צוזאַמענצוציהען פון איבעראַל, האָבען אַרויסגעוויזען איהר איבערגעטריבענע ליעבשאַפט און געטריישאַפט. יעדער איינער האָט געוואָלט זיך אויספיינען אין די בלינדע אויגען פון דער אידענע און צוגע'חנפ'עט זיך צו איהר. ווען מען איז געבליבען מיט איהר אַליין, האָט מען אריינגעוואָרפען אַ שלעכט וואָרט אויפ'ן אַנדערען.

— באָבעשי, האָב איך די באָבעשי ליעב. איך בעט גאָט טאָג און נאַכט, אַז די באָבעשי זאָל לעבען, זאָל אונז אַלעמען איבערלעבען — ניט אַזוי ווי יענע — וואָס זאָל איך זאָגען...

— מיין קינד, איך האָב פאַר דיר אויך געזאָרגט — איך האָב קיינעם ניט פאַרזעהן, נאָך הונדערט און צוואַנציג יאָהר — האָט די באָבע איבערגעריסען יענעמס חניפה.

און ניט נאָר די קינדער, נאָר גלאַט אַזוי פּרעמדע, בעל־הבתים פון שטאָדט. מען האָט זיך דערמאָנט, אַז זי איז געווען די הייבאַמע און מען איז אריינגעקומען איהר גוט־שבת און גוט־יום־טוב ביטען; האָט מען אין אַ בעל־הבית'יש שטוב געקאָכט אַ פריש יאַיכעל, האָט מען דער „באָבעשי" אַרונטערגעשיקט אַ טעפּעל דאָס הארץ זיך צו דער־באַפּען. פון יעדען גוטען קוגעל און פון יעדען געראָטענעם פוטער־קוכען האָט די „באָבעשי" געמוזט פאַרזוכען. וואָרום יעדער איינער אין שטעדטעל האָט זיך גערעכנט אויף עפּעס. — „מען קען קיינמאָל ניט וויסען, וואָס אַזאַ אידענע האָט אין זינען..."

אַז ס'איז געקומען די צייט, אַז די אידענע זאָל אַוועקגעהן פון דער וועלט, האָט זי געלאָזט רופען דעם זוהן צו זיך, געהייסען אַלעמען אַרויסגעהן. און בלייבענדיג מיט דעם זוהן אַליין, האָט זי איהם

איבערגעגעבן דעם גאָלדענעם שליסעלע, און האָט דעם זוהן באַשוואָרען אַז ער זאָל עהרליך אויספיהרען די צואה, וואָס זי האָט ליגנען אין קאַסטען אינאיינעם מיט דער ירושה, און יעדען איינטהיילען זיין חלק, אַזוי ווי זי האָט פאַרשריבען אין דער ירושה, אויף וואָס דער זוהן האָט איהר מיט טרעהרען אין די אויגען הייליג געשוואָרען.

אַרום איהר בעט זיינען ווי ביי אַ גרויסען צדיק געשטאַנען אַלע איהרע קינדער און אייניקלעך, די גאַנצע משפחה פון ווייט און נאָהענט — און שעהנע אידען פון שטעדטעל האָבען תהלים געזאָגט. מען האָט זי פאַרגליכען מיט שפרה און פועה, די הייבאַמען פון די אידען אין מצרים. און אויסגעטייטשט דעם כבוד, וואָס זי האָט געהאַט ביי איהר לעבען, ווייל זי האָט אַזוי פיעל אידישע קינדער געהאָלפען קומען אויף דער וועלט — און די באָבע איז איינגעשלאָפען מיט אַ זאַנפטען שמייכעל אויף'ן פנים, ווי די אַלטע גוטסקייט, וואָס האָט זיך איינגעקנעטען אין די קנייטשען פון איהר פנים, וואָלטען פאַרשטיינערט געוואָרען אין איהר פנים אויף שטענדיג.

נאָך דער מוטער'ס טויט האָט דער זוהן חיים'שע צונויפגעזאַמעלט די משפחה אין דער צווייטער שטוב, און געטריי צו דער שבועה, וואָס ער האָט צו דער מוטער געשוואוירען אויפ'ן טויטען־בעט, האָט ער זיי איבערגעגעבען דער מוטער'ס רייד. צוויי פון דער משפחה האָבען גאַנץ זאַכט און פאַרזיכטיג אַפּירגענומען דעם קאַסטען פון אונטער'ן בעט און אריינגעטראָגען איהם אין דער צווייטער שטוב, אַרויפגעשטעלט איהם אויפ'ן טיש. מען האָט צוגעמאַכט די לאָדען איבער די פענסטער און אָנגעצונדען די לאָמפּ — כאָטש עס איז נאָך געווען גרויסער טאָג, כדי קיינער זאָל פון דרויסען ניט אריינקוקען און זעהן וואָס אין קאַסטען טהוט זיך. נאָר דאָס גאַנצע שטעדטעל האָט געוואוסט, אַז יעצט עפענט מען דעם קאַסטען און זיי האָבען זיך געדרעהט אַרום דעם פעלדשער'ס הייזעל, אויסגעהענדיג פון נייגיעריגקייט, און פרו־בירענדיג אין פאַראויס צו טרעפען, וואָס אין קאַסטען געפינט זיך. מיט הארצקלאַפּען און ציטערענדיגע הענד האָט דער פעלדשער אריינ־געשטעקט דאָס גאָלדענע שליסעלע אין שלאָס פון קאַסטען. דער קאַסטען איז געווען אַן אַלטער, און אַרומגעקאָוועט מיט אייזערנע פּרענטען און צוימען, און דער שלאָס אַן אַלט־מאָדישער. בחנם האָט חיים'שע געפּרוואווט דרעהען דעם שליסעל אין שלאָס. דער שלאָס

איז געווען פאַרראַסטעט און ניט געוואָלט אַזוי גיך נאָכלאָזן. דער־ווייל זיינען אַלעמען די הערצער אויסגעגאַנגען פאַר נייגעריגקייט און ערוואַרטונג. צוויי שטאַרקע אידען פון דער משפחה, די זעלבע, וואָס האָבען אריינגעטראָגען דעם קאַסטען, האָבען מיט זייער גאַנצען כח געדרעהט דעם שליסעל אין שלאָס, אָבער דער שלאָס האָט ניט געוואָלט נאָכגעבען, ביז מען האָט איהם ניט געגעבען זיך אָנצוטרינקען מיט אַ פלעשעלע שמיר־אויל. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבען צו כאָרכלען, ווי אַ געקוילעטע הוהן. באַלד האָט עפּעס דאָרט געפּלאַצט און עס האָט זיך פונאַנדערגעשפּיעלט אַ שפּרינג. ענדליך האָט ער נאָכגע־געבען. עס איז מיט אַמאָל אויפגעשפּרונגען איין שלאָס נאָכ׳ן אַנדערען, און די דריי פּרענטעו האָבען זיך געעפענט און זיינען געבלי־בען שטעהן פאַר דעם אָפענעם קאַסטען.

צוערשט איז געלעגען פון אויבען־אויף אַן אַלט־מאָדיש שטיקעל בראָקאַט, וואָס האָט פאַרדעקט דעם אינהאַלט פון קאַסטען. חיים׳שע האָט פאַרזיכטיג אָנגענומען מיט דער האַנד דאָס שטיקעל בראָקאַט, און עס האָבען זיך געלאָזט הערען שטימען:

— ניט ריהרען, ניט ריהרען!

און פּופּצעהן קעפּ האָבען זיך אריבערגעבויגען איבער דעם אָפענעם קאַסטען.

— זאַכט, זאַכט, — האָט ווער פון דער משפחה געוואָרענט.

חיים׳שע האָט אָוועקגערוקט דאָס זיידענע שטיקעל בראָקאַט, און אַ פייכטע דומפּקייט פון אַלטקייט און פּרוכנע האָט זיך געלאָזט הערען פון קאַסטען.

— צוערשט די צוואה לעזען; די צוואה! — האָבען קולות גע־שריען.

באַלד האָט חיים׳שע געפונען די צוואה ליעגען פון אויבען־אויף. אַ׳יף אַ גרויסען בויגען פּאַפּיער איז געווען אָנגעשריבען מיט אַ ווייבער־שע, אונזיכערע שריפט אַ לאַנגע מגילה.

— לעזען! לעזען! — האָבען זיך שטימען געהערט.

„צו אַלע מיינע קינדערלעך און אייניקלעך, וואָס שטעהען אַרום מיין בעט, טהו איך זיך ווענדען, איך, די דיענסט־מויד חיה־לאה בת יענטע, מיט אַן אויפריכטיג געבעט צום האר פון דער וועלט...

— ווייטער, ווייטער! — האָבן זיך געלאָזט הערן אונגעדולדיגע שטימען.

חיים׳שע האָט איבערגעהיפּט און אָנגעהויבן פון א נייער שורה:

„איך טהו בעטן גאָט, אז ער זאָל אריינגעבן אין אייערע הערצער דעם גייסט פון שלום, אז איהר זאָלט אלע לעבן בשלום ובמנוחה. אזוי ווי איך האָב געזאָרגט איבער אייך, מיינע קינדערלעך, און קיינעם ניט פאַרזעהן, אזוי זאָל דער האר פון דער וועלט זאָרגען איבער אייך.

— ווייטער, ווייטער! — האָבן די שטימען שוין העכער געשריען.

חיים׳שע האָט ווידער איבערגעהיפּט און אָנגעהויבן:

— איך טייל איין צווישען אייך מיין ביסעל אָרימקייט, סיי די, וואָס איך האָב געקראָגען בירושה פון מיינע עלטערען, און סיי די וואָס איך האָב מיר אליין עהרליך ערוואָרבען מיט מיין שווערע ארבייט — יעדען פון אייך א חלק, אזוי ווי איך טהו דאָ אויסרעכענען.

— שווייגען! שווייגען! — האָבן שטימען געררופען.

נאָר דאָ איז חיים׳שע געבליבען שטעהן אין מיטען. עס האָט איהם אָנגעהויבען אין די אויגען צו שווינדלען. ער האָט גענומען ווייטער לעזען, נאָר ער האָט ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער לעזט.

— ניט אהער! ניט אהער! איך וועל לעזען! — האָט גענומען פון איהם די צוואה אן עלטערער איד, א משפחה, וואָס איז געווען א למדן.

ביי אלעמען זיינען די הערצער געוואָרען פאַרכאַפּט.

„...דעם ביינערנעם צאָהן פון העלפאַנט, וואָס איז א רפואה פאַר קינדער־צייהנדלעך, לאָז איך איבער מיין עלטסט אייניקעל גיטעיענטע, אז זי זאָל עס באַנוצען געזונטערהייט פאַר איהרע קינדערלעך, אם ירצה השם.

— ווייטער, ווייטער! — זיינען די קולות געוואָרען אונגעדולדיג.

„דעם ספר עזריאל, וואָס איז א רפואה פאַר געווינערינס, אז זיי זאָלען לייכט געבוירען, לאָז איך איבער מיין טאָכטער מרת פעריל, אז זי זאָל די זכיה האָבען...

— ווייטער, ווייטער! — האָבן שוין אלע געשריען.

— די קמיעה, וואָס איך האָב געקראָגען בירושה פון מיין מאַמען, עליה השלום, וואָס איז זעהר גוט אָפּצושפּרעכען אַן עין הרע, לאָז איך איבער מיין זוהן.

די משפּחה איז געוואָרען אונגעדולדיג און געוואָרפען זיך אויפ׳ן קאַסטען. דער קאַסטען איז געווען פול מיט קמיעות, רפואות, וואַסער־פלעשלעך, העלפאַנט־צייהנער, אַלטע קוויטלעך און נאָך אַזעל־כע זאַכען.

די משפּחה איז צוריק אַריינגעקומען אין דער צווייטער שטוב, וואו די טויטע איז געלעגען. אויף דער טויטער׳ס פּנים איז געווען אויסגעגאָסען יענער אונשולדיגער, קינדיש־אונבאהאָלפענער שמייכע־לע, וועלכער איז פאַרגליווערט געוואָרען צוזאַמען מיט די אַלטע איינ־געדאַרטע הויט פון פּנים. און זיי האָבען ניט געוואוסט, צי די טויטע לאַכט אויס זיי, צי זי בעט, ווי אַ הילפלאָז קינד, זייט מוחל...

אין דאָרף.

און קענסטו די פעלדער אין וואהלין? שעה'ן לאנג קאנסטו פאה־רען, איינגעטאפּיעט צווישען הויכע זאנגען. קיין הייזעל, קיין ביימעל וועט זיך דיר אין די אויגען נישט ווארפען, נאר א פאליע בייטען בע־וואקסען מיט תבואה, איין אונענדליכע חוואליע וואסער גיט זיך א לאז ארויף אין דער הויך — באלד גיסט זיך א צווייטע פאליע הויכע, פולע זאנגען אויף די וויארסטען לאנג אראב אין טאל. פון טאל זעהסטו א שנור וועגעל ציהט זיך אוועק און פערבלאנדזשעט זיך ערגעץ אין א וואלד אריין. שעה'ן לאנג געה איך צווישען די זאנגען — און די פעל־דער ציהען זיך פאר מיינע אויגען אוועק און איך בעגעגען נישט קיין לעבעדיגען נפש. אזוי, אז עס דאכט זיך מיר, אז איך איינער אליין לעב ערגעץ אין א בעוואקסענע וויסטע...

דאך געגען פארנאכט ווייזען זיך ארוים פון מיטען די זאנגען איי־ניגע רויטע דעכער; איך קום אן אויפ'ן וועג, וואס פיהרט לינקס אין דארף אריין. אויף די פעלדער, ביים וועג, וואלגערען זיך פגרים פון פערד ארום, א סקעלעט פון א פערד'ס א קאפ קוקט ערנסט, תמ'וואטע, אזוי ווי עס וואלט וועלען דערציילען פון אמאליגען לעבעדיגען פערד. באלד אבער קום איך אן, ביים „ערב דארף", דער ערשטער מענש, וואס איך בעגעגען אויפ'ן וועג איז א איד, אנ'אלטער, מיט א שיטערע, לאנגע, ווייסע בארד — שטעהט זיך אונטער א בוים און דאווענט מנחה. דאס פעקעל וואס ער האט ערשט געהאט אבגעלייגט פון זיין רוקען, ליגט איהם צו פוסען און ער שטעהט זיך איינער אליין, עס געהט איהם גאר נישט אן קיינער, און ער דאווענט מנחה...

און ארום און ארום איז גאט'ס וועלט שטיל און ערנסט געוועזען, ווי זי וואלט זיך וועלען איינהאָרכען צו דעם איד'ס מנחה.

און עפּעס אזוי „מנחה'דיג" איז די גאנצע וועלט געווען. די זון איז אונטערגעגאנגען. אבער איהר ווייסט ווי אזוי, א פייערדיגער געגליווערטער ים האט זיך ערנסט פון הימעל אראבגעקייקעלט און איז פערפאלען געווארען, ווייט אוועק אויף יענער זייט וואלד. פון דעם וואלד האבען ארויסגעשטארט אייניגע הויכע ביימער, און פון דער־ווייטענס האט זיך געדאכט, אז די בוימער שטייגען אויף און גרייכען אין א פייערדיגען ים אריין — און פון צווישען איין בוים און דעם צווייטען, קוקט גאט'ס אן אויג ארויס...

א לאנגער שמאלער וועג פון ביידע זייטען מיט קליינע הייזלאך בעשטעלט. פענסטערלאך קוקען ארויס פון צווישען צווייגען און בלעטער; פאר דער טהיר אויף די טרעפלאך זיצען די בעל־הבית'עס און שמועסען צווישען זיך. איינע מיט א רויט טיכעל אויפ'ן קאפּ, שטעהט און קוקט ווייט אין פעלד אריין; פערשטעלענדיג זיך מיט דער האנד פאר די זון, קוקט זי וועמען אויס אין פעלד. און אין וועג, אין זאמד, שפּיעלען זיך די קינדערלאך קליינע — איינגעגעברודיגטע. און פון פעלד א היים, דארטען פון דעם רויט־ליכטיגען ים, לאזט זיך איבער'ן וועג א גאלאפּ — א סטאדע אויסגעמישט: פויערשע שעפּסען, מיט די נארישע תמ'וואטע אויגען, ציגען, קיה און פערד צוזאמען, און זייערע פאסטוכער, די קינדער מיט די בייטשלאך, איינגלאך מיט בארפיסע פּיס, אין די טאטעס' וועסטען, העמדער פענדעם אין איין גאלאפּ, אזוי אז עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלעס איז איין סטאדע. אלץ איז אויסגעמישט און לעבט אינאיינעם, שעפּעלעך מיט מענשליכע קינדער, ציגען, חזירים מיט הינט — אלץ לעבט אין שלום. יעדערער טהוט דאס וואס ער דארף צו טהאן, און „מען בילדעט די געזעלשאפט". די חברה האבען מיר געגעבען א נעהם אריין אין מיטען און איך בין צווישען זיי פערטרונקען געווארען... פאר יעדען הויז איז געשטאנען די „בעל־הבית'טע" און האט אבגעשיידט איהר סטאדע, איהרע צוויי, דריי שעפּעלאך מיט די ציגען און חזירים, און האט זיי אריינגענומען אין איהר הויף אריין. טייל געהען מיט גוטען, עס הייסט, געהן זיך פּלוצלינג ארויס פון די סטאדע און לאזען זיך אין הויף אריין; א טייל אבער גרויסע קונדסים, לאזען זיך נאך דער סטאדע, און די „בעלי־הבית'טעס" לויפען זיי נאך, זיי אבצושניידען פון די איבריגע און אריינברענגען אין הויף.

פאר א קליין הייזעל, וואס די שוועל פון די טהיר איז באלד שוין אזוי הויך ווי דאס פענסטער, איז געשטאנען א הויכע, דארע אידענע אין א „וויס־טיכעל" איינגעהילט דעם קאפ — און זי האט אויך אב־געוואַרט איהר טשערעדע. נור איהר טשערעדע — איין ארימע מאגערע קוה, איז זיך געגאנגען אן א זייט, פאמעליך מיט רוהיגע טריט, אזוי ווי זי וואלט פערשטאנען, מיין שררה'טע, אז זי איז א אידישע בהמה, און פאר א אידישע בהמה פאסט נישט צו לויפען. און אזוי ווי איהר „בעל־הבית", איז זי מיט דרך ארץ אריין אין הויפעל און אויסגע־שטעלט איהר אייטער פאר דער אידענע מיט דעם קריגעל, וואס איז גע־קומען אבנעהמען פון די קוה דאס איהריגע מיט א יראת־שמים־פנים'ל, אזוי ווי זי וואלט וויסען, די נארישע אידישע בהמה, אז זי טהוט א מצוה דערמיט, וואס זי גיט אב איהר מילך א אידיש שוואך קינד, וואס די מוטער קען עס נעבאך נישט זייגען.

דערזעהענדיג א איך זיצט פאר דער טהיר פון זיין הויז און קוקט זיך צו אלעם מיט א שטיל שווייגעניש, וואס דאס אלעם געהט איהם גאר נישט אן, בין איך צו איהם צוגעגאנגען. ער האט מיך אויפגע־נומען מיט „אונטערטעניגקייט" — און מיר זיינען ביידע געזעסען און געהנטער בעקאנט געווארען.

איך האב געמוזט זאגען ווער איך בין, און וואו איך בין געוועזען, און וואו איך געה, און צו וואס איך געה. איצט הארך איך איהם אויס. איז'ען איז ער, לא עלינו, א גרויסער ארימאן, און האבען האט ער, לא עלינו, דערוואקסענע טעכטער, און וואס דארפט איהר נאך מעהר? ער דארף נישט מעהר נאר איינציגע חאטש טויזענד רובל. 5 טעכטער האט ער, צו 200 רובל אויף א קאפ: הונדערט רובל חתונה הוצאות, א קלייניגקייט נור. אין דארף זיצט איבער צוויי טעמים. ערשטענס וויל ער „מעג" וואהנען אין דארף, ער איז דא געבוירען געווארען, און צווייטענס, וויל ער האט זיך נישט מיט וואס ארויסצוציהען...

אזוי ווי מיר זיצען אוןריידען זיך אויס איינער פאר דעם אנדערען די אידישע צרות, הערען מיר פון דערוויטענס א געזאנג. עס איז שוין געווארען ווי כלומר'שט טונקעל, עפעס יענע שטיק וועלט, דארטען ביי וואלד, האט זיך וואס אמאל מעהר אין וואלד בעהאלטען, איבער דעם ליכטיגען רויט־זודיגען ים איז אריבער א טונקעלער רויך — און פון דארטען האט זיך געהערט דאס געזאנג. עס האט זיך געדאכט, אז דער

וואלד זינגט דאס ארויס. באלד האט זיך פון דערווייטענס געלאזט הערען א וואגען סקריפען. פאר אונז איז דורכגעפאהרען א פוהר פול אנגעפאקט מיט זאנגען, און בעל־הבית'ישע טעכטער מיט די קאסעס אין די הענד זיינען נאכגעגאנגען, און האבען בעגלייט די אבגעשניטענע זאנגען פון פעלד א היים, אין שפייכלער אריין, מיט געזאנג, אזוי איינע, אזוי צוויי און אזוי דריי. און דער „בעל־בית'', א נגיד פון אנ'אכט סאזשען ערד מיט פערד, קיה, אקסען, שעפסען און רינדער געהט זיך נאכ'ן וואגען בארפוס — און פיהרט זיך אב זיין פראצע אין שטאל אריין, רוהיג, אסור ער זאל ס'מאל א שמייכעל געבען. דער איד מיינער קוקט איהם נאך, און גיט א קרעכץ: עשו! א צווייטע פוהר פאהרט פערביי, מיין איד קרעכצט: עשו, און אזוי א דריטע, און אזוי א פיערטע.

און יעדען טאג זיצט יעקב פאר דער טהיר, פאר זיין איינגעפאלען הייזעל און זעהט ווי עשו פיהרט א היים זיין תבואה פון זיין פעלד, רוהיג און גלייכגילטיג. און יעקב קרעכצט אלץ: עשו....

געגען אונז איז געוועז דער ברונען פון דארף. באלד זיינען זיך אנ־געקומען „די טעכטער פון לאנד'', מיט „די פעטערס טשערעדעס'', און זיי האבען אנגעהויבען אנצוטרינקען זייערע שאף מיט דעם וואסער פון דעם ברונען. זיינען דארט אויך אהין געקומען „די זיהן פון לאנד'' גאנץ הויכע בחורים מיט קורצע „שעהנע העמדלאך'', כדי צו בעזעהן די „טעכטער פון לאנד'' און זיך פון זיי אויסצוקלייבען כלות און א לעב צו טהאן... די טעכטער פון לאנד האבען זיך ביי דער ברונען אביסעל פערזאמט מיט די בחורים, ביז עס האבען זיך פון דארף געלאזט הערען די מאמעס קולות: א—שא, א—שא, וואו זייט איהר? האט מען זיך געזעגענט מיט די בחורים, דורך חנ'ודיגע וואונקען מיט די אויגען און א היים געלאזט זיך. די בחורים אבער אין די שעהנע רויטע העמדלאך זיינען געשטאנען און געווארט, זיי האבען זיך געריכט אויף עפעס און באלד טאקע פון דארט, פון וואנען די זון געהט אונטער אזוי רויט־העליש, אונטער'ן וואלד, געהט אויף א ראפטים פענדזיען. מען לאזט זיך און ווי א דונער געהט עס פאראויס, אנזאגענדיג עפעס און באלד בעווייזט זיך א יונגע בעל־הבית'טע טאכטער רייטענדיג אויף א פערד, און נאך איהר האט זיך נאכגעלאזט איהר פאטערס טשערעדע. איהרע שווארצע ברויטע האאר האבען זיך פון לויפען אויף איהר איידעלען

געזונטען נאקען אראבגעלאזט. און די געדיכטע שווארצע צעפּ האבען זיך פון רויטען טיכעל ארויסגע׳גנב׳עט און זיך איבער׳ן געזיכט פאר־שפּרייט. און א פּאר גרויסע, היטרע, שווארצע אויגען מיט א פּאר רויטע פרישע ליפּען האבען היטרע פון פּנים ארויסגעשמייכעלט, פראנק און פריי אויסגעלאכט דאס גאנצע וועלט... און דאס יונגע בלוט האט גע־קאכט אין איהר רונדע חנ׳ו־ציטערנדיגע האנד און האט עפּעס ווי ארויס־געבעטען זיך, און געוואונקען אין דער שטיל... און די אויפגעדעקטע נאקעטע פיס האבען געלאכט אין דער וועלט אריין, אבער זי אליין האט גאר נישט געוואוסט פון דעם אלעם — וואס איהרע אויגען און איהרע נאקעטע הענד זאגען אוים אהן איהר ווילען... קוקענדיג אויף די בחורים מיט גלייכגילטיגקייט, אזוי ווי זי וואלט גארנישט געוואוסט פון דעם אלעם, איז זי אראב פון פערד, און האט זיך אבגעטהאן דאס איהריגע (און אנטרינקענדיג די פערד, האט זי אויסגעזעהן פון דער־ווייטענס, ווי אונזער באבע רבקה עליה השלום, ווען אליעזר האט זי מיט קעמלען ביים ברונען געטראפען). און די בחורים מיט די „רויטע העמדלאך" זיינען געשטאנען און האבען געקוקט אויף איהר פון דער־ווייטענס און די הערצער האבען געקלאפּט... איהרע אויגען האבען צו־געצויגען און אין דערזעלביגער צייט אויך אבגעשטויסען פון זיך... און היטרעדיג איז זי ווייטער אויפ׳ן פערד ארויף און עפּעס לאבענדיג מיט די גאנצע וועלט האט זי זיך אין די וועלט געלאזט.

די בחורים אין די „רויטע העמדלאך" שטעהען, קוקען און גאפּען און עס דאכט זיך, אז די טריט פון דעם פערד, וואס הערט זיך אויפ׳ן וועג מאכען ס׳געלעכטער אוים זיי...

און דארטען ווייט איז די זון איינגעזונקען אויף יענער זייט וואלד און מען האט נישט באמערקט, ווי די נאכט האט זיך אריינגע׳גנב׳עט. נאר מיין איך ציהט מיך ביי׳ם ארבעל: קוממ, פעטער, מעריב דאוונען.

דער אורח

(א מעשה)

אין אן אלטען בית־המדרש, אין א קליין, אידיש שטעדטעל אין פוילען, האט זיך ארומגעדרעהט א איד, וועלכען די בית־המדרש בחורים און די איינגלעך האבען א נאמען געגעבען: „דער אורח”. דעם אידען׳ס עובדא איז געווען, אויפצוקלייבען די שטיקלעך שמות וואס האבען זיך ארומגעוואלגערט. זיין עובדא איז אויך געווען תהלים צו זאגען. האט ער א פרייע מינוט צייט געהאט, איז ער געזעסען אין ווינקעל, ביי א סטענדער און געזאגט תהלים. און אזוי ווי צייט האט ער געהאט, פלעגט ער דעם גאנצען טאג תהלים זאגען. קיין אייגענע און קיין היים האט דער איד ניט געהאט. קיינער האט אייגענטליך ניט געוואוסט, ווער ער איז. אמאל, שוין מיט יאהרען, איז ער גע־קומען אין דעם שטעדטעל אריין, א פרייטאג נאכמיטאג, איז ער גע־בליבען איבער שבת אין שטעדטעל. נאר קיינער ווייסט ניט דעם טעם דערפון, פארוואס דער איד איז געבליבען אין שטאדט. זונטאג אין דער פריה האט איהם דער שמש דערזעהן אין בית־המדרש. דער שמש, וועלכער איז געווען בלינד אויף איין אויג, א כהן און א כעסן, און האט בטבע פיינד געהאט אורחים, ניט געקענט ליידען, אז אן אורח זאל פערבלייבען א טאג לענגער אין שטאדט, האט זיך גע־טשעפעט צו איהם:

— נו, נו, וואס טהוט איהר נאך אין שטאדט? ווען קלייבט איהר זיך שוין אין וועג אריין?

— געמיינט זיך דא אבשטעלען ביי אייך.

— וואס? נו, יא... ביי אונז אן אורח... א שבת, און זונטאג היידא אין וועג אריין — האט דער שמש געיאגט מיט׳ן שטעקען.

דער איד האט געשמייכעלט, גענומען דאס פעקעל אויף די פליי־

צעם און איז ארויס פון בית־המדרש. אוועק פון שטעדטעל איז ער אָבער דאָך ניט. האָט זיך ערגעץ־וואו פארקליבען צו א אידען, וועלכער איז געווען א גרויסער מכניס אורח און ביי איהם אויפ׳ן פיעקעליק האָ־בען זיך שטענדיג אויפגעהאַלטען אורחים. א פּאָר טעג האָט ער געוואָהנט ביי דעם בעקער, געקומען מיט דעם בעקער דאַוונען מנחה ומעריב אין בית־המדרש אריין. און דער שמש האָט געזעהן ווי דער אורח פערבלייבט אין שטעדטעל איבער זיינע כחות, האָט ער געמאַכט מיט׳ן שטעקען:

— מעהר קיין שבת ניט. אויף שבת היידא אין אַן אַנדער שטעדטעל.

נאָר ביז שבת האָט זיך דער איד פארקליבען צו א שוסטער, גע־קענט א ביסעל שוסטעריי. און אזוי ווי דער אורח איז שוין געקומען מיט זיין בעל־הבית אויף שבת אין בית־המדרש אריין, האָט איהם דער שמש גאָר ניט געקענט טהאָן.

באַלד האָט מען פארגעסען אָן דעם פרעמדען אידען. א איד איז ער געווען ווי אַלע אַנדערע אידען. א קורץ אָבער געדיכט וויים בערדעל, בעוואַקסענע אויערען מיט האָר און ווייסע, שטאַרקע ברעמען, מיט טרערען־טאָרבעלעך אונטער די אויגען. דאָס שטעדטעל איז באַלד צו־געוואָהנט געוואָרען צום פרעמדען פּנים און געהאַט האָט מען צו טהאָן מיט אַנדערע קהל׳ישע זאַכען, און יעדער איז געווען פאַריאָגט מיט אייגענע צרות, דאגות פרנסה. האָט מען קיין צייט ניט געהאַט צו קלעהרען, אַז א פרעמדער איז צוגעקומען אין שטעדטעל, און איידער מען האָט זיך אומגעקוקט איז מען שוין אזוי צוגעוואָהנט געוואָרען צו איהם, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז א היימיש געבוירענער, נאָר קיין נאָמען האָט מען ניט געדענקט. פון פריהער איז איהם פערבלי־בען דער נאָמען „אורח" — און דאָך געהאַלטען איהם פאַר אַן אייגענעם. ער האָט זיך געפיהרט זיין אייגענעם סאָרט לעבען. געפעדערט זיך גאַנץ פריה אין בית־המדרש אריין, געזאָגט תהלים, געדאַווענט לאַנג. מען האָט זיך צו דעם אזוי צוגעוועהנט, אַז קיינער האָט ניט ארומגעקוקט וואָס א איד טראָגט אזוי לאַנג דעם טלית און תפלין, און קיינער האָט ניט באַ־מערקט ווי דער איד דרעהט זיך ארום פון איין ווינקעל צום צווייטען, קלייבט אויף די שמות, קושט יעדע בלעטעל, און לייגט אריין אין קאַס־טען אריין.

קיין אויסטערלישעס האָט מען ניט געזעהן אין איהם. קיין אָנ־געזעהענער איז ער אויך ניט געווען. געשטאַנען מיט די אָרימע לייט און בעלי־מלאכות ביי דער טהיר אין בית־המדרש. קיינמאָל קיין עליה ניט געקראָגען. צום ספר אויפגערופען פון איין שמחת תורה צום צוויי־טען. קיינער האָט איהם ניט געקענט און ניט גערעדט מיט איהם, א חוץ די אָרימע־לייט און בעלי־מלאכות, וואָס האָבען איהם געקענט און גערעדט מיט איהם. געאַרבייט ביים שוסטער, גענומען וויפיעל מען האָט איהם געגעבען; געהאָט נאָר אַ מינוט צייט — תהלים גע־זאָגט, און איז ער פריהער אין בית־המדרש אריינגעקומען פאַר'ן דאַווענען, האָט מען איהם נאָר געזעהן ווי ער קריכט אונטער בענק און טישען, קלייבט אויף שטיקלעך שמות, קושט די בלעטלעך און לייגט אריין אין קאַסטען אריין.

טהיילמאָל פלעגט ער זיצען פאַרנאַכט, צווישען מנחה און מעריב, אין אַ ווינקעל אין בית־המדרש ביים קאַסטען שמות און איינהערען זיך צו די מעשיות פון די אידען בעלי־מלאכות און דאָרפס־געהער, וועל־כע פלעגען דערצעהלען פון די יאָהרמערק, פון די נסיעות; מעשיות פון שכור'ע גוים וואָס שלאָגען אידען אויפ'ן וועג; מעשיות פון גזלנים וואָס בעפאַלען אידישע סוחרים און נעהמען אַוועק דאָס געלד — פלעגט דער פרעמדער איד קרעכצען אין דער שטיל:

— עס איז קיין חדוש ניט; זיי האָבען די אמונה פאַרלאָרען, די גוים.

קיינער האָט ניט געזעהן קיין אויסטערלישעס אין זיינע רייד, און זיינע רייד פלעגען באַלד פאַרגעסען ווערען דורך אַן אַנדער מעשה.

זונטאָג, אַז די גוים פלעגען אָנקומען מיט די פוהרען פון די דערפער אין שטעדטעל אריין, פלעגט דער פרעמדער איד שטעהן און אָבוואַרטען, וואוהין זיי וועלען געהן. האָט ער געהערט דעם קלונג פון קירכע און ווי גוים געהען אין קירכע אריין — איז ער רוהיג גע־וואָרען, געגאַנגען אין בית־המדרש אריין, זיך גענומען מיט התלהבות דאַווענען. אין בית־המדרש האָט זיך געהערט דאָס קלינגען פון דער קירכע, האָט ער געזאָגט צו אַ איד, אַ שכן, אַ וואָרט:

— יעדער דיענט גאָט אויף זיין שטייגער.

און איז פאַרשטומט געוואָרען.

דער שכן האָט ניט געוואוסט וואָס ער מיינט, האָט ער גע־

שאָקעלט מיט די אַקסלען און אָפּגערוקט זיך פון איהם, געוויזען אַז ער טאָר ניט מפסיק זיין.

די לעצטע צייט איז אָבער דער פרעמדער איד זעהר טרויעריג געוואָרען. קיינער האָט ניט באַמערקט זיין טרויער און ניט געוואוסט דעם טעם דערפון. אַז עס איז געקומען זונטאג, האָט ער געזעהן ווי די גוים פון דאָרף קומען מיט זייערע פערד און וועגען פון די דערפער אין שטעדטעל אריין. די וועגען האָבען זיי פאַר דער קירכע איבער־געלאָזט און אליין אין די שטאָדט־קרעטשמעס געגאַנגען, וואָס זיי־נען געווען ביי דער פּאָסט פון איין זייט מארק, און ביי דעם איד דעם שענקער פון דער צווייטער זייט מארק. זיי פילען אָן די קרעטשמעס און טרינקען. עס קלינגט דער גלאָק פון דער קירכע, אָבער די גוים טרינקען אין די שענקען און הערען ניט. איז ער אין בית־המדרש אריינגעקומען, גענומען דעם תהלים אין האנד אריין, און געזאָגט צום שכן:

— אַ גרויס אומגליק וועט געשעהען. די גוים האָבען די אמונה פארלוירען.

דער שכן האָט ניט פארשטאַנען. געצויגען מיט די אַקסלען און געוויזען מיט דער האנד אויף די ליפען, אַז ער קען ניט מפסיק זיין. און דער „פרעמדער איד" האָט זיך אין זיין תהלים פארטיעפט, גע־קרעכצט און געוויינט, און געזאָגט מיט אַ געבראָכענע שטימע:

— טאַטע, טאַטע, דערבאַרעם דיך איבער די פעלקער פון דער ערד, און נעהם דיין פּנים ניט אוועק פון זיי...

און דער פרעמדער איד האָט רעכט געהאַט. באַלד האָט מען גע־הערט שלעכטע בשורות אין שטעדטעל אויף די וועגען האָבען זיך געוויזען באַנדעס גזלנים, זיינען אידען־סוחרים באַפאַלען, וואָס זיינען פון מארק אהיים געפאָהרען, די פערד אויסגעשפּאַנט און דאָס געלד אוועקגענומען. אַ איד, אַ דאָרפס־געהער, געפונען אין פעלד אַ דערשלאָ־גענעם. האָט עס אָנגעוואָרפען אַ שרעק אויפ'ן שטעדטעל. אידען האָבען מורא געהאַט דאָס יאָהר סעדער צו דינגען, איז אַ האַלב שטעדטעל אָהן פּרנסה געבליבען. באַלד האָט זיך געהערט נאָך אַן ערגערע בשורה, אויפ'ן פערדס־מארק האָט זיך אַ איד, אַ קצב, מיט אַ גוי געשלאָגען. געהען זיך זונטאג די גוים צוזאַמענגעהמען, און דאָס שטעדטעל אידען באַפאַלען. אידען ציטערען און פאַלען איין פאַר שרעק. דער

רב האָט גוזר תענית געווען אויף דאָנערשטאָג, און א גאַנצען טאָג זענען אידען געשטאַנען אין טליתים און געוויינט אין דעם בית־המדרש, יום כפור קטן געזאָגט און גאָט געבעטען, אז ער זאָל רחמנות האָבען, און דער פרעמדער איז ארומגעגאַנגען צווישען די דאָרפס־נעהער און די בעלי־מלאכות א בלייכער און א ציטערנדער און גע־שאָקעלט זיך פאַר אנגסטען, און די אויגען ארויסגעזעצט פאַר גרויס שרעק:

— די וועלט קען, חלילה, אונטערגעהן. די גוים האָבען די אמונה פאַרלאָרען...

— עס איז לית דין ולית דיין. א קליינינקייט, די וועלט נעב־טיגט אָהן גאָט.

קיינער האָט ניט געהערט זיינע ווערטער; קיינער האָט ניט גע־הערט, ווי דער איד האָט געקלאָגט אין זיין סידור, אין א ווינקעל פון בית־המדרש, ביים קאַסטען שמות:

— פאָטער, פאָטער, לאָז רוהען דיין כבוד איבער דער גאַנצער וועלט. מאַך וויסען דיין נאָמען צו די פעלקער פון דער ערד...

פון די שרעקענדע אויגען האָבען זיך געגאָסען טרעהרען. ער האָט געזעהן ווי די גאַנצע וועלט גוים האָבען פאַרלאָרען זייער גאָט, בלאָנ־דזשען ארום אין דער וועלט. טרינקען בראַנפען און לאַכען און וואַקלען זיך פאַר שכרות — און די וועלט איז אָהן א גאָט...

און קיינער האָט ניט געזעהן, ווי דער פרעמדער איד האָט זיך ארויסגע׳גנב׳עט פון בית־המדרש, ערגעץ־וואו פאַרשוואונדען הינ־טער דעם קאַטוילישען געסעל און איז ערגעץ־וואו אריין.

און באַלד איז באַקאַנט געוואָרען אין שטעדטעל, אז א גרויסער ראַבין געהט אָננעהמען דעם קריסטליכען גלויבען, אין דעם גרינעם דאָנערשטאָג וועט די פּראָצעסיע זיין פון דעם גרויסען ראַבינ׳ס שמד. צוויי ביסקאָפּס קומען צופאָהרען, זיי וועלען איהם אונטער דער חופּה פיהרען צום שמד.

דאָס שטעדטעל אידען האָבען ניט געוואוסט, ווער דער גרויסער ראַבין איז. זייער רב איז חלילה ניט ארונטער פון דעת. קיין אָנגע־זעהענער איד פון שטעדטעל איז חלילה ניט ארונטער פון וועג. קיי־נער פעהלט ניט אין שטעדטעל. דעם גרינעם דאָנערשטאָג איז טאַקע געווען א גרויסע קאַטוילישע פּראָצעסיע. ביסקאָפּס זיינען געקומען,

גלחים זעהר פיעל פון דעם געגענד און א סך, א סך גוים פון די דערפער און שטעדטלעך ארום. פון פריהמארגען א האבען די גלאָקען פון די קלויסטערס געקלונגען. די גוים האבען דעם מארק אָנגעפילט, יום־טוב׳דיג געקליידעט, מיט די ברענענדע ליכט אין די הענד. צוערשט זיינען די גלחים אין ווייסען געגאנגען, געהאלטען קלומבערס אין די הענד. אנדערע האבען פון רויכערדיגע פלאקאנען פארשפרייט ווייהרויך איבער׳ן געסעל. און נאך זיי זיינען די בישאפס אונטער די חופות געגאנגען. די קליינע גלחים אין ווייסען אנגעטהאן האבען געזונגען, און די קליינע מיידלעך, ווי כלות אנגעטהאן, האבען געהאלטען די שטענגעס פון די קריסטליכע פעהנער. פעהנער און הייליגע בילדער און ווייהרויך און ליכט — און די גוים קניהען אויף דער ערד און זינגען. און אין מיטען דער פראצעסיע, מיט ווייסע גלחים ארומגערינגעלט, האבען די אידען פון שטעדטעל דערזעהן דעם „אורח", ווי א רב, אנגעטהאן אין אן אטלעסענע קאפאטע, מיט א שטריימעל אויפ׳ן קאפ, און לאנגע פאות, האלט א גרויסען זילבערנעם צלם אין דער האנד, געהט צווישען די גלחים און פארגלאצט די אויגען צום הימעל.

דאס שטעדטעל אידען האבען זיך פארוואונדערט, וואס די גוים האבען אוים דעם אומבאקאנטען שוסטערל א גרויסען רבי געמאכט, און געלאכט אין דער שטיל פון דער מציאה וואס די גוים האבען געכאפט, און געזאגט איינס צו דאס אנדערע:

— וויל אודאי פון זיי געלד אויסנארען!

אָבער באלד האט זיך געהערט, אז דער אורח איז ביי די גוים בישאפ געווארען. ער האלט דרשות יעדען זונטאג אין דער קירכע, און צו זיינע דרשות פאהרען די גוים פון דעם גאנצען געגענד זיך צונויף. מען ווייסט ניט פון וואנען ער קען אזוי גוט זייער לשון, נאר יעדען זונטאג שטעהט דאס שוסטערל אויפ׳ן קלעצעל אין דער קירכע, מיט א צלם אין דער האנד, און פרעדיגט פאר די גוים וועגען זייער אמונה, וועגען יעזוס׳ן און וועגען צלם. און ווען ער רעדט אזוי, הויבען די גוים אן באלד צו וויינען, פאלען צו דער ערד און קושען דעם צלם און וואַרפען זיך פאר דער „מאטקע באסקא", און וויינען און דאווגען מיט אזא געבראכען הארץ און מיט אזא חרטה און ודוי.

און דאָס שטעדטעל גוים איז טאַקע פרום געוואָרען, און איז געקומען אַ זונטאָג, האָט מען באַמערקט ווי עס ציהען זיך פון די דערפער לאַנגע רייהען מיט פויערשע פוהרען, און באַלאַגערען דאָס קאַטוילישע געסעל, פילען אָן די קירכע און שפּאַרען אַזש אָן אין דרויסען, אין גאַס אַריין. און ווען זיי דערזעהען דעם רבי׳ן אויפ׳ן בעלעמער, מיט׳ן צלם אין דער האַנד, אַזוי פאַלען זיי באַלד צו דער ערד, און וויינען און קלאָגען און קושען דעם צלם און מאַליען זיך.

און ניט נאָר זונטאָג, יעדען אין דער פריה און פאַרנאַכט געהן די פרומע גוים פון שטעדטעל אין קירכע אַריין. די שענקען ווערען לעער, און די גוים ווען זיי זעהן אַ אידען אויפ׳ן וועג, שלאָגען זיי איהם ניט מעהר, פערקעהרט, זיי נעהמען איהם נאָך אַרויף אויף דער פוהר. אַ דאָרפס־געהער גיבען זיי ברויט מיט וואַסער און לאָזען איהם איבערנעכטיגען אויפ׳ן פּיעקעליק, גיבען איהם אַ זעקעל קאַרטאָפליעס אַהיים פאַר דער וויב און קינדער. און איין גוי האָט אַליין געבראַכט צום רב אַ בייטעלע מיט געלד, וואָס ער האָט געהאַט אַוועקגענומען פון אַ אידען אויפ׳ן וועג, און געבעטען דעם רבי׳ן מוחל צו זיין. און ווען גוים זעהן ווי אידען געהן אין שוהל אַריין דאַווענען, לאַכען זיי שוין ניט מעהר, נאָר זיי זאָגען:

— יעדער איינער האָט זיך זיין גאָט. מיר — אונזערען, זיי — זייערען.

אַזוי האָבען אין שטעדטעל אידען און גוים אָבגעלעבט אַ לאַנגע צייט אין שלום.

אין אַ צייט אַרום, איז איינמאָל, אין אַן ערב יום־כפור צו כל נדרי, אין בית המדרש אַריינגעפאַלען אַ פרעמדער גוי, אָנגעטהאָן ווי אַ גלח. אידען אין די טליתים און קיטלען האָבען זיך דערשראָקען, האָבען געמיינט אַז אַן אומגליק וועט געשעהען. דער גוי איז אָבער צוגעלאָפען צום בעלעמער, אויסגעשפּרייט צום הימעל זיינע בלייכע הענד, און האָט אויסגעשריען מיט אַ גרויס געוויין:

— שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד! — און איז אַנידערגעפאַלען טויט אויף די טרעפּלעך פון בעלעמער.

אידען האָבען אויפגעהויבען דעם פּאַפּ, האָבען זיי דערקענט אין די טרערען טאָרבעלעך אונטער די אויגען, אַז עס איז אַ איד. און אַז זיי האָבען זיך גוט איינגעקוקט אין זיין פּנים, האָבען זיי

דערקענט אין איהם, אז עס איז דער „אורח“, וואָס פלעגט אויפקלייבען די שמות פון בית־המדרש. אידען האָבען זיך געשראָקען, ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן מיט'ן בר־מינן. דער רב האָט גע'פסק'ענט אז ער איז אַ איד און אז עס איז אַ מצוה איהם צו ברייננגען צו קבר ישראל. האָבען זיי באהאַלטען דעם בר־מינן איבער יום־כפור. מוצאי יום־כפור האָבען זיך געפונען צוויי אידען, אַ פישער און אַ קצב, וואָס האָבען זיך געוואָלט קויפען חלק לעולם הבא, און איינגעשטעלט זיך דאָס לעבען, ארויסגענומען דעם בר־מינן פון דעם באהאַלטענעם אָרט און איהם ביי־נאַכט געבראַכט צו קבר־ישראל, ביים פלויט פון'ם גוטען אָרט.

זיין נאָמען האָט מען ניט געוואוסט ווי אויפצושרייבען אויף זיין מצבה, ווייל קיינער האָט ניט געוואוסט ווער ער איז, און פון וואַנען ער איז געקומען. האָט מען אויפגעשריבען אויף דער מצבה דעם נאָמען פון אַ איד, אַ גר, אברהם בן אברהם, און זיין מצבה געפינט זיך נאָך אויפ'ן גוטען אָרט ביי אונז אין שטעדטעל, ביז'ן היינטיגען טאָג.

דער רייכער און דער אָרימער

(אַ מעשה)

אין ירושלים, די הייליגע שטאָדט, האָט פאַרצייטענס געלעבט אַ איד, אַ גרויסער עושר און אַ גרויסער בעל־צדקה. זיין צדקות האָט געקלונגען אין דער גאַנצער געגענד אַרום. פלעגען אָרימע לייט און נויטבאַדערפטיגע פון צפת און טבריה, פון דמשק און חברון און פון נאָך אַנדערע מקומות, וואו אחינו בני ישראל זיינען געזעסען, ציהען זיך צו דעם נגיד נאָך הילף. און דער נגיד האָט אויפגעעפענט זיין ברייטע האַנד און צוטהיילט זיינע אוצרות צו אַלע וואָס האָבען באַדאַרפט. וואָרים ער האָט זיך געהאַלטען פאַר גאָט'ס שליח, אַז ער צאָהלט נאָר אויס וואָס גאָט האָט איהם איבערגעגעבפערט פאַר די אָרימע לייט און אַלע נויטבאַדערפטיגע. און דערפאַר וואָס דער נגיד איז געווען אַ גרויסער חכם און אַ גרויסער ירא־שמים אויך, פלעגען קומען צו איהם די אַלע וואָס האָבען געהאַט אַ קראַנק האַרץ, אָדער שלעכטע מחשבות האָבען זיי געפייניגט, אָדער דאָס געוויסען האָט זיי ניט געלאָזט רוהען, ווי עס טרעפט זיך מיט מענשען וואָס זיינען באַגאַנגען זינד — פלעגען זיי אַלע קומען צו איהם, פרעגען איהם עצות הן אין ענינים וואָס איז נוגע די נשמה, הן אין ענינים וואָס איז נוגע אין גוף, ווי, למשל, דאגת פרנסה און נאָך אַנדערע אַזעלכע זאָרגען. פלעגט דער נגיד זיי אַלע אויסהערען מיט גרויס ליעבע און געטריישאַפט, און איינעם האָט ער געגעבען אַ גוטע עצה מיט זיין גרויסען שכל, אַן אַנדערען האָט ער געהיילט מיט אַ גוט וואָרט פון זיין גוט האַרץ.

און עס איז געווען דער מנהג פון דעם נגיד פון קדמונים אַן, יעדען אָוועגד, בעפאָר דער טאָג האָט זיך געשלאָסען, צו זיצען איי־נער אַליין אין זיין שעהנע בית־דין שטוב און מאַכען אַ חשבון הנפש מיט זיך, אָבצוגעבען זיך דין וחשבון פאַר אַ גאַנצען טאָג מעשים.

פאר די גוטע האָט ער גאָט געלויבט, פאר די שלעכטע האָט ער חרטה געהאַט און תשובה געטהאָן. די גוטע האָט ער באַלד פארגעסען און ניט געדענקט אָן זיי, די שלעכטע האָט ער מיט אַ שאַרפע פעדער אין ספר פארשריבען, דאָס ספר שטונדען־לאַנג געלאָזט ליגען פאר זיך, כדי ער זאָל זיי זעהן און קיינמאָל מעהר שוין אזוי ניט טהאָן.

איז ער איינמאָל אין אָבענד געזעסען ביי זיך אין בית־דין־שטוב און, ווי זיין געוואָהנהייט איז געווען, דין וחשבון זיך אָבגעגעבען פון אַ גאַנצען טאָג מעשים. די בית־דין־שטוב איז געווען ארומגע־שטעלט מיט טהייערע ספרים־שרענק, פול אָנגעשטעלט מיט טהייערע ספרים און זעלטענע כתבי יד, צוגויפגעקליבען פון דער גאַנצער וועלט, וואו חכמים און למדנים זיינען נאָר געווען פארשפרייט. וואָ־רים אין די אַלע וויטע מקומות האָט דער נגיד געהאַט זיינע שלוחים. און וואו עס האָט זיך נאָר געפונען אַ גרויסער למדן אָדער חכם אין אַ וויטען אָרט, אין מצרים אָדער אין מדינת תוגר, וואו די מושלמנים זיינען געזעסען, און דער למדן אָדער דער חכם האָט עפּעס מחדש געווען הן אין דברי תורה אָדער אין חכמה, אזוי האָט מען געלאָזט באַלד מעתיק זיין און צוגעשיקט אַ כתב יד צום נגיד אין ירושלים. און די ספרים זיינען געווען פארשטעלט מיט טהייערע פּרוכת׳ן, וואָס זיינען געווען זעהר ערדעל געוועבט מיט גאָלדענע און זילבערנע פעדים מיט די זעלטענסטע פרוכט, וואָס וואַקסען. די פּרוכת׳ן זיינען געוועבט געוואָרען אין דער וויטער מדינת הודו, און זיי זיינען גע־וואָרען עקסטרא באַשטעלט פון נגיד, אַז עס זאָל אין זיי ניט זיין קיין ציור פון חיות און עופות, וואָס דאָס איז אָסור על פּי דין. און אויפ׳ן טיש פאר דעם נגיד איז געשטאַנען אַ טהייערע בשמים־ביקס, וואָס איז געווען אויסגעהאַמערט פון איין שטיק זילבער, אין גע־שטאַלט פון אַ זעלטענע פּרי — וואָס וואַקסט אין די וויטע מקומות פון מדינת כתים. אין דער פּרי אַליין איז געווען אויסגעהאַקט אַנ־דערע פּירות: ציטראָנען, אתרוגים און הענגלעך וויינטרויבען און מילגרוימען, נאָר ניט קיין ציור פון מענש אָדער חיה, וואָס דאָס איז אָסור על פּי דין. און יעדע פּרי איז געווען אויסגעמאָהלט אין דער זעלבער פאַרב און ליכט ווי די פּרי זעהט אוים בשעת זי וואַקסט אויפ׳ן בוים. ווי עס איז באַקאַנט, זיינען די בני כתים געווען גרויסע מומחים נאָכצומאַכען די פאַרבען און די ליכט פון די נאַטור. למשל, די הענגלעך וויינטרויבען זיינען געווען אזוי פריש רויטליך באַגאָסען

מיט ווייַן, אויסגעגאָסען פון דעם טהייערען שטיין, וועלכער הייסט רובין, וואָס היינט ווייסען מיר שוין ניט דעם סוד ווי אזוי דעם שטיין צו שמעלצען און די בני כתים האָבען עס פאַרצייכענט און געוואוסט. אזוי איז יעדע פּרי געווען אויסגעמאָהלט מיט איהר אייגענע פאַרב, כדי זיי זאָלען דעם נגיד דערמאָנען אָן גאָט'ס באַשעפעניש, און ער זאָל שטענדיג געדענקען אָן גאָט'ס מעשים. און די פּרי איז געווען אָנגעפילט מיט די טהייערסטע בשמים וואָס די הודים האָבען געבראַכט צו פאַרקויפען פון זייערע ווייטע לענדער. און אַליין איז ער געווען אָנגעטהאָן אין בגדי משי, וואָס זיינען געווען געוועבט מיט שירה, כדי זיי זאָלען פרעהליך מאַכען דאָס הארץ פון דעם נגיד, וואָס וועט זיי טראָגען, מיט זייער ליכטיגען, זילבערנעם גלאַנץ, און ווייל עס האָט אין זיך אַ פרעהליכען געזאַנג.

דער נגיד איז געווען גאַנץ צופרידען פון זיך און פון דעם רבונו של עולם, זיין באַשעפער. אַ טאָג האָט ער געהאַט אַ פולען מיט מעשים טובים און צדקה, מיט לערנען און תפלה, און אין ספר פון זינד האָט ער גאָר ניט געהאַט צו פאַרשרייבען. ער האָט געדאַנקט גאָט אין הארצען, וואָס ער האָט איהם אויסגעקליבען פאַר זיין שליח, און ער איז דער געבער און ניט דער נעהמער· נאָר נאָך מעהר איז דער נגיד היינט געווען מעהר אויפגעלייגט ווי אַן אַנדערס מאָל — ער האָט מקיים געווען אַ גרויסע מצוה, וואָס קומט זעלטען אויס, דהיינו: דער בעל החשבון זיינער, וואָס איז ערשט געווען צוריקגעקומען פון דער נסיעה, מיט די קאַראַוואַנען וואָס האָבען געפיהרט די בשמים פון הודו קיין תוגר, האָט איהם מודיע געווען, אַז זייענדיג אין איזמיר האָט ער מקיים געווען פאַר זיינעטוועגען די מצוה פון פדיון שבויים, און אויסגעלייזט יהודים פון די טערקען, וועלכע האָבען זיי געבראַכט שבויים פון די לענדער פון די סלאַווען. דער נגיד איז געווען זעהר גרויס מיט דער מצוה, און ער האָט געהערט אַז די קאַראַוואַנען זיינע זיינען אָנגעקומען בשלום צום באָרטען פון ים און געוואָרען אויסגעלאָדען אויף די שיפען. דאָס ווייב זיינס וועלכע איז געווען אַ גרויסע יפת תואר און אַ גרויסע צדקת האָט שוין געוואַרט הינטער דער טהיר מיט איהרע צוויי קינדער, אַז זיי זאָלען איהם אָבגעבען כבוד בעפאָר זיי געהען שלאָפען.

אין דעם האָט זיך די טהיר געעפענט און עס איז אַריינגעקומען

אן אָרימאַן, נדחה ונעזב. דער שלעכטער ריח, וואָס איז פאַראויסגע־גאַנגען פאַר דעם אָרימאַן, האָט איינגעשטילט די גוטע ריחות פון די בשמים, און דער נגיד האָט זיך געפיהלט שוואַך, ווייל ער איז געווען אַ מפונק און האָט ניט געקענט פאַרטראָגען קיין שלעכטען ריח. אָבער דער אָרימאַן שטעלט זיך ניט אָב ביי דער טהיר, ער געהט וויי־טער, גלייך צו צום נגיד, איהם מיט די אויסגעשטרעקטע האַנד ברייט שלום עליכם אָבצוגעבען. און די האַנד איז פול מיט טנופת געווען און מיט אַנדערע מיאוסע זאַכען, וואָס איז ניט שעהן אויסצורעדען, און בפרט נאָך אויסצושרייבען. און דער גאַנצער גוף זיינער איז גע־ווען איינגעהילט אין פאַרפוילטע קליידער, פון וועלכע עס ווייזט זיך ארויס שטיקער נאַקעטער גוף, איינגעריכט מיט טנופת, און פון קאָפּ קריכען ארויס קאָלטענעס אויפ׳ן פנים ארויף — און דאָס פנים איז ניט קיין פנים פון קיין מענש, נור פון אַ מיאוס׳ע חיה, רחמנא לצלן, מיט געשוואָלענע ליפּען און אויסגעהאַקטע ציין, און געשוואָלענע אויגען. און וואָס נעהנטער ער קומט, שטאַרקט זיך אַלץ דער שלעכטער ריח, וואָס געהט ארויס פון איהם, ווי דער ריח פון אַ נבלה און אַ פגר, רחמנא לצלן, און דער נגיד האַלט עס שוין ניט אויס, וואָרים, ווי ידוע, אַ מפונק קען אַלעס איבערטראָגען נאָר ניט קיין שלעכטען ריח. נעהמט דער נגיד אוועק דאָס פנים פון דעם אָרימאַן און דרעהט זיך אָב פון איהם, און רופט אריין דעם שמש זיינעם, אַז מען זאָל איהם ארויסציהען פון בית־דין־שטוב און ברענגען איהם אין קיך אריין, אָבוואַשען איהם און אָנטהאָן איהם אַנדערע קליידער, און עסען איהם געבען, ווי עס איז דער מנהג געווען אין זיין הויז מיט אַלע אָרימע לייט.

און דער נגיד איז פלינק געגאַנגען אין זיין מקוה אריין, טובל געווען זיך אליין, און געטווישט די קליידער, און געהייסען אַז מען זאָל אויסרויכערען זיין בית־דין־שטוב מיט כל־ערליי מינים גוטע קרייטעכער און בשמים, כדי זיי זאָלען פאַרטרייבען דעם שלעכטען ריח וואָס דער אָרימאַן האָט איבערגעלאָזט, און אליין האָט ער זיך אוועקגעזעצט אין זיין טהייערע שלאָף־קאַמער, וואָס איז געווען בע־האַנגען מיט זיידענע און זילבערנע פרוכת׳ן און איז געווען באַלויכטען מיט אַ טהייערע אויל־מנורה פון זיבען רעהרען, וואָס איז געהאַנגען איבער זיין שלאָף־געלעגער. דער נגיד האָט ניט געקענט שלאָפען אַ

גאַנצע נאַכט, און געהאַט תרעומות אויפ'ן רבונו של עולם טיעף אין האַרצען דערפאַר, וואָס ער האָט באַשאַפען אַזעלכע נבזים ונדכאים, און געטראַכט זיך, ווי דער דרך עולם פון אַ מענש, ווען ער וואָלט געווען כביכול, וואָלט ער באַשאַפען נאָר שעהנע און ריינע מענשען, און אַזעלכע נדכאים ונבזים ניט געלאָזען אויף דער וועלט.

עס איז דורכגעגאַנגען אַ שטיקעל צייט, האָט זיך געהערט דאָס די שיפען, וועלכע האָבען געפיהרט דעם נגיד'ס געווירצען אויפ'ן ים פון איזמיר נאָך ווענעציע, זיינען באַפאַלען געוואָרען פון ים־רויבערס און מען האָט זיי צוגענומען. האָט זיך דער נגיד געטראַכט, אולי מקרה הוא — טאָמער איז עס נאָר אַ טרעפעניש. און ער האָט גאָט געדאַנקט פאַר'ן שלעכטען אזוי ווי פאַר'ן גוטען.

איז ווידער דורכגעגאַנגען אַ שטיקעל צייט, האָט זיך ווידער געהערט, דאָס די קאַראַוואַנען, וועלכע האָבען געפיהרט זיינע סחורות פון מצרים איבער'ן מדבר זיינען פאַרשאָטען געוואָרען פון אַ זאַמד־שטורעם וואָס האָט זיך אויפגעהויבען פון מדבר. האָט ער שוין איינגעזעהן, אַז עס איז ניט קיין מקרה, האָט ער אָנגעהויבען מפשפש צו זיין במעשיו, אויפגעעפענט דאָס ספר אין וועלכען ער האָט פאַרשריבען זיינע זינד, אָבער ער האָט גאָר ניט געזעהן אין זיין לעבען אַזעלכעס, וואָס ער פאַרדיענט די שטראָף. האָט ער זיך געטראַכט, אַז דער רבונו של עולם וויל איהם אויס קאַסירער מאַכען איבער זיין עשירות, האָט ער רעכט. גאָט צו דאַנקען, וואָס עס געהט נאָר אויס צו געלד.

אָבער באַלד איז דער גוף אויך אָנגעריהרט געוואָרען: ער איז געוואָרען געשלאָגען מיט שלעכטע מכות, פון וועלכע ער האָט גרויסע יסורים געהאַט און משקץ געווען זיין לעבען, וואָרים ער איז געווען אַ מפונק. האָט ער ווידער מפשפש געווען במעשיו, ווידער נאָכגעזוכט נאָך זיינע מעשים און גאָר ניט געפונען, האָט ער זיך געטראַכט, גאָט לאָזט נאָר אויס צו דעם גוף, די נשמה דערהאַלט ער. געלויבט איז גאָט דערפאַר.

אָבער ווען זיין קליינע טאָכטער, וועלכע זיין נשמה איז געווען אָנגעבונדען אָן איהר נשמה, און ער האָט זי ליעב געהאַט מעהר פון צעהן זיהן, איז פּלוצים אוועקגענומען געוואָרען פון איהם. איז אַ גרויסע שרעק איהם באַפאַלען פאַר דעם משפט פון גאָט, צו וועל־

כען ער איז גערופען געוואָרען, און ווייסט ניט אין וואָס עס באַשטעהט זיין זינד. האָט ער אָנגעהובען חוקר ודורש צו זיין מיט זיך אַליין, און ער האָט אַלץ ניט געקענט דערגעהן דעם טעם פון גאָט׳ס שטראָף, ער האָט ניט געוואוסט קיין דרך, און די יסורים פון דער אונבאוואוסט־קייט זיינען גרעסער געוואָרען ווי די יסורים פון די צרות.

איינמאָל ביינאַכט, ווי ער איז אַזוי געלעגען און נאָכגעקלעהרט דעם טעם פון „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", איז איהם איינגעפאַלען, אַז ער זאָל זיך לאָזען איבער דער וועלט וואַנדערען נע־ונד, אפשר וועט גאָט אויף איהם רחמנות האָבען, און ער וועט איהם לאָזען וויסען דעם טעם דערפון. און די מחשבה איז טאַקע געווען פון גאָט, וואָרים דאָס רחמנות אויף איהם איז שוין ניט געווען איבערצוטראָגען.

אַזוי האָט דער נגיד פארקויפט זיינע טייערע חפצים, און דאָס געלד אוועקגעגעבען דער ווייב מיט די קינדער, אַז זיי זאָלען זיך ווייטער אַזוי פיהרען ווי זיי האָבען זיך געפיהרט, צדקה טהאָן און מכניס אורחים זיין. אַליין האָט ער אויסגעטהאָן זיינע טהייערע גע־וועבטע קליידער, און אָנגעטהאָן זיך אין אַ זאַק, ווי דער מנהג איז פון די אָרימע לייט, און האָט זיך געלאָזט איבער דער וועלט וואַנדערען.

ער איז געגאַנגען מיט אַ חברה אורחים, וועלכע ער האָט אָנגע־טראָפען אויפ׳ן וועג. בייטאָג האָט ער געוואַנדערט מיט די אָרימע לייט, געגעסען וואָס גוטעלייט האָבען געשאָנקען, און ביינאַכט גע־נעכטיגט אין די הקדשים. וואו ער האָט גענעכטיגט איין נאַכט האָט ער ניט גענעכטיגט די צווייטע. אַ גאַנצען טאָג אָפּגעקומען מיט טרוקענס, וואָס גוטע לייט האָבען געשאָנקען, נאָר פרייטאָג צו־נאַכטס האָט ער זיך אָבגעשטעלט אין אַ שטאָדט, וואו עס איז געווען אַ אידישע קהלה, געגאַנגען אין בית־המדרש אריין און אוועקגעשטעלט זיך מיט די אורחים ביי דער טהיר, ביז אַ איד האָט געוואָלט אַ מצוה פארדיענען און רחמנות געקראָגען און אהיים גענומען אַן אורח אויף שבת. וואו ער איז געקומען, האָט ער געהערט פון זיך דערצעהלען — פון דעם גרויסען נגיד פון ירושלים. די מוטערס האָבען געבענשט זייערע קינדער, אַז זיי זאָלען זיין אַזעלכע צדיקים, נגידים און עשירים, ווי דער נגיד פון ירושלים. ער האָט געהערט ווי מען דער־צעהלט פון איהם מעשים נפלאים, פון זיין עשירות און נגידות, פון זיין חכמה און צדקות. די אָרימע לייט, מיט וועלכע ער האָט גע־

וואנדערט, האָבען געשפעט אוים איהם, פארשעהמט איהם, צוליעב זיין מפונקות, וואָס ער איז ניט געוועהנט געווען צו די דרכים אין וועלכע זיי האָבען זיך געפיהרט, צו זייער אָרט עסען, שלאָפען און גראָבע ווערטער, און האָבען איהם גערופען מיט שפּאָט: „וואָס ביזטו, דער נגיד פון ירושלים?" און זיי האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען, ווי זייער געוואָהנהייט איז געווען, אין לצנות: „דער נגיד פון ירושלים".

און אזוי האָט ער ווייטער געהייסען.

פון דעם אָרומוואלגערען זיך פון איין אָרט אויפ'ן אַנדערען איז זיין לייב זעהר ברודיג געוואָרען, און ווי דער דרך איז פון די אורחים וואָס געהן אָנגעטהאָן אין צוריסענע קליידער, כדי צו ערוועקען מעהר רחמנות, האָט ער אויך ניט בודק געווען אין זיינע קליידער, און מיט דער צייט האָבען זיך שטיקער פון זיין גוף ארויסגעוויזען פון די צוריסענע בגדים און זיינען אויך זעהר שמוציג געוואָרען, ווי דער גוף פון יענעם אָרימאַן וואָס איז אריינגעקומען צו איהם. און פון די שמוציגקייט האָט זיין גוף אויך אָנגעהויבען ארויסצוגעבען אַ מיאוס'ען ריח. נאָר ער האָט שוין ניט געהערט און ניט געפיהלט — ווייל דאָס איז געווען פון זיין גוף און ניט פון אַ פרעמדען.

נאָר ביסלעכווייז האָט זיך זיין שם אויסגעלאָשען, ווי דער דרך עולם איז, מען פארגעסט באלד דאָס וואָס איז געווען — האָט מען איהם אויך פארגעסען. מען האָט מעהר ניט גערעדט וועגען דעם נגיד און בעל־צדקה פון ירושלים, נאָר מען האָט אַלץ דערצעהלט וועגען דעם נייעם נגיד וואָס איז אויפגעשטאַנען אין דמשק. מען האָט דער־צעהלט פון זיינע גבירות און עשירות, ווי אַמאָל פונ'ם נגיד פון ירושלים. און פון אַלע מקומות האָבען אידען זיך געצויגען צו פרעגען עצות צום נגיד פון דמשק.

איז ער אויך געגאַנגען נאָך דמשק. ער האָט געהערט, אַז ער איז אַ גרויסער חכם און נדיב לב, האָט ער געוואָלט פרעגען ביי איהם אַן עצה, אפשר וועט ער איהם זאָגען דעם טעם דערפון, פאַר וואָס גאָט האָט אוועקגענומען דאָס עשירות פון איהם און איבערגעגעבען צו יענעם, צום נגיד פון דמשק. איז ער געגאַנגען פון איין שטאָדט צו דער אַנדערער ביז ער איז אָנגעקומען נאָך דמשק.

זיינע האָר זיינען געוואָרען פארקאָלטעוועט פון דעם פיעל שטויב

און זאמד וואָס איז געפאַלען אויף זיי. און זיין לייב האָט ארויסגע־געבען פון זיך אַ שלעכטען ריח ווי דאָס לייב פון אַ נבלה, רחמנה לצלן, און זיין פּנים איז געשוואָלען געוואָרען, און פול מיט טנופת — אזוי ווי דאָס פּנים פון דעם אָרימאַן וואָס איז צו איהם געקומען, ווען ער איז געווען דער נגיד פון ירושלים. נאָר ער האָט ניט געהערט און ניט געפיהלט, ווייל עס איז געווען זיין אייגען לייב און ניט קיין פרעמדס.

אז ער איז אָנגעקומען צום נגיד פון דמשק, האָט ער אויך געטראָ־פען דעם נגיד זיצען אין בגדי משי, ווי ער אמאָל אין זיין גרויסע בית־דין שטוב, און די שטוב האָט געפינקעלט און געשטראַהלט ווי די לבנה מיט די שטערען וואָלט אין איהר גֶעשיינט, צוליעב די אבנים טובות וואָס האָבען זיך געלויכטען אויף די פּרוכת׳ן און די עטרות וואָס האָבען ארויסגעהאנגען איבער די גרויסע שרענק, און אַ ריח ניחוח איז געווען אין שטוב פון די טהייערע געווירצען, בשמים און כלי׳ערליי שמעקענדע קרייטעכער, וואָס די בשמים ביקסען האָבען פון זיך ארויסגעגעבען פון אלע ווינקלען פון שטוב. האָט ער געמיינט, אַז ער קומט צוריק אין זיין עשירות אריין, וועלכע ער האָט נאָר וואָס פארלאָזט — איז ער געגאַנגען מיט אַן אויסגעשטרעקטע האנד שלום־עליכם אָבגעבען צו דעם נגיד פון דמשק, זיין ידיד.

נאָר דער נגיד פון דמשק האָט אוועקגעבויגען זיין קאָפּ און גערופען דעם שמש:

— נעהמט דעם אָרימאַן אין קיך אריין. די שטוב איז פול מיט אַ ריח רע.

האָט דער נגיד פון ירושלים אַן עפּעס זיך דערמאָנט, און פאַר־שטאַנען דעם טעם — און אַ גרויסע פרייד האָט איהם ארומגענומען: גאָט און זיין משפט איז גערעכט.

קדוש השם

(א לעגענדע)

ווי׳ס בעשנעעט איז דער וועג. די לבנה שפיעגעלט זיך אב אין די ברייטע ווייסע פעלד־שנעען ווי אין א ים; און די שטערען רייבען זיך איינס אן צווייטען... אזוי געדיכט זיינען זיי איבער׳ן הימעל בעזייהט. פון דער ווייטענס הערט זיך א אידיש זמר׳ל, אויסגעמישט מיט דעם קנאל פון א בעל־עגלה׳ס בייטש:

העע, העע, אן א זייט,
אידעלעך פאהרען, אידעלעך פאהרען!
לכה דודי, לכה דודי
לקראת כלה!

פון וואנען פאהרען דאס אידעלעך אזוי פרעהליך? פון א חתונה פאהרען אידעלעך. אנגעשטאפט איז די בויך מיט מחותנים. אויף׳ן סאמע קארזשעל זיצט דער בעל־עגלה שכור׳לעך. דאס היטעל שפרינגט פון קאפ, און מיט דער בייטש קנאלט ער אונטער: העע, העע אן א זייט, אן א זייט! זייט ווייסען, די פערדלעך, אז אייער בעל הבית איז שכור, מען פאהרט פון א חתונה — און זיי האבען פערגעסען דעם טעגליכען יאך, לאזען זיי זיך מיט אימפעט און טרייבען אלעם פון וועג אראב.

און די מחותנים האלטען איינער דעם צווייטען מיט די הענד ארומגעארעמט, די שטריימלעך רוקען זיך אן א זייט. די פערד פער־פלאנטערען זיך, און אלע אינאיינעם שאקלען זיך צוזאמען מיט דער פוהר, ווי ביי דער גמרא, און זינגען הויך אויפ׳ן קול:

אמר אביי, אמר ר׳ פפא,
די מוזינקע אויסגעגעבען,
די מוזינקע אויסגעגעבען,
לכה דודי, לכה דודי
לקראת—כ—לה!

דער וועג לייכט אין שנעע־און לבנה־ליכט, און אין דער ווייסער לבנה־נאכט טראגט זיך די אידען׳ס זמר:

לכה דודי, לכה דודי
לקראת —כ—לה!

עס זעהען ניט די אידעלאך ווי דער פריץ פון שטעדטעל קומט זיי אנטקעגען מיט דריי פערד נאשפיץ (אין דער לענג). עס הערען ניט די אידעלעך ווי דער פריץ רופט: „העי, זשידי, פארכי, דאיטשע דראגי״ (העי, אידען, פארכעס, לאזט דעם וועג). פרעהליך זיינען אידען, א טאכטער אויסגעגעבען. נאך א אידיש פאר ביי אידען צוגעקומען. א נייע הויז אין אידיש פאלק, און יעדעס אידישע הויז איז ווי יעקב אבינו׳ס הויז. און ווער הערט היינט דעם פריץ מיט זיינע משרתים. „דייטשע דראגי, זשידי, פארכי״, שרייט דער פריץ. די אידעלעך ענט־פערען איהם: „מיר אידען האבען א משיח, און וואס האסט דו? מיר דיענען דעם איינציגען לעבעדיגען בורא. און דו וועמען? דער רבי איז אונזער מליץ יושר. און דיינער ווער?״ און זיי גיבען ניט דעם פריץ דעם וועג. זיי נעהמען פאר׳ן פריץ דאס היטעל ניט אראב. זיי זאגען ניט דעם פריץ: „דזשען דאברי״ (גוט מארגען). שכור זיינען אידען און פאהרען פון א חתונה און זינגען אין די ווייסע נאכט אריין:

„לכה דודי, לכה דודי
לקראת כלה!״

אויפ׳ן צווייטען טאג האט מען פון פריץ רייטערס ארויסגעשיקט נאכשפירען פון וואנען זיינען אידעלעך געפאהרען, און וואס האבען אידעלעך שכור אבגעטהאן. און מען האט געפונען א טויטען פויער ליעגען אין דער פוסטער קרעטשמע, וואס שטעהט אן א זייט פון וועג.

און די צייט איז געווען פאר פסח.

האט מען סטראזשניקעס איבער'ן שטעדטעל ארויסגעשיקט נאכ־פרעגען, ווער איז איבער'ן וועג געפאהרען. האט מען די מחותנים מיט דעם בעל־עגלה אין קייטען געשמידט און אין די תפסה געווארפען.

די מחותנים זיינען געווען די פיער שעהנסטע בעלי־הבתים פון שטאדט.

פערזאמעלט זיינען אלע אידען אין דער שוהל. די ליכט אנגע־צונדען ווי צו יום כפור. פון די וויבערשע שוהל פערנעהמט זיך א שטיל ערנסט געוויין. עס וויינען איינצעלנע שטימען און מען ווייסט, אז דאס וויינען די וויבער און די מוטערס פון די געפיינינגטע. דער אלטער רב אין קיטעל און טלית שטעהט פאר'ן ארון און זאגט תהילים:

„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק...“

און די עדה אין קיטלען און טלתים זאגען נאכ'ן רב מיט ציטריגע שטימען:

„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק“.

און שטיל איז אין דער קליינער שוהל. מען הערט דעם גאנג פון די נשמות פון אלע קדושים פון אלע דורות, וואס געהען דורך די לופט פון דער שוהל. ווארים מען זאגט תהילים פאר געפייניגטע.

דארט אין דער תפיסה פייניגט מען די געפאנגענע מיט כל ענויים קשים, אז זיי זאלען זיך מודה זיין. און דאס זאגט מען דא תהילים פאר זיי, אז גאט זאל זיי שטארקען, זיי זאלען אויסהאלטען די ענויים און ניט פערשוועכען זיין הייליגען נאמען ווארים דער נסיון איז א שווע־רער. דער וואס וועט זיך מודה זיין און אבזאגען זיך חלילה פון אידישען גלויבען, האט מען אויסגעפויקט אין שטאדט, וועט מען איהם שענקען דאס לעבען, און מאכען איהם פאר דעם אויפ.זעהער פון אלע צינזען וואס די אידען האבען צו בעצאהלען דעם פריץ, און אבגעבען איהם אלע פראפענאציעס פון אלע שיינקען, און ער וועט ווערען א ראש איבער די אידען

און די וואס וועלען זיך ניט מודה זיין, וועט מען זיי צופערטלען און ניט לאזען קומען צו קבר ישראל.

און דאָ אין שוהלכעל, דאכט זיך, הערען זיך די קרעכצען און די געשרייען פון די געפּייניגטע, וואס מישען זיך אוים אינאיינעם מיט די אידען'ס תהילים זאגען און רייסען זיך אין הימעל ארויף.

נור זיכער זיינען אידען אין זייערע קדושים, אז זיי וועלען אויס־האַלטען דעם נסיון און וועלען ניט פערשוועכען חלילה גאָט'ס נאָמען פאר די נארישקייטען פון דער וועלט. און שטאָלץ רייסט זיך ארוים דער בליק אוים די פערוויינטע אויגען פון די מוטערס און די ווייבער פון די געפּייניגטע איבער זייערע קדושים. און מיט קנאה און כבוד קוקען אַלע ווייבער אויף זיי, אויף די מוטערס און פרויען פון די קדושים, וואס זיינען מקדש את השם.

נאָר אין איינעם איז מען ניט זיכער, אין דעם בעל־עגלה. א פּראַ־סטער יונג פון דער גאַס, און נישט איינמאָל האט מען איהם שוין גע־טראָפען מחלל שבת זיין בפרהסיא. ער היט ניט אָב קיין מנחה ומעריב און שבת געהט ער מיט זיין פערד איבער דער גאַס שפּאַציערען. עסט אומגעוואַשען און נעהמט דעם סדור אין האַנד ניט אריין. גע'מוסר'ט האָט איהם שוין דער רב איינינע מאָל און געוואָלט איהם אין פּאָליש איינזעצען, האָט ער געסטראשעט מיט שמד'ן זיך — האָט מען איהם צורוה געלאָזט.

אין א ווינקעל ווייבער־שוהל שטעהט זיין מוטער מיט'ן טיכעל איבער'ן קאָפּ אריבערגעצויגען, שעמט זיך די ווייבער אין פּנים אריינ־צוקוקען. אַלע קוקען אויף איהר מיט רחמנות און פּערדראָס: „אזא זוהן ערצויגען!" — ווארים געהערט האָט מען שוין אין שטאָדט, אז דער בעל־עגלה איז זיך מודה... אבגערוקט האָבען זיך אַלע פון איהר און זי וויינט און שטעהט מיט דעם טיכעל איבער די אויגען. קיין תהילים זאגט זי ניט — זי קען ניט; קיין סדור האַלט זי ניט אין דער האַנד, נור איהרע ליפּען מורמלען א תפילה, און זי בעט צו גאָט: „טאַטע אין הימעל, שטעה איהם ביי! טאַטע אין הימעל, שטעה איהם ביי!"

און די טרערען גיסען זיך פון די אויגען אין טיכעל אריין. קיינער זעהט זיי ניט, קיינער הערט איהר תפילה ניט, ווארים אבגערוקט שטעהט זי אליין, און אַלע קוקען מיט רחמנות און פּערדראָס אויף איהר: „אזא זוהן ערצויגען! אזא זוהן ערצויגען!"

ווידער זיינען אלע אידען אין דער שוהל פערזאמעלט. קיין תהילים זאגט מען ניט היינט. אויסגעזעצט זיינען זיי אלע אויף דער ערד. די שטענדערס פערדרעהט. די ליכט ברענען זיך אויף דער ערד. דער רב אין די זאקען זאגט „איכה" און דער עולם אין דער שטיל זאגט נאך איהם. מען זיצט שבעה נאך די קדושים. תליות האט מען אין מארק אויסגעשטעלט, און יעצט ווערט געטהאן זייער רעכט אין מיטען מארק. פיער יאהרצייט־ליכט ברענען זיך אין א קאס־טען זאמד אויף דר'ערד, און ארום די ליכט זיצען שבעה די משפחות פון די קדושים און זאגען איכה. אין א ווינקעל שוהל, הארט ביי דער טהיר שטעהט אויך דאס פינפטע ליכט. זי איז ניט אנגעצונדען, און נעבען דעם זיצט די מוטער פון דעם בעל־עגלה איינע אליין, מען ווייסט ניט, צי האט איהר זוהן אויסגעהאלטען דעם נסיון און ער געהערט אויף צו די קדושים און אלע קוקען אויף איהר מיט רחמנות און פער־דראס: „אזא זוהן ערצויגען! אזא זוהן ערצויגען!"

אין דעם הערען זיך טריט צורייטען פון דרויסען. א רייטער קומט אן צו דער שוהל, ווארפט עפעס ארונטער הינטער דער טהיר און קלאפט אן אין טהיר פון שוהל — איינס, צוויי, דריי, פיער... פינף. פינף קלעפ האט ער געגעבען. און ווי עס האט זיך דערהערט דער פינפטער קלאפ אין דער טהיר, רייסט אויף די מוטער פון דעם בעל־עגלה די טהיר פון שוהל — און הינטער דער טהיר פון דער שוהל ליגען פינף אבגעהאקטע קעפ.

אויסגעזוכט האט זי דעם קאפ פון איהר זוהן און אויף די הענד גענומען און איז אריינגעגאנגען מיט איהם אין שוהל אריין. הויך האט זי געהאלטען דעם קאפ פון איהר זוהן אויף די הענד, ווי זי וואלט איהם דער גאנצער עדה געוואלט צייגען. א שטאלצער בליק האט זיך פון איהרע אויגען ארויסגעריסען. אראבגערוקט האט זי שוין דאס טיכעל פון איהר קאפ און שטאלץ אלעמען אין די אויגען געקוקט. אבגערוקט מיט כבוד האבען זיך אלע פאר איהר און די מאמע, מיט דעם זוהן'ס קאפ אין דער האנד, האט אין מיטען שוהל צו טאנצען אנגעהויבען.

לייכט און שטיל האבען זיך איהרע פיס בעוואוינגען, און גע־טאנצט האט זי מיט איהר זוהן'ס קאפ פאר'ן ארון — קיין איין ווארט

ניט גערעדט. איהרע ליפּען זיינען שטום געווען, נור מיט איהרע אויגען האט זי אויף אלעמען מיט שטאלץ געקוקט.

און אלע האבען זיך אבגערוקט פון איהר און מיט קנאה און כבוד געקוקט אויף איהר:

די מוטער טאנצט מיט איהר זוהן, די מוטער טאנצט מיט איהר זוהן...

און אוועקגעלעגט האט זי איהר זוהן'ס קאפּ צווישען די קעפּ פון די קדושים, און אנגעצונדען מיט איהרע הענד דאָס יאהרצייט־לייכט פאר איהר זוהן און אוועקגעשטעלט עס פאר דעם ארון צווישען די ליכט פון די קדושים.

אידישע יום טובים

אידישע יום טובים.

אַ בית־המדרש׳ל.

דאָס שטעדטעל האָט זיך זיין „עיר מקלט׳ל“, דאָס בית־המדרש׳ל. אין מיטען גאָס שטעהט עס, פיער שווארצע, פיער פערפוילטע, ביז צו דער ערד איינגעזונקענע ווענט; דאָס אלטע שינדעל־דעכעל פערפוילט פון רעגען — עס גלאנצט שוין מעך אראָב פון דער הויך. און אויף די צוויי שפּין־בעוועבטע פענסטערלאך וויזען זיך נאָך די אָבגעריבענע מגן־דוד׳לאך ארוים.

די טרעפּלאך איינגעזונקען, די טהירען שווארץ, גלענצענדיג פון די קושען פון פרומע ווייבער, וואָס לייגען די ליפּען צו דורכגעהענדיג, און פון נישט פרומע וואָס לאָזען זיך בענוגענען מיט אַ בלויזער האנד־אָנריהרונג.

קיינער ווייס נישט ווער עס האָט דאָס בית־המדרש׳ל אויפגע־שטעלט; די אלטע בעלי־בתים, ווען זיי זיינען נאָך קינדער געווען געדענקען דאָס בית־המדרש׳ל ווי עס איז זיך אזוי שעהן געשטאַנען ווי איצטער: דענסטמאָל אין שמחת־תורה, ווען זיי האָבען מיט די פענער אויף זיינע פענסטער געטאַנצט.

און דאָס בית־המדרש׳ל קעהר זיך כלל ישראל אָן. יעדער איד האָט דערינען אַ חלק, יעדער זיידע האָט אַ ציגעל אין איהם איינגע־מויערט, אַ בעהעלטעניש פאר די שפּעטערדיגע דורות... און פאר נאַכט, ווען עס ווערט טונקעל, צינדט זיך דער שמש די זעקס ליכטלאך פאר׳ן עמוד אָן. אין דרויסען איז קאַלט, אין דער שטוב זיצען ווייב און קינדער און הונגערען, אין בית־המדרש׳ל בעהאַלטען זיך די בעלי

בתים, יעדר זיצט אויף זיין אָרט. כ'לעבען עס פערגעסט זיך דאָך אין בית־המדרש'ל פון דעם הונגער...

אַ הויז איז דאָס בית־המדרש פאַר אַלע אידישע קינדערלאַך, אַ נאַכטלעגער פאַר אַלעמען, וואָס האָבען נישט וואו דעם קאָפּ אנידערצולעגען; אַ דאַך פאַר אַלע אָהן־היימיגע, עס מאַכט נישט, קיין אונטערשיעד, יאָ אַ היגער, נישט קיין היגער... וואָס איז דער חלוק? היינט נעכטיגען קינדער פון אַ פרעמדען בית־המדרש ביי איהם, מאָרגען וועט דערפאַר יענס בית־המדרש אונטער זיין דעכעל זיין'ס אַ קינד ארונטערנעהמען, ווען עס וועט זיך פערבלאָנדזשען ווייט...

אָפען איז דאָס בית־המדרש פאַר אַלעמען, וועמען עס וויל קומט אריין.

עס דערשרעקט נישט מיט זיין רייכקייט און הערליכקייט; זיינע אָרימע שוואַרצע פיער ווענט זיינען דיר זעהר היימיש, זיין שוואַרצער פעררויכערנטער באַלקען זעהט דיר אויס ווי דער באַלקען פון דיין מאַמע'ס שטיבעל, דאָרט וואו דו ביזט געבאָרען געוואָרען... די ווינקעלאַך מיט שפּין־וועבעכעס, די פענסטער פערשטויבט, ביי דער מזרח־וואַנד שטעהט אַן אָרון קודש אַ אַלטס, מיט אַלטע צוויי לייבען; איבער דעם אָרון — אַ פּרוכת'ל אַן אויסגעריבענעס, מיט אַן אָבגעריסענעם שעכטין מגן־דוד'ל; ביים אָרון שטעהט אַ הויכער עמוד מיט אַן אַלט פערפעצטע מנורה, אויף דעם אַלטען עמוד זיינען מיט קרייד אָנגעשריבען די קראַנקע פון דער שטאָדט. און פון די אָרומיגע פּאָליצעס מיט די ספרים געהט אַ שטויב אַרויס און לעגט זיך אין דער לופט פון דעם בית־המדרש'ל...

און אַז דער בעל־הבית קומט אין דעם בית־המדרש'ל אריין פערגעסט ער אָן דעם הונגער, וואָס ער האָט אין דער היים איבערגעלאָזט, זיינע „צרות“ די ביטערע, די וואָכענדיגע פּרנסה...

און יאָהרען לאַנג און טעג לאַנג שטעהט דאָס בית־המדרש'ל און לעבט זיך מיט אין דער שטיל מיט זיין עדה אידען. אַ חדר־אינגעל אַנטלויפט פון חדר קומט ער אין בית־המדרש אריין, בעהאַלט זיך אונטער זיין קאַסטען „שמות'', אַ טאַטע לויפט אוועק פון דער הונגעריגער ווייב, פון די הונגעריגע קינדער, בעהאַלט ער זיך אין בית־המדרש'ל. עס דאַכט זיך איהם, אַז זיינע שוואַרצע ווענט טרייסטען איהם: נישט קשה, דיין טאַטע האָט אויך אַמאָל אַזוי געטהאָן... וועל־

וועל, דער שטאָדט גנב, וואָס סטראַשעט אַ גאַנץ יאָהר דעם רב, אַז ער וועט צום גלח געהן שמד'ען זיך, בעהאַלט זיך אויך אַמאָל, אין אַ שלעכטע צייט, אין בית־המדרש'ל... און דאָס בית־המדרש נעהמט אַלעמען שעהן צו, נישט קשה, אויך איהרס אַ קינד... און עס לעבט זיך ווייטער מיט זיין ערה. שטאַרבט דאָס דור — קומט אויף אַ נייער דור און עס לעבט זיך ווייטער דאָס אַלטער בית־המדרש'ל מיט דעם נייען דור. און אַזוי ווייטער, און ווייטער... עס דאַכט זיך, אַז אַן אַלטע באָבע איז דאָס בית־המדרש'ל פון אַ סך אייניקלאַך, מיט אַ ברייטע שערץ, וואָס בעהאַלט אַלע איהרע אייניקלאַך אונטער איהר שערץ אַרונטער.

און עפּעס אַן אייגענשאַפט האָט דאָס בית־המדרש'ל: קוים קומט מען אין זיינע טויערען פערגעסט מען זיך באַלד אַן דעם הונגער, וואָס מען האָט אין דער היים איבערגעלאָזט, אַלץ פערגעסט זיך דאָרט...

און יאָהרען לאַנג, און טעג לאַנג שטעהט זיך דאָס בית־המדרש'ל, און אַ דור נאָך אַ דור קומט אַריין, בעהאַלט זיך אין איהם און געהט אַוועק... יעדעס דור לאָזט אַ צייכען פון זיינע צרות אין איהם איבער: אַ יד פערזעצט, די מנורה פערקלאַפּט... יעדעס דור דערצעהלט פאַר איהם זיינע ליידען, גיסט אויס זיינע טרעהרען אונטער זיין פּרוכת, און דאָס בית־המדרש'ל, אַזוי ווי אַ ערבאַרמדיגע מאַמע שטעהט און ווישט אָב די טרעהרען פון די קינדער'ס געזיכטער.

— וויינט נישט — אייערע עלטערען האָט זיך אויך אַמאָל אַזוינס געטראָפען.

עס דאַכט זיך, אַז די טרעהרען פון יעדען דור זיינען מיט זיינע ציגעל געוואָרען צוזאַמענגעקנאָטען. דורך דעם שטעהט עס אַזוי לאַנג...

טהייל מאָל דאַכט זיך, אַז דאָס בית־המדרש'ל, שטעהענדיג אַזוי צווישען די קליינע, אָרימע, איינגעפאַלענע הייזלאַך, אין דער קליינער שטאָדט, איז עפּעס ווי אַ „מאור הגולה“, אַ ליכט אין גלות — אַ איד, מיט אַ לאַנגע ווייסע באָרד, און אַ לולקע אין מויל... אַלע הייזלאַך פערלאָזען זיך אויף איהם.. און ביי־נאַכט, שטיל איז אַרום, די לבנה אין דער הויך באָדט זיך צווישען די וואָלקענס, און קוקט זיך אין געסעל אַראָב. און דאָס בית־המדרש'ל, ווי אַן אַלטער העלד, שטעהט און דערצעהלט פאַר די אָרומיגע הייזער מעשות פון לאַנג...

אין א ווינקעלע אין בית־המדרש ברענט זיך א לעמפעלע, א נר תמיד׳ל. שטענדיג ברענט עס זיך, דאס לעמפעלע, ביי טאג און ביי נאכט, סיי זומער, סיי ווינטער. ווער ווייסט וואו עס זיינען איצט די ענער, וואס האבען עס אנגעצונדען?... און ווער ווייסט, וועלכע הענד וועלען עס אויסלעשען.

ביינאכט. טויט שטיל איז ארום, אין דער פינסטערער נאכט, און דער שטראהל, וואס דרינגט פון א שייבעל פון דעם בית־המדרש׳ל זעהט אויס, ווי א פינקעלדיג אויג וואלט אין א שווארצען שטערן געווען איינגעזועצט — און דאס אויג דערצעהלט מעשיות פון לאנג... פון גאר לאנג...

יעדען אין דער פריה, יעדען פאר נאכט, ווען די קינדער געהען אין חדר אריין, און געהען פון דעם חדר אהיים, שטעלען זיי זיך א מינוט פאר דעם בית־המדרש׳ל אב.

— העכער געוואקסען מיט אן ארבעם — זאגט איין אינגעל צום צווייטען.

— יא, העכער געוואקסען מיט אן ארבעם — ענטפערט איין אינגעל דעם צווייטען.

די קינדער זיינען אלטע אידען געווארען, די אלטע אידען זיינען געשטארבען, און אן אנדער דור איז אויפגעשטאנען; און ביי יעדען דור, און יעדען פריה־מארגען, יעדען פארנאכט, ווען די חדר־קינדער געהען אין חדר און געהען פון דעם חדר, שטעלען זיי זיך פאר דעם בית־המדרש׳ל אב, און איינער זאגט צום צווייטען:

— העכער געוואקסען מיט אן ארבעם.

— יא, העכער געוואקסען מיט אן ארבעם — ענטפערט איהם זיין חבר אב.

און דאס בית־המדרש׳ל שטעהט איינגעזונקען ביז צו די פענסטער אין דער ערד, און הערט אויס יעדען פריה־מארגען און יעדען פאר־נאכט, וואס די חדר־אינגלאך רעדען איינס צום צווייטען און עס דאכט זיך, אז דאס אלטע בית־המדרש׳ל שאקעלט צו מיט זיין אלטען, שווארצען, איינגעפאלענעם דאך: יא, העכער געוואקסען מיט אן ארבעם.

א נאכט פריהער האט נאך דאס בית־המדרש׳ל אויסגעהערט, וואס די חדר־אינגלאך האבען גערעדט איינער צום צווייטען און נאך זיי מיט זיין אלטען דאך אבגעשאקעלט.

א ווינט האט ביי נאכט געבלאזען.

פאר טאג, ווען דער שמש איז צו חצות געגאנגען דעם עולם וועקען, האט ער בעמערקט, אז דער שטראהל וואס דרינגט תמיד פון דעם בית־המדרש׳ס פענסטעריל ארויס, איז אויסגעלאשען, און געדאכט האט זיך איהם, אז דאס אויג אין דעם שווארצען שטערן פון שטעדטעל איז אויסגעשטאכען געווארען...

— אידען צו חצות! — האט דער שמש גערופען...

דער עולם איז זיך צוזאמענגעקומען און האבען אנגעהויבען צו טאפען מיט די הענד דאס טהירעל פון בית־המדרש׳ל...

ביי די ערשטע שטראהלען פון דער זון האבען זיי דערזעהן, אז דאס אלטע פערפוילטע דעכעל ליגט אויף די פיער שווארצע איינגעפאלענע ווענט — א האלב ספר תורה׳לע מיט אן עץ־חיים׳ל וואלגערט זיך אויף א פערפוילט ברעט.

דאס לעמפעל, דאס אויג אין שטערן איז אויסגעלאשען.

דאס „עיר מקלט" צופיהרט...

תשעה־באב.

... און די כנסת ישראל האט זיך מיט׳ן הקדוש־ברוך־הוא א ברוגז׳ל געמאכט, ווי א שעהנע כלה, וואס ווארפט צוריק דעם חתן די כלה־מתנות׳לאך: גע־ה דיר, גע־ה. אזוי האט די כנסת ישראל אויך צוריק־געווארפען די תורה דעם בורא עולם: גע־ה דיר אוים מחותנים־שאפט! יונגע איידימלאך, וואס זיינען אויף קעסט, און בחורים דרעהען זיך ארום פוסט און פאס. חדר אינגלאך, ווי עס וואלט שוין קיין קאנטשיג, קיין חדר, קיין רבי אויף דער וועלט נישט געווען, לויפען פראנק און פריי אין מיטען מארק ארום, און אין דעם אלטען בית־המדרש זיצט זיך די תורה איינע אליין אין א ווינקעלע און טרויערט, און האט פרעטענזיעס צו דער שכינה: אלע האבען מיך פערלאזט!

די זון האט נאך געוואָרפען אַן׳אָבגלאַנץ אויף די דעכער פון שטעד־טיל אויפ׳ן האלבען קלאָץ, וואס שטעהט אין מיטען מארק (א שריד ופליט פון א צולעגטען צירק), נאך בעגילדט די שויבען פון דעם גרויסען איינפאהרהויז, וואס שטעהט אין אנהויב שטעדטעל; אין מעריב־זייט אבער האט שוין די רויט־גאלדענע זון גע׳גוסעט. און א שווערער וואל־קען, וואס האט זיך קאלטבלוטיג געטראגען פון יענער זייט שטאדט, האט איהר פלאמעדיג אויג בעצויגען ווי מיט א גרויער הויט. די פיעלע ליכטיגע שטראהלען, וואס בלאנדזשען נאך אין מארק, זיינען שוין ווי דאס ליכטיגקייט פון א לאמפ, וואס מען האט איהר קנויט אראב־געדרעהט...

אין העלען טאג הויבען זיך אן אין דער גאס די געוועלבער צו פער־מאכען, איינציגווייז, איינציגווייז... און יעדעס געוועלב, יעדעס געוועלב, ווי עס פערהאקען זיך נאר די טהירען, ווי עס ווערען פערשוואונדען די פערשיעדען־פארביגע שילדען און אויף זייער ארט בעווייזט זיך א שווארצער פלעק אויף דער לעדיגער מויער, — זעהט עס אויס ווי א ליכטעל, וואס ווערט פלוצים אין א ליכטיג, העל־בעלויכטענע שטוב אויסגעלאשען... און באלד נאך א ליכטעל און נאך א ליכטעל, און פינסטער ווערט עפּעס ווי א גאסט, וואס פערלאזט דעם חתונה־זאל; באלד נאך א גאסט, און נאך איינער... און עס גנב׳עט זיך אן אומעט אריין...

ערגעץ פאר א טהיר שטעהט א הויכער דארער איד, אָנגעטהאָן אין א צוריסענער קאפּאָטע, די לענדען פעסט מיט א גארטעל ארומגעגאר־טעלט; ער פערגלאצט די אויגען און קוקט אין הימעל אריין. די דארע באקען בעוועגען זיך, ווי א ווינטעל וואָלט צווישען צוויי היילע בלעטער געפייפט. באלד נעהמט ער די אויגען פון הימעל אוועק, און ער קוקט פרום אין מארק אריין, מיט א מינע ווי איינער זאָגט: רבונו של עולם, איך ווארט אויף דיין בעפעהל... דערווייל זיינען נאך די כנסת ישראל אין די שטיבער פערזאמעלט, כאפּען אריין דעם לעצטען ביסען און מאכען זיך גרייט, מיט א טרויעריג פּנים, זיך צו נעהמען צו דער „איכה״. אין דער גאס איז שטיל, די הייזלאך שטעהען ארום דעם מארק און שווייגען, ווארטענדיג אויף עפּעס.

באלד טרעט ארויס פון ערגעץ א הויז א דארער, הויכער, געלער איד. זיין איינגעטריקענטער גוף טראָגט זיך אין א ברייטען, ווייסען

כאַלאַט, אויף וועלכען עס בעוועגט זיך אַ לאַנג אויסגעצויגען פּנים, מיט געלע האָהר, אַ געלע באָרד און אַ לאַנגער בלייכער נאָז. פון אונטער די פּאַלעס זעהען זיך צוויי לאַנגע פיס ארויס, אנגעטהאָן אין ווייסע זאָקען אָהן פּאַנטאָפעל. און דער איד אין די זאָקען געהט, אונ־טערשפּרינגענדיג אַלע ווייַלע, בשעת ער טרעפט אויף אַ שפּיציגען שטיין. ער טראָגט אין דער האַנד אַ ספר'ל אָהן טאַוולען, געהט אי־בערן מאַרק און מאַכט אַן איינדרוק פון אַ טויט־שוהל קלאַפּער, וואָס רופט מתים אין שוהל אַריין...

באַלד בעוויזט זיך נאָך אַ איד, און נאָך אַ איד, פון יעדער הויז לאָ־זען זיך ארויס קופּקעס אידעלאַך אָנגעטהאָן אין צוריסענע קאַפּאָטעס. אין ווייסע זאָקען ווי די אבלים. און אַלע לאָזען זיך צום ראָג צום שוהל־געסעל.

אין גאַס ווערט שטיל. וואַכענדיג איז אַלץ. לאַנגע, בלייכע, וואַ־כענדיגע אידען, נידריגע איינגעפאַלענע וואַכענדיגע הייזלאַך און דער קאַלטער וואַכענדיגער פאַר־נאַכט פון נעכטען, פון אייער־נעכטען ציהט זיך ווייטער איבער'ן שטעדטעל, און דאָך זיינען די געוועלבער פונקט ווי פריַיטאָג פאַרנאַכט, פערמאַכט, עפּעס ווי אין מיטען לעבען אָבגעהאַקט געוואָרען.

און וואָס אַמאָל ווערט עס שטילער און טונקעלער; אָט, דאַכט זיך, וועט אַ לויה פון זעהר אַ גרויסען רב דורך דעם מאַרק דורכגעהן...

אין מיטען מאַרק ביים ברונען שטעהען נאָך אַ קופּקעלע יונגע בעלי־בתים, טהייל בחורים, און כאַפּען דעם לעצטען טרונק פאַר'ן תענית; די עלטערע בעלי־בתים וואַרפען, געהמענדיג די שעפּערס צו צו די ליפען, אַ בליק הערוויַיל אין הימעל אַריין, צי האָט אַ שטערן זיך נישט חלילה, פלוצים, שוין בעוויזען.

און פון דער צווייטער זייט געסעל, דאָרט פון אונטער דעם ראַטה־הויז, פון דעם וועג, וואָס פיהרט צום בית־עולם, קומט צו לויפען אַ חברה קונדסים; זיי האַלטען בערעלאַך אין די הענד און שיסען איינער דעם צווייטען. פאַראויס לויפט אַ קונדס, מיט אַן אָבגעריסענער קלאַפּע פון אויבער־מאַנטעל; ער קומט אָן פאַר די בית־מדרש־טרעפּ־לאַך און ווינקט מיט פרייד צו די אידען וואָס שטעהען דאָרט, וויַיזענדיג מיט דער האַנד אויף די אָנגעפילטע קעשענעס: פולע קעשענעס, אוי אַ לעבען!

עפעס א נידריג אידעל מיט זעהר א ברייטער באָרד, וואָס זעהט אוים ווי צוגעקלעפּט צו זיין ווייס געזיכט, כדי די דאַרע, בלייכע באַקען צו פערשטעלען, שטעהט אויף די טרעפּלאַך און בעטראַכט טרויעריג דעם קונדס און עס דאַכט זיך אוים, אַז פון זיינע טרוקענע ליפּען זערט זיך א ברום: א שוואַרץ וואָילטאָג איז אויף איהם!

און שטיל ווערט אויך אין שוהל־געסעל. די זון איז שוין לאַנג ערונטער אונטער דעם ראַט־הויז, אויף דעם וועג וואָס פיהרט צום בית־עולם. אידען האַבען זיך אַלע פערזאַמעלט אין שוהל, אין בית המדרש. צייטענווייז בעוויזט זיך א אידענע, וואַכענדיג געקליידעט, האַלט א גראָב ספר אונטערן אָרעם, און א ליכטעל אין דער האַנד, און געהט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען. די נידריגע הייזלאַך אין געסיל, אַזוי ווי זיי וואָלטען מורא האָבען אַליין, אָהן אידען, אָהן א תורה אין גלות צו שטעהן — קאָרטשען זיך עפּעס איין און עס דאַכט זיך: זיי האָבען זיך צום רבינ׳ס ניעדריג הייזעל צוגעבויגען: אָן עצה זיך צו האַלטען ווי צו טהאָן אין אַזאַ שלעכטע צייט?

פון דעם רבינ׳ס פענסטער שיינט עפּעס א שוואַרץ טרויעריגקייט אַרוים, און עס פינקעלט א קליין ליכטעל אין דער פינסטערניש; עס דאַכט זיך, אַז אינוועניג מוז ליעגען א מת אויף דער ערד, צוגעדעקט מיט א שוואַרץ לייִלאַך, און א גראַשענדיג ליכטעל צו קאָפּענס, און דער רבי פערלאָזט זיין מת; ער איז אָנגעטהאָן אין אַלט שטריימעל, אין אַנ׳אַלטער צוריסענער קאָפּאָטע, מיט א בעטריבט פּנים, אַראָבבויגענדיג דעם קאָפּ צו דער ערד, געהט ער אַליין אין זאָקען אויף די שפּיציגע שטיינער, און ער לאָזט זיך אין בית המדרש אַריבער. אפשר וועט ער דאָרט ביי דער עדה אידען קענען א טרייסט געפינען.

אין דעם געסעל געהט זיך מאַטשעק פון דער פּאָשע אַהיים. די קיה מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ לאָזען זיך פאַראויס. און ער מיט זיין בעהעלפער דעם הונד פון הינטען, שפּיעלט זיך אויף זיין פייפעל ווי נעבעכטען, ווי אייערנעכטען...

נאַכט. שטיל איז דער שוהל־גאַס, די לאַדענס זיינען פערמאַכט. די טהירען פערשלאָסען, די לבנה איינע אַליין, בלאַנזשעט אַרום אויבען אין דער הויך אויפ׳ן הימעל, איבער אונזערע קעפּ, און זי קוקט אַראָב

אין שוהל־געסעל און שווייגט. הינטען ערגעץ וואו, פון א שפאלט פון א לאדען, לאזט זיך הערען א וויינענדיגער ניגון, וואס גיסט זיך שטיל אריין אין געסיל, עפעס ווי פאר זיך, גלאט אזוי — א ניגון אהן א פרעטענזיע, אהן א שום זאך — און ער שוועבט דורך די גאס, שווימט אוועק, און ער ווערט פערטונקט ווייט — ערגעץ אין געסיל, דארט נאך דעם ראט־הויז, אויף דעם וועג, וואס פיהרט צום בית־עולם. פון א שפאלט פון דעם רבי'נס לאדען שיינט נאך ארויס דאס שטילע יאהר־צייט ליכט, פאר א הייליגע נשמה'ס וועגען, און אינווייניג ביי'ם רבי'ן שווייגט מען. די לבנה ווארפט א קאלטען שטראהל און בעשיינט קאלט די גרויסע שויבען פון בית־המדרש; אינוועניג איז פינסטער און עס רודערט זיך עפעס אין דער שטיל. אויף די טרעפלאך פון בית־המדרש, ליעגען עפעס, מענשען, צי מתים, די קעפ פערנורעט, די הענד פערלעגט איינע אויף די אנדערע. זיי ליגען שטיל; די לבנה שווימט פערביי, ווארפט א קאלטען שטראהל אויף די ליגענדע. די שוהל איז פערמאכט מיט דער שווערער טהיר פערהאקט, אזוי ווי מען וואלט אינוועניג עפעס וואס אריינגעכאפט און מען לאזט נישט ארויס... נאר פון א קליין פענ־סטעריל ערגעץ אין א ווינקעלע ביי דער טהיר וואו די חברה תהלים איז, שטראהלט ארויס א שוואך ליכטיגקייט. דער שיין שפיגעלט זיך אב. ווי פערטרונקען אין דער פינסטערניש אויף דעם געמויערטען קלאץ, וואס שטעהט פאר דער שוהל, אונטערשפארענדיג דעם גאניק פון דער ווייבער־שוהל. אינוועניג, אין דער חברה תהלים זיצט עפעס א מענש אויף דער ערד און ביי דער שיין פון א קליין ליכטעל קוקט ער אין אן אפען ספר אריין, און ער שווייגט...

ביי דער רביצין אין עס־צימער, האבען זיך די „כלי קודש" ווייבער פערזאמעלט. טונקעל איז אין שטוב, בעלעבט פון שאטען, און אויף דער ערד, אויסגעבעט מיט קישענס, זיצען ארום די ווייבער, האלטענדיג אין די ארעמס די שלאפענדיגע קינדער, און הארכען זיך איין צו דער כשר'־ער, פרומער, רביצינ'ס קול, וואס זיצט אין מיטען דעם קרענציל. אויף א שטוהל איז אויסגעשפרייט דער „צאינה וראינה" בעלויכטען פון דעם פעררויכערטען קיך־לעמפעל, און די רביצין מיט א וויינענדיגער שטימע דערצעהלט די מעשה פון חנה'ן מיט איהרע זיעבען זיהן.

אין בית־דין שטוב ביים רב, איז די אייגענע האלבע פינסטערקייט. אויף דעם טיש ברענט זיך א יאהר־צייט ליכט, אריינגעשטעקט אין א

שעפּ פול מיט זאמד, און פון דעם ליכט טריפט דער חלב אין זאמד אריין. אויף דער ערד: אין א ווינקעל, בעהאלטען דאס געזיכט צווישען צוויי פּאליצעס וואס זיינען אנגעשטעלט מיט ספרים, זיצט דער רב. טייל מאל בלאזט א ווינטעל, אימיצער שפּאצירט דורך די שטוב, ווי א שווע־רער שאטען, און דער רב בעהאלט דאס פּנים צווישען די פּאליצעס ספרים, און ער שווייגט...

אין גאס הערשט אלץ די פריהערדיגע שטילקייט, די לבנה בלאנד־שעט ארום אין הימעל און קוקט מיט קאלטע אויגען אויף רעם פינ־סטערען געסיל. אלץ איז ווי עפּעס פערטרונקען אין זיך אליין. צו זיינען שוין דען אראבגעפאלען גאט'ס צוויי גרויסע טרעהרען און האבען אלץ, אלץ פערטרונקען?... און עס דוכט זיך אויס, אז אויפ'ן וועג צום בית עלמן צו שפּאנט ירמיהו הנביא איינער אליין, ער געהט צו די אבות, ער געהט זיי וועקען פון די קברים און באלד וועט זיך אנהייבען דא אין געסעל דער גרויסער וכוח.

ביי א פרעמדער טייך.

שבת נאכ'ן עסען. אין שטעדטעל איז שטיל ווי איינגעוויעגט צום שלאף. אויף די בענק פאר די טהירען זיצען שניידער־געזעלען אין שבת'דיגע ווייסע קראגעלאך און ווינקען מיט די אויגען צו די דיענסט־מיידלאך, וואס שפּאצירען אנגעטהאן אין די שבת'דיגע קליידלאך, מיט דרך־ארץ, איבער דער גאס.

ר' אנשיל וויינבוים, דער חשוב פון שטעדטעל, שפּאצירט זיך מיט זיין איינינקעל יודעלע איבער דער גאס, ארוים צום וואסער. די ווייסע האר ציטערט אויף דעם רויטען שנופּ־טיכעל, וואס ר' אנשיל טראגט אויף זיין שבת'דיגע קאפּאטע, און די ווייסע שיטערע, לאנגע בארד, וואס בעוועגט זיך אויף זיין ברוסט, זעהט אוים, ווי זי וואלט רחמים בעטען, אז מען זאל איהר מיט א רויך נישט אוועקבלאזען.

ר' אנשיל איז געגאנגען פּאמעליך, נישט אזוי איבער דער עלטער ווי איבער די שבת'דיגע מנוחה, און ער האט זיין אלטען קאפּ איינגע־בויגען, אויסהארכענדיג, וואס דער איינינקעל דערצעהלט.

דאס אייניקעל יודעלע, איז א הויכער יונגער מאן, אנגעטהאן אין א שבת'דיגען שניט־ראק, אבגעוואקסטע שטיוועל און א בעל־הבתיש געפרעסט קראגענדעל. און דער יונגער מענש האט זיך געפלייסט צו צופאסען זיינע איילענדיגע טריט צו דעם זיידענס מנוחה'דיגען גאנג. זיין שטילער טאן און זיינע שטילע פאמעליכדיגע בעוועגונגען מיט די הענד האבען זעהר ערנסט זיין שמועס געמאכט.

טיילמאל האט א דורכגעהער א שאקעל מיט'ן קאפ געגעבען און דער „גוט שבת" האט דעם שמועס איבערגעהאקט.

זיי זיינען דורכגעגאנגען דאס געסיל, באלד אנגעקומען צו דעם וואסער, וואס פליסט אונטער דעם שטעדטעל.

א ברייט אויסגעטראטען פעלד לאזט זיך צו א וואסער אראב, דער ברעג איז מיט בעלקען, מיט זעקלאך מעהל, מיט טינטלאך נאפט בעלעגט. א וואגען אהן א פערד שטעהט, הארט ביים וואסער; אונטען אין וואסער, א הויכע בערלינקע און פון דער בערלינקע ציהט זיך א לאנגע שטעגעל ביז צום וואגען ארויף. דאס ווייזט אז נעכטען איז לכבוד שבת די ארבייט אבגעהאקט געווארען.

אידען שפאצירען זיך מנוחה'דיג נאכ'ן עסען ביים ברעג און קוקען אין וואסער אריין מיט א מינע פון רוהיגע בעלי־בתים. דארט אויף א לאדקע שטעהען פויערען און ציהען זאמד פון וואסער. דערביי געהען ווייבער שבת'דיג געקליידעט, אין גאלדענע איירינגלאך, איינע דער־צעהלט עפעס, און איהר וויינענדיג קול שלאגט אב פון דערווייטען. ווי א חתונה־געוויין. הינטען, הארט ביים וואסער וואיעוועז חדר־איינגלאך ארום — און ווארפען איינס דאס צווייטע די היטלען אין וואסער.

ר' אנשעל און זיין אייניקעל האבען זיך ביידע אויף א בעלקע ביים ברעג געזעצט.

ארום און ארום האט גערוהט די מנוחה פון שבת. דאס וואסער זיכערדיג זיין אין ברייטען ראם, איינגעפאסט אין ביידע זייטען ברעג, האט זיך מנוחה'דיג געוויעגט און געקיצעלט דעם בעגראזטען ברעג, זיין שכן. שטיל איז געווען אויפ'ן וואסער; די בערלינקעס און די לאד־קעס האבען זיך פון די ברעגען נישט געריהרט, און דאס וואסער האט זיך געוויעגט מנוחה'דיג. איין וואל האט זיך לייכט אין די צווייטע אריינגעוואשען, אזוי ווי זיי וואלטען וויסען, אז מען טאר אין שבת קיין פסיעה גסה נישט מאכען, און דאס וואסער האט אויסגעזעהן ווי א אידי־

שער, וואסערדיגער בעל־הבית: פערהארעוועט א גאנצע וואך, שבת נאכ'ן עסען מאכט ער זיך א געלעכטעריל, קיצעלט דעם ברעג, לכבוד שבת, מנוחה'דיג איינצושלאפען...

און דער יונגער מאן האט ווייטער דערצעהלט.

„פאר אכטצעהן יאהר צוריק, זיידע, איז דאס געווען. אידען פון פערשיעדענע פארטייען, דאקטוירים, אדוואקאטען זיינען קיין ארץ ישראל אראבגעפאהרען. אונטער זיי איז אויך געווען ר' שמואל מוהילע־ווער, און אזוי ווי זיי זיינען הינטען אראב געקומען, האבען זיי אויף די ערד געקניעט, איינגעגראבען אין איהר דאס געזיכט, איהר שטויב גע־קושט. און האבען אנגעהויבען צו וויינען. אויפ'ן פעלד, און דערנאך האבען זיי אויפ'ן פעלד מנחה געדאווענט, די ערשטע אייל ערד גע־קויפט, און די ערשטע קאלאניע געגרינדעט".

— א ווא — וואונדערט זיך דער אלטער און שאקעלט מיט'ן קאפ און קוקט אין וואסער אריין.

„ציון", אונזער ציון, „ציון" וואס שטעהט אין חומש, דארט גאנץ ווייט איז עס, א לאנד, דארט האבען אידען געוואהנט, די בני ישראל וואס שטעהט אין חומש, אט געהט זיך א וועג אוועק, מיט שטיינדעלאך בעשאטען, מיט טענענביימער בעזעצט, דאס איז דער וועג קיין „בית לחם". אט שטעהט א קבר, די מאמע רחל'ס קבר, „קבר רחל", וואס שטעהט אין חומש, יעקב אבינו האט עס געמאכט, זיינע הענד האבען דעם שטיין געלעגט, יעקב אבינו'ס הענד... און אט איז די „מערת המכפלה". א אייל אויף א אייל, וואס אברהם האט פון די בני חת אבגעקויפט, אזוי ווי עס שטעהט אין חומש פאר פיער הונדערט טאלער, דארט ליעגט אברהם, יצחק, יעקב, אונזערע אבות בעגראבען. מיט די אמהות. די הייליגע. „אוי, אוי, ווי טראגט מען זיך די אלטע ביינער אהין"...

— ציון, אונזער ציון, וואס שטעהט אין חומש — קרעכצט דער אלטער — און קוקט אין וואסער אריין.

אט גיסט זיך דאס וואסער אזוי ווייט אויס, אונזער וואסער.

...איינגעלוויין. זומער לעב... דער רבי לאזט פריהער פון חדר ארויס... פארנאכט מען לאזט זיך צום וואסער אראב. אט שטעהט א לאדקע. ער כאפט זיך ארויף. מען שטופט זיך אב... דערנאך א יונגער מאן איז ער, ער עסט קעסט — אט געהט ער ביים ברעג שפאצירען, יעשען צייט, אלץ איז אזוי טרויעריג, די בלעטער פאלען פון די בוימער

אראב. דער ברעג איז נאָס... דאָס וואַסער לויפט מיט אַ געבייזער: ברומט אונטער שרעקליך, ער געהט ביים ברעג — ער קלעהרט וועגען אַ תכלית, אויף פּרנסה..., דאָס וואַסער קלאַפּט צו אויפ'ן ברעג... און דאָרט ווייט לויפט אַ וואָל, שווימט ווייט אַוועק...

„האָרט איז געווען דאָס ערד — דערצעהלט ווייטער דער איי־ניקעל — אכטצעהן הונדערט יאָהר האָט מען זי נישט בעאַרבייט, אכט־צעהן הונדערט יאָהר האָט אונזער מוטער אויף איהרע קינדערלאַך געוואַרט אויף איהרע קינדער אין גלות... אנדערע פעלקער האָבען זי געוואָלט צו נעהמען, בעאַרבייטען איהר ערד, זי האָט איהרע פרוכטען, איהר בלוט פאַר פרעמדע נישט געוואָלט געבען... וויסט האָט זי גע־וואָלט זיין ביז איהרע קינדער וועלען צו איהר צוריק קומען... און עס זיינען צו איהר איהרע קינדער צוריק געקומען; און מיט דעם שוויס פון זייערע הערצער האָבען זיי די ערד נאָס געמאַכט, און היינט איין און צוואַנציג דערפער האָבען מיר שוין אין ציון. אונזערע ברידער בעאַרבייטען שוין די ערד דאָרט"...

און דער אַלטער זיצט און הערט.

...ציון, וואָס שטעהט אין חומש, אָט שטעהט דאָרט אַ איד מיט אַן אַקער־אייזען און בעאַרבייט איהר ערד — און דאָרט אין ירושלים שטעהט דאָס בית־המקדש, אונזער בית־המקדש שטעהט נאָך, איין וואַנט איבערגעבליבען, די כותל מערבי... מיט בוימער... אָט דאָ איז דער הר הבית, דאָס אָרט, וואָס אויף איהם האָט יעקב אָבינו גענעכ־טיגט. אַזוי ווי עס שטעהט אין חומש, און גאָט האָט זיך צו איהם בּעוויזען... דאָ זיינען אידען געשטאַנען און האָבען קרבנות מקריב געווען... עולה רגל געווען... אַזוי פיעל אידען פון גאַנץ ווייט קומען מיט פערשיעדענע זאַכען, אַזאַ שטויב ווערט אין די גאַסען פון ירושלים... און אָט שטעהט אַ וואַנט, נאָך אַ וואַנט. אָט זעה איך זי מיט די אויגען, אָט שטעהען אידען און וויינען און בעטען דאָרט צו הקדוש ברוך הוא..."

אוי, אוי... כאָטש ארץ ישראל ערד אין קבר מיטצונעהמען...

און דער אַלטער זיצט אויף דעם קלאָץ און קוקט אין וואַסער אריין. דאָ גיסט עס זיך, דאָרט זעהט זיך די הילצערנע בריק, וואָס ליגט אי־בערן וואַסער... און דאָרט לאָזט זיך ווייט אַוועק דער וועג, וואָס פיהרט אין דעם דאָרף לאַנקעשין, צו דעם אַלטען פריץ — דאָרט וואַנ

ער קויפט יעדעם יאָהר די שעפּסען־וואָל — דאָרט, אז מען פאָהרט אויפ'ן וועג זעהט מען דאָס גאַנצע שטעדטעל ארוים, עס שטעהט אויפ'ן בארג און קוקט אריבער איבער'ן וואסער...

און ער הערט ווי דער אייניקעל דערצעהלט ווייטער מיט אַ שטי־לען טאָן:

— אונזער הייליגע ערד, זעהסט זיידע, אויפבליהען וועט זי ווייטער, אונזערע ברידער בעארבייטען זי מיט זייער שוויים און בלוט.

און דער אלטער קוקט אויפ'ן ברעג — אַ וואָל קלאַפּט אויף די שטיינער.

דעם שטעדטעל'ס וואסער... פון שטענדיג אַז גיסט עס זיך אזוי... דאָרט ביים ראוו איז זיין לייבישעל דענסטמאָל דערטרונקען געוואָרען. לייבישעלס גוף איז מיט דעם וואסער געוואָרען אויסגעמישט, זיין קבר איז דאָ, אַ שטיק וואסער איז לייבישעל געוואָרען, אַ כוואַליע... און עס דאכט זיך, אז יעדע כוואַליע וואָס קלאַפּט אויפ'ן ברעג איז לייבישעל... לייבישעל מיט זיינע חברים שווימען דאָרט ווייט... ווייט... טהיילמאָל ברומט עס אזוי. עס דאכט זיך, אז לייבישעל'ס וויינענדיגער קול... אַט קלאַפּט אַ וואָל, זי פאַלט אויפ'ן ברעג, לייבישעל גריסט און ער שווימט שוין אוועק... ווייט... דאָרט רייזט עס...

דער אלטער ווארפט אַ בליק אויף דעם אייניקעל — עס ברענט אַ פלעמעל אין זיינע אויגען — דאָס הארץ קלאַפּט אין איהם, זיין קול ציטערט... און ער דערצעהלט שטיל ווי אַ יונגער העלד, וואָס וואָלט ערשט פון דער מלחמה צוריק געקומען:

„אויף די פעלדער דאָרט אין ציון שטעהען אונזער ברידער — עס הערען זיך שוין אונזערע געזאַנגען.”

— און ווי זעהן אויס דאָרט די פעלדער — פרעגט דער אלטער — אזעלכע ווי דאָ ארום? די אייגענע תבואות?

— ווי אַט דאָ ארום, חזר'ט איבער דער אייניקעל, אונזערע פעל־דער, רעדט ער מיט היץ, דאָרט בעארבייטען אונזערע ברידער די פעלדער, די זאַנגען וואָס וואַקסען — די גרעזער, די געוויקסען האָבען אידען בעארבייט — זייער ארבייט, זייערע תבואות...

— און אַ טייך, דאכט זיך, איז אויך הינטען דאָ, וואָס פליסט איז לאַנד, ווי הייסט ער?

— א טייך הינטען האבען מיר אונזער ירדן. אונזערן ליעבען ירדן. וואס פליסט אין מיטען לאנד, דארט... ביי זיינע ברעגען האבען אידען די ערד בעארבייט און געקוקט אין זיין וואסער, ווי עס פליסט זיך ווייט...

— ווי עס פליסט זיך ווייט, אזוי ווי אונזער וואסער דא...

— אונזער וואסער, רעדט דער אייניקעל, פרעמד איז עס, זייער וואסער, דא האט אידיש בלוט גערונען — הינטען, ווייט אין ארץ ישראל האבען מיר אונזער ארט, מיר בענקען דערנאך.

— ווייט אין ארץ ישראל, — ברומט דער אלטער, שאקעלט מיט'ן קאפ און קוקט ווייט.

דארט אביסעל ווייטער, אין'ם זייט פון דאס שטעדטעל, ביים ברעג, ווייזט זיך דאס „בית-עלמין" ארויס. דאס צווימעל איז אין דער ערד איינגעזונקען. עס ווייזען זיך נאר אייניגע מצבות מיט אייניגע ביימער, וואס שטעהען אויפ'ן בארג. אין מיטען דער דאך פון אוהל, דער היילינער רבי ליגט דארט בעגראבען. און אט נאכ'ן אוהל ווייזט זיך א שפיץ מצבה ארויס, און קוקט זיך שטום צו, ווי דאס וואסער רינט — דעם פאטער'ס מצבה, דארט ביי דעם קבר איז א שטיקעל ארט איינגעצוימט, א קבר שוין פאר זיך. ביים פאטער'ס קבר אנגעגרייט...

דער אלטער ווארפט א בליק ווייט, דאס וואסער איילט אוועק.

דא ביים ברעג וועט ער ליגען, אין דער ערד בעגראבען, שטענדיג... זיין מצבה וועט שטעהן, צו קוקען זיך צום וואסער, א שטומער שכן, און דאס וואסער וועט ווייט, תמיד אוועקשווימען...

— מיין קינד, — זאגט דער אלטער אויפהויבענדיג זיך פון ארט— דו ביזט יונג, קענסט נאך אלץ מיט דיינע אייגענע אויגען זעהן... איך, מיין קינד, בין צו אלט שוין, עס ווינקט דאס קבר צו מיר... פערפא-לען, זיך מוזען נאר בענוגען לאזען מיט גלגול מחילות...

— אלטע, טויטע נשמות, אין דער מדבר וועט איהר פאלען, גלות-קנעכט, דער יונגער דור וועט קיין ארץ ישראל קומען, ברומט דער יונ-גער אונטער פאר זיך.

דער אלטער האט מיט'ן קאפ צוגעשאקעלט, ווי ער וואלט מסכים געווען; אזוי, מיין קינד, אזוי...

א משורר׳ל.

אין גאנצען שטעדטעל האט געקלונגען יוסעלע פייגעלע. דער פאטער איז א מאלארזש, א איד א הויכער און א דארער, מיט א לאנגע, קאלטענעוואטע בארד, וואס קוקענדיג דארויף איז מען זיך פון עפעם מיאש: בחנם א קאם אין די האהר אריינצושטעקען, בחנם... א מאר לארזש איז ער, פון די העלע הויט איז ער א מאלארזש געווארען. און אזוי איז ער שוין פון לאנג. פאר יעדע שטוב האט ער א בעזונדערען דעסען; די דעסענס לאזט ער זיך נ׳שט ברענגען פון ווארשע, ניין, זיינע אייגענע מעשי ידיו, אליין שניידט ער זיך זיי אוים. זיצט ער ביי־נאכט, איינער ביים טישעל, דאס לעמפעל רויכערט זיך פאר איהם, און ארום איהם איז פינסטער און טרויעריג און עפעס א ווארימקייט געהט אויף אין די ארומיגע פינסטערניש. און ער זיצט זיך, לייזער אדלער מאלארזש, און שניידט זיך אוים מיט זיין מעסערעל א דעסען מיט פליגלען פון פויגעלאך און מגן־דוד׳לאך ארום. ער זיצט און שניידט, דאס לעמפעל צאנקט, דאס ביסעל ליכט ווערט פערלארען אין די ארומיגע פינסטערניש, און אזוי זיצט ער און שניידט נאך. מיט אמאל ווערט ער געוואהר, אז עס איז פינסטער אין שטוב, כאפט ער זיך אויף און וואונדערט זיך עפעס; דער וועג פון טישעל צום געלעגער איז איהם גוט בעקאנט, וועט ער אין א מינוט שפעטער אין דער פינ־סטערניש פערהוילען.

א זוהן׳דעל האט ער, יוסעלע הייסט ער. א קליינס איז ער, א מאגערער און א דארער. די דינע האלז הענגט נאר אזוי זיך אויף א געלעלכטער׳ל... און, כ׳לעבען, עס איז אן אימה, אז מען זאל נישט צו־געהן און עס אוועקשנעלען. הינטען א הארב א שפיציגען, וואס דאכט זיך, אז עס האט אין זיך אריינגענומען דעם גאנצען אינגעל׳ס קער־פער׳ל און א פנים׳ל מיט צוויי דארע ביינדעלאך, און די שווארצע גרוי־סע פולע אויגען, דאכט זיך, סקאליטשען זיך צווישען די צוויי שפיציגע ביינער. און א הויכען שטערן, און די האהר ווי ביי אן אלטען אוים־געקראכען. און דאס אינגעל האט אין זיך אן אייגענשאפט, אז עס גיט א קוויטש, דאכט זיך, אז עס האט ווער זיין דאר העלזעל צווישען

אַ טהיר איינגעקוועטשט, און עס פאלט דענסטמאָל אָן אַזאַ רחמנות און אַזאַ אימה, אַז מען האָט מורא טאַקע, אַז דאָס העלזעל זאָל נישט צווישען דער טהיר בלייבען אבגעוואָרגען...

א גאַנץ יאָהר איז אָט דאָס איגנעל גאָר קיין גרויסער מורנו נישט. ער וואַלגערט זיך אין געסעל ארום, ווייל עס איז אַ לעבעדיג נפש'ל, און קאָן זיך קריכען. מען צוטרעט עס נישט מיט די פיס, ווייל עס איז העכער פון א וואָרים און קאָן קוויטשען, ווען מען טרעט איהם אָן... זיצט ער זיך, פאר נאַכט למשל, אויף דער ערד, ווען ער האָט שוין פון דער מאמע'ס קיך אַ שטיקעל ברויט אוועקגע'גנב'עט און האָט מורא אַהיים צו קומען, און זינגט זיך אַ מעשה „ווי דער גראף איז אין וואלד געגאנגען". אין געסעל זיינען נאָר בלויז ווייבער דאָ, און פאר ווייבער האָט אַפילו אַזאַ יוסעלע נישט קיין מורא.

גיט מען אָבער דעם ערשטען בלאָז מיט'ן שופר און דאָס שטעד־טעל ציטערט, ווערט אַזאַ מין יוסעלע מיט איין מאָל פון אַ ווערימעל אַ מענש, דאָס איז זיין צייט. דער חזן פון דער שוהל קומט זיך בע־טען און סוד'עט זיך מיט'ן טאַטען. און יוסעל שפּרינגט דאַמאָלס אונטער אין דער גאס פרעהליכער און קוויטשעט אוים אַ טרויעריגען „מי לחיים ומי למות".

און גאר א גאנצער „מאכער" איז יוסעל ראש השנה ביי ונתנה תוקף. דער חזן וויינט אָב די ווערטער, די משוררים האלטען מיט. לייבעל בעמנער, דער באס, גיט אַ „קלאפּ" מיט דעם אָנגעצויגענעם גאָרגעל, און די גאָמבע ווערט טאָפּעלט, און דער באס גיט א קלאפּ באַ־א־א־ם, דאָס אלץ הויבט זיך גאָר נישט אָן. דער חזן גיט א וואונס צו קראפּלען, א ניעדריגער יונג מיט א געשוואָלענער באַק, אין א ווייסען גומענעם קראגען, פון פופצעהן יאהר א יונג! וואו האלטען זיי די חברה? זינגענדיג: טרא־אָ־א־א, לא־לא־לא־אָ. קראפּעל גיט איהם אָן ענטפער אָב זינגענדיג. דעמאָלס גיט דער חזן אַ וואונק יוסלען און יוסעלע גיט אַ קוויטש: „וקול דממה דקה ישמע" און'ס דאכט זיך דענסט־מאָל, אַז אָט איז דאָס מלאך'ל פון הימעל אראָבגעפאלען מיט'ן קוויטשענ־דיגען קול און באלד הערט זיך דערנאָך אַ כליפּען פון דער ווייבער־שוהל. „נעהם זיי" — ווינקט ער צום בעמנער, און יוסעלע גיט זיך א רוף אָן אזוי, אַז דאָס הויקערעל גיט זיך אַ קאָרטשע איין „ומלאָ־א־א־כים יא־חא־פ־א־ז־זון", דאמאָלס איז די מעשה ריכטיג — די ווייבער

וויינען מיט א קול. און יוסעלע צולאזט זיך מיט א קוויטש. ער שטעהט אויף די הויכע טרעפּלאך וואָס פיהרען צום אָרון־קודש, ביי איהם ר׳ ישראל קוביל דער דאַזאַר, וואָס האָט געהאט „פתיחה״ און גלייך איז ער דענסטמאל צו איהם און ער זינגט זיך און צוגיסט זיך אויפ׳ן קול. ארום איהם, די בעל־הבית׳שע אידישע אינגעלאך, מיט נייע יום־טוב׳דיגע קאַפּאָטקעלאך, וואָס דער שמש האָט ניט די העזה זיי פון אויבען־אָן אראב־צו־יאגען. און זיי קוקען מיט קנאה אויף יוסעל׳ס הויקער, און יוסעלע שטעהט און ווינקט אראָב צו זיי מיט גאוה, זינגענדיג „וחיל ורעדה יאחזון״. און דאָס קול׳כעל צוגיסט זיך און קוויטשעט און קוויטשעט וואס אמאל וויינענדיגער און הארץ־רייסענדיגער, אזוי, אז עס דאכט זיך, אז דאס העלזעל ווערט וואס אמאל מעהר איינגעצוי־גען און איינגעצויגען...

נאָר קוים איז נאָך ימים נוראים, ווען יוסעלע וואלגערט זיך ווייטער ארום אין דער גאס ווי א ווערימעל און קוויטשעט זיך פּאר זיך און קיינער הערט איהם נישט, דאמאָלס וואונדערט זיך נישט איין דורכ־געהער: עס איז דאך נאר יוסעלע געוועזען, דער יוסעלע מיט דעם קוויטשענדיגען קול׳כעל און פארוואָס וויינט מען אזוי, פארוואָס?

יוסעלע שפּרינגט אונטער, דאָס הויקערעל טאַנצט מיט; עס ווינקט: „מי לחיים ומי למ־ו־ת״.

די ערשטע סדר נאַכט.

מען רופט איהם מאָטע. ער איז אַ פּוהרמאַן.

און מאָטע האָט נישט אויף דער וועלט און נישט אויף יענער וועלט קיינעם, אויסער די צוויי ווייסע שימלען, וואָס ער טרייבט זיי אָן.

זיין היים איז דער שטאהל, זיין גאנצע פאמיליע זיינען די שימ־לען.

יוער ער איז, פון וואמען קומט ער ארויס, נישט ער, נישט פרעמדע ווייסען דאס. דארט אין שטאהל, אין א ווינקעלע אויף א בינטעל היי

פערשטעלט מיט צוויי ברעטער, דארט, דאכט זיך איהם, איז ער געבא־רען געווארען און דארט וועט ער שטארבען.

דעם פאטער גערענקט ער לחלוטין נישט, נאר די מוטער׳ס בילד שוועבט איהם אפטמאל פאר די אויגען ווי א שיין פון א קליין גראַ־שענדיג ליכטעל, וועלכע ווערט באלד פערלאשען: איהר אלט פער־קנייטשט און פערזארגט פנים זעהט ער, ווי אין א חלום, מיט דעם הייבעל, וואס איז פעסט איבערגעצויגען ביז איהרע האלבע אויערען.

און זייט ער גערענקט, גערענקט ער נאר דעם שטאהל און די שימלען.

דאס זיינען זיינע בעסטע פריינד. איז איהם עפעס אמאל שווער אויפ׳ן הארצען, נעהמט ער ארום דעם שימעל׳ס האלז און קוקט אין דעם פערד׳ס גרויסע פערגלעזערטע אויגען, און איהם דאכט זיך, אז דאס פערד פערשטעהט איהם און עס בעדויערט איהם, קוקט אויף איהם מיט א מינע ווי עס וואלט זאגען: א רחמנות אויף דיר, מאטע, ביזט א גוטער ברודער.

און אויך מאטע פערשטעהט גוט די פערד. מיט א קוק אויף זיי וויים ער, וואס עס פעהלט זיי. „אהא, מיינע קינדערלאך זיינען מיר שוין הונגעריג, נא, נא, פיעטשטשעט אייך נישט״.

וויפיעל יאהר מאטע איז אלט ווייסט קיינער נישט, אויך ער אליין ווייסט נישט. ער האט קיינמאל וועגען דעם גאר נישט געקלעהרט, און אלע וואס קענען איהם מיינען, אז מאטע איז שטענדיג געווען אין דעם עלטער, תמיד געווען אזוי הויך, תמיד געהאט א געשטופעלטען פערברענטען פנים ווי א לעדער. דאס פנים מיט די הענד זיינע האבען איין קאליר. אנגעטהאן געהט ער סיי זומער, סיי ווינטער אין דער אייגענער סערמיאנקע, וואס מען קאן נישט בעצייכענען וואס פאר א קאליר זי האט, נאר אין שטיוועל קאכעט ער זיך, איבער די גאנצע פיס ביז אויבען ארויף מוזען די כאליאוועס דערגרייכען, און אייזערנע פאדקאוועס מוזען זיי האבען, עס זאל קלאפען איבער די שטיינער.

אלע האבען מורא פאר מאטע׳ן, אפילו דער דאזאר מיט׳ן גאנצען כלי קודש. און ווען מאטע שטעהט ביי דער טהיר אין שוהל און זעהט דעם דאזאר, גיט ער א ווינק מיט די אויגען, מאכט ער מיט׳ן מויל „פסס״, ווי ער וואלט זאגען: „קוקט נאר אן דעם, איהר זאלט מיר לעבען״.

און מאַטע נויט, אַז אַלע יונגען און מיידען, וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל, זאָלען איהם צאָהלען חודש־געלד, אַז נישט ווייזט ער דעם בלייענעם קנאָפּ, וואָס איז אויף זיין זעלנערישען פּאַשעק.

דאַרף זיך אַ יונג שלאָגען מיט'ן צווייטען, קומט מען צו מאַטען און מאַטע גלייכט אויס; מען מאַכט אַ סעודה און עס ווערט ווייטער גוט, מיט איין פייף אין די אויגען פיהרט ער אַלעם אויס.

און מאַטע געהט שפּאַצירען שבת נאָכ'ן עסען אין די גאַסען פון שטעדטעל. ער קוקט אויף אַלעם, אויף די הייזער, אויף די געוועלבער. מיט גאוה, ווי עס וואָלט הייסען: אַלעס איז מיין. איך האָב זיי אַלעם איינגעטהיילט. דעם אַ הויז, דעם אַ געוועלב, און זיך זעלבסט האָב איך מיר גענומען דעם שטאָהל.

פון איין זאַך האָט מאַטע פּערדרוס — פון די מיידלאַך אין שטעד־טעל. אַלע רעדען מיט איהם, אַלע פרעהען זיך מיט איהם, נאָר ער ווייס, אַז דאָס איז געמאַכט, נישט אמת. מען האָט נאָר מורא פאַר איהם. אַלע איז נאָר אויס מורא, ווייטער גאָר נישט.

און אַמאָל שבת נאָכ'ן עסען, ווען דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען פערשלאָפען ווי אין אַ שבת'דיגע נאַכט, האָבען זיך אַלע מיידלאַך מיט די שניידער־יונגען צוזאַמענגענומען ביי שרה ביילע'ן די אויבס־הענד־לערין און האָבען געמאַכט אַ טענצעל. מן הסתם אין דער ערשטער געווען מאַטע, ווארים אַז נישט ער, וואָלט דער שמש ניט געלאָזט. הכלל עס וואָלט גאָר אָהן איהם זיך נישט אָנגעהויבען.

נאָר אין מיטען בעסטען טאַנצען פאַלט מאַטען איין און ער יאָגט זיך ארום די יונגען און די מיידען. ער פעריאָגט אַלעמען און לאָזט זיי נישט טאַנצען, און דוד'קען, דעם קאַמאַשען־מאַכער האָט ער צו'הרג'עט. פּאַרוואָס — ווייס קיינער נישט. דאַכט זיך, ער האָט דאָך פּונקט גע־טאַנצט ווי אַלע.

נאָר ער האָט זיך געפיהלט עפּעס נישט היימיש. ער איז דאָ פרעמד אין גאַנצען, טאָקע אַלע מיידלאַך לאַכען צו איהם פריינדליך. אַלע רעדען מיט איהם ליעבליך, אָבער עס איז ניט ווי צו דוד'ן: צו דוד'ן עפּעס זיינען זיי פריינדליכער און צו איהם איז בלויז מורא: מען וואַרפט דעם הונד אַ ביינדעל, ער זאָל נישט בילען. אַזוי האָט עס אויסגעזעהן ביי איהם.

— — — — — — — — — — — —

ווער ווייס צו מאַטע וואָלט חתונה געהאַט, ווען עס וואָלט זיך נישט פּלוצלונג געמאַכט אַזאַ מין מעשה.

יענטע פייגע, דער קרעמערקע׳ס טאָכטער, איז אַ כלה געווען פאַר אַ שוסטער־יונג. נאָר 2 טעג פאַר דער חתונה האָט דער חתן צוגענומען די 400 גילדען וואָס מען האָט איהם געגעבען נדן, און דער כלה׳ס גאָל־דענע אוירינגלאַך און האָט געמאַכט ויברח. אַלץ איז שוין געווען אָנ־געגרייט, די גאַנצע חתונה פאַרטיג, און דאָ מאַכט זיך אַזאַ מעשה. האָט לייזערקע שדכן דערצו זיך גענומען און דורך די צוויי טאָג איז מאַטע געוואָרען חתן און מען האָט מאַטען געפיהרט צו דער חופּה.

און זיצענדיג אויף דער נאַכט נאָך דער חופּה אויבען אָן, אָנגע־טהאָן אין אַ שעהנע קאַפּאָטע, קוקט זיך מאַטע ארום און לאַכט אין זיך: „ווי הייסט דאָס, ווי קום איך דאָ אַהער? בין איך טאַקע מאַטע, אָדער איך, מאַטע, בין גאָר אַן אַנדערער?״

און מאַטע האָט חתונה געהאַט.

נאָך דער חתונה איז מאַטע געוואָרען גאָר אַן אַנדער מענש, ווי מען וואָלט איהם גענומען און גאָר אין גאַנצען איבערגעמאַכט מיט דער האַנד.

מאַטע זיצט אַ גאַנצען שבת אין דער היים און זינגט „ברכי נפשי״.

אין דער וואָכענס ארבייט מאַטע עפּעס מיט מעהר פלייס, מיט מעהר לוסט. עס קומט אויף דער נאַכט, פיהלט ער עפּעס אַ בענקעניש אהיים צו קומען, און גיט נאָך אַ שמיץ די פערדלאַך, אַז זיי זאָלען פלינקער געהן.

שבת, פרייטאַג צו־נאַכט, ווען מאַטע זיצט ביי זיין ווייס געדעקטען טישעל, קוקט ער זיך ארום אויב עס איז נישט ווער דאָ אין שטוב אַ העכערער פון איהם, און ער קאָן דאָס גאָר נישט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַלץ זיין, אַז דאָס זיצט ער ביי אַ געדעקטען טיש און ער אַליין איז דאָ בעל־הבית. און ער זיצט ווי אַ פרעמדער, ער האָט זיך מורא אַ ריהר צו געבען.

מאַטע האָט שוין אוועקגעוואָרפען אַלע שטותים, ער מישט זיך שוין נישט אריין אין די חברה „וואָהלע יונגען״, עס געהען איהם די נאַ־רישקייטען נישט אָן. און ווען ער זעהט איינעם פון די היינטיגע חברה, קוקט ער אויף איהם מיט אַ שמייכעל. ווי ער וואָלט זאָגען: ער איז מיר אויך אַ „וואָהלער יונג״.

עס איז ערב פסח, דער ערשטער פסח, וועלכען מאַטע פראוועט אליין ווי א בעל־הבית.

מאַטע האט זיך שוין אנגעגרייט מצות, זיי זיינען שוין איין קארב אויפ'ן בוידעם, אפילו מיט זעקס מצה־שמורה צו די צוויי סדר־נעכט. דאס פעטע באַרשט שטעהט ביים אויוועז. עס איז בעדעקט מיט א ריינעם שירץ, דאס בעט שטעהט שוין ביים טיש, חרוסת האט דאס ווייב אויך שוין געמאַכט, אלעס איז שוין גרייט.

דער שניידער האט איהם שוין אָבגעבראַכט דאָס כאַלאַטעל, וואס ער האט זיך געמאַכט אויף יום טוב, אויך דער ווייב האט ער געקויפט א פּאַר נייע שיך, א נייעס שייטעל, — אַ קלייד האט זי נאָך פון דער חתונה.

מאַטע האט זיך געלאָזט אָבשערען, געוועזן אין מקוה, געקויפט זיך א ניי קאשקעטיל און א נייע הגדה, ווי א בעל־הבית.

נאָר איין זאָרג האט ער: ער ווייסט נישט וואס צו טהאָן.

אלע יאָהרען איז עפּעס אנדערש. אַן אנדער זאַך. ער וויל פיל פערגעסען.

קיין גרויסער בריה אין די קליינע אותיות'לאך איז ער נישט. וואס טהוט מען מיט'ן סדר אָבריכטען?

ארייננעהמען א בחור ווילט זיך איהם נישט. איינס, ער וויל אליין זיין בעל־הבית, אליין זיצען אויפ'ן הסב־בעט, און ער וויל אויפהויבען מיט'ן ווייב די קערה, און ער קאָן נישט ליידען, אז פרעמדע קוקען איהם אין שיסעל אריין.

ער האָט זיך שוין געלאָזט געהן אין בית־המדרש אריין נאך א בחור, אבער ער קאָן נישט.

אָבער וואס טהוט מען מיט'ן סדר?

ניין, וואָס עס וועט זיין, דאָס זאָל זיין, מען וועט זיך אַן עצה געבען.

פסח אויף דער נאַכט.

א קליין אויסגעווייסט שטיבעל, די פיער ווענט זעהען אויס, ווי זיי וואָלטען זיך פריינדליך צוזאמען בעהעפטען צו שיטצען דאס קליינע חדר'ל; אין מיטען שטוב שטעהט א קליין ווייס בעדעקטער טיש.

אויף איהם פינקלען זיך די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע לייכטערלאך. וואס זיי האבען גערקראגען „דרשה־געשאנק", דריי מצות צוגעדעקט מיט א ווייס טישטיכעל, אויף זיי א טעלער מיט שאר־ירקות; מאַטע זיצט אויפ'ן בעט אנגעטהאן אין זיין ניי כאלאטעל, אין א ווייסען קיטעל. זיין דיק געזיכט זעהט אויס ערדעלער און פיינער. יענטע, זיין ווייבעל, זיצט ביי זיין זייט, א שעהן יונג ווייבעל, רויטע פלאמענדיגע באקען, איינינגע שווארצע האהר קוקען ארויס פון דעם ווייסען הייבעל. וואס בע'חן'ט איהר פנים. זייביידע זיצען עפעס מיט שרעק. זיי שפי־רען ביי זיך, אז זיי געהען טהאן א זאך, וואס זיי זיינען נישט ראוי דער־צו. פון דערווייטענס זעהט מען די ווייסע נייע פארהאנגען. וואס בע־הענגען דאס פענסטער, און די צוויי רויטע פאפירענע בלומען, וואס זיינען אריינגעשטעקט אין זיי, איינינגע אבגעפוצטע בלעכליך מיט פא־פירענע בלומעלאך הענגען אויף די ווענט. דאס שענקעל קוקט ארויס, זעהט אויס ווי עס וואלט דא געווען א היימישער וואס פיהלט און לעבט מיט מענשען. די נייע אויסגעפוצטע גלעזלאך, וואס שטעהען אויפ'ן קאמאד און פינקלען זיך צום שיין פון די צוויי ליכטלאך, וועלכע ברענען אין דעם פאפירענעם לייכטערעל אויף דער וואנט, זעהען אוים יום־טוב'דיג. אלץ איז איבערגעצויגען מיט א יום־טוב'דיגען גייסט.

פאר מאטען שטעהט אן אנגעגאסענער כוס, אין דער האנד האלט ער די נייע הגדה.

ער ווארפט א בליק אמאל אין דער הגדה, אמאל אויף יענטען. ווי ער וואלט פרעגען איהר אן עצה, וואס מען טהוט, ווי הויבט מען אן, ווי לאזט מען אוים.

מאטע וויים, אזוי גערעדענקט ער נאך, אז מען דארף דעם כוס אויס־טרינקען, אבער ער שעהמט זיך, ער קאן נישט.

— מאטע, מאך קידוש — רופט זיך יענטע אן דערשראקען און ווערט וויים, וואס זי, א פראסטע אידענע, זאגט א דעה אין אזעלכע הויכע ענינים.

מאטע האט אראבגעלאזט זיינע אויגען אין דער הגדה אריין, גע־מורמעלט עפעס מיט די ליפען, און צונעהמענדיג דעם כוס צום מויל האט ער נאך אמאל געווארפען א בליק אויף יענטען, ווי ער וואלט זי דערמיט געפרעגט, אויב עס איז גוט אזוי.

ער האָט אויסגעטרונקען און געגעבען דערפון יענטע'ן.

דערנאָך האָט ער זיך ווייטער צוריק אנידערגעזעצט, אריינגעקוקט אין דער הגדה.

— יענטע, בויג זיך אויך אריין, יענטע, — זאָגט ער צו איהר — רוק זיך אביסעל צו.

זי האָט זיך צוגערוקט צו איהם.

— איצט וועלען מיר, יענטע,ביידע אויפהויבען דעם טעלער.

יענטע האָט אויסגעשטרעקט איהר האנד, זי איז רויט געוואָרען — און קלעהרט ביי זיך: „ווי קום איך צו דעם?"

— אַ קשיא, ווער וועט פרעגען די פיער קשיות, זאָגט ער צו איהר.

יענטע שווייגט.

— אָבער היינט אַ יאָהר, גיט מאָטע אַ ווינק צו איהר, און נעהמט זי אָן ביי דער האנד. אהא יענטע — ער ווינקט צו איהר און לאכט.

— אַ חורבן נאָך דיין פּנים, ווי דו ריכסט אב דעם סדר — זאגט צו איהם יענטע.

— האָסט דו אַ זאָרג — זאָגט ער צו איהר, — האָסט אַ געשעפט מיט דעם, מצות איז דאָ, קניידלאַך אויך, אריין מיט דער גרולה.

— און די הגדה?

— מען זאָגט דאָך דאָס שפּעטער, נאָכ'ן עסען. ווייסט דען גישט?

יענטע שטעהט אַ ווייליע קלעהרענדיג, וואָס מען טהוט: צי דער־לאנגען דאָס עסען אָדער גיין. זי צווייפעלט, זי זאָל פאָלגען דעם מאַן אָדער נישט.

— נו, וואָס שטעהסטו? — גיט אויף איהר מאָטע אַ געשריי־

יענטע האָט איהם געפאָלגט און זיי זיצען ביידע און עסען.

— און איצט — זאָגט מאָטע — וואָרט נאָר, וואָרט נאָר, כוסות. ווען טרינקט מען די כוסות?

— וואָס פרעגסטו מיך — רופט זיך יענטע אָן דערשראָקען.

מאָטע גיסט אָן צוויי כוסות.

— טרינק, יענטע, — זאָגט ער, — טרינק, אזא יאָהר אויף מיר ווי אַ ווייבעל דו ביזט.

ער נעהמט זי ארום.

— די הגדה, די הגדה, — שרייט יענטע.

— אט שוין, אט שוין — זאגט מאַטע — וואַרט, זאג איך. „עבדים היינו״. און מאַטע הויבט אַן צו זאָגען, ער גענעצט, ער הויבט אָן צו דרעמלען. יענטע גיט איהם אַ ריס — מאַטע גיט אַ קוק אויף איהר און זאָגט ווייטער.

ער גיסט ווידער אַן אַ כוס און זאָגט:

— טרינק, יענטע, טרינק.

— און אפיקומן? — רופט יענטע.

— אפיקומן, אפיקומן — ברומט מאַטע — וואַרט נאַר, יענטע. היינט אַ יאָהר, וואַרט ווי ווען מען איהם אַ נאָמען געבען, איין נאָמען זאָל זיין נאָך מיין טאַטען, איין נאָמען נאָך דיין מאַמען. יא, יענטע. יא, — ער נעהמט זי ארום און זאָגט ווייטער: יענטע ער וועט אוועק־געבען דעם אפיקומן, כאַ, כאַ, כאַ, הערסטו יענטע?

ער קושט זי.

— אַבער דער סדר, אַ חורבן. אַ איד זאָל אזוי דעם סדר אַבריכטען, בייזערט זיך ליעבליך יענטע.

מאַטע זאָגט ווייטער די הגדה, טרינקט נאָך אַ כוס און הויבט אָן צו דרעמלען. יענטע וועקט איהם יעדעס מאָל אויף — דער קאָפּ זיינער פאַלט ווידער אראָב. זי הויבט אויך אָן צו דרעמלען.

צו דער צווייטער סדר־נאַכט האָט יענטע שוין נישט געלאָזט — זי אַליין האָט אריינגעבראַכט דעם שאַכאַטשאָווער בחור, געגעבען איהם צו עסען, ער זאָל דעם סדר אַבריכטען.

אַבער מאַטע האָט דערפון פערדרוס געהאַט.

אונזער חברה׳לע.

מיר זיינען ארימע חברה־לייט, מיר ווען זיך נישט שעמען, וואַסער־טרעגער פּשוט׳ע, אונזער חברה׳לע איז ארים. און אונזער ספר־תורה׳לע איז ארים. נישט געפּוצט, נישט געשמוקט, אַ פּשוטע.

אַ גאַנצע וואָך זיינען מיר דאָך פּערנומען, ארבייטס־מענשען... צרות איבער׳ן קאָפּ. אַבער שבת, זעהט איהר, דאָרט אין די חברה... אונזער חברה׳לע, אונזער ספר תורה.

גאט'ס א פאלק, נישט קיין רייכ'ס, אבער ווי ווייט מ'קען, טהוט מען דאך איהם צוליעב.

ר' טוביה דער צווייטער שוחט, א שעהנער איד, וואס נייז? — אונזער חזן. ר' גבריאל מלמד — אונזער רבי. צעהן גילדען א חדש און יעדען שבת נאכ'ן דאוונען — מיר זיינען הונגעריג — דאך שטעהען מיר, און מיר הערען אויס, וואס דער רבי לערנט מיט אונז.

אונזער'ס א חברה־מאן, פיהלט זיך גוט אין דער חברה. אין שטאדט־זאכען, א חזן אויפצונעהמען, למשל, אדער א שוחט, וועט מען דאך א נאש־בראט קיין דעה נישט פרעגען. קיין עטאט צעהלט ער נישט און קיין דעה האט ער נישט; כאטש די שוהל קעהר זיך מיט אונז אן פונקט אזוי ווי מיט זיי; אונזערע טאטעס האבען פונקט אזוי די ציגעל גע־בראכט ווי זייערע טאטעס. און א ווייב און קינד האבען מיר אויך. און אויף א שטיקעל פרנסה דארף א נאש־בראט אויך בעטען, וואס נייז? איז דאך גאט פונקט אונזערער ווי זייערער... נור געה שריי חי וקים, אז דו האסט קיין געלד נישט, פאר דעם האבען מיר אונזער שוהל'כל, אונזער ספר־תורה'לע און אונזער חזן.

יעדער חברה־מאן צאהלט צעהן גראשען א וואך, געלד איז דא, און קיין פרעמדע בעל־דעות דארפען מיר נישט.

און אונזער איינער איז זיך דארט פאר זיין געלד א שעהנער בעל־הבית. אין גאס, למשל, אונזער'ס איינער, וואס אין מישטיינס־געזאגט? שלעפ זעק מעהל און ווייטער פטור, איינער רייסט דעם צווייטען אב דעם נאז ביי א זעקעל מעהל, וואס קען מען מאכען? פרנסה, ברודער! אין דער היים איז אודאי צרות; דער קעלער קאלט און ווילגאטש. די קינדער: איינס וויינט ברויט, דאס צווייטע איז קראנק, און די אי־דענע, גאט איינער, די אידענע! אבער פאר דעם, אז עס קומט שבת, יום טוב, טוט זיך א נאש־בראט די קאפאטע אן, שמירט די שטיוועל מיט אויל אויס און האלא אין דער חברה.

פיער לאנגע טישען, דריי לייכטער אויף דעם טיש, איך זאל אזוי לעבען. אין מיט'ן חברה האסטו דיר איין „אלמעמער", זאג איך דיר א נייעם, א צאצקע. אליעזר דער סטאלאר האט איהם געמאכט, 5 קארבוינעס קאסט ער, חלעבען. טאקע דאס ארון קודש'ל הינקט אביסעל צו, מילא, וואס קען מען מאכען, ברודער, אז גאט גיט אונז גיט מען איהם... וועט מען זיך אם ירצה השם פאר'ן „אלמעמער" אויסצאהלען.

ווער מען אַן ארון־קודש׳ל שטעלען, אבער דאָס ספר־תורה׳לע האט מען עץ־החיים געקויפט, און אַ נײַ העמדעל, אויף יום טוב האט מען די זילבערנע יד אויסגעלייזט, וואָס זי איז געווען פֿון גרויסן אומגליק אין פּער׳ישב׳ט ביים אפרים קינדער־האבען. און דער גאַסטינינער בתגר האט אונז אַ ,,מזרח׳ל" אויסגעמאָהלט, אין בית המדרש צו שטעלען. וואָס מען קאָן — מאַכען מיר.

און די גבאים, ביי אונז איז נישטאָ קיין מחלוקות, חאָטש ארימע ,,וויסאַבניקעס" — דאָך פאַריאַדעק איז. אין דער חברה ,,תמימי דרך" — פּריצים זיינען אַלע, ווילען זיי גבאים ווערען, מיר, האבען זיך אונ־זער קלפּי, און יעדען סוכות, אסרו־חג אויף דער נאַכט, קומט מען זיך צוזאַמען אין חברה, דער רבי שרייבט אויס קוויטלאך, יעדען חברה־מאַן׳ס נאָמען, מעג ער זיין ווער ער איז, יעדענס. די קוויטלאך לעגט מען אין אַ קאַפּיל אַריין און אין אַ צווייט קאַפּיל לעגט מען ווייטער לעדיגע קוויטלאך אַריין, מיט דריי אויפגעשריבענע: מז"ט ,,גבאי ראשון". מז"ט ,,גבאי שני" מז"ט ,,גבאי שלישי", און אויף וועמען דער גורל פאַלט, וועמען גאט בעגליקט, דער זאָל זיך זיין גבאי געזונטערהייט, קיין האַזן וועט נישט קרייהען.

און דעם גבאי הערט מען. ווער עס הערט נישט — אוים חברה־מאַן. אויף דער וואַנד הענגט למשל אַ צעטעל: ,,מען זאָל זיך נישט דערוועגען צו ריהרען צום ,,ברעטעל", אַז דער גבאי וועט נישט הייסען" און דו שטעה דיר, דאָס האַרץ געהט דיר אוים פאַר אַ מינחה׳לע, פאַר אַ קדושה׳לע, אבער אַז דער גבאי הייסט נישט — איז ,,פּערפּעל", ברודער, פּערפּעל! זעהט איהר, למשל, אויף סכות, דאַרף מען אַן אתרוג׳ל. יעדען ערב יום־כפור געהט דער גבאי ארום און נעהמט צוזאַמען אויף אתרוג־געלד, און יעדער גיט, וויפיעל ער קאָן. און איהר מוזט וויסען, אַז דער עיקר איז אַ שעהנער אתרוג, וואָרום, ברודער, האָסטו אַ שעהנעם אתרוג — איז דיר אַ גאַנץ יאָהר שעהן. איז אבער נישט... דעמאָלס ברודער... און ווידער, גוטער ברודער, מיט וואָס קענען מיר גאָט דיענען, מיט אַ פּרק משניות, וואָס מיר קענען נישט, אַז נישט מיט אַ שעהנעם אתרוג? און פאַר וואָס נישט? וואָס מען טאָר נישט? אונזער געלד איז אפשר קיין געלד נישט? האַ?

באַלד נאָך יום כפור געהן מיר מיט אונזער רבי צו ר׳ חיים דוד דיין אויסקלייבען אַן אתרוג׳ל. ר׳ חיים דוד דיין איז זיך אודאי אַן ערלי־

כער איד. — ער האנדעלט מיט אתרוגים — דאך, ברודער, יעדער קוקט פאר זיך, ער בעהאלט זיך די „ממתקים'לאך" פאר די נגידים. מיר חברה „יגיע כפים" — אי, עס שאט נישט, ארימע לייט, וועלען מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין.

און דער גבאי בעט איהם:

— ר' חיים דוד, מיר זיינען פּראסטע אידען, מיר פערשטעהען זיך נישט אויף די זאכען, מיר גיבען דיר אזוי פיעל און אזוי פיעל און גיב אונז אן אתרוג'ל, אזעלכעס, ברודער לעבען, וואס מיר זאלען ניט האבען מיט וואס זיך צו שעמען.

נעהמט מן הסתם, אזא חיים דוד, און גיט אונז אן אתרוג'ל. מיר גיבען א קוק — „נישט קיין סחורה", עפּעס א ביסעל „גרינדלאך" און „הויקערט" צו; ווייזט אונז א צווייטען „בחור" — קיין לייט נישט.

דער גבאי בעט זיך:

— חיים דוד לעבען, קרוין, מיר וועלען דיר בעצאהלען וויפיעל דו ווילסט, גיב אונז עפּעס רעכטס!

און ער ענטפערט זיך:

— גיט נור א קוק! איהר וועט מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין, נישט קשה, נישט קשה.

דער גבאי קומט צו לויפען: קומט ברידער!

און וואס קלעהרט איהר? מיר גיבען א קוק אריין אלע, פון קליין ביז גרויס צו ר' חיים דוד, מיר גיבען זיך א לאָז זוכען! ר' חיים דוד שרייט, שעלט — נור דער קאטער הערט איהם, מיר צוואווארפען די קאסטענס, מען קלייבט אויס, און מען גיט אונזער רבי דורכצוקוקען. וואס קלעהרט איהר? דעם בעסטען „העכט" האבען מיר געפּאקט. אויף מיינע נאמנות — דאס שעהנסטע, פאר'ן רב האט ער געהאט בע־האלטען.

מיר האבען איהם גוט בעצאהלט, דריי רובל מזומנים, מיר דארפען דען חלילה, אז עס זאָל ווער אונז געבען בחנם?

חול-המועד.

צוויי שטעדטלאך האָט גאָט בעשאַפען איינס האַרט נאָהנט נעבען דעם צווייטען, זיינען געקומען די משוררים און האָבען פערשטאַנען גאָט׳ס מיין, און האָבען זיי אַ נאָמען געגעבען איינס „פּיאַנטעק״, דאָס צווייטע — „סאָבאָטע״.

און די שטעדטלאך זיינען נאָר בעשאַפען געוואָרען, כדי איינס זאָל זיך קענען מיט דעם צווייטען משדך זיין, כדי פּיאַנטקער אידען זאָלען זיין מחותנים פון „סאָבאָטע״, און די סאָבאָטער אידען זאָלען זיין מחותנים פון „פּיאַנטעק״.

און געמאַכט האָט עס דער בורא העולם דירעקט כדי סאָבאָטער אינגלאך זאָלען האָבען זיידעס אין „פּיאַנטעק״, און פּיאַנטקער אינ־גלאך זאָלען האָבען זיידעס אין „סאָבאָטע״, און דער עיקר נאָר איבער הול־המועד.

גליקליכע טעג זיינען די חול־המועד טעג. קיין יום־טוב איז עס דאָך נישט, אָט דרעהט מען זיך אין גאָס ארום, מען רויכערט, די צו־קערדיגע געוועלבער זיינען אָפען, און אין דערוואָכענס איז עס אויך נישט. אלע געהען האלב יום־טוב׳דיג אָנגעטהאָן, דאָס שטעדטעל דרעהט זיך פּוסט און פּאַס ארום; דער שניידער האָט אוועקגעוואָרפען די שער, דער שוסטער די נאָל, אַזוי ווי גאָט וואָלט אויפ׳ס ניי דעם מן פון הימעל אָנגעהויבען אראָבצואוואַרפען. כ׳לעבען, אידען האָבען אויפגעהערט קלעהרען וועגען פּרנסה, מען טהוט גאָר נישט, דאָס גאַנצע שטעדטעל — ליידיג־געהער, און מען הויבט אָן קלעהרען וועגען שידוכים...

נאָר דער עיקר האָט גאָט ברוך הוא בעשאַפען חול המועד פאַר אינ־גלאך. אוי, דאָס איז אַ יום־טוב פאַר אינגלאך, אַ בעצאָהלונג פאַר׳ן לאַנגען ווינטער, פאַר די לאַנגע פינסטערע נעכט אין חדר.

אין אזא וואָכענדיגען יום־טוב טהוען די חדר־אינגלאך פון איין שטעדטעל אין צווייטען צו גאַסט צום זיידען פאָהרען. אַ גאַנצען פינסטערען ווינטער זיצט דער אינגעל אין חדר און פאַנטאַזירט: ווען חול המועד קומען וועט ער צום פעטער קיין „סאָבאָטע״ פאָהרען, דאָרט

וועט ער זיך דערקענען מיט ־ייע חברים, און אפשר, ווען ען וועט איבער די צוויי טעג דארט איבערבלייבען, איז א סברה, אז ער וועט דארט איבער'ן ווינטער אין בית־המדרש לערנען.

און א גאנץ שווערען ווינטער זיצט דער אינגעל אין חדר, אין דעם ווינטערדיגען וואטענדיגען קאפאטקעלע, און זאמעלט די צווייערס. וואס די מאמע גיט, און קניפט זיי איין אין ציצה־כנפות'ל און מאכט זיך א „קעזעל", „די קאסע" האט עס געהייסען. דא האט ער... וועט קומען חול־המועד... נו, נו וועט ער שוין וויסען...

און נישט איינמאל געהסטו דורך פאר פייגעלע'ס „שטעל", דאס עפעלע, דאס בארנעלע ווינקט צו דיר אראב פון דער מולטער; קום, אינגעלע, דארט אין ציצה־כנפות'ל... וועקט דאס בארנעלע פון מולטער. און אט שטעקסט דו שוין א האנד צום קניפעל אוים... נאר באלד קומט דער חול המועד, דו דערמאנסט זיך: פאהרסט מיט נטע סאבאטער קיין „סאבאטע" און דו אנטלויפסט פון דער מולטער, וואו דער פעפער וואקסט.

אונטער דעם באנק וואס איז פאר'ן הויז איז א גריבעל אויסגע־גראבען. שבת טאר מען דאך נישט טראגען, נעהמט מען פרייטאג פאר־נאכט דאס קניפעל און מען בעגראבט עס אונטער דער באנק. און דו שטעהסט שבת פאר דער טהיר, זעהסט ווי מענשען געהען דורך, אהין און צוריק פאר דיין קניפעל און דו וואונדערסט זיך: צו ווייסט טאקע קיינער נישט, אז דיין „קניפעל" איז דארט איינגעגראבען?

זיינען חול־המועד־טעג גליקליכע טעג פאר אינגלאך, ווי נאר גליק־ליכער, ווי פרעהליכער זיינען זיי פאר געזעלען און געזעלענטעס.

אויף וואס ארבייט א געזעלען א גאנצען זמן, אז נישט אויף דעם נייעם אנצוג וואס ער מאכט זיך אויף פסח?

אויף וואס ארבייט א מיידעל א גאנצען זמן און נעהמט זיך די אויגען ארוים ביי דער ווינטער־לאמפ, אז נישט אויף דאס נייע קלייד, וואס זי מאכט זיך אויף פסח?

אין אמת'ן נישט אזוי אויף יום־טוב ווי אויף חול־המועד. אין יום־טוב שפיעלט מען אין ניס ביי א שכן'טע, אדער מען פערוויילט זיך אזוי אביסעל אונטער דער שטאדט, וואו מען כאפט א טענצעל אויפ'ן סאבאטער שאססע... נאר די נייע קליידעלאך און די נייע אנצוגען זיינען געמאכט אויף חול־המועד.

און נישט אזוי פאר דער אייגענער שטאָדט, ווי פאר דער צווייטער שטאָדט.

גאָלד וואו מען גראָבט עס, האָט עס נישט קיין ווערטה: א יונגער געזעלען אין זיין שטעדטעל, א יונג מיידעל אין איהר שטעדטעל האָט קיין ווערטה נישט — זיי ווייס מען ערשט ווי אָבצושאַצען אין צוויי־טען שטעדטעל.

און קומט אַזאַ חול־המועד, נעהמט זיך אַ יונגער געזעלען זיין חול־המועד שטעקען אין האנד אריין, נעהמט זיך א יונגע מיידעל איהר שירם אין דער האַנד אריין, און די נייע קליידער, און די נייע אנצוגען, און היידאַ אין דער צווייטער שטאָדט אריין.

אזעלכע יונגע לייטלאך הייסען: „חול־המועד'ניקעס", אזעלכע יונגע מיידלאך הייסען „חול־המועד'ניצעס".

און „סאָבאָטע" איז אין „פיאָנטעק", און „פיאָנטעק" איז אין „סאָבאָטע".

איין פערדעל, איין בעל־עגלה איז דאָ אין די צוויי שטעדטלאך: איין האלבען טאָג איז דאָס פערדעל אין „סאָבאָטע", איין האלבען טאָג אין „פיאָנטעק"... דאָס פערדעל פיהרט אויף זיך די סאָבאָטער קיין „פיאָנטעק", און די פיאָנטקער קיין „סאָבאָטע"... נאָר א גאַנץ יאָהר געהען די סאָבאָטער קיין „פיאָנטעק" צום פוס, און דאָס פערדעל מיט'ן בעל־עגלה זיינען געמאַכט געווארען, ווייל אין א שטעדטעל מוז א בעל־עגלה זיין, מוז א וועגעלע זיין און אַ פערדעל איבערצופיהרען, אזוי ווי עס מוז א שטאדט'ס משוגע'נער, א שטאדט'ס גנב, א שטאדט'ס מסור זיין: אז עס קומט חול המועד, איז א מצוה צו פאהרען. — צו פאָהרען צו גאסט... קומען צו געהן די יונגע געזעלען מיט די שטעקע־לאך, קומען צו געהן די מיידלאך מיט די שירמלאך, קומען צו געהן די חדר־אינגלאך און אלע מיט אייער (חול־המועד ריהרט מען זיך נישט אהן אייער), און א גאנץ „פיאנטעק" וויל ארויף אויף דער פוהר, און איינער אויף דעם צווייטען'ס קאפ, און די אייער צורינען זיך און צו־גיסען זיך איבער די נייע קליידער, איבער די נייע אנצוגען, ווערט דאָרט אַ לעבען! — און ר' אהרן פיהרט דאָס פערד ביים צוים...

און גאָט האָט געמאַכט אויסטריקענען די בלאָטע, וואָס איז א גאנץ יאָהר אויף דעם וועג צווישען די ביידע קליינע שטעדטלאך, און עס איז שבית שכנות, און ער האָט געמאַכט שיינען די חול־המועד זון

אויפ'ן הימעל, און די פעלדער וואָס פערשפּרייטען זיך איבערביידע זייטען וועג זיינען פריש, ערשט אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם ווינטער יאָך, דאָס ווינטערדיגע וואטען־קאפּאָטקעלע... און פריש איז די ערד, ווי א פרישער געזונטער בחור, וואָס וואַרט אויף דער כלה. און איהר פערשלאָסענער פריהלינג רייסט זיך ארויס פון דער ערד און טראָגט זיך אין לופט און ערוועקט יעדעס הארץ און גרייט עס אָן צום זומער. און די זון בעגריסט אלץ מיט ליכט און מאַכט עס יום־טוב'דיג. און צוויי יונגע מענשען, א יונגער שניידער־געזעלען מיט א חול־המועד שמועקען, און א יונגע שניידערין מיט א חול־המועד שירעמעל פיהלען עפּעס אין הארצען, און איינער גיט א ווינק צום צווייטען, און אזוי ווי מען זיצט אויפ'ן וואָגען צוזאַמענגעקוועטשט, דריקט מען זיך הינטען ביי די הענד, און די הערצער פיהלען עטוואָס...

און דער וועג איז א חול־המועד־וועג, ווארים אין אמת'ן איז נור פון איין שטאָדט ארויס, אין דער צווייטער שטאָדט אריין; כאַפּט מען זיך ארויף אויף דער פוהר כדי מען זאָל זעהן, אז מען פאָהרט אויף חול־המועד, און אז מען קומט אויף חול־המועד, אָבער אזוי ווי מען קומט נור הינטער דער שטאָדט ארונטער, כאַפּט מען זיך פון וואָגען אראָב, און מען געהט אויפ'ן וועג נאָך נאָך דער פוהר, לוסטיג און פרעהליך, און מען זינגט ליעדער... יונגע שניידער־געזעלען כאַפּען זיך צו צו די יונגע שניידער־מיידלאַך... און מען כאַפּט א וואונק אויפ'ן וועג... און ייי בעגלייטען נאָך א חברה חדר־אינגלאַך, אנגעזאַמעלט מיט מצה און איינגעריכטע פּנים'ער מיט אייער...

אין מיטען, וואו די וועג צושיידעט זיך, שטעהט א הייזעל. דאָרט וואָהנט א איד א מילכיגער (א חלבן); דאָרט שטייגט מען אָב, דער בעל־עגלה פיהרט זיין פערדעל אָנצוטרינקען צו דעם ברונען, און די חול־המועד'ניקעס געהען אריין צו ר' אברהם מילכיגער נאָך אייער — עס איז פערפאַלען, אברהם מילכיגער מוז געבען אייער, (אזוי איז שוין דער מנהג פון קדמונים אָן, אזוי האָט זיך זיין פאָטער, זיין זיידע, און זיין עלטער־זיידע געפיהרט)...

פון „פּיאַנטעק" דערוויילט קומט אָן א צווייטע פוהר (אויף חול־המועד איז דא א בעזונדערער פוהרמאַן אין „פּיאַנטעק", וואָס פיהרט אָב די חול־המועד'ניקעס קיין „סאָבאָטע", ווארים דער סאָבאָטער מוז דאָך זיינע חול־המועד'ניקעס אָבפיהרען קיין „פּיאַנטעק"). ביידע

פוהרען שטעלען זיך אַב פאַר ר׳ אברהם מילכיגער׳ס טהיר, און דאָרט טרעפען זיך און קושען זיך צוויי ק״קים במדינת פוילען...

די חול־המועד׳ניקעס קריכען אראָב פון די וועגען און טהיילען זיך איין אין צוויי מחנות: אויף איין זייט „פּיאַנטעק״ מיט איהר פערד און וואַגען, אויף דער צווייטער זייט „סאָבאָטע״ מיט איהר פערד און וואַגען. און איין שטאָדט קוקט דער צווייטער אריבער. אין איין האַ־ריזאָנט ליגען דאָך די צוויי שטעדטלאַך, אָבער ווי וויט זיינען זיי אָבגעשיידט איינער פון צווייטען. עפּעס די חול־המועד־שטעקלאַך זיי־נען אנדערש — דא זיינען פּיאנטעקדיגע שטעקלאַך, דארטען האַלטען זיי סאבאטעדיגע שטעקלאַך. און די היטעלאַך מיט די דאשעקלאַך זיינען גאר אנדערע: די פּיאנטעקער גיט קליינע דענסעלאַך. דארט — סאבאטער מיט ברייטע דענקעלאַך... און די קליידלאַך! סאבאטער קליידלאַך מיט קישעלאַך פון הינטען און פּיאנטעקדיגע קליידלאַך מיט הארץ־וועסטעלאַך פון אויבען...

צוויי שטעדטלאַך — „סאָבאָטע״ און „פּיאַנטעק״.

שמחת תורה אין דער קצבי׳שער חברה.

דער עולם האָט זיך נאָך מיטאָג שמיני־עצרת אין דער קצב׳ישער חברה צוזאמענגעקליבען. מיט מנחה האָט מען ר׳ ברוך פישער מכבד געווען: און ר׳ ברוך, דעם טלית אויף איין אקסעל פערלעגט און אויפ׳ן קאָפּ אַ קאַפּעלושעל מיט ווייסע שלייפערלאַך און ווייסע פּעּ־דעמלאַך אריינגעשטאָכען, שטעהט פאר׳ן עמוד און זינגט די יום־טוב׳־דיגע שמונה־עשרה. אונטער זיינע פיס איז אוועקגעשטעלט אַ באַנק, כדי ר׳ ברוך זאָל אומפאלען ווען ער וועט די שמונה־עשרה אויסגעהן. מען איז עפּעס דורך די „ימים נוראים־צייט״ מיט גאָט נאָהנטע מחו־תנים געוואָרען, — „אויף דו״...

ר׳ ברוך האָט שוין שמונה־עשרה אָבגעזאָגט, דער עולם איז ארויס מיט אַ פרעהליכען קדיש, אזוי ווי דאָס מאָל וואָלטען די געשטאָרבענע מוחל געווען, אז מען זאָל פאר זיי בעטען... און ר׳ ברוך איז שוין אומגעפאלען, ווי מען האָט געווארט, מען האָט איהם מיט געזאנג

אויפגעהויבען און מיט גרויס פּאראד געפּיהרט צום טיש, אנידערגע־זעצט איהם אויבען־אָן, ביים „רבי'ן" און מכבד געוועזן מיט צוויי שטי־קער לעקיך.

דער עולם איז געזעסען ארום ביי די טישען, און די גבאים האבען דערלאנגט.

און לעקיך האט מען געטהיילט אומגעוואויגען, און בראנפען האט מען געגאסען אומגעמאסטען.

ביי דער טהיר זיינען געזעסען זעקס בחורים'לאך אויף איין זייט. זעקס בחורים'לאך אויף דעם צווייטען זייט: בעהעלפער פון חדרים. אתרוג־ארומטראגערס. הושענה־מאכערס, לולב־בינדערס. די צוועלף בחורים'לאך האבען געדיענט אלס מוזיק אויפצונעהמען יעדען חברה־מאן וואס קומט אריין, מיט א פרעהליכען „ברוך הבא" און אבצוקנא־לען א „גוט יום־טוב" ביי א טרונק בראנפען.

דער עולם האט נור ביער געטרונקען, דעם לעקיך האט יעדער פּא־טער צוטהיילט די קינדער, וואס זיינען מיט אין דער חברה געווען, און די עפּעל, און די ניס האט מען בעהאלטען פאר די ווייבער אין די קע־שענעס.

די גבאים, אנגעטהאן אין ברייטע פּארטיכער, האבען דערלאנגט, דער עולם האט געטרונקען. דער חברה־חזן מיט די משוררים האבען א פרעהליכען נגון געזונגען, און דאס אינגעל, דאס קוויטשעריל, האט אין דעם נגון א טרויעריגען „ונתנה־תוקף'דיגען" טאן אריינגעכאפּט, און דער באס האט א בעמעלע געגעבען: אוי,—אוי,—אוי,—און דער עולם האט מיטגעהאלפען: אוי,—אוי,—אוי,—האט עס אויסגעזעהן עפּעס, ווי א פרעהליכער יום כפור.

און וואס אמאל האט זיך דער „אוי־אוי" אלץ מעהר פערגרעסערט, אלץ שטארקער געהילכט. און האט א איד א בליק אין פענסטער גע־ווארפען און די פערלאפּענע שויבען געזעהן, האט ער מיטגעברומט: אוי־אוי, אוי־אוי, דער ווינטער קומט, דער ווינטער קומט!

א צווייטער איד האט מיטגעזונגען: „דער אויוועז איז צובראָ־כען", און א דריטער איד האט מיטגעזונגען: „און דער פעלץ איז אויסגעקראכען", און דער איבעריגער עולם האט א ברום געגעבען:

„און קיין געלד איז נישטא" —

— „אוי־אוי, אוי־אוי".

און אזוי האט דער עולם אונטערגעהאלפען, ביז עס איז טרויעריג פרעהליך געווארען, און ר' ברוך פישער האט דער ערשטער זיך פון ארט אויפגעהויבען און האט זיך א לאז געטהאן טאנצען.

— שישו ושמחו בשמחת תורה!... היידא, עולם! היידא! היידא!

— צוויי גילדען א פונט פישלאך — האט אונטערגעבראכען זינגענדיג אנטשיל קצב און איז צו צו ר' ברוך'ן און איהם אנגענומען פאר'ן לאטץ.

— פערציג גראשען א פונט פלייש — האט ר' ברוך געזונגען האלטענדיג ר' אנטשלען פאר דער האנד, און דער עולם איז ארום מיט א הילך:

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

באלד האט זיך דער עולם איינגעשטילט. דער רבי פון דער חברה האט דעם גרויסען מדרש אין האנד גענומען, פון וועלכען ער פלעגט יעדען שבת לערנען, אויפגעעפענט עס און אנגעהויבען;

— נו, רבותי!

— רבי, א שטיקעל, א פרעהליכעס.

— א יום־טוב'דיגעס, רבי, — האט דער עולם געזאגט.

— זיי ווילען אן אגדתא, רבי, נישט קיין „הלכה"—האט ר' מרדכי קצב זיין בקיאות פאר'ן עולם ארויסגעוויזען.

דער רבי האט א שמעק טאבאק גענאסען און אנגעהויבען זאגען:

— מיר ווען מסיים זיין אין מדרש.

— אז עס איז געקומען די צייט, ווען משה רבינו זאל נפטר ווערען, האט ער ביי גאט געבעטען: „רבונו של עולם, פערציג טעג, פערציג נעכט בין איך ביי דיר געווען, בעט איך דיר, זאלסט מיך נישט איבערגעבען דעם מלאך המות"...

— רבי, א פרעהליכעס — שרייט דער עולם.

— ניין, רבי, טאקע דאס, — שרייט ר' ברוך און טרעהרען בעווייזען זיך איהם אין די אויגען. — אט אזוי ווייטער.

דער רבי זאגט ווייטער:

— דעמאלט האט זיך משה געהייליגט ווי א מלאך, און גאט אליין האט אראבגענידערט צו איהם, צו צונעהמען זיין נשמה, אונ דריי מלאכים זיינען מיט הקדוש ברוך הוא: מיכאל, גבריאל און זנגאל.

— א רוח זאָל... אַט... — בליפּעט ר׳ ברוך און קלאַפּט אין טיש אריין, — ביער! גבאים, וואָס שלאָפט איהר? אונזער משה רבינו נעבעך, אונזוערער.

און טרעהרען בעווייזען זיך איהם אין די אויגען.

— אונזער הייליגער משה רבינו, — און ר׳ ברוך פּישער איז צו צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס פּרוכת, און ער האָט דער חברה׳ם ספר־תורה ארויסגענומען. אנגעקליידעט איז עס געווען מיט דעם נייעם וויים־אטלאסען מאנטעלע, און פון זילבער א מגן־דוד אויסגענייהט. און ר׳ ברוך האט מיט דער ספר־תורה א טענצעל ארום „שלחן" גע־מאַכט.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו...

און ער האָט געוואַרט ביז דער עולם וועט איהם אונטערהעלפען...

און דער עולם איז ארוים פון טיש.

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

— אין שוהל אריין, אין שוהל אריין! — און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין שוהל.

צו ערשט זיינען געגאַנגען די בחורים מיט א פרעהליכען נגון, דער־נאָך די קינדער מיט די ברענענדיגע פאָהנעס, און ר׳ ברוך פּישער אין הויזען מיט א שפּענצער, מיט דעם קאַפּעלושעל, מיט די ווייסע פעדערן אויפ׳ן קאָפּ. ער האלט אין האנד דאָס ספר־תורה און טאַנצט דערמיט אין גאַס, און זינגט הויך אויפ׳ן קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו!

און דער עולם מיט׳ן „רבי" געהען נאָך ר׳ ברוך׳ן, און דערנאָך געהען די ווייבער פון די חברה־לייט, יום־טוב׳דיג געקליידעט. פון פאָרנט שפּרינצע, ר׳ ברוך פישער׳ס ווייב, פיהרט דעם פאַראַד.

עס האָט שוין אָנגעהויבען צו טונקלען, און פאַר יעדען פענסטער האָבען ליכטלאַך געפינקעלט, און ווייבער, און מיידלאַך זיינען מיט לייכטער און לאַמפּען פאַר דער טהיר ארוים צו מאַכען אַן אילומינאַציע פאַר דער הייליגער תורה.

און ווייבער מיט ברענענדיגע ליכט זיינען דער הייליגער תורה נאָכגעפאָלגען.

און טונקעל ווערט. די הערבסט־נאַכט פאַלט שווער איבער דער שטעדטעל צו, און אידען געהען דאָרט... ווייט... עס פּינקלען נאָך

די ליכטלאך, און עס הערט זיך נאך פון דערווייטענס ר׳ ברוך פישער׳ס קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו... אונזער משה רבינו...

די אידען האבען געכאפט גאט אין קרענצעל אריין, און געמאכט. מחילה, מיט איהם א טענצעל. דאס ארון קודש איז אפען און א ליכט ברענט זיך דארט, די קינדער האלטען פאהנעס אין די הענד, אויף די שטעקלאך פון די פאהנעס זיינען רויטע עפעלאך און אין זיי זיינען אריינגעשטעקט ברענענדיגע ליכטלאך. די קינדער שטעהען אויף די בענק און שרייען: „גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!״ אויסגעמישט איז דער עולם; נישטא היינט קיין אונטערשיעד, היינט זיינען אלע גלייך. סיי רייך, סיי ארים — אלע זיינען „מורנו׳ס״. יעקל וואסערטרעגער האט זיך ארויפגעכאפט אויבען־אן, אויף מתתיהו גאלדמאן׳ס שטעל. באלד ביים רב, אין דער מזרח־וואנט. און ר׳ יעקל וואסערטרעגער רייבט זיך צו צום קרענצעל נגידים, וואס שטעהען ביים רב. און ר׳ יעקל וואסערטרעגער גיט א שאקעל מיט׳ן קאפ און זאגט הויך: „גוט יום־טוב, רבי!״ און שאקעלט זיך פרום.

די חברה־לייט קומען זיך צוזאמען אין שוהל אריין, יעדער פאלק מיט זיין שטאב און זיינע פאלקאווניקעס, יעדע חברה מיט איהר הייליג ספר־תורה, פאראויס, און מיט איהרע גבאים, מיט לעקיך און בראנפען, מיט איהרע חברה־לייט, חברה־ווייבער און חברה־קינדער. יעדע חברה קלייבט אויס איהר דעלעגירטען און שיקט איהם מיט דער ספר־תורה ארויף אויף בעלעמער. און דא, אויפ׳ן בעלעמער קענט איהר דערקענען יעדע חברה מיט איהרע סימנים. אט זעהט איהר אונזער בעקאנטען ר׳ ברוך פישער (דעלעגירט פון דער חברה קצבים). אט שטעהט ער מיט דעם קאפעלושעל אויפ׳ן קאפ, אין די הויזען מיט׳ן שפענצער, און האלט דער חברה׳ס ספר־תורה און די חברה־לייט קוקען אויף ברוך׳ן און קוועלען פאר נחת. נעבען איהם שטעהט דער דעלעגירטער פון דער חברה „פועלי צדק״, (שניידערס און שוסטערס),

ר׳ געצעל, דער טאָג־חזן פון בית המדרש, וואָס זיין רעדען איז שטענ־דיג מיט דעם נגון פון ,,וישתבח״. די חברה ,,פועלי צדק״ האָבען זיך געלאָזט בענוגען דערמיט, וואָס זייער דעלעגירטער, ר׳ געצעל, טראָגט א פערקעהרטע קאַפּאָטע מיט א פערקעהרטער הוט, און דאָס ספר־תורה פון דער חברה ,,פועלי צדק״ האָט א שעהן סאַמעט מאַנטעלע מיט אויסגעהעפטע לייבען. פון דער חברה ,,תמימי דרך״ (בעלי־בתים, סוחרים, אָרענטליכע שניידערס) איז דעלעגירט ר׳ אפרים עקר, א איד, וואָס האָט קיין קינדער ניט און וואָס האָט פאַר זיין אייגען געלד א ספר־תורה געלאָזט שרייבען.

דער דעלעגירטער פון דער חברה ,,תמימי דרך״ טראָגט א פאַרטוך אויפ׳ן קאָפּ, און דאָס ספר־תורה — א זילבערנע ,,עטרה״, מיט א זיל־בערנעם ,,יד״. פון דער חברה ,,נקי כפים״ (טרעגערס און וואַסער־פיהרערס) איז דעלעגירט עפּעס א הויכער יונג, וואָס האָט תמיד א פערבונדען אויג, אז מען מיינט, דאָס ער איז געבאָרען מיט׳ן טיכעל אויפ׳ן אויג, און דאָס טיכעל איז אין דער וואָכען שמוציג, שבת — האַלב ריין, און יום־טוב קלאָהר. ער האַלט אין דער האַנד דער חברה׳ס ספר־תורה, א נאַקעטעס, נעבעך, און א קליינס — אַן עופּ׳עלע פּשוט, און טראָגט, ווי איהרע בעלי־בתים, א ציינגען מאַנטעלע און די עטרה מיט׳ן יד זיינען נעבעך פּער׳ישב׳ט.

באַלד איז מען מכבד דעם רב פון דער שטאָדט מיט דער שטאָדט׳ס ספר־תורה, א גרויסעס, מיט א גאָלדענער ,,עטרה״ און מיט א גרויסען גילדענעם יד.

און דער ,,חזן״ מיט די ,,משוררים״ דאָרט ביים ,,עמוד״ האָבען דעם סיגנאַל געגעבען, און ער איז ארויס מיט א געזאַנג, דער רב מיט׳ן ספר־תורה פון פאָרנט, און נאָך איהם ר׳ אפרים, דער דעלעגירטער פון דער חברה ,,תמימי דרך״ מיט זיינע חברה־לייט און גבאים און חברה־ווייבער און חברה־קינדער, דערנאָך דער דעלעגירטער פון דער חברה קצבים, ר׳ ברוך פישער מיט דער חברה׳ס ספר־תורה, און חברה־לייט, און מיט די גבאים, און מיט חברה־ווייבער, און חברה־קינדער, און דער־נאָך ר׳ געצעל, דער דעלעגירטער פון דער חברה ,,פועלי צדק״ מיט זיינע חברה־לייט, און דערנאָך דער הויכער יונג מיט דער פערבונדענער אויג, מיט דער נאַקעטער ספר־תורה אין האַנד.

און דער ארומיגער עולם האָט אַ וועג געמאכט פֿאר דעם עולם מיט דעם „עוזר דלים‟.

פינסטער איז שוין געווען, אין גאס האָט געבלאָזען אַ קאַלטער הערבסט־ווינד. פון אויבען, פון הימעל האָבען די שטערן קאלט אראָב־געשיינט. דאכט זיך זיי שרעקען עפּעס...

דער אידישער קאָזאַק

(א שמחת־תורה בילד)

דער איד וואָס האָט זיך פערדינט דעם נאָמען „דער אידישער קאָזאַק", איז דוקא געווען א קליינטשינקער, א נידעריגער, אונטער־געהוסט א ביסעל, האָט געטראָגען אויף זיינע באַקען צוויי רויטע פלאַ־מען וואָס מען האָט זיי גערופען סוכאָטע רויזען. א גאַנץ יאָהר איז ער געווען א שטילינקער, אויסגעמידען א גוי און, להבדיל, א הונד פון „מיילען" ווייט. געזעהען זיי פון איין זייט געסיל, איז ער געגאַנגען אויף דער צווייטער זייט. און אפילו צווישען אידען איז ער אויך גע־ווען א שטילינקער, שטענדיג א שווייגענדער.

גערופען האָט מען איהם מיט זיין אידישען נאָמען שמחה אהרן דער „איידעם", וואָרים זיין פרנסה איז בעשטאַנען פון דעם וואָס ער איז געווען אַ „איידעם". אליין ארויסגעקומען פון א שטיקעל יחוס, האָט איהם, דער שווער, דער קצב, וואָס האָט איהם גענומען פאַר יחוס, צוגעזאָגט אייביגע קעסט. א פּאָר יאָהר נאָך דער חתונה, אז דער יונגער מאַן האָט געהאַט א פּאָר קינדערלעך, האָט איהם דער שווער באַנקראָטירט דעם קעסט, און ניט געגעבען דעם גאַנצען נדן וואָס ער האָט איהם צוגעזאָגט. האָט ער געהאַט שטענדיגע פּרעטענ־זיעס צום שווער.

דער שווער איז שוין געוואָרען אַן אַלטער מאַן, און דער איידעם האָט שוין אליין געהאַט איידעמס, וואָס ער האָט זיי צוגעזאָגט נדן'ס און אויך ניט געהאַלטען דעם צוזאָג. דאָך האָט ער אַלץ ניט געקענט מוחל זיין זיין שווער. — ער פלעגט מיט איהם א גאַנץ יאָהר ברוגז זיין.

אלע ערב יום כפור איז ער אריינגעקומען צום שווער מחילה בעטען און דער שווער האט איהם געבענשט אינאיינעם מיט אלע זיינע קינדער, און געמיינט שוין, אז ער האט זיך שוין איבערגעבעטען מיט איהם. איז אבער געקומען די ערשטע נאכט סוכות, האט דער איי־דעם ניט געוואלט אריינגעהן אין סוכה אריין, ווען דער שווער איז דערינען, כדי ער זאל איהם ניט דארפען זאגען „גוט יום טוב“, און האט געווארט ביז דער שווער איז ארויס פון סוכה. — האט מען גע־וואוסט, אז דער „איידעם“ איז ווייטער ברוגז, און אזוי איז געווען כסדר אלע יאהרען.

נאר די גרויסע מחלוקה האט זיך אנגעהויבען הושענה רבה איבער דעם, וועלכע שנור זאל היי־יאהר אפבייסען דעם „פיטום“ פונ׳ם משפחה־אתרוג. דער שווער האט געקויפט אן אתרוג פאר דער גאנ־צער משפחה, פאר די זיהן מיט די איידעמס, און נאכ׳ן דאווענען פלע־גען איהם די אייניקלעך אין די זילבערנע פושקע ארומטראגען פון איין מוהמע צו די אנדערע צו בענשען אתרוג.

הושענה רבה נאכ׳ן דאווענען האט זיך אנגעהויבען א קאנקורענ־ציע, וועלכע מוהמע עס זאל היי־יאהר אפבייסען דעם „פיטום“ פון אתרוג, וואס עס איז א סגולה פאר טראגעדיגע, ווארים געטראגען הא־בען זיי אלע. נאר יעדעם יאהר האט דער „איידעם“ אזוי געמאכט, אז זיין ווייב זאל אפבייסען דעם „פיטום“. נאכ׳ן דאווענען האט ער דעם אתרוג שוין ניט ארויסגעלאזט פון דער האנד, אהיים געטראגען און געגוויט זיין אידענע, צי זי טראגט יא, צי ניטש, אז זי זאל אפ־בייסען דעם „פיטום“, ווייל ער האט ניט פערגונען די אנדערע. האט זיך אנגעהויבען די גרויסע מחלוקה צווישען דעם „איידעם“ מיט׳ן שווער מיט אלע זיהן און טעכטער, און זי האט אנגעהאלטען ביז אי־בער־א־יאהר ערב יום כפור.

פערשטעהט זיך, אז אזא איד וואס האט סוכאטע און וואס מיידט אוים א גוי און א הונה, להבדיל, און זיין פרנסה איז א „איידעם“, איז דאך ניט זעהר מסוגל צו טראגען דעם נאמען קאזאק. דאך האט ער דעם נאמען זיך כשר פערדינט, ניט דוקא פון אידען, נור אפילו אויך פון גוים. און דער גוי וואס האט איהם בעהערט מיט דעם טיטעל האט ריכטיג אבגעשאצט זיינע גבורות בעפאר ער האט עס איהם געגעבען.

דעם נאמען האט זיך שמחה אהרן דער „איידעם" פערדינט צו־ליעב שמחת תורה.

יעדען שמחת תורה האט זיך שמחה אהרן אנגע'שכור'ט, נור ניט חלילה מיט בראנפען. נאר מיט א שטיקעל מדרש וועגען משה רבינו'ס טויט, וואס דער רבי האט געלערנט יעדען שמחת תורה אין דער פריה מיט'ן עולם פון דער חברה דריי „פ'ען".

דער „איידעם", כאטש אליין א שטיקעל חסיד און איז געפאהרען אמאל קיין גער אויף צום רבי'ן, האט אבער געדאוועגט אויס חזקה מיט'ן שווער אין דער חברה — וואו עס האבען געדאוועגט קצבים, פישער און בעלי עגלות. דער „רבי", אן אלטער דיין, האט יעדען שבת פאר'ן עולם, נאכ'ן דאווגען, פערטייטשט א שטיקעל מדרש, און שמחת תורה האט ער זיי פערטייטשט דעם מדרש פון משה רבינו'ס טויט. דער עולם איז געזעסען א איינגענומענער און האט אויסגע־הערט מיט הארץ־קלאפען וועגען משה רבינו'ס טויט. אז עס איז גע־קומען די צייט, אז משה רבינו זאל שטארבען, האט זיי דער רבי דער־צעהלט פון מדרש, אזוי האט גאט געשיקט גבריאל המלאך, אז ער זאל געהן נעהמען משה רבינו'ס נשמה, און גבריאל המלאך האט אבגע־ענטפערט דעם רבונו של עולם: „איך קען ניט". אזוי האט גאט גע־שיקט סמאל דעם שטן מיט א פייערדיגע שווערד: „געה, דו נעהם צו משה רבינו'ס נשמה!" אזוי איז געגאנגען דער שטן און האט זיך געשטעלט פאר משה רבינו. האט משה געגעבען א קוק אויפ'ן שטן און געזאגט: „דו קומסט צו נעהמען מיין נשמה? ווייסטו דען ניט ווער איך בין? איך בין אזעלכער און אזעלכער. סמאל, געה ארויס פון מיר!" און ער האט געכאפט דעם שטעקען, מיט וועל־כען ער האט געשפאלטען דעם ים, און פערטריבען דעם שטן פון זיך.

— אודאי אזוי, ער געהט זיך אונטערשטעלען צוצונעהמען משה רבינו'ס נשמה! — האט א איד, א פישער, געזאגט און צוויי שווערע טראפען האבען איהם געגעבען א קאפע ארויס פון די אלטע אויגען.

נור ווי עס איז געקומען, אז דער רבי האט אנגעהויבען צו שיל־דערען פון מדרש, ווי גאט אליין איז אראבגעקומען פון די הימלען

מיט די מלאכים צו נעהמען משה רבינו'ס נשמה, און ווי די מלאכים האבען איהם געבעטען דאס בעט, און גאט האט איהם געזאגט: „לייג דיך אוועק, מאך צו דיינע אויגען, משה; ציה אוים דיינע פים, משה; לייג ארויף דיינע הענד אויף דיין ברוסט, משה" און משה האט דאס אלצדינג געטאן, און גאט האט איהם געקושט אויף די ליפען און האט ביי איהם צוגענומען די נשמה מיט א קוש, — און ווי די אידען האבען דאס דערהערט, אזוי האבען זיי שוין מעהר ניט געקענט אויסהאלטען; שווערע אנגסטען האבען אנגעהויבען ארויסצושלאגען אויף די שטערן און שווערע טרערען האבען אנגעהויבען צו קאפען פון די אויגען. דא און דארט האבען זיך געהערט קרעכצען פון פרייד און פון לייד; שווערע הענד האבען אנגעהויבען צו קלאפען אן די טישען:

— אונזער משה רבינו!

— אונזער יעקב אבינו!

—אונזער טאטע אברהם!

אין א ווינקעל צווישען עולם איז געזעסען דער „איידעם", א בלייבער, די גאנצע צייט, ווען דער רבי האט געלערנט פון מדרש. ער האט גאר ניט געזאגט, ער האט ניט געוויינט, נור פלוצלונג האט ער זיך געגעבען א הויב פון עולם, מיט אימפעט אבגעשטופט פון זיך און איז ארויף אויף א באנק און אנגעהויבען זיך צו דרעהען אויף א אבסאס, פערמאכט די אויגען, און דעם קאפ און די הענד פאררריסען צום באלקען — און האט אנגעהויבען צו שרייען מיט א הויך קול:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

און דער עולם נאך איהם:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

— בעריל, דעם בראנפען. לחיים, לחיים!

און באלד האט מען געשטעלט דעם בראנפען מיט'ן געשניטענעם לעקעך אויפ'ן טיש, וואס די גבאים האבען אנגעגרייט אויף קידוש. אידען האבען געטרונקען פון די כוסות לחיים, געטיילט די קינדער לע־קעך, און אנגעהויבען צו טאנצען ארום די ביינק מיט די ספרי תורה'־לעך:

— אונזער משה רבינו!

— אונזער יעקב אבינו!

— אונזער טאטע אברהם!

נור העכער פון אלע האט זיך געהערט שמחה אהרן'ס קול. ער איז געשטאנען און געדרעהט זיך אלץ אויף איין אבסאס:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

קיינער האט ניט געוואוסט פון וואנען עס האט זיך צו דעם אידעל גענומען אזא כח. מיט אמאל האט ער אלעמען אוועקגעשטופט, אראב פון די באנק, און געלאזט זיך אין געסעל ארויס מיט א געשריי:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

געגענאיבער דער שוהלכעל איז דאס פלומפעל; אן אלטער גוי אויף א הילצערנעם פוס. סטעפאן דער הינקענדיגער, וועלכער האט וואסער געטראגען אין אידישע הייזער, איז געשטאנען ביים פלומפעל און אנגעשעפט זיך וואסער אין די עמערס. ביים פלומפעל האבען געווארט א פאר שיקסלעך, גויה'טעס, מיט עמערס, און פריעדליך גע־שמועסט צווישען זיך ביים פלומפעל.

פון שוהלכעל קומט אנצולויפען א קליין דאר אידעל, דעם ספאַ־דעק פארדרעהט אויף א זייט, די פאלעס פון די לאנגע אטלעסענע קאפאטע אריינגעשטעקט אין גארטעל, און מיט געוואלט לאזט ער זיך אריין צווישען די גויה'טעס און די שיקסעס, נעהמט די עמערס וואַ־סער און גיסט אויס, פערטרייבט דעם אלטען סטעפאן פון פלומפעל:

— דוד מלך ישראל חי וקיים!

די גוי'טעס זיינען דערשראקען געווארען פאר איהם, אנטלאפען פון פלומפעל, און דער אלטער סטעפאן, אוועק הינקענדיג אויפ'ן הילצערנעם פוס, שרייט אין געסעל:

— מענשען, אנטלויפט, א אידישער קאזאק!

שמחה אהרן בענוגענט זיך ניט בלויז וואס ער האט דעם לאמען וואסער־טרעגער פערטריבען פון פלומפ מיט „דוד מלך ישראל חי וקיים". נור ער געהט ווייטער ארויף אין געסעל אריין, טרעפט ער אן זשענזשע דעם סטראזשניק.

זשענזשע דער סטראזשניק איז היינט אין גוטען הומאר. ווען עס איז דא א יום טוב אין שטאדט ביי איינע פון די דריי אמונות: אידען, קאטוילען און פראוואסלאווען, וואס וואהנען אין זיין מלוכה—האלט זשענזשע סטראזשניק מיט. און היינט איז שמחת תורה, און זשענזשא סטראזשניק דער ערשטער פון די אידען שכור. ער קומט יעצט צו־

ריק פון „גוט־יום־טוב" בעטען אין אידישע שטיבער, וואו מען האט איהם אומעטום מכבד געווען מיט א טרונק בראנפען און פיש.

שמחה אהרן געהט צו צו איהם אהן מורא, און זאגט איהם:

— גוי, איך האב נישט קיין מורא פאר דיר, דוד מלך ישראל חי וקיים.

זשענזשע לאכט גוטמוטיג, ווייזענדיג זיינע ווייסע ציין:

— נו, שטא, יעוורעיסקי קאזאק ועסעלא?

— דוד מלך ישראל חי וקיים! — שרייט איהם שמחה אהרן אין פנים אריין.

— זנאיו! — ענטפערט איהם אפ זשענזשע.

באלד קומען אן די קינדער, וואס זיינען שוין געווען נאכ'ן טאטען אין געסעל, געזעהן אז דער טאטע טשעפעט זיך צום סטראזשניק, געהט זיי דאס חיות אויס, האבען מורא אז עס זאל קיין אונגליק ניט זיין. דער זוהן לויפט צו צום סטראזשניק איהם איבערבעטען:

— יעוורעיסקי פיראזדניק סעוואדנע, — פערענטפערט זיך דער זוהן, ווייזענדיג אויפ'ן טאטען.

— זנאיו — שמייכעלט זשענזשא — א פרעהליבער יום טוב.

— אליין אויך א ביסעל שכור, שמייכעלט זשענזשע, איך אליין ליעב אויך דעם יום טוב. א גוטער יום־טוב אט דער „שימקאט טארעק". לאכט זשענזשע סטראזשניק.

די קינדער נעהמען דעם טאטען אהיים, לעגען איהם קאלטע האנד־טיכער צום שטערען, און חיים'שע דער פעלדשער קומט מיט'ן שמעק־פלעשעלע, און גיט איהם צו שמעקען, אז „דאס הארץ זאל איהם צו־ריקקומען". און דער איד שרייבט זיי אוועק פון זיך.

— געהט אוועק פון מיר, געהט אוועק, איך בין שכור!

אין אפאר שעה שפעטער, ווען שמחה־אהרן שלאפט זיך גוט איי־בער, ווערט ער אויס קאזאק, און פערוואנדעלט זיך צוריק אין א איד מיט אלע אידען צוגלייך. האט מורא פאר א גוי און פאר א הונד, להבדיל; מיידט זיי אויס פון מיילען ווייט, און אז ער זעהט זיי פון

איין זייט נעסעל נעהט ער איבער אויפ'ן אנדערען. און ער נעהמט זיך צוריק צו זיין פרנסה, צו זיין דער „איידעם".

נאר אז דער לאמער גוי סטעפאן מיט'ן הילצערנעם פוס דערזעהט איהם, מיידט ער איהם אויס, און האט א ביסעל מורא פאר דעם אידען, און זאגט

— אט געהט דער אידישער קאזאק!

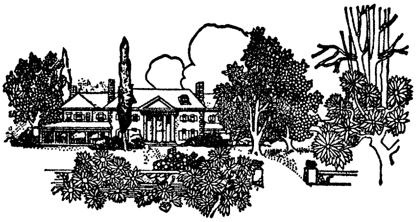

אינהאַלט:

זייט

אַלטע לייט — 7
מענשען און געטער — 17
אהיים — 26
דער זעלנער — 38
אויף א מאַמען — 42
מאַטעלע — 56
א דאָרפס צדיק — 67
דער זינדיגער — 73
א מעשה מיט א ספר — 84
שבת אין וועג — 93
אויף דעם וועג קיין שעמענעץ — 99
מחלוקת אין קאַרטשעוו — 107
צו וואָס? — 113
דער גובערנאַטאָר קומט — 120
באַנקראָט — 126
א פערשטעלטער חזן — 135
א אידישער נגיד — 143
די מאַמע מיט דער טאָכטער — 152
א גע'גנט פאַר פאָלק — 158
א זווג — 163
דער חזן מיט די משוררים — 167
א אידיש קינד — 181
אידישע אויגען — 189
אפּגענאַרט — 194
די אלמנה — 202

זייט

א גט	208
די משוגענע מאמע	214
א ברוגז	222
גזלנים	234
די ירושה	243
אין דארף	253
דער אורח	258
דער רייכער און דער ארימער	266
קדוש השם	274
אידישע יום־טובים	283
דער אידישער קאזאק	822